

8808

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

సెప్టెంబరు 1959

సంపుటము 36 :

: సంచిక 9

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

సెప్టెంబరు 1959

విశ్వనాథమధ్యాక్కాటలు: శ్రీగిరి శతకము	శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ ...	1
శివశంకరుల వకుళమాలిక	శ్రీ వాంఛాసి రామమూర్తి ...	3
అమృతుడు	శ్రీ ఆర్. ఎస్. సుదర్శనం ...	11
దుర్ముహూర్త ఫలము	శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు	19
వాంఛానుమితి	శ్రీ సంకటమూర ...	26
భాష : వ్యాకరణం	శ్రీ భద్రరాజు కృష్ణమూర్తి ...	28
శ్రావణంలో ఒక రాత్రి	శ్రీ హరీత శివశర్మ ...	33
ధర్మము - ధర్మి : గుణము - గుణి	శ్రీ నేలూరి శివరామశాస్త్రి ...	34
బాష్పస్నానములు	శ్రీ మోటూరి వేంకటరావు ...	38
సంస్కృత : సాహిత్యము ముస్లిముల నేపథ్యము	శ్రీ కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి ...	39
సూర్యతనయా స్తుతి	శ్రీ కొండుూరు కృష్ణమాచార్యులు	44
వైదిక కావ్యాలలో జైనుల వైవాడం	శ్రీ కె. కుశాలప్రగౌడ ...	46
విడిపోతున్న రెండు సంస్కృతులు	శ్రీ సి. పి. సోన్ ...	50
లక్షణసార సంగ్రహము	శ్రీ రావూరి దొరసామి శర్మ ...	58
మగువ మనసు	శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	64
కోకిలమ్మ పెళ్ళి	శ్రీ సాళ్య కృష్ణమూర్తి ...	73
రేపు మనదే-మరి	శ్రీ హ న జ ...	78
గోవిందవాక్యాలలోని చరిత్రాంశాలు	శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి ...	79
సాహితీ సుగతుని స్వగతం	రామచంద్ర ...	85
శాంతి సామ్రాట్టు-అశోక చరిత్ర	శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు ...	88
కలగూరగంప	...	92
గ్రంథవిమర్శనము	...	95
వార్తలు	...	100

అక్టోబర్ సంచికలో

గయశాసనము జయశాసనమే	శ్రీ నేలూరి వెంకటరమణయ్య
నన్నచోడుని వర్ణనలు	శ్రీమతి వి. రాజేశ్వరి
ధ్వని - వర్ణం	శ్రీ భద్రరాజు కృష్ణమూర్తి
తెలుగు తొలి కావ్యము కవిజనాశ్రయము	శ్రీ దేవరపల్లి వేంకటకృష్ణారెడ్డి
కథకళి-సాహిత్యము	శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు
తెనుగు శాసనములలో అన్యదేశ్యాలు	శ్రీ ఎం. సత్యనారాయణ
కేరళప్రభుత్వపు గ్రహచారము	శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు
సోవియట్ లో ఆర్థికప్రణాళికలు	శ్రీ బులుసు వేంకట సుబ్బారావు
దమయంతి వాక్పాత్రుత్వము	శ్రీ కొండుూరి రాఘవాచార్యులు

మనవిమాటలు

దా రేమణ పుత్రేమణ భనేమణను ఈమణత్రయ మున్నగు పనత త్వనేత్రలు. కీర్తికాంక్షను కూడా ఈ ఈమణాల్లో చేర్చి ఈమణత్రయముంటే బాగుండేది.

ఈ కీర్తి కాంక్ష ఇటీవల సాహిత్యరంగంలో మరీ దాహంగా, బాలకగా పరిణమించినవనం అతి శియోక్తికాదు. కీర్తిమణ రచయితలను ఈమణత్రయం కన్నా బాగా పెంచానికి బాగుతున్నదన్నా తప్పు కాదు. సాహిత్యాన్ని తనజీవికా మార్కెటికి మూల బంధంగా ఉపయోగించుకొంటామన్న తలపు పాటమ రించినప్పుడే ఈ కీర్తివాహం దహించివేయసాగుతుంది.

ఏవో రణగొణ గ్వముల రచనలుచేయడం, పది మంది పండితుల కుశూపచేసి పదవలు వాక్యాలు వ్రాయించుకొనడం, పదవిలో ఉన్న ఏ పెద్దనునిషికో మొగమెట పెట్టించి సభి ఏర్పాటుచేయడం, తిమ రచనలను మరొక ఉన్నతాధికారంతో అవిష్కరింప జేయడం, నలుగురిలోను పలువిధాలుగా పొగడికలు పొందడం, ప్రతికల వారిని ప్రాణేముడి వారి ప్రతి కలలో అవిష్కరింప సభావిశేషాలు ముచ్చటైన శీర్షికలతో ముద్రింపజేసుకొనడం— నేను మితిమీరి పోతున్నది.

ప్రజల దృష్టి ఆకర్షించడానికి గవీకై నా ప్రచారం అవసరమన్నమాట నిజమే; సరకు నాణెం ఎలాటిదైనా ప్రచారం ముఖ్యమన్నది సామాన్య వాణిజ్యమాత్ర మన్నమాటా వాస్తవమే. కాని, 'అతి సర్వత్ర వర్ణయేత్' అన్నాడు కదా అధ్యయనములు.

పూర్వం కవులు, పండితులు ఏ రాజానో, తత్సామంతునినో ఆశ్రయించి ప్రచారం చెసుకోలేదా తిను కృతుకు? చెసుకున్నాడు; వానూ ఆదిరించాడు. అయితే, తమ రచన ఉత్తమ శ్లోకుని అని పొందాలని రచయితలూ ఆశించేవారు; అలాటి రచనలను స్వీకరించి ధన్యుల మర్యాదను ఆశ్రితులూ సంతసించే వారు. అప్పటికీ, ఇప్పటికీ ఇదే భేదం. సమానయ

దైన అధిపుడో, సవాధిపుడో రచయితను కోరి ప్రార్థించి కృతిఃస్వయ స్వీకరించేవాడు అప్పుడు. రచయితే తన రచనల సారాసారాలు గుర్తగుగక వాటిని భుజానో నెత్తినో వేసుకుని అధికారుల అనుగ్రహం కోసం, అభిప్రాయాలకోసం అంగార్యం ఇప్పుడు. అందుల్లోనే సాహిత్యవేత్తలన్నా, సాహిత్య సభిలన్నా ప్రచార ప్రమాణవాలని ఈసరించే స్థితి ఏర్పడింది. బెర్నార్డ్ షాకే కాబోలు— ఒకసారి ఒకరి రచనలను విన అభిప్రాయం ప్రకటించే అవసరం వచ్చిందట. కొంతసేపు విన్నతివ్యాతి నా తన గది కిటికీ తెరచాడట. "పక్కవారింటికి కూడా నా రచనా సారధం పాకాలనేనా మీరు కిటికీ తెరిచింది?" అని ఆ రచయిత ప్రశ్నించాడట. "అయ్యే! నిద్రపోయే ముందు నేను కిటికీ తెరుస్తాను" అని నా సమాధాన మిచ్చాడట.

రచనలో సత్రా ఉంటే, రచన ఎన్నటికైనా ప్రజల హృదయాలలో నివసించకపోదు. ఎందరి పద్యాల, గేయాల, వాక్యాల మనలో ఆబాల గోపాలం అనుదిన వ్యవహృతాలు కావడంలేదు? అనే రచయిత కీర్తి. ఎమిలీతోలా రచనలు ప్రచురించిన వెంటనే ప్రభుత్వ గూఢ చారులు లే నేనెవ్వరూ ముసీర వారట వాటిపై. అనే రచయిత శిక్షి.

వీలైనంత తియ్యగా, చిట్కాలో నిరయశిస్సును అర్జించుదామనే అపోహలు తొలగించుకొనడం, ప్రతి రచయితకూ అవసరం. జీవితపు నిమోన్నతాలు చూచి, నిరతిశయానందానుభూతి పొందిన రచయిత రచనలు ఎప్పుడూ మన్నన పొందుతాయి ప్రచారం, పరిచారం లేక నే. రచయితలకు—గుండెచేతగల రచనలకు అవసరమైంది గుండె నిబ్బరం. ఈ నిబ్బరమే భివసూతితో

"ఉత్పిస్యితే మమతు కోపి సమానఃసర్వా కాలోహ్యాయం నివధిః విపులాచ పృథ్వీ." అన్న అమరవాక్యాలు పఠించింది.

విశ్వనాథ మధ్యాక్షయలు: శ్రీగిరి శతకము

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

బ్రహ్మచోటఁ గూర్చుండి నిన్ను నూహింతునో యన్న నన్ను
నొకచోటఁ గూర్చుండనీరు కవివైన యొకదోష మొప్పి
యొకచోటఁ గూర్చుండి నీదు సంసార మో స్వామి పూర్వ
సుశృంగంబు లేదు శ్రీశైల మల్లికార్జున మహాలింగ !

ఈమేనితాసుశోఁ దూచుచున్నాన యీవైపు మొగ్గు
స్వామి క్రమమ్ముగాఁ దగ్గిపోయె భవద్దిశ కొగ్గి
యీమేను కాకీక బరువు లేదాయె నీవె తూగెదవు
సోమకీరీట ! శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ !

మున్ను లింగాకారమైనఁ గన్నులుమూసినయంతఁ
గన్నుంబూమలమధ్య శోతిమాదిరిఁ గానిపించెడిది
యన్న తెలివిపోయెఁ జదువవేయగా నొగి నన్నయట్లు
సున్నయైనావు శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ !

అచ్చపుండనములోఁ గరుణ దిగజారెనన్న నీమాట
తెచ్చిన గుండెకుఁ గరిగి కన్నీరు దిగఁజారు నింత
పచ్చయైన మిగుల్చుపాటియున్నావు బ్రదుకులోలకుఁ
జొచ్చినదొరపు శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ !

గవుసెనఁడిన నీమూర్తి కనక నూకల కేడ్చి యేడ్చి
తవుటి కేడ్చిన యట్లుగాఁగఁ జివరికుఁ దమరి నూహించి
యవియు గుండియమైన లేనియట్లుగా నగుదునో యంచు
నువిపాట యయ్యె శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ !

నీ వచ్చుటచ్చటో నాదు శిరసుపై నెగడుచుంటివని
యావేగపడుకొంచు నాదు మేనిలో నాదు నెత్తురులు
నో విశ్వనాథ తా మైదుగు ప్రవహించుచున్నవి పైకిఁ
గ్రోవిదిమ్ముగతి శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ !

మరియు వైరాగ్యంబు మరియు దేహభిచూనంబు మరియు
మరియు వైరాగ్యంబు మరియు మరియు నిజ మరుగుచొచ్చుటయు
విరిసిపోదునొ యన్నభీతి నీవు నా విడద్రొక్కుననియు
సురిసిపోయెనను శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ !

ఒకటి నిశ్చయ మయ్యె బయట నెచ్చటనుండుయో సీవు
ప్రకట శైవానేక కథలలోని గూపాలతో రావు
ప్రకట మత్స్యాంబు శక్తిమందును బగిలి రావలయు
సుకమో దుఃఖమొ శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ !

మేలుకొన్నప్పుడు పట్టుకొందుంటి మెదంకుండుం
నిలలోహిత మేలుకొనెడు కోరికల్ నిద్రించుచుండు
పాలించనే నాకు నిద్రలేకుండు భవితరమ్యాం
శూలాభిషం శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ !

కలితకపాల హారా! మహాభాష్యకారమండరి!
దళితాఘనంతాన! పరిణాసిన్న దర్పాంధకార !
మిళితాంధకార వైరిమహిమోష్ణేష మ్మాన్మనోజ్ఞ
సులలితాకార శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ !

ఈమేను కర్పూరహట్లు హరియింప నీకునే నీకు
స్యామి నిరాజనం బెత్తినట్లుగా జ్వలియింపనీవే
కోమల పరిమళవ్యాప్త దళదళా కుహంబుగాఁ
సోమాంధం శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ !

నినుఁజూడకుండుగా మాటనేర్చుచే నినుఁ జూచినట్లే
నినుచు పూర్వ కవీంద్రవాక్యసరణి వర్ణించుట యెల్ల
నను నేన మోనంబుచేసికొనుటకోనాఁగ నానాహి
సునిభృతబంధ శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగ !

నిదురయెఱుంగని సీవు నాలోన నిదురపోయెదవు
కుదిలిచి గగ్గోలుచేసినను మేలుకోవు నిజంబు
నిదురైన వేల్కొల్పవచ్చు నీ దొంగనిదురకేమి
రాదచేసి ఫలము శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ !

శివశంకరుల వకుళమాలిక

శ్రీ వారణాసి రామమూర్తి

1

ప్రేమ ఫాన్ మే ఫసి మగై సోక జయో సదాహి
ప్రేమ పను బానే బినా, మరి కోవు జేవరి నాహి
ప్రేమ నాగుణి ఛా నిక్షై, వగున భయే జలక్షి
ప్రేమ మీ సో విమపాన కరి, పూజేజాత గిరిక.

—రసఖాన్.

పల్లవులుచుట్టకు జిక్కి, అనువుల బాసిన శతజే
మృహజేని. అనుతిశుల్కమును ప్రేమతిత్వమును
గ్రహింపజాలనివా పెరికు జేవర్తియైతే. ప్రేమ
వాగుణి గుత్తిల ద్రావి, వగునభయే జలక్షి
సంపాదించినాడు. ప్రేమపుష్కృతి మను మహా
మాపానమే గిరిని స్వాధిక పూజ్యని గావించిది.
అట్టి ప్రేమ మార్గము:

కనుల తిందుసో ఛీన్ ఆగు కతివ ఖడ్గ క ధార్

అతి మూఢో డై ఛో బహురి ప్రేమపంథ అని మార్.

తామగమింపజాలోని అంతువులన్న మృగు
వైవది. శివభాను మించిన కౌతవ్యము కది. ఆత్మం
తిను వక్రియు కానిదియు కాను; అది విలసిల్లుమైనది.

కర్క, మీరాబాయి, రసఖాన్, ఘనానంద,
హరిశ్చంద్ర ప్రభృతి హిందీ కవులచే నిర్వచింపబడి,
జీవిత స్వాభాసముగా నెమ్మంపుబడిన ప్రేమతిత్వము
ఆచార్య శ్రీ శివశంకరస్వామివారి అల్పాంశ రచన
యు "వకుళమాలిక"లో సత్కళితమందరిముగా నిరూ
పితిమైనది.

"ప్రేమ సగరి కీ రాహు కతివ హై"—ప్రేమ
నగరమునకు మార్గము కతివమైనది—అను మీరాబాయి
నాక్యము ఈ గీతికా స్వగతిమునకు మకుటము. సనా
తన భారతీయ సంస్కృతికి పట్టుగొన్న మనదను
నీ సత్యమును ఈ కవిలికుడు తన కృతి ద్వారాను
నెట్లు సాధించిదియు విచారించుటకు పూర్వ
మీ కావ్య బాహ్యరూపమును వివరించుట యుచితము.

కవి యుద్దేశించిన తత్త్వనిరూపణ మెంత మనోగో
దాత్తిమో, అందులకు స్వీకరించిన రచనామూలముకూడ
తదనుగుణముగా మృగ్ధనుోహరమై, కర్ణమంజులమైన

గీతికా స్వగతియు. ఇట్టి విధానమునకు కవిని పురికొల్పి
నది అంగ్ల సాహిత్యము. అందుకు స్ఫూర్తిమై సుస్పష్ట
మైన గాబర్న ప్రానింగు Dramatic Monologues
(గీతికా-స్వగతియు) వలన ఈ కవి ప్రభావితమైనట్లు
యోచును. ఆమె కాఖండములోని బ్యాట్రిన్ హియర్
ఫోన్, గూత్ డెవర్, కోర్నీలియా స్కిన్నర్ మొద
లగునాగు ఈ రచనావిధానమును నామకకము ఉన్నత
స్థాయికి తీనినట్టిది. ఆనవాతన కళాకారుల ప్రకార
మీగీతికా స్వగతియున ఒక్కడే అభిజేత స్వగతిభాష
కు వలన కొంచెము వ్యక్తుల కిలస్వభావములను వ్యక్తియు
కావించును. ఒక్కొక్క స్వగతి కొన్ని పన్ని వేళముల
వర్ణనలుయితలు ఈగీతికా స్వగతియునకు వర్ణనవిష
యముకావచ్చును కాని ఎట్టిస్థితియందును కవి తన
వాణిని అందులో స్వయముగా వినుపింప వలనవచ్చును.
తానేనైన సంకేతము ఈయవలచినతో దానిని ఆయా
పాత్రల ముఖమున నే ప్రకటింపవలయును.

ప్రానింగువల్ల నే ఈ కవియు ఇట్టి నూతనరచనా
విధానమునకు అంగ్ల సాహిత్యమున క్రికొంము చుట్టి
నాడు. ఇంతియే కాక పద్య గీతాత్మక మైనకలితను
కొంగ్రొత్తనాటకరీతుల నవవి, ఎన్నియో నూతన
ప్రయోగములు నెవిన శేషుషీ సమర్పింతుడు.

రచనలలో ఇంత బహుళముగా నాటకీయత
గోచరించుటకు కారణము కవి జీవితమే. ఆ జీవితము
అల్పాంశ పన్ని వేళ సంఘటన విలసితి మను మహానాట
కము. వ్యక్తిగతముగ కవి నెరిగినవారల కిది ముప
చితము. అపరిచితులను యితము కవి నాటకరమ్యముగ
నిజవ్యక్తిత్వముచేయుటకు కొవించును. సాక్షిల్యము
నిసార్థిహృదయము, స్వేతిలూర్యాభిభాషణము, వచో
వైదిగ్యము, హస్తశేత్ర విన్యాసము, ఉత్సాహక
పంపు. నూటల ఇంపు, నిమకపంపు, మొదలగు
వన్నియు ఆకన్నజీయములై మామనారల కొనెంచవ
గొలుపుచుండును.

మఱియొక విషయముననూ ఈ కవి ప్రానింగు
పాఠియున్నాడు. ఇందులలోను వ్యక్తిగతభిప్రాయ
ములు బలియుములు. ప్రపంచములోని ప్రతివస్తువు

ఎంతటి సామర్థ్యంతో దర్శించి, సభ్యులుగా అవగతము చేసికొని వ్యాధులుగా ప్రతిపాదించగల సహృదయులు. ఇరువురును 'కవి కవినాం' వంటివారు. వీరల గొంగ్రాతపోకల, భావములు, సమకాలికుల పెందలతో ప్రభావములను చేసి, సాహిత్యరీతుల రూపురేఖలను తీర్చిదిద్దినవి. ఈ కవి కవిశ్రవ్య, పరిష్కర్త. ఆమరిన ప్రేమతత్త్వ నిరూపణయ్యో బాటు మానవప్రకృతిలోని వైచిత్ర్య చిత్రములు ప్రవాహముగా ఈ కవి గ్రహించినాడు. ఈ కవి ప్రానింపు నుండి గ్రహించినది Dramatic Monologue (గీతికాస్వరము) రూపముమాత్రమే. ప్రేమతత్త్వ నిరూపణము, వసులేమాలికా కల్పనము, పాత్ర చిత్రణము, భావసామర్యము, వర్ణనసౌందర్యము, భాషాపటిమ, ఔచిత్యవివక్షణము, కావ్యసందేశము— ఒక్కమాటలో నిజకావ్యదేహత్వములను తన సంస్కార ప్రతిభావ్యుత్పత్తుల ఔన్నత్యములకు తగినవిధమున సేమాలూ పొసి కమ్మమ్మన లాగినాడు.

2

ఈ చిన్ని నాటికావ్య కల్పనమే అపూర్వము. అందు వసులేమాలికావిమోచనము తేనెతియ్యముల జాలువాణిచేయును. ఎంత నవనీతికోమలములు, సుందర సుకుమారములు సహృదయులనుండిన సమర్థములు అగు మాత్మికల్పనలకు కవిహృదయము పుట్టిల్లి అయినదని వెల్లడి కాగలదు. కవికులగురువు కాలిదాసు దివ్యకల్పనా జాత్రులో 'ధూమకావ్య' సన్నిల మరుతాం సన్నిపాత' మున మేఘశకలము దూరిదిప్రవాసశ్లేశమున తనరి వందురుమన్న రెండుహృదయములకు మాత్మికామలమగు ప్రణయగంధింబంధమై సచేతనమై అవభాసించింది. అల్లయులను ఆ ప్రావృణంభోదము ముగ్ధమాన ముఖమధురము కాలేదు. ప్రణయతాపమున వాడి వత్తిలయిపోవు నాజంబ విధమునకు కరగి, తన వచస్కీరములచే వారల నోదార్పలేకపోయిన దామొగిలు. సుహృదులకు గూడ కామార్తచే నది చేతనముగా, వప్రక్రీడా చతురముగా గోచరించినది. ఆ మహాకవి సృష్టిలో స్వయముగా మేఘమునకు చైతన్యసంపాదన కాలేదు.

క్రీ శివశంకరులమార్గము విలక్షణ మైనది. ఈయన దృష్టిలో సమ ప్రవక్తలు చైతన్య వినితములే; సత్య స్పందసుందరములే. జన్మమునకు చైతన్యమునకు నిలదు తావు కలదు. సమ ప్రము ప్రేమ త్యాగ

సౌందర్యముల నుపాసించుచు సాహర్ద భావగుర్భాసులను ప్రవింపజేయు ప్రసవము. ప్రేమ సౌందర్యములకు పరమావధి త్యాగము—తత్వ సమర్థము. అట్లేనుండ రములు కాని నాకు త్యాగ ప్రేమములు త్యాజ్యములు. తత్వతతో ప్రతుష్ఠించుచున్నను ప్రేమపల్లవి కష్ట సాగ్యము. ప్రేమ నగర కీ రామా కతిన హై. తన కత్తంతప్రియ మైన వసులే ప్రణయమును సాగనముగా గొని, కవి శివసుందరముగ వ్యక్తము కావించినాడు.

ప్రేమనిరాసమునకు సురియైన యుకానోక యువకుని కరుణతోలు ప్రణయజీవితమునకు సాక్షిగా నుండి వసులేమాలికా ఆ ప్రేమపాసి—ఆమరినాత్మ సమర్థ భావపూరితము, ప్రతిఫలప్రేక్షారహితము నగు ప్రేమదంతమును ముసురమోహనముగా గీతికా స్వర రూపమున నాలాపించును. జన మున వసులే ప్రసవము నకు ఈవిధముగా కవి చైతన్య మిచ్చి, తీసుని తేలు తెలుగువాణి విచ్చి, సచేతనులగు నాయకనాయకులను మానముద్రాంకితులను చేసి వదలివాడు; నాయకనాయకుల స్వరూపస్వభావ వర్ణనముతోపాటు ప్రేమ తత్త్వమును నిరూపించినాడు. తన జీవితాదర్శముక రందమును స్వీయభావసారథముల నన్నిటితో ఆ ప్రసవముఖమున వినిర్గతము చేసినాడు. గీతికాది లోను అంతమంగును విజనిర్గతమును నైతము—

పువ్వుమాలికా నె పుట్టియుండున యేని
పూదోడిగా నేను పుట్ట గల్గితి నేని
అతని నే వరియించి ఆత్మవల్ల భునిగా
కాగిరింతు తిదియ కంట మే నే వేరీ !—

అన్న, ప్రేమతపస్వి ఎట్టివారికైనను వందనీయుడు, ఆరింగనాస్తుడు అని కంకోక్తము కావించినాడు.

Robert Browning మహాకవి Ring and the Book కావ్యములో స్వీయాభిప్రాయమును పాంపీ రియా నిర్దోషిత్యమును ఉద్ఘోషించుతరి, న్యామూఢిపతి స్థానము నలంకరించిన జగ్గుదవు (Pope) ద్వారా ప్రకటించినాడు : "My Rose I gather for the breast of God !"

3

కవిదృష్టిలో సృష్టియందలి ప్రతివస్తువు చైతన్య వినిత మనుటకు తార్కాణముగా రచనాప్రారంభమున వసులేమాలికా స్వీయపరిచయ నాక్కుల నాకర్ణింపదలను.

శివశంకరుల వకుళమాలిక

“ఎంచబోకుడు నన్ను వెండుపూదండగా—

ప్రాణ మున్నది, నిండుప్రాణ మున్నది నాకు.
వింతచూపుతోడ బిడ్డింతు రెమిటికి!

ప్రసవదామమ్మనకు ప్రాణ ముండెగ రాదో?

ప్రాణ నుండుటే కాదు, ప్రమదమో గుఱుమో
కలుగుచుండును నాకు కారణమ్మునుబట్టి.”

అంతిమేకాదు—

“బాల్యయావనజరా ప్రముఖభేదము లెల్ల

సక్రమమ్ముగ నాకు సంక్రమించిన వచ్చు!”

పంచేంద్రియజ్ఞానము సయితము మాలికకు పూర్ణముగా కలిగినది.

“ఎంత చక్కని వెలుతు, గెంత చక్కని వెలుతు,

గెంత చల్లని గాలి ఎంత చల్లని గాలి!

ఈకరస్పర్శ నే నెఱిగినది కాను మను:

చిగుగటాకును బోలు చేయి నానాగునిది.

అతినిహ ప్రము సోకినంతి నే నామేన

అంకురించును పులక లాసందగరిమాన!”

మాలిక నాడుకునకు నమ్మినసఖి, మనసులోనిమనసు:

నాస్వామి విలాటి నవనీతిహృదయుండో—

ఆపురాలి విధాన నాదరించెడి నాడు

స్వయము గుఱుగుఱులు చెప్పచుండెడి నాడు:

ఏను పోయిన నాతి డెంతి వెతి నొంచునో!

కవి కాలమున పొగడదండ నిజకథానూత్రిమున
యువకుల ప్రేమప్రసంగ ప్రమానములు శ్రుచ్చి రమ
ణీయ కంఠమాల సహృదయ వేద్యముగా సంతరించినది.
మాలిక స్వీయగీతిములోనే నాడుకుని ప్రేమచరి
త్రము నిహితమై వివేదితురాలి యుండును. మాలికా
జననమే ఆతిని ప్రణయగాఢకు శ్రీకారము మట్టలేను.
అయినను పూర్వకృతాంతము ననునదించినది. ఇందిరా
దేవి నాయక. ఆమె చక్కనిచుక్క. నల్లకలవలవంటి
నయనాలతో విలోకించుచు, కొనులాంగులులతో
అనురాగనూచి యగు అరుఱునూత్రిమునెంబ విజనప్రదే
కాన కూర్చుండి, కిన్నరీ కంఠాన గీతిమాలాపించుచు
మెల్లగా శ్రుచ్చినది. ఆ గీతిమున ఆమె నిజప్రణయగాఢి
దేవతయగు మావుని ప్రథమదర్శనగాఢ సత్యంతమునో
హరముగా వినిపించును. వారి ప్రేమ ప్రథమదర్శన
జన్మము. అయినను అది జాయకుని పక్షమున నిర్వి
సత్యముగా నిరంతరముగా నిలిచినది. అతినికి ప్రేమ
పరితీర్థము. ప్రియురాలు తదిధిష్ఠానదేవత. ఇష్ట

దేవత వంశురాలు. ‘నీ మందిరము మట్టు’ మొదలగు
వాక్యములు మనఃపూర్వకముగా పలికినాడు. అంగులో
కీరసంయోగమునకు స్థానము గొణునున్నాడు.

నాయకలో ప్రేమ దంచలముగ పరిణమించినది.
నాయికాస్వభావము, అత్యంతసహజముగ చిత్రింప
బడినది. ఆట్టివారి ప్రేమలో ప్రారంభదశయందు ఒక
గుడుకులు అధికముగా కానవచ్చును. మావుని ప్రసవ
దిర్ఘవమాత్రమున ఇందిరకు చెప్పి కిక్కియు కాని
స్నిగ్ధభావము కలిగెనట. తఱచిచూచినకొలది తత్ప
రత్యము హెచ్చెనట. ఈ లోకమే నన్యకాంతులతో
తోచెనట. ఆకువారల ప్రేమ అంతెన్నులో నుండునను
కుద్ది ఆ దంచలచిత్రి నేర్పినది. మావుని పాదవాసియై
అనిందసరస్సులో ఆవగాహ మొనర్చుట ఎన్నటికో
కదాయని యిగ్నిహ్లాసినది. ఆ పట్టున ఆమె భావభార
వర్షాకాల యురీవేగము ననుకరించినది. తీవ్రవారాహతికి
తట్టుకొన లేకపోయినది వకుళమాలిక. పొగడచెట్టు
నీలలో నాయికా నాయకుల ప్రసవ సమాగమముతో
కామినీ మానవాకర్షకాన్యుతిమైన పురుషాకృతి యగు
మావుని ప్రాపు మాలికకు లభించినది. నాటితోనే
నాయికా సంబంధము దూరమైనది. ఆరేయి ఇందిర
కొంత దనుక ప్రియు నానంది పఱచి—

“వకుళమాలిక యెంతో వాడిపోవక మనుచె

అర్థాంగి నాడు మీ కనివార్యముగా నాథ!”

అని బాస చెసి గృహాధ్యంతిరములోనికి పోయి
నది ప్రియురాలి ప్రేమ చిహ్న మగు మాలికను
గ్రహించి మావుకు ఎన్నియో సేతువులు దాటి పను
నించి నిజసౌఖ్యము చేసినాడు. ఇనుమకించిన కిత్తెం
లతో చక్కదనాల చందువాపెట్టెలో మాలికకు కియన
మేర్పరచినాడు.

నాటినుండి మాలిక బయటకు కదిలలేదు. ఎన్న
డైన నాడుకుడే ప్రియురాలివార్తలు కొనితచ్చి మాలి
కతో చెప్పచుండువాడు. కొన్ని పర్యాయములు
ఇందిరామావులు కలిసికొందురు. ద్వితీయసమావేశ
మున ఇందిర ప్రియునకు సయోగ చిహ్నముగా
స్వర్ణాంగురీయక మిచ్చి ఎల్ల వేళల వేల గరింపు పని
చెప్పను. కాని లోకమర్యాదను గ్రహించిన నాయ
కుడు పరిణయమ్ముగు దాక పగులుగరమ్ము నావేలిపై
కాంచుట న్యాయమ్ముకాదని ఎంచి వకుళమాలికకు
నైదోడుగా పేటికలో నుంచినాడు. మఱల నొకనాడు

నిజసంగోహములు అపనీతములు కాగా అనురాగభరముచే నాయిక గృహిణీత్వమున కంగీకరించి, నాటి కేవలరయు ప్రియుని చేరవత్తనని ప్రమాణము చేసినది. మాలికామాధవుల అంతరంగములు ఉత్సాహమున ఉబ్బిత లూరును.

సప్తాహము గడిచినను నాయకుడు రాలేదు. నాయిక బాపి మాలికకు తెలియలేదు. ఉన్నట్టిండి ఒక నాడు నాయకుని ఉష్ణభావపు కణ్విగ్గుకు మాలిక కంపించును.

“ఏమి చేతు అమెనునను ఏమి కాని మారిపోయె, గతమాసమునందు నిండు గంగావాహినిపాలిక ప్రవహించెడి వ్యావహము ఈపట్టన హిమఖండ మయ్యె.

భావము లేకుంట తనకు సరిగయ్యున్నపై నిష్క్రమిం మా సమాగమము జరుగ నుజుల నీలులేనన్నది.” అనుచు మాధవుడు కావించు ప్రళింపననునను మాలికకు మిన్న విరిగి మీద పడినందును. ఆ తుకారణ పరిణతన మనకు హేళువు గొచ్చింపదు. అయినను కొంత కాలము గడవ కుదటపడి మానసము ద్విగుణీకృతంబైన విమలానురక్తితో గ్రహింపకపోవునాయని ఆ ఇగవురు ఆసతో నుండును.

స్త్రీప్రప్తితుండలి రహస్యము గుర్తింపని అమాయకుడైన నాయకుడు ప్రియురాలి ననునయించుటకు మజల మజల ముక్తించును. అబాణయు అతనిని చాల తిప్పలు పెట్టి చిరజుతు సుముఖి యగు నభిప్రాయము తోపచేయును. ఆయువంతమును ఆ నెట్టివాడు వకుళమాలికకు వినిపించును. మోడునారిస యుత్సాహము మజల మెలకెత్తును. అంతే ! ఆ యంకురము అంకురావస్థలో నే అంతర సమావేశమున తునిగి పోవును. అంతవజుకును పృష్టాప స్థముగ విరసభావము ప్రకటించుచు వచ్చుచున్న చంచలాక్షి ఆనాడు నిష్క్రమణముగా భావము జేటతెల్లముగ జేల్పి చెప్పను. ఏమియు నెఱుగని మాధవునిమీదనే ఆగోపణలు చేయును. ఆ ప్రేమ తపస్వి చేయునది లేక విసిగ వేసారి మొగము ప్రేలవైచి నెనుదిరుగును. కష్టముఖములం దెల్ల వేళల తోడునీడగ నిలిచిన వకుళమాలికకు భగ్నప్రణయోదంతము నివేదించును. తిరస్కృతికి గురియైనను అతని ప్రేమ యుండలి తీతత కుంటుబడును. అమలినప్రేమ రహస్యముగ్రహించిన ఆ త్యాగమూర్తి ఆ స్థితిలో గూడ నిబ్బరించుకొని ఈ విధముగా మన స్సహధానము కావించుకొన్నాడు :

ప్రేమనగర కీ రామా కతివ మై
ప్రేయసికై నే నేయది యొనన్
సంగోవముతో నలుపగ నేర్చున్.
ఇట్లము లగు నా కటిభాగలును-
ఆ యమసుఖమే నాయని కాదా !

అతని వ్యాధియపుణ్యోతులనుండి నెలుగుచేన నిష్ఠితాభిప్రాయమే అతని వ్యాధియ నైక్యమునకు త్యాగసాంబర్యమునకు, పరాకాష్ఠ నందిన ప్రేమకు ప్రబల తార్కాణము. రసస్థిగుడైన ఈకవి ప్రతిపాదింప సంకల్పించిన తత్త్వముగూడ ఇదియే.

4

ఇట్టి కథాంశమున చాలానుండికి కష్టము తోన వచ్చును. నాయిక యుం దా యుకారణ పరీవర్తనము సమాజమా, సంభాషణనా యు సంధియము కలుగక పోను. కాని తొలుత చెప్పి విషయము గమనించి నచో అట్టి సంధియము పరిహారము కాగలవు. స్వచ్ఛ ప్రేమ నిరూపణముతోపాటు మానవప్రకృతికమగు నైచిత్రిని చిత్రించుట కవి యుద్దేశించిన ముఖ్యవిషయము. స్వచ్ఛ ప్రేమ ప్రతిఘాతముగూహితము. విరోధముఖము. సమరసభావ సమన్వితము, త్యాగోద్దీగితము. అందు ఒకడుకుంటు, హానికృష్ణము, తిక్క వితిక్రము, అశానిగాళిలు, శింకాసమాధానములు, క్రమ విక్రమ భావములు మొదలగు ద్వింద్వములకు తావే యుండు. అట్టి ప్రేమకు తార్కాణములు చాతకము, శలభము, సారంగము. తనపై ఉపలములు వర్షించి తర్లించుచున్నను, చాతకము స్వాతి హేళుమునే యర్పించును. అది పిడుగుపాటునకు జడిచును. కరకాపాతమును సరకునగు; వ్యాధుని బాణమునకు సురయై గంగాంబువులబడినను ముక్కుపైకత్తియే యనువుల పడును. దాని ప్రేమ నియమ మట్టిది. శోభము జ్వాలను ప్రేమించును. తన ప్రియుని మనసార కాగిలింప నీయక అంతరాయము కలిగించుచు, తన్నుడికించు కావగోళముల దయా కూ న్యత ననియెంచేని యభిశింపించును. సారంగము ప్రేమతమమగు నాదమాధుర్యమునకు సాక్షి, కేటకాని యీటెపోటు నూటిగా గ్రహించును. ఈ త్యాగమే బలిదాన కాంక్షయే పనిత్రప్రేమకు పరమావధి. ఇట్టి ప్రేమయే ఈ గీతికావ్యచంగు ఈ విధముగ నిరూపితమైనది. అట్లని అదర్శపతిపాదనపై కవి వాస్తవికతను బలి చేయలేదు. మాధవుని బోలిన ప్రేమాన్వత్తులు, ఇందిర

శివశంకరుల వకుళమాలిక

వంటి నంచలచిత్తలు నేటి సమాజమున లేకపోలేదు. స్త్రీ ప్రకృతి సహజముగా మానవులకు సూభాగ్రాహ్యముకాదు. "స్త్రీతాంతు చిత్తం పురుషస్య భాగ్యమ్." ఇందిరను బోలిన మనస్తత్త్వము స్త్రీ సహజమున బహుళముగా కనబడవచ్చును, కౌచిత్కిముగనైన ఒకానొక యసాధారణ మనస్తత్త్వము గ్రాహ్యము కావలగు. మాధవునిపట్ల నామె ప్రవర్తించిన భావపరిణామమును ప్రేమ, ప్రణయముని వ్యవహరింప వలనుపడెను. దానికి స్థాయిమును తిక్కుట. Mystery, they name is woman! విధివాండ్లనూ క్రికి ప్రమాణముగ ఈ పాత్ర చిత్రితమైనది. ఈవిధముగా ఆదర్శ—వాస్తవికతల స్వర్ణ సురభిమోముతో ఈ రచన మనోహరముగా రూపొందినది. తిలకావైద్యమును సూచించు నీ యభిప్రాయమునే కవి సంకేతప్రాయముగా సూచన చేసి యుండునోపును. ప్రేమ దత్తిను సంగమమును వకుళమాలికకు తోడుగా చిందువాపెట్టెలో నుంచు నపుడు మాధవుని పలుకుట :

సతి పరస్పర సంస్థితశి
సంక్రమించును గాక స్వర్ణాభి నీకు
తావి యబ్బును గాక తిపనీయమునకు.

ఇంగు తిపనీయము నాదర్శముగా, తావిని వాస్తవముగా గ్రహించినచో రమ్యత కెట్టి లోటు కలుగ నేరదు.

రమణీయతాపాదముల కుక్తివైచిత్రియే కావ్యమనకు ప్రాణప్రాయము; వివిధయనునైనను నూటిగా నెప్పుడు ఒకానొక విచ్చిత్రి వైద్యభింగీణితో మేధ వింపజేసి కవి హృదయమున ప్రతిపాదించును. సత్త్వి నూక్తిల శుక్తిముక్తిముక్తాశయతో బోల్పకయ్యును. మూర్తికమందలి తారశ్యము తద్భిన్నము కాకున్నను మత్తెనుమాత్రము కాబాలదు. నిజవివేక నది నిలుపు కొనును. విచ్చిత్రిపీసము మత్తెను లెన్ని కాన వచ్చుట లేదు! సత్కావ్యమున శిష్టార్థ సమ్మేళనముతో స్ఫురించు సర్వము కాక తిపతిక్తిమై సహృదయస్పందిన సమర్థమైన భావరమణీయత అంగుండి ధ్వనింపవలెను. కవిః కవినామ్ అగు మన యాచార్యుల రచనలో నిట్టిది ఒహుళముగా గోచరించును. వకుళమాలికయందు ఇట్టి భావరమ్యత ఎంతేని హృద్యముగా నూచితిమైనది. కవి నిట్టిరచనకు శ్రేరపించినది ప్రేమ తత్త్వ నిరూపణ కాంక్ష. తన లక్ష్యమును కవి వకుళమాలికా నియోగమున నద్భుతముగా సాధించినాడు.

వకుళమాలిక కన్న అమలిన ప్రతీకకు సుమనోహరముగా వేరొకటి కానరాదు.

ప్రేమకు నిమితులనము, తాపహరిత్వము, ప్రగాఢత్వము, క్రమాభివృద్ధి, శైలిబృహత్తియు ప్రధానములు. ప్రారంభములో ఇందిరా మాధవుల ప్రేమవ్యాపారమునకు సాక్షిగా వకుళమాలిక చాచును నిలిపి నాడు. పొగడెట్లు జీవు చిక్కనై, నుండ్రముగా, నిండుగా, గోముగా బెరుగును. అది అమయిక ప్రాణుల నిగూఢప్రేమప్రసంగమును నిజసాంద్ర చాచులులో నిక్షేపించి, పండువెన్నెల నిగ్గును నైతియు వారిల రహఃకేళిపరిశీలనము కావించనీయును. అజంట యానందిమునే తన యానందిముగా నెంచి పులకితము కాగా, ఎట్లో—

పల్లెములే చిలియింప పండువెన్నెలనిగ్గు
వారె సాంపుగ వారి కదన బింబాలపై.

ఇటు ఊణికివగు జ్యోత్స్నాప్రసారముకూడ సాంపునే కూర్చినది. ఆ పువ్వువాటికిలో నెన్నో భూజములుండగా వకుళమునే స్వీకరించుట విశిష్టరామణీయకమును, సాంవిధ్యకోణమును సూచించుచున్నది.

వకుళమాలిక అన్యపువ్వుమాలికల వంటిదికాదు. పుష్పించినతోడనే దానికి పరిమళము బాధముగా నెన్నికదు. గంధులు, యామములు, వాసవిములు గడచి వాడబారు కొలది గమ్యగమ్యున సువాసనలు కమ్మునై, నలుదిక్కుల వ్యాపించును. ప్రేమతత్త్వముకూడ నిట్టిది. అనగ ననగ నతిశయిల్లు రాగమునకువలెనే కాలము కడచు కొలది తీవ్రమై పీవరతి గాంచును. అది ఒక విధమున లేవచ్చు. ఆ తాపమునాకి మ్రగ్గిన కొలది సాగుకు బాహ్యస్థితిర మాలివ్యములు పిశి, తిపనీయమువలె దివ్యకాంతులను, వకుళమువలె వాసనలను విడిజల్లును. ఇట్టి మాలికను ప్రేమతో అయరాగ సూచియో నరుణసూత్రమువెంట గ్రుచ్చి ఇందిర మాధవునకు సమర్పించింది. అణువణువునను మాలిక రాగ స్పందనకుండరమై భాసించినది. మాలికాహృదయమున ప్రేమనే మాధవుడు స్వీకరించినా డా జవ్వనినుండి, జీవిత సాధనకు పట్టుకొమ్మగా.

తెన్నెంతో ప్రీతితో కన్న ఇందిరను మాలిక మరల చూడలేదు. ఇంగు నిరూఢమున కవియాశయ మేమి? కవి దృష్టిలో సత్యప్రేమకు చిహ్నమున మాలిక చంచలమును ఇందిరా సంస్కర్మనము మరల కావంప విలులేదు. ప్రేమయ్యైయును మాధవుని యిం

కమున నే అది నిజసౌరభములనీనుచు నాతని రాగ వాహిని కెట్టి మాంసగ్రము సంక్రమింప నీయక సంరక్షణ మొందును. తానెంతో కుతూహలముతో కూర్చిన మాలి కను ఇందిర యొప్పుడో మరచినది. కాని మామవురి జీవ యాత్ర కదియే పాఠేయమయినది. అతనికి దానియొక గల పీఠి గాఢమైనది. ఈవిషయముగా వకుళము కవి శేఖరుని కల్పనాలోకమునచేరి, పవిత్ర ప్రేమకు ప్రతీక యయి, సాహిత్యప్రపంచమున శాశ్వతస్థానమును పొందినది. నాయకుని ప్రేమస్థైర్యమును మాలికా రూపమున భిలముకాక నిలిచియుండు పాగడదండకు బోల్చి, కవి నిజవైద్యధ్యభింగీభణితిని ప్రదర్శించినాడు.

నాయక యన్న నో చంచల. ఆమె నానుభేయమే స్వభావమును నూచించుచున్నది. సార్థికమున నాను కరిగముననేకాక కవి ఉపమానకారముల సాయమున గూఢ సూచించినాడు. ఆమె వకుళమాలికకు—

దుగ్ధాల్లోనుండి తోతెంచ ఇందిరా
దేవి—పాలితోను,
పద్మాలయాదేవి పగిదిని—

తొలినది. లక్ష్మి చంచల యను విషయము సర్వజన విదితము. ఈవిషయముగా వికథాంతమును ప్రారంభము ననే కావ్యార్థనూచన కావించినాడు. నాయకుని పేరు సార్థికమయినది, మామవురి. మాధవకృష్ణమునకు వసం తార్థ మిట నుపాదేయము. వసంతము ప్రేమకాలము, ఉద్దీపకము, శోభాసమన్వితము.

కవి ఈ గీతికావ్యములో మానవస్వభావ పరిశీల నముకూడ చక్కగా చేసినాడు. సామాన్యముగా మానవ హృదయమున స్థితిగతుల వదులించి పొంతు భావతరంగములతో పాటుకు శ్రోత దర్శకుకు సమ్మేళనము పొంది, పాత్రలతో తాదాత్మ్యము గాంచి, బ్రహ్మానంద సహోదరమగు నానందరస జగత్తులో తిమ్మ తాము మరతురు. ఇట్టి సాధారణకృతి కవితాకే యొసగని కృతి ఉత్తమకావ్యము కానేరదు. ఈకవి పాత్రులారాపన్ది. ఇట్టి సన్నికే చిత్రణములేని కృత్తి ములు వీరి కృతులలో గాలించినను దొరకవు.

మనకు ప్రియులగువారల యిష్టానిష్టములనుబట్టి వారి యిష్టములను కీర్తులు, వారికి ప్రత్యర్థులు మనకు ప్రత్యర్థులు వగుచుండుదు. వీనికి కారణములు వారల గుణావగుణములు కావు. ఇందిర ప్రియుని కంఠమున పుష్పదాసును వేయుచు పరికిన పాట్యులు:

వకుళాలమీద మీవలన నే ప్రాణేశ,

కలిగ నాకునుగూడ గాఢానురాగము.

ఈ యుదాహరణము పై సత్యమునే స్ఫుటికరించును.

నిజకామితప్రాప్తికొరకు కరుకు విక్కిరి పాటు పకును, ఎట్టి కష్టమునైనను సంపాదముతో సహించును. అట్టివో నొక వేళ నాత దాసించినదే స్వయముగా నతనిని జేరి ధన్యుని జేయుచో ఆనందములో నతని యుక్కిరిపాటు వర్ణింపతరముకాదు. నోట మాట రాదు; వచ్చినను గాఢస్వయ సంభవించును. నాక్కలు క్రమము ననుసరింపవు. పాపపున్యము కనబడును. ప్రేమైకనిధానము, ముక్తికామిని యగు ఇందిర సమా గమజేళ

వకుళమాలిక యెంతో వాడిపోవక ముంద

అర్థాంగి నాడు మీ కనివార్యముగ నాథ!

అని బాస చేసినపుడు మామవురి హర్ష విహ్వలత్వ మెంతో సహజముగ చిత్రింపబడినది. తొట్రుపాటుతో కూడిన అతని హృదయ వేగము

నిజముగా నిజముగా నిజముగా ప్రియతమా!

అగునవా అగునవా అర్థాంగి వరునవా!

అన్నవాక్కులు ప్రేమపరీక్షలో మునిగి కేలు ప్రతి ప్రాణిని సహజవేద్యములు. ఈ శబ్దములను పునరుక్తిగా నెంచక, భావసాందర్య పోషకములుగా భావించినచో భూషణములగును.

వకుళమాలికలో ప్రధాన రసము శృంగారము. రచన సంభోగ శృంగారముతో ప్రారంభమై, కరుణ విఫలంభమున పర్యవసించినది. శృంగారమునకు అంగములుగా నుండవలసిన వన్నియు సమకూర్చుటలో ఆచార్యులు సిద్ధహస్తులు. సంచారిభావములలో ఆవేగము, హర్షము, జడిము, చపలత, బ్రీజ, గృతి, చింత, దైన్యము, కంక, గ్లాని, నిర్వేదము; పాత్యకభావములలో స్తంభ, రోమాంచ, స్వగభంగ, వేషభు, బాష్పపాతిములు సందర్భోచితముగా, సరసముగా ప్రదర్శింపబడినవి. కథాంతము శ్రోతలకు కరుణ విప్రలంభమున పరిణమించినట్లు తోచినను, నాయకునకు నిర్వేదజనితముగు కారిత, కుష్టి లభ్యమయినది. అతని ప్రకారమీ వృత్తిను కారితరసమున పర్యవసిత మగుచున్నది. మొత్తమున రసనిర్వహణము సరసముగా జరిగినది.

ఇక ఈకృతియందలి సాందర్యసృష్టిని కొలదిగ విచారింపవలెను. నిజముగా కవికృష్టియే సాందర్యము

శివశంకరుల వక్రకమాలిక

వక్ర మాలము. అంగులకు గురియును ప్రతి విషయము వక్ర సహజముగనే భావ్యత్యంతర రామణీయకము సంక్రమించును. రససిద్ధులగు కవులలో నిట్టిది హెచ్చుగా గానవచ్చును. ఏతత్కవి రచన లన్నియు సాందర్యపారసముదాయములు. భాష, వర్ణనలు, సంభాషణలు, సన్నివేశములు, అలంకారములు, కథ, రసపోషణము—ఒక్కొక్కటి సాందర్య రాగాదులు గానూ పరిపుత్రములై నేత్రపర్యము కావించు కాదంటినీ ఖండములవలె అంశంపు నిగ్గులతో, మైపుతలతో నేత్రపర్యము, శ్రోత్రపర్యము నగుచుండును. వక్రకమాలికలోని ఇందిరా సాందర్య వర్ణనము, నాయకుని కామినీ మానసాకర్షకాన్యుతమైన మూర్తి, ప్రేమకేరికి వక్రభావనీజము కావించు సహకారము, వక్రకమాలికా గ్రథనము, ఎట్లొ విభుని దొర్బంఁగంబు విడిపించుకొని, అడఁకుగువక్ర పింఛవలొకనము చేయుచు, అందగమనమున కదలిపోవు నాయక విహ్వలత్వము, బహువిధముల బ్రతిమాలు ప్రియుని యొడ ప్రసన్నురాలై, అభిముఖముగా నిలిచి, జారి పోయెడి వేణిని సవరించుకొని, నల్లకల్వల బోలు నయ నాలు పైకెత్తి చల్లనిచూపుతో నతనిని శాంతిపరచు ఆభాషిని గుఱముద్ర మొదలగు చిత్రణము లెన్నియో కవి ప్రవర్ణించిన విచిత్రసృష్టికి నిదర్శనములు. వక్రకమాలికానూత్రమును పైతిము అనురాగాదులు కావించినది కవిదృష్టి; నిర్ణీతముగు నెండుపూదండకు గూడ వెన్నవంటి సవకమును, జౌదార్యమాద్దివములను జరిచేసి, శిలాప్రతిమయగు నాయందాల బరణికన్న వేయుచుండుగులు సరసమైన దనిపించినది.

ఈ కావ్యము త్యాగసాందర్యపూరితము, శిబ సాందర్యధూషితము, భావసాందర్య సంభావితము.

చిరునవ్వు మలయు నా కివిశేషుని మోము
పండువెన్నెల కొయు నే మాలికా
నిండుపున్నమి బోలు నే!

ఇందలి ప్రతిశబ్దమును కవి సాందర్యసృష్టి యను ఉరితో మలచి, భావమార్దవము నున్నముతో వానికి పరస్పరయోజనముచేసి, పతిలత హృదయము లుప్పొంగ జేయు శిల్ప సృష్టి కావించినాడు.

“సాలనురుగుల రుదుల పట్టు త్తరీయమ్ము
కాముదీ కమనీయ కా శేయ కంచుకము.”
“కాసుంధరాగాల కంచుకము తొడిగినది,

పడుచుండ నొడలిపై పండువెన్నెల రుచుల్
దేవకన్యకవోలె లేజరిల పాగినది.”

“జలజలవి రాలె నా సమయాన వారిపై
పోగొమ్మలనుండి పూలు జడివనగా.”

మొదలగు పంక్తు లెన్నియో ఈ కవితలకునిసాందర్య పాసన నెలుగై చాటుచున్నవి.

5

రసపోషణముతోపాటు శబ్దార్థాలంకారము లీ కృతిలో నేర్పుతో నిర్వహింపబడినవి. శబ్దాలంకారములలో అనుప్రాసము ఆంగ్రుల సాను. నిత్యజీవిత సంబంధి యగు ఇష్టాగోష్ఠిలోను, సామెతలలోను అనుప్రాసము గోచరించుచుండును. శబ్దాలంకరణ మెంత మనోహరముగ వక్రకమాలిక కల్పెనో రచనయందెల్లెడల స్పష్టమగును.

ఇక అర్థాలంకారములలో ముఖ్యముగా పుష్టి నిచ్చువాని నే కవి ప్రాథమ్యము వాడినాడు.

1. చనుచుండగా నామె సాంద్రచంద్రికగోస
పాలమున్నీటిలోపల విహరము చేయు
పద్మాలయాదేవి పగిది లోచెను నాకు.

ఉపమ:—

2. చిరునవ్వు వీచికల్ చెంగలించుచు నుండ
—పానుప్రాసమును రూపకము.

3. ఆప్రేమవసంతమ్మున
కీవిరాగ శిశిరమ్మున
కెంత తారతమ్య ముకట!—

రూపకము.

4. వక్రకాలమీద విహలన నే ప్రాణేశ,
కలిగెను నాకునుగూడ గాఢానురాగమ్ము.

—పాతూల్ప్రేక్షా ధ్వని.

ధాతికాశేయంబు ధరియించిన జవ్వని సాంద్రచంద్రికలో నడుచు దృశ్యము కీరపాగరమున విహారము: సలుపు పద్మాలయను తప్పక స్మృతిపథమునకు గొని వచ్చును. ఇట్టి భావ్యరూప సామ్యమునకు లోడుగా నాయికావందలప్రకృతిగూడ ధ్వనితమై, ఉపమాన సాందర్యచిత్రికములు వ్యక్తము లగుచున్నవి. చిరునవ్వు విచిత్ర రూపమున చెప్పబడినది. హాసము ఒక్కసారిగా వెన్నెలవలె వెల్లివిరియును. కాని చిరునవ్వు కరటమువలె పెదవులపై ఒకమూలనుండి మరియొక

మూలకు మెల్లగా జాలువారును. కెరటము చిన్న కుంపుగులను విశిష్ట చల్లదనము నాపాదించునట్లే చిగునవ్వు నైతియు హృదయకాంతిని కలిగించును. ఇట్లు రూపస్వభావములలో ఉపహాసోపమేయములకు సాదృశ్యము సంపాదించుట రచనాకళలమునకు నిదర్శనము. ఇట్లే వనంత శిశిగుములు పరస్పర విశదములయ్యెను ఒకదాని తగునాత నొకటి వచ్చును. ఇట్లే ప్రేమ విరాగములు ఒకేనాయక నాశ్రయించి పరిణమించినవి.

ఈ కృతిలో గతిప్రధానమైన ఛందస్సులు కావచ్చుచున్నవి. అందును విజయభద్రగఙ్గ విశేషముగా నున్నది. ఒక్కోకపాదములో 20 మాత్రలు; పూర్వ దశములో 10, ఉత్తరదశములో 10 మాత్రలు. ఇంతే కాక త్రిశ్ర, చతుశ్ర, ఖంఠ, సంకీర్ణగతులనుబట్టి రచించిన గీతకలు వివిధరగాములలో ప్రయోగింపబడినవి. ఈవిధముగా గేయత్వ మి కృతిలో ముఖ్యముగా నున్నది. సంగీతాత్మకమున నిట్టి రూపకమును నేపథ్యము నుండి కన్నరీకంఠాన నొకరు పాడుచుండగా మతోకటి రంగస్థలముపై భావానుకూలముగా కాస్త్రీయముగా నృత్యము చేయుట సరసముగా నుండును. ఇట్టి నృత్యము చేయగలిగి వెంటవెంటనే మాలిక, నాయికా నాయకుల భావముల వర్ణనయీపగల సామర్థ్యము సామాన్యముగా నటులలో నుండుట అగును. ఈకృతిని ఒకవిధముగా ప్రదర్శింపవచ్చును.

వకుళమాలికా కావ్యములో మాధుర్య ప్రసాదాదీగుణములు ప్రధానముగా గానబడును. రీతి వైదర్భి, ధారాశుద్ధి, శైలి, సౌందర్యము వలనంత కలవు. శృంగార కరుణములగు సహృదయుల చిత్రములు శ్రీఘ్రముగా ద్రవిధూతములగును. చిత్రవృత్తికి కలుగు నిట్టిసితిని గ్రుతించుదురు. విప్లవంశశృంగారము నుండి కరుణశాంతములలోనికి పర్యవసించు రసదశ యందు ఈద్రుతి తీవ్రముగ నుండును. ఇట్టి లక్షణమే మాధుర్య మనిపించుకొనును. వర్ణితవిషయము స్వచ్ఛ వస్త్రముపై బడిన నీటివలె శ్రవణమాత్రముననే హృదయంగమ మగుచో దానిని ప్రసాదగుణ ముండును. ఇట్టి కావ్యమున జటిలతద గుంభనము గాని, క్లిష్టకీర్తనమాన బాహుళ్యముగాని, పాండిత్య ప్రదర్శనముగాని వనిరావు. ప్రయత్నము లేకుండానే భావము భావను వెన్నంటుకలయును. ఈకవి తమ భావయంగు తత్వము తద్వలదే శిల్పములను సహజముగా అసహజలాఘవ మన వాడి యున్నాడు. ఎచ్చటను కృత్రిమత్వము కనకాదు.

కవయనున్న కొలంది గడిచి యొక్కొక్కటే

అంత కంగు గంప మతిశయించుచునుండ

అంతంగమువంగు ఆమెదభిగిల్చె

చల్లగా సాగిరిని సౌభము గడిచిండు.

ఇంను తత్సూది శబ్దములకు విచిత్ర రానిమైత్రి, శైకల్యము సరసముగా సంఘటితములైనవి. ఇంతియే కాక—

కావినీ మానసాకర్షణ కాగ్ధుతమైన

పురుషాకృతిని గాంచి పొంగిపోతిని నేను—

అన్నపుడు క్రమముగా తత్సూదిశబ్దమైనను భావ శ్రమ కలుగనీక హృదయమునకు హత్తుకొనిపోవును. ఇట్లే—

చిగునవ్వునీచికల్ చెంగలించుచునుండ—

పాలిండ్లపై నున్న పల్లవైకను దాకి

లేలిపోవుచునుంటి నీవతానగ్ధాన.

మొదలగుపంక్తులు అనేకము భావానుభావి యగు భాషాప్రయోగమున ధారాశుద్ధికి తార్కాణములు. భావావేగము హృదయమున నిండి వెక్కిరియు కాగా శబ్దములు నిర్వృతిగండి నిర్వృతిజీవలె ప్రసహించు చున్నట్లుండును.

ప్రేమనగర కీ రాహు కతివ హై—అను హిందీ పంక్తిని మకుటముగా ఈ కావ్యమునకు [1935] ఏనాడో ఉంచుటచే హిందీభాషకు నేకు లభించిన ప్రాముఖ్యమును ఆనాడే ఋషియో మంగుగనే కవి దర్శించినాడు. ఇట్టి లలితమైనకృతికన్యకు తగిన వరు నకు సమర్పించుటలో గూడ సావధానత కొనవచ్చు చున్నది. బహువిధముల కావ్యజీవితము మధురముఖ రము కావించుకొనిన శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణకాస్త్రీగారికి ఈకృతి నిచ్చుట ముదావహము.

ఏవిధముగా పరిశీలనము చేసినను వకుళమాలికా వైభవము అమేయము అనన్య మని తేలుచున్నది. ఈ కవీంద్రుని భావగాంభీర్యమునకు, నూత్నగురువార కల్పనాశక్తికి, సమగ్ర సౌందర్యదృష్టికి, రూపక రచనలో నూతన ప్రయోగ కళాకళలమునకు, అపూర్వ ధారాశుద్ధిలో విలసిల్లు గేయరచనా పటిమకు, ఆదర్శ ప్రేమతత్త్వ విరూపణాపక్తికి, త్యాగతపాశక్తికి, ఈ 'గీతికావ్య'తము' అచ్చమైన మచ్చుతునుక. ఆధుని కాంగ్ర కావ్యలోకములో అత్యుత్తమశ్రేణికి చెంది ప్రశంసలపై లెక్కింప దగినకృతులలో వకుళమాలికా స్థానము విధివానిము. గేయనాటికలలో దీని కదియే పాటి.

అ మృ తు డు

శ్రీ ఆర్. ఎస్. సుదర్శనం

సన్నబాజాలపందిరి కళకళలాడింది. ఆ పువ్వులు నాడినా చిక్కని పరీమళం మాత్రం సిగ నంటి పెట్టకొనే వుంటుంది... జీవితంలో అధ్యాయం మరు తుంది; కోరికలు తీరటంతో ఆసక్తి చప్పబడుతుంది; ఎన్నిసార్లు పెట్టకొన్నా సన్నబాజాలమిది అపేక్ష మాత్రం తగ్గలేదు!... అనుకోన్నది ప్రమాదం. ఆమెకు ఆ పువ్వులు దండ్రుచ్చి జడలో గరించటం ఒక్కటే పేలవం కాకుండా, క్రొత్తవం చెరగకుండా నిలిచిన సరదా! అంతకు నాలుగైదేళ్ళ పూర్వం ఆమె భావనా లోకంలో గృహిణి జీవితం అంటే: హోదాగల ఉద్యోగంతో, అనుకూలమైన, నచ్చినభర్త; కోరిన నగలు, చీరలు; సొంతకారు; కావలసిన తీరిక..... ఆ కోరిక లన్నీ, తీరి, కల నిజమై నిలిచింది; అందరూ అదృష్టవంతురాలి వన్నాడు! అప్పుడు ఉపాసనిదీ, తర్వాతి తర్వాత లోటుగా తెలిసినవూవుండేది ఒక్కవిషయ మున్నమాట నిజమే: అది తన కింకా మాతృత్వం గాకపోవటం; కాని ఆ విషయంలోకూడా భయపడనవసరం లేదని దాక్కల్లు, జ్యోతిష్కులు అంటున్నాడు... పోనీ, మిగిలినదేమిటి? అసంతృప్తి! ఎందుకు? కారణం తెలియ! “ఎమీ తోచదు” అని ఆమె ఎప్పుడైనా అంటే, “నీకు తీరిక ఎక్కడైతే పోయింది ప్రమాదా!” అంటాడు భర్త... “ఇంకా తల్లివి కాకపోవటమే. కారణం, ఆ పుణ్యకొలం ఎప్పుడు వస్తుందో!” అంటుంది అత్తగారు... “అమ్మాయ్, వేదాంతమూ మతిమూ, వీటిమీద కాస్త ఆసక్తి కలిగించుకో రాదూ జీవితంలో ఆర్థం కనిపిస్తుంది!” అంటాడు తండ్రి... “మమీభాసంఘ కార్యక్రమాల్లో మీరు శ్రద్ధ తీసుకోవాలండీ” అంటుంది కలెక్టరుగారి భాగ్య, సంఘాధ్యక్షురాలు... కాని ఏ ఒక్కవిషయ రణా, సలహా ఆమెకు నచ్చలేదు; ఎవ్వరి తీరులం లేదు. ఎంత తరచినా, అసంతృప్తి వ్యూహం ఒక్కటే - పూర్వం తనకేవిషయమైనా సరే ఆసక్తి అంటా వుండేది, ఎదుగుతూచే ఉత్సాహం వుండేది; ఇప్పుడు అవి రెండూ లేవు! చిహ్నం తమ మాతృత్వాన్నికూడా పెద్దగా ఎదురు చూడటంలేదు!

కారువచ్చి ఆగింది. భర్త వరాండా మెట్లెక్కి వచ్చాడు.

“నువ్వు క్లబ్బుకి వెళ్ళలేదేం యివారే?” అన్నాడు.

ఒళ్ళోవున్న ఇంగ్లీషు నగలు పైకెత్తి చూపింది ప్రమాదం. “ఇది చదివెయ్యాలని కూర్చున్నాను.”

“మరి వదలకుండా జాబి పందిరిని చూస్తూ పువ్వులు లెక్క పెడుతున్నావే!”

భర్త చమత్కారానికి ప్రమాదం వివ్వంది. “శేదు... కొంత భాగం గతించేప్పటికీ కథ పగగ త్తటం మాని యీడుస్తూ కుంటటం ప్రారంభించింది. విసు గొచ్చింది.”

“జీవితంలాగే?”

ప్రమాదం విషయం మార్చింది. “మీ రెండుకని ఇంత తొందరగా వచ్చేకాదు క్లబ్బునుంచీ?”

“ఒత్తిగాం వచ్చింది... వేణు వస్తున్నాడు... ఈటెయినుకే! నీతో చెప్పి, తర్వాత ప్రేమనకు వెళ్దామని...”

“ఈమధ్య ఉత్తరం వాసిట్లు లేదే!”

“లేదు... వాడెప్పుడీలాగే చేస్తాడు. పరీక్ష పదిహేనుసోజులు వుండికదూ! సరిగ్గా పరీక్షమందు కోజుల్లోనే రిక్రిమేషన్ కావాలంటాడు వాడు!”

“భోజనం ఆలస్యమవుతుందేమో, మీకు కాఫీ కావాలా?”

“తప్పకుండా!”

వంట మనిషితో చెప్పటానికి లోపలికి వెళ్లింది ప్రమాదం.

* * *

ఉన్నట్టుండి వచ్చింది వస్తం, వేణు ఒక్కటే పికాగ వెళ్ళాడు. బాగా తీరిన పోయి వుంటాడు అనుకుంది ప్రమాదం.

వేణు ఏకాంతాన్ని కోగతాడు, అన్న గారిలా కాదు. ఆయన కేమీ ఎప్పుడూ స్నేహితులూ, కబుర్లూ వుండాలి, లేకపోతే తోచదు. వేణు మొదటి

రెండు సాయంత్రాలు వదిలెవో చదరంగం ఆడుతూ గడిపాడు. ఇవారే ఆమెతో ముందుగా చెప్పినట్లుగా 'షికారువెళ్తున్నా' నని. చదరంగం ముందు పెట్టుకొని ప్రమాన నిరీక్షిస్తుంటే, దుస్తులు వేసుకుని తయారై వేణు వరాండాలో నుంచే "అలా వెళ్ళిస్తాను వదివా!" అనేసి గబగబా వెళ్ళిపోయాడు. ఎన్నో విషయాల్ని గురించి లోతుగా ఆలోచించిన ధోరిణి కృతమాతృపుంటుంటే ఏం మాట్లాడినా, మరి యీ చిన్న విషయం, అవతలి వాళ్ళపట్ల తన ప్రవర్తనను గూర్చి, ఎందుకని తట్టకుండా పోయిందో! అరిచి మీద ప్రమానము కోపవచ్చింది.

అత్తగారికి, ముగ్గురు కొడుకుల్లోనూ చివరివాడని కాబోలు, వేణు వివాదే ఎక్కువ మమకారం. అతనికి ఏమేమి యిచ్చమో, అతి వేవిషయాన్ని గురించి, ఏ అభిప్రాయం, ఎప్పుడు వెలిబుచ్చాడో అన్నీ సమగ్రంగా చెబుతూ వుంటుంది ఆమె. ఆమె వచ్చిన ప్రతి పర్యాయం యింపుమించు వేణుకూడా యింట్లో వచ్చివున్నట్లే వుండేది! అలా పరిచయమైన కృత్తిని గూర్చిన కల్పన, మనస్సులో ఏర్పడిన ఊహా చిత్రం, ఎంతవరకు నిజం? అని పరీక్షిండుతోంది ప్రమాన. అత్తగారు చెప్పినవంటలు, ఆ ధోరణిలోనే అన్ని పదుపాయాలు, వేణుకోసం అమ్మ గమనిస్తోంది... ఏదో ఒక నవ్వు, ఒక చూపు, ఒకమాట తగుక్కున మెరసి అప్పుడప్పుడు ఒక ప్రత్యేకతని నూచిస్తున్న మాట నిజమేకాని, మనిషిలో కలుపుకోలుతనం మాత్రం లేదు! ఎదైనా అడిగితే ఒక ముక్కలో సమాధానం, లేకపోతే అదీ లేదు! ఇదంతా కలిపి చివరకు ఒక విధమైన స్వాతికయమే అనిపిస్తూవుండేదామెకు. నిశ్చయపడుతున్నా వేమో అంటే అదేమీ లేదు! నిశ్చలంగా కళ్ళలోకి చూచి మాట్లాడుతాడు; ఏమాట చెప్పినా అందులో సంకోచం ఏమీ వుండదు! ఒక తల్లివిడ్డలే అయినా, ఆమె భర్తలో కనిపించే స్నేహభావం, ఉత్సాహం, వైతన్యం, వేణులో ప్రతిబింబించటం లేదుమరి!

కాని వేణు వర్షంలో తడిసి వస్తాడని ఒక వైపు ఆదుర్దాగా వుంది ప్రమానకు... గొడుగు పంపించటానికి నాటరు వర్షంముందే యింటికి వెళ్ళిపోయాడు. వేణు ఆరోగ్యం విషయంలో జాగ్రత్త అవసరమని అత్తగారు చెప్పడూ చెబుతూ వుంటుంది!

బాగా తడిసిపోయి యిల్లు చేరాడు వేణు! ప్రమాన హాల్లో సోఫాలో కూర్చుని పుస్తకం చదువుతూ, వేణు రావటం చూచి చూడనట్లు ఊరుకుంది. వరాండాలో నుంచే ప్రక్కనున్న తన గదిలోకి వెళ్ళి పోయాడు; కొంతసేపటికి బట్టలు మార్చుకుని హాల్లోకి వచ్చాడు. ప్రమానమాత్రం పుస్తకంమీదనుంచి దృష్టి మరల్చలేదు. ఎదుటవున్న సోఫాలో కూర్చుని, అన్నాడు వేణు :

"బాగా తడిసి పోయావు వదివా!"

ప్రత్యుత్తరంగా ఒక్కక్షణం తలయెత్తి చూచింది ప్రమాన. తడతటం మూలాన కాబోలు అరిచిముఖంలో స్నిగ్ధత్వం ఆ కళ్ళలో ఏదో క్రొత్త కాంతి తోచాయి. వేణులో ప్రత్యేకత, సాందర్యం వున్నట్టు అంగీకరించక తప్పదు! అనుకోన్నది ప్రమాన.

"అన్నయ్య యింకా రాలేదా?"

"లేదు!"

"అనుకోకుండా వచ్చింది వర్షం... కుంజ పోతగా కురిసింది... పచ్చెల స్నానం!?"

"అనుకోకుండా వెళ్ళావు, వర్షమూ అలానే వచ్చి వుంటుంది నిన్ను పరామర్శించటానికే!"

వేణు నవ్వాడు. "నువ్వు క్లబ్బుకు వెళ్ళా వనుకున్నాను వదివా!" అన్నాడు.

"నిన్ను, మొన్న?"

"నిన్ను, మొన్న, క్రొత్తవాణ్ణి, అరిగిని! ఇవారే కూడా నాకోసం నవ్వింట్లో కూర్చోవటం దేనికి, లేడిస్ క్లబ్బుకి వెళ్తావని, షికారు బయల్దేరాను!"

"అది నిజంకాదు... నువ్వెప్పుడూ అబద్ధం చెప్పవని మీ అమ్మగారు నొక్కి చెబుతూ వుంటారు మరి!" అని పుస్తకంవైపు దృష్టిరేపించి ప్రమాన... కొన్ని క్షణాలు, తన్నుతాను పరీక్షించుకొంటున్నట్లు మానంగా వున్న వేణు, చివరకు అన్నాడు :

"అబద్ధంకాదు, సగం సత్యం చెప్పాను!"

"ఏమిటి?" అన్న దామె, ఆ సంకతంతా అప్పుడే మరచిపోయినట్లు.

"నువ్వు క్లబ్బుకు వెళ్తావనుకోవటం ఒక కారణమూ, నాకు ఏకాంతంగా వుండాలన్న కోరిక రెండో కారణమూ. ఈ రెండూ కలిపి నేను షికారు వెళ్లటం జరిగింది... అందువల్ల సగం సత్యం చెప్పా నంటున్నాను."

అ మృత దు

“తత్త్వోస్త్రం చదువుకున్నావు కదా మరి” అన్నది ప్రమాన విమరు చూపిస్తున్నట్లు.

కారు వచ్చింది. ప్రమాన భర్తలోపలికి వచ్చాడు.

* * *

వేణుకు జ్వరం వచ్చింది. ఫెవరల్ సర్వీస్ కమిషన్ ఉద్యోగాల పరీక్ష పదిరోజులే వుంది. తమ్ముడు పరీక్షకు వెళ్ళటానికి వీలేకుండా పోతుం దేమానని ప్రమాన భర్త ఆందోళన చెందాడు. డాక్టరు మలేరియా అన్నాడు. క్విన్టె ఇంజక్షన్లు ఇచ్చాడు.

ఆ రోజుల్లో ప్రమానకు వేణు యింకోవిధంగా కనిపించాడు...ఆమె ఊహించిన ‘స్వాతికేయం’ అతనిలో ఆదృశ్యమై పోవటమేకాదు, కొన్ని సార్లు వేణులో న్యక్తమైన పసిలేనపు అమాయకత్వం ఆమెకు నవ్వు కూడా లేప్పించింది. ఆమె వేణును గూర్చి తన అభిప్రాయం మార్చుకొన్నది...ఏ విషయం మాట్లాడినా అతని సమక్షంలో ఆమె సొంత భావాలు ఒక కొత్త నిలువ వస్తోంది! ఒకానొకప్పుడు పుస్తకాలు చదివి తోటి విద్యార్థిమణులతో ఎన్నో సంగతులు ఉత్సాహంతో చర్చించే ఆమె ప్రాత అనుభూతి తిరిగి వచ్చినట్లుంది :

“జీవితం ఎందుకు కేలవమై పోతుంది?”

“తీరిన కోరికలవల్ల”

“అయితే ఏం చెయ్యాలి?”

“కొత్తకోరికలు కోరుకోవాలి!”

వేణు నూచించిన జవాబు చాల విద్వూరంగా తోచింది ప్రమానకు!

“బాగుంది, అవి ఆసక్తివగులు ఆవేదనని కలిగి స్తాయి కదా! కోరికల్ని జయించి, కాంతిని సాధించ మనేకదా తత్వబోధ! కొత్తకోరికల్ని పెంచుకుంటే ఏమాతుంది?”

“భౌతికంగా సాధ్యమయ్యే కోరికలు ప్రయత్నం మీద వాటివూర్గం అవి మామూలినీ ఏమైనాసరే గమ్యం చెరుకొంటాయి...భౌతికంగా సాధ్యంకానివి, లేక మనలోని బుద్ధివల్ల, నిగ్రహశక్తివల్ల కట్టుబడేవి చివరకు—అంటే ఎంతకాలంలో, ఏవిధంగా అనేది వ్యక్తినిబట్టి వుంటుంది—చివరకు సత్యరూపంతో కాంతిని, ఆనందాన్ని ప్రసాదించగలుగుతాయి! అంటే గాని, కోరికల్ని చంపటం, అణచటం, విస్మరించటం, యిదంతా భాషవల్ల, ఉపాధి వల్ల కలిగే పొరబాటు!

దానికి కారణం భయం; భయమూ నిగ్రహమూ ఒకటి కాదు; భయంవల్ల లభించేది మృతి; నిగ్రహంవల్ల సాధ్యమయ్యేది ఆనందం...కొబట్టి కోరికల అశాంతిని పూర్తిగా అనుభవించటమే జీవితంలో ఆసక్తికి మూలం అంటాను...అందుకే కొత్త కోరికలు పెంపొందాలి అన్నాను...”

“నువ్వు చెప్పేది నాకేం అర్థం కావటంలేదు వేణూ! పుస్తకాల్లో చదివినదానికి నీ సొంత వ్యాఖ్యానం కావాలి యిదంతా!” అన్నది ప్రమాన.

* * *

ఒకనాడు వేణు పెళ్ళి ప్రస్తావన వచ్చింది :

“ఉద్యోగం ఎలానూ వస్తుందికాని, నువ్వలాంటి అమ్మాయిని కోరుతానో, ఎంతకట్నం, ఏకవిటి కావాలో ఇప్పుడే కాస్త చెప్పిపెట్టితే ఎండుకైనా మంచిది వేణూ!” అన్నది ప్రమాన.

“ఎలాంటి అమ్మాయైనా సరే!” అన్నాడు.

“అచ్చంగా వేదాంతాల మాట్లాడుతున్నావే! కోరికలు కోరటం మంచిదని నువ్వే అంటావు మరి... కోరికలూటానికి సిగ్గుగనకూ? అమ్మాయి ఎలా ఉండాలో చెప్పు ఊహించి!”

“నీవలే వుండాలి వది నా!”

“ముఖస్తుతి అక్కలేదు, చెప్పు!”

“నాకింకేం తోచటంలేదు. ఇప్పుడెందుకా గొడవ, దయచేసి ఊరుకో వది నా” అన్నాడు.

ప్రమాన వెళ్ళిపోయింది. తర్వాత రెండు రోజులు ఆమె వేణుతో ఎక్కువగా మాట్లాడలేదు; వ్యక్తిగతమైన ప్రశ్నలు వేయటం అసలు మాని వేసింది.

వేణుకు జ్వరం తొందరగానే నయమైంది. కాని నీరసంగా వున్నాడు. ఢిల్లీకి ప్రయాణ మయ్యాడు. ‘నాల్గవీ వెంటపంపితే బాగుంటుందేమో’ అన్నది ప్రమాన. ఆమె భర్త ఢిల్లీలో తన స్నేహితుల యింటికి వేణుని వెళ్ళమని ఏర్పాటుచేశాడు.

వేణు వెళ్ళినతర్వాత ప్రమానకు జీవితంలోని అర్ధరాహిత్యం మరి తీరిన సమస్యగా గుర్తుకువచ్చింది. మరది రావటంతో, ఆ సందడిలో కొన్నాళ్ళు ఆ విషయం అప్రయత్నంగా మరచిపోయిందామె. భర్తకు తత్వజ్ఞాన పట్టను; ఏ విషయాన్ని గూర్చి కాని లోతుగా ఆలోచించటం, తిర్కించటం హాస్యాస్పదంగా కనిపిస్తుంది ఆయనకు...కనిపించేది లోకం,

జరిగేది జీవితం, అంతకుముందైన ఊహలు నమ్మకాలు అనవసరం అయిన దృష్టిలో... వేణు భావునికు, తాత్వికుడు, ప్రతినిధియన్నీ కూర్చి ఏదో పరీక్ష చేస్తాడు, అన్వయంతో సంవేగుతుతాడు... నిజానికి పొడ రులునున్నూ ముగ్ధులే! అనుకోన్నది ప్రమాదం. పైనున్న, గణితం తీసుకుని పరీక్షలు ప్యాసై, ప్రావిన్స్ లో సర్వీస్ లో డిప్యూటీ కలెక్టరుగా సెలెక్షన్ యాక్సు ప్రమాదం భర్త. పెద్దమరది మద్రాసులో తండ్రిదగ్గరే లాడుగుగా వున్నాడు. ఇక వేణు, వేదాంతం, చరిత్ర, సాహిత్యం ఎన్నుకొని ఫెడరల్ సర్వీస్ పరీక్షలు వైఖున్నాడు. రహా మాహా పాస్టర్ లోలోనో, గైర్ లోలోనో పెద్ద ఉద్యోగి అవుతాడు!

అన్నదమ్ములు వాదిస్తువుంటే వివారి! జగత్తు రహస్యం, వాస్తవిక ప్రపంచాన్ని హేతువాదాన్ని మించి, తెలుసుకోవటానికి వీలేదంటాడు అన్న. హేతువాదాన్ని అధిమిస్తేకాని ఆ విషయం తేల దంటాడు వేణు. "ఎవరినా?" అంటే మాత్రం దాని సమాధానం, వివరణ, సాక్ష్యంకాదనీ, అన్నగారిని అంగీకరింపచెయ్యటం తనచేత కాదనీ అంటాడు వేణు... ఒక కోరికను కోరటం, దాన్ని నిగ్రహించటం ఈ వివిధప్రవృత్తులవ్యక్త కలిగే హృదయానుభూతిలో అందుకు ఏదో మార్గం వుందని తనకు తోస్తోందనీ, దాని స్వరూపం తనింకా అవగతం చేసుకోలేనని అన్నాడు, జ్వగం వచ్చినప్పుడు ఒకసారి ప్రమాదంతో వేణు. ఆ మాట భర్తద్వారా విని, "ఉద్యోగంవచ్చి పెత్తనై, యీ పిచ్చివేదాంతం వదుల్తుందే" అన్నాడు వేణు అన్న. మొత్తానికి వేణు విచిత్రవ్యక్తి అను కోన్నది ప్రమాదం!

పరీక్షలు పూర్తికాగానే సరాసరి తిరిగి రమ్మనీ, తర్వాత మద్రాసు వెళ్ళవచ్చునని చెప్పారు దంపతు లిద్దరూ. కాని ఢిల్లీ వెళ్ళి వేణు ఉత్తరం వ్రాశాడు: పరీక్షలు కాగానే మద్రాసు వెళ్ళి రెండురోజులుండి, తర్వాత ఒక స్నేహితునితో కలిసి దక్షిణదేశం తిరిగి రావాలని సంకల్పించాడట; దక్షిణదేశయాత్ర తర్వాత అన్నదగ్గరకు వస్తాడట!

తర్వాత ఉత్తరాలు లేవు! అతను పునుచ్చేరి ఆరవిందాశ్రమంలో కొన్నాళ్ళు, రమణాశ్రమంలో కొన్నాళ్ళు వున్నట్టు, దక్షిణాదిలో ముఖ్యమైన స్థలా లన్నీ దర్శించినట్టు మద్రాసునుంచి కబురుమాత్రం

తెలిసింది. రెండునెలల తర్వాతకాని వేణు మద్రాసు చేరుకోలేదు. అప్పుడే ప్రమాద భర్తను బదిలీచేసి బళ్ళారి వేశాడు. ప్రమాదం వుట్టింటికి వెళ్ళింది. ఆమె బళ్ళారికి తిరిగివచ్చితర్వాత భర్త వేణుని రమ్మని ఉత్తరం వ్రాశాడు. ఈ సుస్థికాలంలో వేణు మద్రాసులో ఒక కాలేజీలో లెక్చరరుగా చేరాడట; అందువల్ల సెలవుల్లోకాని రావటానికి విలువైనది బదులు వచ్చింది! ఫెడరల్ సర్వీస్ ఫలితాలకైనా వేచివుండకుండా యంత్రంలో యీ ఉద్యోగమేమిటని, భార్యాభర్తలిద్దరూ ఆశ్చర్యపడ్డారు. దానికి ప్రత్యుత్తర మిచ్చాడు వేణు: "...ఫలితం ఏమాతుందో, ఊరు కోవటం జీవితం లెక్చరరు ఉద్యోగం చెస్తున్నాను... ఈసారి సెలవుల్లో వచ్చినప్పుడు నాకు పెళ్ళిసంబంధం చూడమని వదినతో చెప్పాలి... కిందిటికూ... నాకు ఉద్యోగం రాగానే అమ్మాయిని వదిలి పెట్టతానన్నది వదినే!"... అయితే వేణు సరియైన ఘోషిలోనే వున్నాడన్నమాట! పునుచ్చేరి, ఆరుణాచలం, యివి ప్రమాదను, ఆమె భర్తను కలవరపెట్టాయి... వేణు వ్రాసిన ఉత్తరం ఆ సంజేమానికృత్తి చేసింది!... తెలిసినవార్లలో తగిన అమ్మాయి ఎవరా? అని ప్రమాద ఆలోచించటం ప్రారంభించింది... నీవరే వుండాలి వదినా!" అని వేణు అన్న మాట జ్ఞాపకం వచ్చి, ఆమెకు మరదిమీద ఏదో క్రొత్త ఆభిమానం కలిగింది.

* * *

డికెంబరులో తల్లిని తీసుకుని వేణు బళ్ళారి వచ్చాడు. ఢిల్లీ ఇంటర్వ్యూకి రమ్మని పిలుపు వచ్చిందట, పది రోజుల్లో వెళ్ళాలి.

"ఏదో పరీక్షో, ప్రయాణమో ముంగుపెట్టుకొని గాని, ఊరికే రాగూడ జేమిటి!" అన్నది ప్రమాదం.

"జ్వరం వస్తుందేమానని భయం!" అన్నాడు వేణు.

ప్రమాదం వచ్చింది. "అందుకే కాబోలు యీసారి ఆత్మహత్యను వెంట దీసుకొచ్చావ్!"

"అమ్మ హంటి చూడాలట... మీరింకా వెళ్ళ లేదుగా, అందరం కలిసి వెళ్ళొద్దాం" అన్నాడు వేణు.

తీరా ప్రయాణ మయ్యేటప్పటికి ప్రమాద భర్తకు ఆఫీసుపను లేవో అడ్డుతచ్చాయి. మిగిలిన ముగ్ధరూ

అ మృ తు డు

ద్రౌపదితో కాకు తీసుకుని బయటేరారు.

వికూపాక్షు డేవాలయంలో తిరుగుతూ వుండగా వేణు అన్నాడు : “మొట్టమొదటి సారిగా ఈ ప్రదేశంలో అడుగు పెట్టుకున్నా, ఎందుకనో ఈ కట్టడాలు, కిల్పాలు, పరిసరాలు నాకు చిరపరిచిత లన్న అనుభూతి కలుగుతోంది వదినా!”

“బహుశా ఫోటోల్లో ఈ కట్టడాలు చూచి వుంటావు! చరిత్ర చదివి ఊహించుకొని వుంటావు, అదంతా జ్ఞాపకం వస్తోంది కాబోలు” అన్నది ప్రమాన.

“అలాకాదు. కోజా మనం నడిచే పథి, తరచు వెళ్ళే దేవాలయం, పాల్గొనే పూజలు, హరికథలు, ఉత్సవాలు—యివి కొన్ని సంవత్సరాల తర్వాత మళ్ళీ ఆ చోటికే తిరిగివస్తే మనకంత గాఢంగా జ్ఞాపకం వస్తాయో, అలాగే యీ హంపీ బజారు, ఈ దేవాలయాలు ఇంత కనస్యంగా, నిర్లసంగా కనిపిస్తూ వున్నా, మనుష్యులతో ఉత్సవాలతో సందడిగా కళ కళలాడుతూ వున్నట్లు ఏదో భ్రమ కలుగుతోంది. నాకు...నిజం చెప్పాలంటే పూర్వజన్మలో నే నిక్కడ రాయల నైస్యంలో ఒక సరదాగా నైసట్లు గట్టిగా నమ్ముతున్నాను!”

“బాగుంది...అయితే విజయనగర ప్రజలజీవితాన్ని విస్తృతంగా ఒక చక్కని నవల తయారుచేయవచ్చునే! ఊహకై అంత గాఢంగా వుంటే... అత్తమ్మాయి, మీ అబ్బాయి ఏదో పూర్వ జన్మలో యిక్కడ సర్దారుగా రాయలవారి నైస్యంలో వుంటే వాడట!”

“సరదా రేమిటి, నైస్యగర్భిణుడే అయివుంటాడు! అమ్మాయ్, పూర్వజన్మస్మృతి అంటే అందులో ఆశ్చర్యపడవలసిందేమీ లేదు...నాచిన్నతనంలో ఒకసారి మాయంటికి ఒక యోగివచ్చాడు...” వేణు ఏం చెప్పినా అది అందరూ అతిశయోక్తిగా నమ్మాలి! దాన్నికద్రేవా కించించటం ఆమె సహించలేదు; పూర్వ జన్మస్మృతుల్ని గూర్చి ఏదో కథలు చెప్పింది ప్రమాన అత్రగాడు.

ప్రమాన వింటూ నడుస్తోంది. వేణు కొంచెం ముందున్నాడు. హంపీ బజారుదాటి కోదండరామ దేవాలయందరికి నడుస్తుంటే, వేణు చప్పున నిలిచి పోయాడు. ఎవరైనా పుత్ర కుంభద్రుడు చూపి అన్నాడు : “ఇక్కడనుంచి నదీ, యీ పరిసరాలు, యాదృశ్యం నాకు మరిగాఢమైన స్మృతిగా వుంది...”

ఇక్కడ నిల్చుని ఎన్నోసార్లు ఎకరితోనో మాట్లాడి నట్లు నా ఊహ!”

ప్రమాన నవ్వుతూ అన్నది : “తర్వాత మాట్లాడవచ్చు; విశ్వాదేవాలయం యింకా చాలమారం వూదట...తిరిగి వచ్చేటప్పుడు మాట్లాడరాదూ!”

విల దేవాలయం చూచినతర్వాత హఠాత్పీట తిరిగివచ్చారు ఆ గోజు.

మరుసటిరోజు హజార రామస్వామి దేవాలయంలో, రామాయణగాథ చెక్కబడిన కుంభి కొన్ని చూస్తూవుంటే, వేణు ఒక చిత్రరపు ముంగు నిల్చుని కదలకపోవటం గమనించి, కాతూహలంతో దగ్గరకు వెళ్లింది ప్రమాన...నీత పర్వ కుడిచేతుడు నిలబడి, బంగారు లేడి వైపు చూపిస్తూ ‘అది తనకు కావాలంటూ వుంది క్రీతామనీతో. తర్వాత చిత్రం, రాముడు ఆ లేడిమీద బాణం వేయటం!

“ఆ లేడి ఎంత బాగుంది!” అన్నది ప్రమాన.

వేణు మాట్లాడలేదు. రెండుమూడు చిత్రాలు దాటివెళ్ళిన ప్రమాన వేణుతో : “ఆ లేడిమీద వ్యామాచామే కలకపోతే నీతకు అంత ఆనందం వాటిలేదీ కాకుండా!” అన్నది.

వేణు ఆమె దగ్గరకు నడిచాడు : “అలా కాదు వదినా! నీత కారణ జన్మరాలు...నీతా రాము లిద్దరూ కూడా రావణ సంహారంకోసమే జన్మించారు. అందుకల్లా కాలాన్నిబట్టి కనిపించే హేతువులూ, మంచి చెడ్డలూ ఒక రకంగా వుంటే, కాలాతీతమైన హేతువులూ, మంచి చెడ్డలూ ఇంకొకరకంగా వుంటాయి!”

“ఏమిటో వేణూ! ఇక్కడకూడా వేదాంత మేనా?”

గజకాల, దసరాదిబృ దర్శించటానికి వెళ్తున్నాడు; వేణు అన్నాడు : “సర్దారు వృత్తాంతం చెప్పనా?”

“సర్దా రేమిటి?”

“మంచి పోతుకావా వదినా! నా పూర్వ జన్మకథ!”

“అలా, అవును, చెప్పు! పూర్తిగా జ్ఞాపకం వచ్చిందేమిటి?” అన్నది ప్రమాన చిరునవ్వుతో.

“ఆ సర్దారు ఒక యువతిని—పున్నలాలికను— ప్రేమించాడు...మొదటిసారి వికూపాక్ష తన

లయంలో, తర్వాత హంపీ బాటలో, గుంజగడ్డ ఒడ్డున ఆమెను కలుసుకున్నాడు... ఆ ప్రేమబంధం నాగపాళింలాంటిది... దానిలో ఆతను పూర్తిగా కట్టుబడిపోయాడు... ఒక నాటి కన్నులు రాత్రి ప్రేయసి మీది వ్యామోహం నిగ్రహించుకోలేక, రోగశయ్య మీద మరణావస్థలో వున్న తల్లిని వదిలి వెళ్ళాడు... వెళ్ళాడు కాని ఆతని హృదయంలో పూర్వార్థానికి, ఉత్తర్థానికి సంఘర్షణ... తెల్ల వారే సరికి తల్లి మరణించింది... పశ్చాత్తాపం... — తర్వాత రాయలవారి శైలి త్రయోగం... సద్దాసు యుద్ధభూమికి వెళ్ళి తిరిగి వచ్చేటప్పటికి ఏదాది దాటింది... పుష్పానికి బాడ లేదు... హంపీ బాటలో గెండ్లెక్కితం కనిపించాడో విడవేరైతే, ఆమె దగ్గర పువ్వులుకొనేవాడు, అతిక్లిషే పెళ్ళిచేసుకొని వెళ్ళిపోయిందని విన్నాడు... తీరిక కనవ్వ పనిపించింది..."

"తర్వాత ఏమైంది?"

"తెలిసేను."

"కథ రొమాంటిక్ గా వుంటే; కాని ముగింపు నే చెప్పనా?... చాల వాస్తవిక దృష్టితో... ఇంకో అమ్మాయిని పెళ్ళిచేసుకొని పదిమంది పిల్లల తండ్రి అయ్యాడు... నైవ్యాస్యతూడయ్యాడు!"

ప్రమాన చెప్పిన ముగింపు మాత్రం చెబింబడ వేణుకల్లి "ఏమిటా కథ? నన్ను వినియండి!" అన్నది.

'మీ అబ్బాయి పూర్వ జన్మకథ, అత్తయ్యా!" అంటూ ప్రమాన వేణు చెప్పినకథ ఆమెకు చెప్పింది.

"అదుకే కాబోలు; నీ నెప్పదూ తనతోటే వుండాలని యిష్టపడతాడు వేణు! నన్ను కూడా తనతో ఢిల్లీ తీసుకు వెళ్తానంటున్నాడీ మాట!" అన్నది నవ్వుతూ తల్లి.

"అయితే మీరూ ఢిల్లీ వెళ్తారన్నమాట! చెప్పనే లేక!" అన్నది ప్రమాన ఆశ్చర్యంగా.

"నువ్వు రావే అమ్మయ్యా! కాక, ప్రయోగ చూచికదాం... నువ్వు పుణ్యతీర్థాలు నేటికీ మనకకు తప్పకుండా పుట్టుతాడు" అన్నదామె.

భూగర్భ దేవాలయందగ్గరకు వచ్చారు. అందులో చూచే దేవీ లేదన్నాడు వెంటవచ్చినవాళ్లు... వేణు తను వెళ్ళి చూడాలన్నాడు. ప్రమాన "నేనూ వస్తా" నన్నది. రాయల ఆలోచనా మందిరానికి భూగర్భ దేవాలయానికి సారంగమార్గం వుండేదట పూర్వం...

వేణు తల్లి కోడుమీద వుండిపోయింది... వేణుమంగు, ప్రమాన ఆతని వెనుక, మెట్లు దిగి మంగు ఆకరణ దాటి లోపలికి వెళ్ళాడు గర్భగుడిదాకా... అందులో నీళ్ళు నిలిచి లోతుగా వున్నట్లు కనిపించింది, తర్వాత అంధకారం... వేణు గర్భగుడి కుడివైపుకు మళ్ళాడు, ప్రమాన ఆతని వెనుక నేవుంది... "అమ్మా, పాము!" అని ఆరవబోయిన ప్రమాన గొంతు సగం లో ఆగి పోయి, చప్పన వేణుని గట్టిగా చుట్టుకొని, ముఖం ఆతని వీపున దాచుకొన్నది... వేణు పామును చూచి కదలకుండా నిలిచిపోయాడు... రెండుమూడు గజాల దూరంలో పడగనత్రి నిలుచి న్న త్రాచు, పడగ దించి సరసరా వెళ్ళిపోయింది!

"వదినా, వెళ్ళిపోయింది పాము!" అన్నాడు వేణు.

ప్రమాన తేనుకోడలానికి కొన్ని తీరాలు పట్టింది. ఆమె నేనాం వణుకుతోంది... ముఖాన చెను... వేణు చెయ్యిపట్టుకుని మెట్లదాకా నడిచింది.

"అబ్బ! ఎంత గంభీర తప్పింది వేణూ! ఈ పాడు దేవాలయంలో ఏమందని వచ్చాం యిక్కడికి!" అన్నదామె.

వేణు మాటాడలేదు.

"అత్తయ్యా, త్రాచుపాము! నా ప్రాణాలు నిలుపునా ఎగిరిపోయాయి... వేణుకు ఎంత ధైర్యం! నిశ్చలంగా నిలుచున్నాడు" అని చెప్పింది అత్తగారితో ప్రమాన.

ఆ సంఘటన ఆమె మనస్సుమీద చెరగని ముద్ర వేసింది. తను అంతగా భయపడిపోవటం, వేణు వదునూ వెదునూ లేకుండా నిల్చువటం, రెండూ ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించాయి. తలచుకొన్నకొద్దీ తన ప్రకర్తన తనకే సిగ్గు తెప్పిస్తోంది. వేణు ఏమనుకొన్నాడో మరి! తను వేణును అలా పట్టుకొని కళ్ళు మూసుకోవటం మేదిటి పనిపిల్లలా!... అప్పటినుంచి వేణు కొందర మౌఖికంగా వున్నట్లుకూడా అనుమానించింది ప్రమాన.

బళ్ళారికి తిరిగవస్తూంటే, కాటలో వేణు మానం భారంగాతోచి, ప్రమాన అన్నది. "త్రాచు పామును చూస్తే మనిషికి ఎందుకో అంత నత్తిభయం?"

అ మృ తు దు

“వివజంతువుకదా! కరిస్తే యింకేమన్నా వుందా!” అన్నది వేణు తల్లి.

“వివజంతువు లేన్ని లేవు! త్రాచును చూస్తే అంత విపరీతిభయం ఎందుకో అర్థంకాదు!” అన్నది ప్రహళ తన్నుతను నిరసించుకొంటున్నట్లు.

“దానికి కారణం త్రాచుపాములోవున్న వికృతత! సౌందర్యము, కృత్రిమతనము, మృత్యువు యివన్నీ త్రాచుపాములో మూర్తీభావం పొందుతాయి వదినా! మన మనస్సులో మృత్యుభావనకు సౌందర్యం, చైతన్యంలేదు; అలాగే సౌందర్యభావనకు మృత్యుసంబంధంలేదు...కాని యీ భిన్నప్రకృతుల సంఘర్షణ, కాదు సమీకరణ, ఒక్కత్రుటిలో మన అనుభూతికి తెస్తుంది త్రాచుపాము. ఆ అనుభూతి అసామాన్యమైనది, అంగుళే అది వెజ్టిభయం! యోగ విద్యలో కుంపటిసీకెక్కికెక్కి సర్పరూపాన్ని మనవాళ్ళు నిర్దేశించటానికికూడా యిదే కారణ మనుకుంటాను!”

వేణువి అన్నీ చిచ్చిత్రమైన వ్యాఖ్యానాలు, అనుకొన్నది ప్రహళ. కాని పాముఎగుట అతని ప్రకర్తని చూచినతర్వాత, అతని మాటల్ని నిర్లక్ష్యంచేసి ఏదో ఆనలేకపోయింది ఆమె. హంపీలో వేణు చెప్పిన కథనుకూర్చి మళ్ళీ ఆలోచించింది. సరదాకు చెప్పిన కథ అని యిదివరకు అనుకున్నా, అందులో కూడా వేణు ఏదో అర్థాన్ని వుద్దేశించే వుంటాననిపించింది ఆమెకు...ఇల్లు చేరుకున్న తర్వాత, హంపీ విశేషాల్ని ధర్మతో చెబుతూవుంటేమాత్రం, వేణు మాటలన్నీ పిచ్చివేదాంత భోరణికా తోచాయి ఆమెకు...కథంతా విని ధర్మ నవ్వాడు; “తొందరగా వేణుకి పెళ్ళి చెయ్యటం ముఖ్యమని తెలుస్తుందికదా!...కాశీ జిలో ఏ అమ్మాయికో ప్రేమించి నిరాశ చెంది వుంటాడు” అన్నాడు.

* * *

“వేణూ, నువ్వెవరినై నా ప్రేమించావా?” అని నూటిగా ప్రశ్నించిన ప్రహళ తర్వాత, ఒక్కక్షణం “ఎందుకు?” అన్నట్లు చూచి, “ఆ... పువ్వులావికను!” అని సమాధానమిచ్చాడు వేణు.

“తిమామికాదు!...నిజంగానే చెప్ప!”

“నిజంగానే వదినా!...ఆనాడు నాకు ఊహ పథంలో మెదిలిన కథకూ నా మనస్సుకూ అవినాభావ సంబంధం వున్నట్లు, తిరిగితచ్చినతర్వాత గ్రహించాను...నీత బంగారులేడి తనకు కావాలంటుంది; దాన్ని బాణంవేసి చంపిలేకప్ప అది దొరకను; చంపటంతో మరి దాని స్వయాపమే మారిపోతుంది...సౌందర్యాన్ని పొందటం దాన్ని పోగొట్టుకోవటమే!... నీత లేడిని చూచి ఆనందించిన క్షణమొక్కటే అమృతక్షణం! ‘అది ఎంత అందంగా వుందన్నట్లైతే, ‘అది తనది కాదే’ అన్న అసంతృప్తి, రెండూ సమంగా నిల్చిన క్షణం! కాని తర్వాత క్షణంలో ‘అది తనది కాదే’ అన్న భావం జయిస్తుంది, నీత శ్రీరామునికి తన కోరికను చెబుతుంది, ఇక కార్యకారణ సంబంధంతో కాలం అలా కదలిపోతుంది; దానితో సౌందర్యమూ చేజారిపోతుంది!...కాలాన్ని, కార్యకారణ సంబంధాన్ని అధిగమించే సత్యం, రెండు విరుద్ధప్రకృతుల సమీకరణ!...పువ్వులావిక—సౌందర్యం; తల్లి—ధర్మం...వానకచ్చినరాత్రి పువ్వులావికకోసం సర్దాదు తనాతిహలాడిన క్షణం సౌందర్యం, ధర్మం సమీకరణ చెందిన అమృతక్షణం!”

“అయితే సౌందర్యంమీది కోరికను నిగ్రహించుకొని, సౌందర్యాన్ని పొందికపోవటమే కర్తవ్యం అంటావా?”

“అది కూడా కాదు! ఆ అనుభూతిలో, నిగ్రహించుకోవటంలోని అసంతృప్తి వుండను, అలా అని కోరిక ఉద్ధృతమూ తగ్గుదు...అది భావకు మామూలు ఊహకు అతీతమైన సత్యం. పొందకుండా పొందటం, పొంది పొందకపోవటం అనాలి; కాని అంటే అది అర్థరహితంగానే తోస్తుంది! మాటలో, ఊహలో కాదు, ప్రత్యక్షానుభూతిగామాత్రం అది సత్యం! సాధారణమైన జీవితానుభూతి—కోరటం, పొందటం, కోరటం—యిలా వుంటుంది ఎగుడుదిగుడుగా నిరంతర ప్రయాణంచేసే తరంగంలా. అది అలా కదలిపోతూ వుంటుంటే జీవనసరి, కాలప్రవాహం! కాని మనిషిలోని ఏదో విశిష్టత అత్యంత ఊహకోనివ్వదు...కోరటంలో నిలిచి బాగపడుతాడు, లేక పొందటంలో పడి పోయి అంతా పేలవం అనుకుంటాడు...విముక్తి మార్గం తరంగంతో కదలిపోతూవుంటుంటే ఒకటి; లేక పోలే తరంగాన్ని అధిగమించే ద్వంద్వతీతమైన అనుభూతి యింకోమార్గం...నేను చెప్పిన విరుద్ధప్రకృతుల సమీకరణ ద్వంద్వతీతమైన అనుభూతి!”

ప్రమాన ఆలోచనా కూర్చున్నది. ఆమె కేవల బోధపడలేదు... వేణు వేదాంతం సంఘటిల్లాలన్నా, అసలు వేణును వ్యక్తిగా ఎలా ఆర్థం చేసుకోవాలో ఆమెకు అంతుపట్టటంలేదు... వేణు మాటల అర్థాన్ని ఆమె తరచటంలేదు; కాని సాందర్యాన్ని గూర్చి, తీవ్ర శాస్త్రాన్ని గూర్చి యిలా గాఢంగా, మధురంగా, గంభీరంగా మాట్లాడే వేణును ఒక అమూల్య ఎలా ప్రేమించాలో, ఆ అమూల్య ప్రకృతి ఎలా వుండాలో ఆలోచిస్తోంది.

“వేణూ! నీకు తగిన భాగ్యమే నెదకటం చాల కష్టమైన కార్యమే!... అయినా ప్రయత్నిస్తున్నాను. చాల అందంగా వుండాలి కదూ!... నీతో తత్వజ్ఞా చేసేటట్టు కూడా వుండాలి కాబోలు!”

“నీవలె వుండాలి వదినా!”

“నే నెండుకు పనికి వస్తాను బాబూ!” అని ప్రమాన లేచి వెళ్ళింది కలవరపాటుతో.

* * *

హంపీ వెళ్ళి వచ్చిన ఒకరితో అస్వస్థురాలైన వేణుకల్లి ధీల్లి ప్రయాణం మానుకోవలసి వచ్చింది. వేణు ఒక్కడే ధీల్లి వెళ్ళాడు.

ఇంటర్వ్యూ తృప్తికరంగా వుండనీ, తన కాకి, హరిద్వారంచూచి పనికోజాల్లో తిరిగి వస్తానని వేణు అన్న గారికి ఉత్తరం వ్రాశాడు.

పదిరోజులు పనిపూసే, ఒక నెల గడిచింది. మళ్ళీ ఉత్తరం గాలేదు. మద్రాసుకు వ్రాశాడేమో అనుకున్నాడు; కాని వాళ్ళింకా వేణు వార్త ఏమీ తెలియదు. వేణుతో ధీల్లి వెళ్ళిన స్నేహితుడు వేణుపేర

మద్రాసు వ్రాసిన రెండు పుత్రురాలు మాత్రం చేరాయి. వేణు నెలెక్ట్ అయినట్లు ఫెడరల్ సర్వీస్ కమిషన్ వారు తెలియజేశారు కూడా! వేణు ఏమే నట్లు? వేణుకు వచ్చిన పుత్రురాలు చదివి, వేణు స్నేహితుణ్ణి కనుక్కున్నారు. కాకి తనూ వెళ్ళాననీ, తర్వాత హరిద్వార్ కు వేణు ఒక్కడే వెళ్ళానని మాత్రమే అతను చెప్పగలిగాడు. ప్రమానభర్త హరిద్వార్ వెళ్ళి తిరిగివచ్చాడు... వేణు బాపలేను! పత్రికల్లో ప్రకటించాడు, రిపోర్టిచ్చాడు, వేణును గూర్చి వివిధమైన వార్తాలేను!

భర్త నిరాశతో తిరిగివచ్చినా... ప్రమాన దుఃఖం అపుకోలేక పోయింది... “నదిగో పది పాఠ్యాదో, ఏమయ్యాదో నాతిండ్రి!” అని వేణు తల్లి విలపించింది... కాని ప్రమానకు ఆ అభిప్రాయం లేదు. “లేను! వేణు హిమాలయ పరిసరాల్లోనే ఎక్కడో వున్నాడు... వేణు తప్పకుండా తిరిగి వస్తాడు!” అన్నది ప్రమాన.

విచిత్రమైన వ్యక్తి వేణు! అతని మూర్తి, అతని మాటలు, అభిమానం, నిత్యస్మృతులు ప్రమానకు. అతని బాప ఎప్పుడో తెలిసి తీసుకుందన్న ఆశ ప్రమానకు జీవితంమీద కొద్దో ఆసక్తి పెంపొందింది.

... ఇకవైవిధ్యం గడిచాయి వేణు అదృష్టవై! సన్నబాజుల పందిరి శకం లాగుతూవుంది... “అలా వెళ్ళొస్తానమ్మా” అని గబగబా వెళ్ళిపోతున్నాడు వేణు! పంక్తి ముక్తి కోరుకు మూకు ఉరికి పడి, ‘వేణు అమృతుడు’ అనుకొన్నది ప్రమాన.

దుర్మహార్త ఫలము

శ్రీ రాళ్ళపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

“సరేకాని, మాకు జాతకముకూల్యము చాలా బాగున్నదని చెప్పియుంటిరే? ఏదైనా పొరబాటు కలదేమో, ఒకసారి చూడండి.”

నా ఆత్మీయుల కుంపునకుచేరి నగరాంతరమున సంసారియును నాగించుచున్న ఒకానొక సునాసిని ఇంటికి ఈలోగా నే నొకసారి పోయిఉండి, కుళిల ప్రశ్నాగూల ఆనంతము లోకాభిగ్రాహయణముగా ఆమెతో సంభాషించుచున్న సమయమున, అల్లంతు దూరమున ఆసీనుగాలై, “అంతలు, నింతలునగు తన సంతానము”గా చిన్నవారి నిగవురిని అంకపాళిలో లాలించుచు, తటాలున విదో స్ఫురణమునకురాగా, సాభిప్రాయముగ నన్ను చూచుచు వేసిన ప్రశ్ని ఇది.

రహస్యమి పగునైదు సంవత్సరముల క్రిందట యోగ్యుడు, అనుకూపుడు, అగు వానితో ఆమెకు వివాహము చూపవైభవముగా జరిగినది. ఆ భాగ్యాభర్తలకు అన్యోన్యముగాకల భక్తిరక్తములు నిగుపమానములని ఎగుగుగను. సన్నితన సాభ్యోగ్యమును సమ్మదిగా భిగంతుడు వారికి అనుగ్రహించినాడు. గొప్ప ఆర్థిక వడతిగల ఆభిజాత్యకుటుంబమునకు చెందినవాడు భర్త. ఉన్నత విద్యావంతుడైనా, చివరకుచేకములు కల సజ్జను సతతకు. భూస్థితివలననచ్చు ఆదాయముతో హాయిగా, ఇంట కూర్చుండి కాలు కదిపక, సుఖజీవనము చేయుటకు అతనికి మంచి అవకాశమున్నది. కాని, అట్టి సోమరి జీవిత మతనికి రుచించును. ఇక, క్లిబ్బులలో చీల్ల పేకల వ్యవహారముతోనో, పనిపాటల గొడవలేని స్నేహితులతోటి నిరర్థక జల్పనములతోనో, సానివాడలలో లలితకాభిగమలతోటి విలాస విహారములతోనో, ప్రాద్దుపోక రాజ్యతింత్రములను చర్చించు పెద్దమనుష్యులతోటి వాదప్రతివాదములతోనో కాల యాపనము చేయుట అతని వ్యభావమునకు సరిపడనిది. తగిన వృత్తిని సంపాదించుకొని నగరగులో కొంత స్వతింత్రముగా, నిరాపరిభరముగా జీవనము చేయుచున్నవాడతడు. కాక, భూస్థితిని చూచుకొని నిర్వహించుటకు పెద్దలు, వారికి అండగా తోడబుట్టువులు, ఉన్న కారణమున, అతనికి ఆ స్నేహక అంతగా అనవసరముకూడ. అనురక్తయు, అనుకూలయు అగు భార్యతో, సన్నితన సాభ్యోగ్యముతో, ఆనందించు

చున్న ఆ యువకుని ప్రకాంత నిర్మల జీవితము నిస్సం దేహముగా ఆదర్శప్రాయము.

వివాహమునకు పూర్వము వీరి జాతకములను పరిశీలించి యుంటిని. అప్పటికి దృక్పథములో నున్న వరులలో ఇతివే ఉత్తమునని తోచి, కన్యాజనకునికి అట్లే సలహా ఇచ్చియుంటిని. కన్యావరులు పరస్పర సందగ్ధనఫలము చాల తృప్తిరముగా నుండినది. దాని పరిణామమే వారి వివాహము. అన్యోన్యముగాగ విషయమున నా ఆభిప్రాయమును మాగ్గుకొవలసిన సన్నివేశము లేమియు కలిగియుండలేదు. కనుక, ఇప్పుడా సీమంతిని వేసిన ప్రశ్నికు నా కాశ్చిర్యమైనది.

అంతలోనే ఆమె లేచి సమీపములోనున్న ఆలయములోనుండి ఇంటి జాతకముల పుస్తకమును తెచ్చి నాకిచ్చెను. ఆమె నాయనజాతక చక్రమిశ్ర—

వ 25-58			
వివాహ 28-19	భర్త 5-56	కు 10-0	
పు. 18-21			
న 28-51	(సాయనము)		
కు 27-38			కా 6-89
పేను 11-25			య 14-49
1 0-10			
పు. 28-56	శుద్ధ జన్మ కుంభి		దాంపత్య 3-18
కు 27-2			
ర 15-47-28			
కే 6-89			ఇ 26-36(వ)
లు 8-4			
	X 10-5		
క 3-58			

లగ్నము కుంభములో తులా నవాంశ. ఆ నవాంశాధిపతి శుక్రకు శుక్లభావముండే కలదు.

“సు నయన వదన శరీరం,
సుఖినం, దీర్ఘాయుషం, తథా భీరం,
యువతిజననయనకౌంతం,
జనియతి హోరాగత శుక్రః.”

అను 'సారావతి' వర్తనము, స్త్రీ జాతిక పరముగా అన్వయించినచో, జాతకురాలికి చక్కగా అతుక గలదు. చతురర్థభాగ్యాధిపతియగుటచే, యోగ కారకుడగు శుక్రుడు లగ్నములో నుండుట ఎంతో రమ్యముగా నున్నది.

"తుర్యశ్చరే లగ్నగతే, గృహాది

నిర్వాపణం, సౌహృదతస్సుభాని."

"భాగ్యాధిపే లగ్నగతే, శుభక్షేత్రే,

భాగ్యస్య వృద్ధి ర్భవమాధా విశేషత్."

అని "తాజకసూత్రానిధి" ఈ యోగమునకు సర్వ లమును నూచించినది. గుణము, కీలము, విద్య, ధనము, చక్కగానుండుననియు, పితృత్వ ధనము అంట దనియు, సభామూకత్వము వచ్చుననియు, పరాశర మతము.

"ప్రత్యేకత ధనత్యాగీ,

సభాయాం మూకత స్ఫునేత్,"

(బృహత్పరాశర హోర)

అని. స్త్రీజాతిక సరముగా అర్థము చేసినచో, ధర్మ సామర్థ్యముతో జీవించునని, నీలుగురిలో మాటలాడ వలసి వచ్చిన సందర్భములో ఇతరుల మనుష్యు నొచ్చు నేమో అనుశంకతో జాతకురాలు చెప్పవలసియగు చొప్పుక (శుక్రగర్భముది) ఊరకుండునని, ఎర్పడు చున్నది. లగ్నాధిపతి శని ధనుస్సులో లాభభావ ములో నున్నాడు. కొదవ శని ఉత్తమగుణములు కల వాడు. నిర్వాహకశక్తి, ఖ్యాతి, విజ్ఞాన శాస్త్ర కాశీల్యము, ఇట్టివి శని వలన కలుగును.

"ప్రభుశిలో విఖ్యానో,

లాభే, విజ్ఞానశాస్త్ర కుశిల్యే."

అని 'హోరా సారము'. మరియు,

"సుశిలో, ధర్మవి, వ్యాసీ,

బహుదారగుర్ని రగ్ధతః"

(బృహత్పరాశర హోర)

అనుట లగ్నాధిపతి లాభమందుండుటకు ఫలము.

ధనభావములో గురుచంద్రసంయోగ మున్నది.

అంగులో కుంభ గురువు కర్కాటక గురువువలె ఫల ముల నిచ్చువాడని వరాహమిహిరాచాగ్యము చాటి చెప్పినాడు. ఈ యోగమునకు ఆర్థిక సమృద్ధి, సంతాన భాగ్యము, పతి సౌఖ్యము, వినీతస్వభావము, ఫలములు!

"గురుచంద్రయోగజాతో,

ధనవాన్, సుతదారవాన్, వినీతశ్చ,

సర్వత్ర ఫలం ప్రాప్తం,

మత్స్య సహజానిధిం, తయో ర్మీదం."

(హోరాసారము)

ఈ యోగముల సమష్టి ఫలము జాతకురాలిస్వభావ ములో నున్నది.

అది యట్లుండె. ప్రకృతాంశమునకు వత్తును.

సప్తమాధిపతి రవి లగ్నా భిముఖుడై దీప్తాంశులతో లగ్న మును స్పృశించుచుండుట ధర్మ పత్నీ పరాయణత్వ మును తెలుపగలదు. అంగులో రవికి శుక్రసంయోగము. అనగా, విషయశుభాధిపతితో ధర్మభావాధిపతి చేగలు! దాంపత్య ధర్మములో దీనికి ఉత్తమఫలము కలుగుట గొప్పకాదు. దాంపత్య సహమము ధర్మ భావమందే నిలుచుట ప్రశంసనీయము. మైగా, లగ్నాధి పతి శనినుండి దానికి షకలాధిపాదకుమర ప్రత్యక్ష స్నేహదృష్టి యున్నది. ఇక, ధర్మసహమమునకు మైత్రము ఆ లగ్నాధిపతినుండి అట్టి దృష్టి సౌఖ్యమే కల్గుట జాతకురాలి పుణ్యంపుపంట! ధర్మభావాధిపతి యగు రవితో అర్థోగకుభదృష్టిలో పుణ్యసహమ ముండుట ఆమె పూర్వపుణ్యఫలముగా అనుభూయకర ధర్మ లభించునను నూదన. రమ్యమగు దాంపత్య జీవితము జాతకురాలికి రాగలదని ఈ యోగముల వాగ్దానము.

ఈమె జాతకుమతో ధర్మ జాతక మెట్లు అతుక గలిగినదో చూతము. (*)కుజశుక్రుల ఆత్మంతిక సంయోగముకల జాతక మిది. అనురాగమునకు గొప్ప విలువగల యోగమిది. ఈ గ్రహసంయోగ స్థానమునకు నిండుగా త్రికోణస్నేహదృష్టిలో జాతకురాలి కుణ డుండుట ఈ దంపతుల భాగ్యము. వారికిగల ఆనోయ న్యామరాగ సంపత్తి నిది వేనోళ్ళి చాటగలదు. ధర్మ చంద్రునితో జాతకురాలి రవికి మిత్రదృష్టి కలదు. పర స్పరభక్తి తాత్పర్యముల కి యోగము తార్కాణ. అతని లగ్నము ఆమె గురుచంద్రుల సంయోగము నవేక్షించు చున్నది. అతని గురువు ఆమె లగ్నమును, లగ్నాధి పతినిసహా, శుభదృష్టితో చూచుచున్నాడు. ఆమె రవి (సప్తమాధిపతి) ప్రేమనే అతని ప్రేమసహమము స్థానము నేర్పరచుకొన్నది. అతని సప్తమాధిపతి (రవి)తో నిండుగా త్రికోణదృష్టిలో ఆమె ప్రేమ సహమము నిలుచుట!

ఈ దంపతుల వివాహబంధము ఉత్తమక్షయికు చెందినదనుటకు ఇంకేమి కావలయును? దాంపత్య విషయమున దోషము లేమియు కానరావు.

జాతకుల నొకమారు పరిశీలించి ఆమెతో ఇట్లుంటిని.

(*)గంధవి సరధితిచే ధర్మ జాతికి మిదల మాపలేదు. సందర్భమునకు వలసిన అనోయన్యగ్రహాది యోగములు మాత్రము నూచించబడియున్నవి.

దుర్ముహూర్త ఫలము

“ఇన్ని సంవత్సరములు కృత్యము చేసిన తరువాత, ఇప్పుడు నీకు భర్తలా లోపము కావచ్చిన దేమమ్మా?”

“అయ్యో? వారిలా లోపమున్నదిని ఎవ్వరనిరి?”

ఆమె ప్రశ్నించు నేను తప్పుగా అర్థము చేసుకొంటినను భావము ఆమె ముఖములో చూపట్టినది.

“మరి?” ప్రశ్నార్థకముగా ఆమెను చూచితిని. అందులకామె

“నానుండివారికి ఎన్నియో కష్టములువచ్చియున్నవి కదా? నక్షత్రతాపక్షాలము మాకు భాగముండినదో, ఇట్లు జరిగియుండదేమో?” అని దీనముగా ప్రతి ఇచ్చెను.

“అమ్మాయీ! వివాహముకొరకు నక్షత్రతాపక్షాలము మాచుసందర్భములో, కన్యావిరులకు అన్యోన్యమురాగ బంగము చక్కగా, నిరపాదముగా నిర్వాహముగా, ఉండువలయుననుటే ప్రధాన లక్ష్యము. మీ బంగమెట్టిదో, నా వ్యాఖ్యానము అనవసరము. ప్రమాదము నీవే! ఇక ఇతర కష్టముల మాట వేరు. ప్రపంచమున కష్టములే లేని వారెవరు? సీత ద్రౌపది.....” అనునంతలో,

“మంచిదేకాని, నానుండి మావారికి కష్టములు కలుగునని నా జాతకములో నున్నది కాబోలు?”

అని తన సమస్యకు మార్గాంతరమును చూపినది.

ఆమె కన్నులు చెమ్మిగిల్లినవి పాపము!

“నీ నుండి నీభర్తకు ఏ కష్టములు కానీ రావు. అతని కష్టములను నీవు పంచుకొని అతని భారమును కొంత తగ్గించుచున్నావు. అంతే.”

“ఏమికాని, వారి కష్టములకు నేనే బాధ్యురాలనని నా భయము.”

“నిస్సంకయముగా నీకు బాధ్యుర వీమీ లేదు.” అంటిని.

“మరి ఎవరు బాధ్యులు?”

“చెప్పవలెనా? ఐతే, వినుము. నిర్ణయించిన ముహూర్తమును వదిలి, ఒక దినము ముందుగా నే నీకు వివాహము జరిపివారనుట మరచియుండవు. ముహూర్తము తప్పిపోయి దుర్ముహూర్తములో పెండ్లి జరిగినది. దాని ఫలమే మీ కష్టములు. ముహూర్తమును ఆరీతిగా మార్చిన మహానుభావులే బాధ్యులు.”

నా సమన్వయము ఆమెకు తృప్తికాలేదు. ఆమె పూర్వపక్ష మిది:

“నిర్ణయించిన ముహూర్తమునాడు మాకు తారాబలము లేదనికదా, మా మామకు రెల్లు మార్చిరి! మరి, దోష మెట్లయినది?”

సమాధానము చెప్పవలసికచ్చెను.

“అయితే, తులకాలము ఓపిక పట్టుము. ఆ ముహూర్తచక్రములను చూచిందే నీకు అర్థముకాదు.”

చక్రములను గుణించితిని. వివాహము జరిగిన ముహూర్త మిది:—

	కు 29-15	బు 11 9(వ) ర 18-40 X 16 45	వ 7-25 శ 24-12
కే 1-87	(సాయనము)		కు 19-88
పుణ్య 0-10	వివాహ ముహూర్త చక్రము		రా 1-87
			కు 6-27
			1 16 10
			గు 17-48
		ఇ 1-11 (వ)	చ 27-40

వైశాఖ శుక్ల ద్వాదశి గుహవారమున ఉత్తరా నక్షత్రములో సాయన సింహులగ్నపు సింహనవాంశంలో ఈ వివాహము జగుగుట! నిర్ణయించి యుంపినది వైశాఖ శుక్ల త్రిమోదశి శుక్రవారమున మాస్తా నక్షత్రములో సాయన సింహరాశిలోని కన్యానవాంశి. దీని చక్ర మిది:—

	కు 0-28	బు 10-81(వ) ర 14-89 X 19-0	వ 7-29 శ 24-20
కే 1-84	(సాయనము)		కు 20-12
పుణ్య 12-7	నిర్ణయించియుండిన ముహూర్తము		రా 1-84
			కు 6-28
			గు 17-47
			1 18-0
		ఇ 1-50(వ) చ 9-48	

ఈ రెండు చక్రములందులి గ్రహస్థితిని పోల్చి చూచితిమేని, ఒక్క చంద్రస్థానములో తిప్పు తిక్కిన వానిలో చెప్పకోతిగనంత భిన్నమగు చూపట్టగు. లగ్నము సింహనవాంశివోయి కన్యానవాంశి అయినది. అంతే.

కాని, వివాహకాలమున చంద్రునికి ఏ గ్రహముతో సన్నిహిత సంయోగము ఉండునోనుట ముఖ్యమూత్రములలో నొక్కటి. చంద్రునికి గ్రహసంయోగమున్నచో. “సగ్రహచంద్ర” అను సాంకేతిక నామము కల మహద్దోషముగా పరిగణించబడుచున్నది. ఏ గ్రహముతో చంద్రుడు చేసినప్పుడు ఏమి ఫలము వచ్చునో, మహూర్తశాస్త్ర మూత్రములు చెప్పచున్నవి. కని నికి వ్యాధి, బుధునికి సంతాన రాహిత్యము, శుభువునకు దౌర్భాగ్యము, కుక్రునికి సాపత్నియము, శని కలన సన్యాసము ఫలగుట! కాని, నూతన గ్రహ సంయోగములకు మన ప్రాచీనగ్రంథములలో ఫలము నూచించడలేదనుట వాస్తవము. అయినా, వానికి ఫలము లేదను కొనుట పొరలబడు. మహూర్తకాలమున చంద్రునితో ఏ గ్రహము కానీ, చేరగాదనుట మూలమూత్రము. ఈ ఉపపత్తిని పునస్పరించుకొని ఏ గ్రహస్వభావమువలన ఏఫలము రావచ్చునో, సులభముగా మనము ఊహించుకొనవచ్చును.

ఇచట, చంద్రుడు ఇంద్రసంయోగమునకు పోవుచున్నాడు కదా? ఇంద్రుడు మహామా గుని; సత్సత్త్వములను తాగునగుచేసే చూపగల ఇంద్రుడైతే చాలికుడు; టక్కు, టనగు విద్యులలో నిస్సీముడు. అహితగ్రహుగా విర్రడిపప్పుకొ, అగ్రహము సద్ధిపరచు పరిస్థితులలో మోసమో, వ్రోహమో, పా మరించ గలగు. యోగ్యుడు అయోగ్యుడుగా, శీలవంతుడు దుశ్శీలుడైగా, సుగుణము దుర్గుణముగా, చూపట్టట అతిసులభము. సమృద్ధించి నల్లైట ముండుట అతిని విద్య. ఆడికలు, అపవాదలు, కీలపనిండలు, సమృద్ధిగా అనుభవించవలసివచ్చును. అగ్రహము లెచ్చిపట్టు సంకట పరిస్థితులు తిప్పించుకొనగల్గుట సులభముకాదు. అదే ఇంద్రుని చమత్కారము.

ఇట్టి చంద్రునితో వివాహకాలమున చంద్రుడు చేరినచో, ఇంద్రప్రభావము ఆ దింపతుల వైవాహిక జీవితములో ఏదోవిధముగా చూపట్టిక తీరదుకదా? మహూర్త చంద్రుడు ధనస్థానములో నుండువాడు. అర్థిక సమస్యలలో ఇంద్రమాయ అగుపడుట సహజము. రావలసిన ద్రవ్యమో, ఆస్తియో రాకపోవుట, చేతనున్న ద్రవ్యము ఏదో కారణమున ఉన్నట్టుండి మాయమగుట, ఇతరుల ఔష్టములకు అనవసరముగా

బాగ్యత వహించవలసివచ్చుట, లేనిపోని అపనిందా పోగుట, మున్నగు ఫలములు రావచ్చును. ఇట్టి పరిస్థితులలో పుణ్యసహాయముసహా ఆ యింద్రుని కేంద్రవేగ పాలగుట మరింత శోచనీయము. జన్మకాలములో ఇంద్రుడు దుష్టుడుగా నున్నవారికి, ఇట్టి మహూర్త యోగము మహాశ్లేశికారి ముగుటలో ఆశ్చర్యములేదు.

ఇంతమాత్రముకాదు. ఈ మహూర్తమునకు ఇతర దోషములు సయితము కొన్ని పట్టియున్నవి.

(1) ఆనాడు ద్వాదశీతిథి? ఇది పక్షచ్ఛిద్రము. వివాహమునకు తగినది కాదు.

“ద్వాదశ్యాగూఢశరీ” అని మహర్షులు చెప్పిరి.

“ద్వాదశీ మమహింఞ్చైవ,

వర్తంతే ప్రకృత్యంతః.”

అను నిషేధ మూత్రమునూ కలగు.

(2) మహూర్తకాలమున గవి చంద్రరాత్రము 1840 భాగలు. అగుటచే తిథి త్యాజ్యకాలములో పెండ్లి జగుగుట.

(3) గురునారమతో ద్వాదశీ తిథి చేరినచో, ‘గుమతిధివార’మగును. శుభకార్యముల కూడనీగ ఇది.

(4) వివాహలగ్నమునకు క్రూరంగు సింహనవాంశి హితముకాదు.

(5) ఇంద్రవేగ చంద్రునికి నూత్రమే కాక, లగ్నమునకు అధికేంద్రము, సప్తమమునకు వార్ధకేంద్రము, వహువగులను నేగుగా ఇది బాధించగలదు. ఇన్నింటిలో ఇంద్రవేగయే మేగువు పూస.

ఈ లగ్నములో బృహస్పతి ఉండుట వాస్తవము. గుగువు లగ్నములో నుండేనేని, దోషములు నశించుననుట సామాన్యమూత్రము. ఇది అల్పదోషముల విషయమే కాని, మహద్దోషములను గూర్చి చెప్పిన శాస్త్రము కాదు. ఈ మృగమును విద్యామృగవనూరి ఎంతో స్పష్టముగా చాటి చెప్పియున్నాడు :

“శుభగ్రహణా మదయోస్తి నిత్యం

నతతతా కర్మ శుభం విదధ్యాత్,

గ్రాహ్యో మహాదోష నివర్జితోయం,

ఇదం మహూర్తస్య పంచ రహస్యం.”

(విద్యామృగవీయము)

అని. మరుదినము నిర్ణయించిన మహూర్తమున ఉత్తమమగుత్రయోదశీ తిథి. చంద్రుడు ఇంద్రసంయోగమును దాటి కి భాగల పట్టు ముండుకు పోయినాడు. కమక, అతినికి ఇంద్రవేగ రాదు. లగ్నసప్తమములు సయితము అతిని వేగను తిప్పించుకొని యుండును. తిథిత్యాజ్యది దోషములు లేవు.

దుర్ముహూర్త ఫలము

“ఇతి, కులా, జనుమ, ప్రభుదా, ధనుః
ప్రభుఖంఘ, మఖంఘలం జనుః”

(వివాహబృందావనము)

అనుటచే, లగ్నముంపలి కన్యావహంకి ఉత్తమ ఫలము నీయబాలినది. లగ్నాధిపతి రవితో, సవలాభాధిపతి బుధునితో, త్రిశోణ శుభవృష్టిలో నున్నది పుణ్య సమానుము. చక్కని ఆర్థిక సౌకర్యము నిచ్చు యోగ మిది. ఎన్నియో విధములుగా ఈ ముహూర్తము ఇతర ముహూర్తముకంటే, ఉత్తమఫలము నిచ్చి యుండు గలదు.

ముహూర్తము నిట్లు మాగ్నట భూమిగులకు హితము కాదు. అంటే, గురుద్వేళిముతో పెద్దలు ఇటు ముహూర్తమును మార్చినికాదు. నిష్పంకిముముగ వహుగుగుల క్షేమచింతతోనే ముహూర్తమును మాగ్నట. ఉద్దేశముగా లోపములేకుండా. శాస్త్రజ్ఞానములేని వివక్షిత్రునిగురునితో బుద్ధిగోపము. వగుని వివక్షిత్రులకు విశాఖనుండి ప్రశంసించినచో, త్రయోదశిపాటి నక్షత్రము 28 రిది అగును. అనగా, మూడవ సవలములో వివరిన అనుట! అనుటచే ఆ నక్షత్రము వరునికి ‘వైవంతాగ’ అగుచున్నది భయపడి, ముంగునాకు ‘నానంతాగ’ అనునది ఈ మాగ్నట చేసినాడు. వృశ్చికములో 18°-19° అతిని నిండ్రిస్తానము. అదిటి నుండి ముహూర్త చంద్రుడు 321°-27° దూరమును. కనుః మూడవ సవలములో 81°-27° అగు ననుట. విశతతార 80° నుండి 98°-20° వరకు వ్యాప్తిలో నుండుగలదు. ఆ తారలో మూడవ పాదము (86°-40° నుండి 90°-01° వరకు) మాత్రమే దుష్టమరియు, ఇతర ప్రదేశములు శుభమే అనియు, మహమ్మదు నిర్ధరించినారని ముహూర్తమును మార్చినవా రెరుగురు.

“అస్థింశో విషం త్యాజ్యః;

ప్రత్యగ్ధే దరమా (ఆ) శుభః;

వధే త్యాజ్యః తృతీయోంశః;

శేషా స్తేవ్యపి శోభనాః.” (గురువు)

అను అపవాదమాత్రము తెలియని దోషమిది.

కాని, మాగ్నటే సాధించిన ఘనకార్యమేమో గమనింపుడు. పెండ్లివాటి ఉత్తరానక్షత్రము వధువు నకు ఎనిమిదవ నక్షత్రము (మిత్రతార)గా ఎంచుకొన్నారు. కాని, ఆమె జన్మచంద్రస్థానమునుండి వివాహ చంద్రస్థానము 203°-49° అనగా, రెండవ సవలములో 88°-49° కాగలదుకదా? ఇది స్పష్టముగా విశతతారలో త్యాజ్యమును మూడవపాద ప్రదేశమే అగునది వారికి తెలియలేదు.

మరియొక్కటి! వధువు జన్మచంద్రునికి అష్టమ భావములో ముహూర్తచంద్రుని నిలిపి వివాహముచేసి నట్లయినది కదా?

“అష్టమగే సప్తమఖా,

నిత్యోన్మిక్ష్వా, విశ్వా తా సద్భిః”

శ్లేశము, సుఖాభావము, అపవాదము, ఈగోచారయోగపు ఫలము. ఇట్టి ముహూర్తము వధువునకు శ్లేశకరిమగుట వింతకాదు.

విషమగుంతయు సావధానముగా విని జాతకురాలు ఊగకాలము చక్కములను పరీక్షించి, చిన్నగా నిటూర్చి, దైన్యమును నూచించు చూడ్కులతో, నన్ను చూచుచు—

“మరి! ముహూర్తములో దోషమున్నదని మీరె నా చెప్పియుండరాదా?” అనియెను.

“చెప్పియుంటిని. నీ మామగారిది అట్టిపట్టు. ఆతనితో ఈ సంస్థమున పనియు సంపాదించుకొన్నచో, మంచించుండుము అప్పిదావు నేమో, అని భయపడి, అతని ఇష్టానుసారమే జరిపినాడు నీ తండ్రి.

“మూర్ఖం ఘంధానవరైస,

యాథాతిశ్యేన పండితం.”

అని పెద్దలు చెప్పిన నీతి. ఇప్పటి కాలములో కన్యాజనకుల కష్టములు నీకు తెలియనివికావు. వరుడు దొంకుటే నివోప్రయాస. పుణ్యమా అని, తిగిన సంబంధము లభించినపుడు, దానికి విఘ్నము తెచ్చుకొనుటకు ఎవడు పాపానింతుడు? ‘భగవంతుడు ప్రాసినట్లు జరుగు’నను సమాధానమొట్టి ఉండనే ఉన్నదికదా? వగుని తండ్రికినివో జ్యోతిశ్శాస్త్రముపైన అభిమానము, అందులో కొంత ప్రవేశము కలదని ప్రతీతి. కన్యా వగుల హితమును మనుష్యులో ఉంచుకొనియే ఈ మాగ్నట చేసియుండునని అమానుకుడు నీ తండ్రి విశ్వసించినాడు. ఇట్టి సన్నివేశములలో నేను చేయగలిగినదేమో, నీవే ఆలోచించుము” అంటిని.

ఆమె నిరుత్తర అయినది. ఊగకాలము ఊరకుండి మరల ప్రారంభించితిని.

“అమ్మాయీ! ఇది అంతయు మనుష్యులో ఉంచుకొనియే, జాతకశాస్త్రము వ్యాసంగము చేయుమని నీతో అప్పడప్పడు చెప్పియుంటిని. పాశ్చాత్య గ్రంథములు, మన గ్రంథములుసహా, అర్థము చేసుకొగల యోగ్యత నీనున్నది. అభ్యసించియుండినచో, రానున్న దశాబ్దాలను గమనించి తగినరీతిగా జాగ్రూకతతో ప్రవర్తించియుండువు. కాని,.....”

అనువంతులలో జాతకురాలు అందుకొని, కొంచెముగా కనుబొమలు చిట్టించి,

“అంతే, నా ఆజాగ్రూకతవలననే కష్టములు వచ్చినవని మీ అభిప్రాయ మన్నమాట!” అని విసుర్పించెను. వాస్తవస్థితిలో చాలా తెలివి, జాగ్రూత, సమావేశి, కలపి జాతకురాలు. ఇట్లు సమాధానము చెప్పిరిని.

“నా అభిప్రాయమును నీవు సరిగా గమనించలేదమ్మా! అత్తమామలకు నీయందు గొప్ప విశ్వాసమున్నదని గట్టిగా నమ్మి భక్తి శ్రద్ధలతో వారిని నేమించుచుంటివి. ఇప్పుడు దాని సత్యము తేలినది. నీ భక్తికి, నమ్మకమునకు, తగిన ఫలము రాకపోవులే నీ ముఁగ్గేశమునకు కారణము. నీ జాతకములో భర్తృస్థానమునకు (VII) సశుభావము, అనగా నిత్యుద్ధిష్టానములోనున్న కుజునికి (శ్వకుర స్థానాధిపతికి) వరుణుని అర్ధకేంద్రవేగ పాతి నిరయము నున్నదో చూడము. చూచుకొనితే మనస్ఫూర్తిల వచ్చు నూనన ఇది. ఇది తెలుసుకొనియుంటివేని, అట్టి నమ్మకము నిర్దిష్టమని, ప్రమాదకారీయని సులభముగా గ్రహించి యుండువు. ఇంత క్షేత్రమునకు అవకాశము లేకుండు నట్లుగా ప్రవర్తించియుండువు.”

“ఈ రహస్యము నా కెప్పుడుకాని మీరు చెప్పనేలేదే?” అని ఆమె తీక్ష్ణముగా చూచినది.

“అమ్మయీ! అత్తమామలైన—అంగులలో వాడు గొప్ప సనికులు—అవార భక్తివిశ్వాసములకల కోసరికి వారిపై అనూయ కలిగించుమాట చెప్పట విమనీతి! అట్లు చెప్పియుంటివేని, అనుభవములేని నీవు నా మాటలు విశ్వసించియుండువా? ఆలోచించుము. అప్పుడు ప్రాపంచికముగా నాకు ఎట్టి ఫలము వచ్చి యుండెడిదో?” అని, తీణమగి, మరల, “విషయము కాస్త్రముద్వారా నీవే గ్రహించినచో క్షేమముని తలంచితే, దానిని వ్యాసంగము చేయుమని పదేపదే నీకు సలహావచ్చుట. కాస్త్రవిశ్వాసములేక, నిరాదరించితివి” అంటిని.

అంగులై ఆమె పూర్వపక్షమిది: “పోనిండు. జాతకములో లేని ఫలము మహూర్తమునుండిరాగలదా?”

ప్రశ్ని సమంజసమైనదే. కాని, ఇది గొప్ప చిక్కు సమస్య.

“తిథివారర్థ లగ్నాదే,

రథిగుక్తం సదసత్ఫలం,

తత్సర్వం జాతకాధీనం

న స్వకః ఫలదం స్యుత్తరం.”

అని ప్రాచీనుల సిద్ధాంతము. మహూర్తపు ఫలము జాతక ఫలమునకు అధీన మనుట! అనగా, మహూర్తమునకు ఫలము లేదని కాదు. ఒక విధముగా ఈ రెండింటికని సేవ్యసేవక సంబంధమున్నదనవచ్చును. జాతకము యజమానుడు, మహూర్తము భృత్యుడు. యజమానుని ఆజ్ఞ ననుసరించి భృత్యుడు పని చేయవలయునుకదా? జాగ్రహసిన కార్త్యపు స్వభావమును నిర్ణయించునాడు యజమానుడు. ఆ కార్యమునకు స్వరూపము నిచ్చునాడు భృత్యుడు. జాతకము దైవాధీనము. మహూర్తము పునఃకారాధీనము. దైవము నూచిరము ఫలస్వభావమునకు పునఃకార మోక స్వరూపమును కల్పించగలను. అనగా, జాతకము నూచిరము ఫలమునకు మహూర్తము ఒక స్వరూపము నివృత్తమనుట!

జాతకురారికి ధాతృభావమందు కుడు చంద్ర సంయోగమున్నదికదా? ఆ సంయోగమునకు ఇంగ్రుని సమస్త ప్రకవేగ ప్రబలముగా నున్నది. ఆర్థిక విషయములలో ద్రోహమునకో, మోసమునకో, అపనిందలకో, ఆమె గురి కౌతలముననుట దైవఫల స్వభావము. ఎన్నియో రూపములలో అది రావచ్చును. కాని, వివాహ మహూర్తములో ఇంగ్రునికి ఇంద్ర సంయోగము, పుణ్యసహాయమునకు ఇంగ్రుని కేంద్రవేగసహ సంపాదించి ఇచ్చుటచే వైవాహిక జీవిత సంబంధముతో ఆ దైవఫలము అనుభవించవలెనని ఆశీర్వాదించినట్లు, అశవాశిపించినట్లు కథ జరిగినది. అధ్యుభావము స్త్రీ జాతకములో ఆ దైవారింటి ద్రవ్యమును నూచించును. జాతకములో అధ్యుభావములోనున్న చూగువి ఇంగ్రుడు ఆ ద్రవ్యమునకు ‘కరటక-దమనక’విద్యతో సంబంధము ఉండగలదని నూచించును. ఇంద్రమానుతో ఆ సంబంధము ఎన్నిరూపములయినా ధరించవచ్చుననుట. సమయ సదర్శముల కనుగుణముగా దానికి ఎన్నియో అవకాశములు కలుగును. ఒకప్పుడు వెలకల కన్నవోకటి చూయమైనది. ఎన్నాళ్ళకో ఈ వస్తువును కనుగొన్న అత్తమామలు నిర్దోషియట జాతకురారిపై విందపెరిసి, సొమ్ము సదహరించి పుట్టినిల్లు చేర్చినదని, ఆమె భర్తతో కొండెములు చెప్పినారు. కాని, వితేకాలి భర్త సమాధిరహితరీతి కిలమును సందేహించలేదు. తమ వాదమునకు బలము వచ్చునట్లుగా ఎక్కువ

దుర్ముహూర్త ఫలము

నందియో ఒక కరుణపక్షి సాక్ష్యమునుసహా వాగు కప్ప పక్షి సంపాదించి చూపినాడు. కాని, పరిశోధించి అది నాటకమని నిరూపించి, తండ్రి అభిప్రాయమునకు విసికి, జేసరి, గౌరవముగా బలపాక్షి వా తిని బ్రతుకుట మేలని నిర్ధారించి, ఇల్లుండిరి, నగరాంతరముచేరి, జాతకు రాత్రి భర్త విదో ఉద్యోగముకంటే సంపాదించుకొని తన కుటుంబమును పోషించుచున్నాడు. కుమారునికి జేగు కన్యకను పెండ్లి చేయుటకు పెద్దలు ప్రయత్నించినా, జాతకురాలిని చూచి ప్రేమించిన వగుడు తని సంకల్పమును మార్చుకొనలేదు! ఈ దంపతులు అన్యోన్యతకు ధింకము కల్గించుటకై ఈ ప్రయత్నము జరిగినదేమో అని సయితము కొందరు సంశయించినారు. ఈ దంపతుల బంధము నిష్ఠాయునిది. వారి జాతక గ్రహముల అన్యోన్యమైరి అమూల్యము. వీశ్రీయముగు అర్థిక సౌకర్యమునకు దూరమై, నిరాశంబరముగా కౌలము కడుపుచున్న భర్తరు తోడు నీడయై, కష్టములకోర్చి, “జీవన భద్రాణి పశ్యతి” అని దైవమును నమ్మి జాతకురాలు కౌలము గడుపుచున్నది.

వివాహమై సగనొకండు సంవత్సరములు నిండిననాడే జాతకురాలిపై ఈ నింద మోపుట! ఆమె చరిత్రకుదుపు, నికరముగా జన్మకలికేంద్రవేళకు వచ్చిన కౌలమిది. కుగువు భవభావముతో అధిక సంబంధము కలవాడగుటవలన, ద్వివ్యవహారమున నప్తము, క్లగ్గము రావలసిన దశి నెంచుచుండినది. ఆ గుగువునకు ఇంద్ర వేగ యుండుటచే, ఈ దిశాఫలములో మోసమో, కుట్రలో, కుతంత్రములో మిత్రమగుట తప్పదు.

ఇట్లుండగా, అప్పటికే ముహూర్తకూటలికిసహా కీతమానదిలెలు సాధించినచో, ముహూర్త కుక్రుకు జరించి రవి సంయోగమున వచ్చియుండెను. దశికు తగినట్లు (నెల దినముల బారంతరా లామె) రత్నము కంటి పుత్రుని ప్రసవించియుండినది. భవాధిపతి బుధుకు జరించి యముని కేంద్రవేగపాలయివాడు. ప్రబల దుష్టఫలము అర్థికముగా వదుదశి ఇది. ఇట్టి స్థితిలో చరిత్ర వివాహలగ్నము జాతకురాలి ఇంద్ర సంయోగమును సంపాదించుకొనుట. చరిత్ర చతుర్థ భావము జన్మకౌలపు ఇంద్ర గుగువుల మధ్యమునకు వచ్చి, వివాహ చంద్రుతో మిత్రదృష్టి వార్జించుట అస్సాద్య. ఎవరి దుర్మంత్రమో మామగారి మనుస్సును తెరిచినది. చరిత్ర గుగువు ముహూర్త కుట్రతో సార్థ

కేంద్రమునకే వచ్చియుండెను. ముహూర్త చక్రములో చతుర్థాధిపతి కుజుకు మామగారిని తెలుపును. గుగువు కలనవచ్చిన క్లగ్గములో కుజుని వేగ చేరియున్నదినుట. చరిత్ర ముహూర్తచంద్రు పెపుకు జన్మచంద్ర స్థానమునే చేరుకొని వైవాహిక జీవితమునకు దిశాఫలమును చేర్చివాడు.

మరియొక్కటి. నిందానోపగము జరిగిననాటికి జాతకురాలి దైనిక కేంద్రమును గుణించితిమేని చతుర్థభావము నికరముగా కన్యకాశిలో శిం లో నుండును. అనగా, ఆమె చరిత్ర గుగువునకు సమస్తక ములో ఉండుననుట. జన్మకలినితో కేంద్రవేగ, ముహూర్త కుజునితో అర్ధకేంద్రవేగ కలస్తాననుది. మామగారి అనుగ్రహ మీ రీతి ఫలించినదనుటకు వేరు సాక్ష్యము కావలయునా?

రాసున్న దశిలయొక్కయు, ముహూర్తము యొక్కయు స్వభావమును జాతకురాలు గ్రహించ గలిగియుండెనేని, దుష్టదశాకౌలములో దూరముగా నుండి దుష్టలమును చాలవఱకు తగ్గించుకొనియుండును. నమ్మి మోసపోవలసిన అనసరము వచ్చియుండిగు. విదో నప్తమో, నిందయో వేరువిధముగా ఏర్పడి, ఇంత కష్ట మనిపించియుండెను.

సరి! ఇది గత జలసేతుబంధనము. ఇక, రెండు మూడు సంవత్సరములు కడచినచో, దశిలు మారగలవు. తరువాతి లోందర యుండెను. జాతక వాగ్దానములను గమనించి జాతకురాలు తన జాగ్రూకతతో ప్రవర్తించవలసియుండును. శాస్త్రవ్యాఖ్యపంకము చేయుట ఆమెకు శ్రేయస్సు.

విషయము నంతయు సాధనముగా విన్న తరువాత జాతకురాలి ముఖము కొంత కలకదరినది. అంతలో ఆమె కుమారులలో నొక పసివాడు ఇంటి మందర తోడిబాలురతో బాంకరము లాడుచుండిన వాడు, కౌలుబారి క్లగ్గిందపక్షి కాలికి చిన్న గాయము చేసుకొని, భోజన విక్రమచురాగా,

“అతకాళము దొరకులే కష్టము. అయినా, ప్రయత్నింతును.”

అనుచు వాని నెత్తుకొని సమాధానము చేయ సాగుటచే నా కథ ముగిసెను.

“ముఖ దుఃఖకరం కర్మ కుభాకుభ. ముహూర్తకూటలి.”

వాంఛానుమితి

శ్రీ సంపత్కుమార

ఒక కొండ కొమ్ముకొన ని

ల్యో క్రిందికి గుండు జారిపడు సవ్వడి పో

లిక, మిన్ను నవ్వకొనిన

ట్లొక ఉరు మది దిక్కుకొనానుం డీటు వచ్చెన్.

ఎట ఏమూనో ఒక్కగర్జ, మరి అట్లే ఒక్క విద్యుత్తు, నే
నటాం గుండు నెపంపకున్, జిరము వెచ్చన్ గాగు ప్రాణాని కూ
రటాం గూర్చగ జాలు, పైన మరి తండ్రాశీల మీ మబ్బు లిం
తటివై మింటిని గప్పెనున్ బ్రదుకులోనన్ జిల్లపందిట్లుగా.

మూలల్ మూలలనుండి చిన్న చిన మబ్బుల్, క్రొత్త అందాల నీ
లాలై, విచ్చిన నల్లకల్వలయి, లీలా లాన్యకృత్కేకి పిం
ఛాలై, ఎల్లెడ మింట గ్రమ్ముకొని స్వచ్ఛాయా ప్రసారములన్
నేలన్ సర్వమునందు స్వప్రభుత నంచెన్ వార్షికస్వాములై.

ఈ విద్యుత్తులు విచ్చుకొన్నయవి, తా మీ గాఢసీలాభ మా
లా వల్లీ తనువెల్ల పువ్వులయి, హేలాహాసముల్ మోము నిం
డా విప్పారిన ఈ వియత్తు నునసంతా నిండు వాంఛాభియై,
ఏవో నూతనలోక నిర్మితికి చిత్రించే ప్రభాశేఖలై.

ప్రసామిన సన్నజల్లు వలిపంపుతెరల్ విడదీసికొంచు, ఊ
హా మధురమ్ముగా వెలుగుల్లిన దాదలనుండి వచ్చి సా
దామని నావడంక కెడనన్ గదియించిన నేమి యయ్యె! వాం
ఛామితి లేని ఈ మనసు సౌఖ్య మదొక్క నిమేషమాశ్రయమై.

ఈనన సన్నజల్లె గిలిగింతలుగా నునుసిగ్గువోపు పృ
థ్వీనతి, తాను గంధవతి, విచ్చిన వేయివిధమ్ములైన ఉ
చ్ఛ్వాసము ట్లుగా, మధుర వాననలెల్లను వ్యాకరించు నా
ఈ నువుమాత్ర-మానస మిదెల్ల పురాస్మృతి బంధక ప్రమా.

మరి ఈ వాసనలెల్ల నూత్నములు సంస్కందములూ ఏమి? జీ
వ రహస్యములుగా మనఃపుటిని నీవారాంతు శూక్లా భాః
ఋమమ్ముల్ ఋలీనముల్ చిరములై, వ్యాపించు నీనాడు, బా
హిరమైనట్టి సధర్మకర్షణముతో ఈఎల్లయుం దామునై.

నేనై తా మొదలైన వాసన లివన్నీ, ఆమె నేత్రాంత ఏ
క్షానై శిశ్యమునన్ సహస్రవిధ వాంఛారేఖలై చీలి, సం
ధ్యా సృశ్యచ్ఛిః పింధ కేసరములై, తాపింధ నీలాంబుద
క్రేణీ కోణ మనోహరారుణ విభాశ్రీలై, ఎదన్ కల్పెడున్.

ఈ వాంఛల్ బడి లక్షయాతనలు, మిన్నెచ్చైన నీ వాంఛ, మి
న్నా, విచ్చాగు తమోగుణమ్ము బహుధానై మబ్బుతున్నల్, తథా
భావమ్ముదను నొక్కసారి సుఖ మాభాసించు, ఐరమ్మద
శ్రీ విస్ఫుర్తి వలెన్ నిరంతరధురా రేఖానిరాసమ్ముగన్.

వెలిగిన దివ్యే కొట్టకొన విచ్చిన చిక్కని ధూమ రేఖ, మి
న్నలమిన గాఢధూమమున ఆడెడు చిన్నరి విస్ఫులింగ, మీ
పొలకువ నున్న నీసుఖము పొంగుట దుఃఖము పొందుటల్; నిరా
కులముగ లేసి నీ ద్వివిధకుంచితమా అనుభూతి మార్గముల్.

అల సర్వమ్ముననుంసి వేరయి 'తృతీయఃసంధి'లో సాగు వాం
ఛాతో సంచలనమ్ము పొందెడు మన స్సౌఖ్య మ్మిదేమో? ఇది
ట్టు లటంచున్ మరి వేగునేరు విడిపాటుంగూడ చేయుగ లే
క, లిలిక్షామతి నయ్యెదన్ వివృత లోకమ్మును ఒక్కండనై.

ధనువై సామి మనోజ్ఞచక్రము వియద్భాగమ్ము, చిన్నారి చ
క్కని రెక్కల్ విదలించుచున్ జను బలాకాశ్రేణి తా నారియై
నన జల్లుల్ విశిఖమ్ములైన మదనస్వామీ! ఇహో; గుండె వి
చ్చిన ఈ బాడబరీతి వాంఛాను వెచ్చింపిన్ త్వదర్థమ్ముగన్.

భాష: వ్యాకరణం

శ్రీ భద్రరాజు కృష్ణమూర్తి

భాష ప్రకటన సాగనాల్లో భాష ప్రధానమైంది.

“అతిపరిచయ దినజ్ఞా” అన్నట్లు అతి పరిచితమైంది కావటంవల్ల వ్యక్తులజీవితంలోను, నాగరికతా నిర్మాణంలోను భాషకున్న ప్రాధాన్యాన్ని మనం గుర్తించలేం. దాన్ని గురించి సాధారణంగా ఆలోచించంకూడా. కంటికి అన్నిటికంటే దగ్గరది కన్పిస్తుంది. దాన్నే కన్ను చూడలేను. అయినా కంటిని రక్షించటంలో అది తన పని తాను నిర్వహించుకుంటూనే ఉంటుంది. అటువంటిదే భాషకూడా. మనో శీతానికి బాహ్యప్రపంచాన్ని చూపించేది, బాహ్యప్రపంచాన్నించి దాన్ని రక్షించేది భాష. నాగరికత్వోపాటు భాష పెరుగుతూ, రెవతో నాగరికతను వృద్ధిపొందించుకుంటూ పోతుంది. ఈ శక్తి భాషకు ఎలా వచ్చింది? బాషే లేకపోతే మానవ సమాజం, మానవ విజ్ఞాన సంస్కృతులు ఏ స్థితిలో ఉండేవి? అసలు భాషంటే ఏమిటి? భాషకు ఆలోచనాశక్తికి గల పరస్పర సంబంధం ఏమిటి? ప్రపంచంలో మానవులందరి అంతః కరణప్రవృత్తులు ఒకే రకంగా ఉన్నా—ఇన్ని రకాల భాషలు ఏర్పడడానికి కారణం ఏమిటి? భాష ఒక్కొక్కటిగా ఉన్నట్లు ఇంకొక్కొక్కటిగా ఎందుకు ఉన్నాయి? భాషలు ఎందుకు ఎలా మారతాయి? మొదలైన ప్రశ్నలు విజ్ఞానవంతులైన వ్యక్తులను అన్ని దేశాల్లోనూ చిరకాలంగా బాధిస్తూనే ఉన్నాయి. ఈ విగమన చర్యలకూ, భాషాప్రాసాదానికి పుట్టునిల్లు భారత దేశమే. వీటిల్లో కొన్ని ప్రశ్నలకు జవాబులు మనకు సృష్టి మర్కాల్లాగే తెలియవు. అవి యథార్థాలని మాత్రమే గుర్తించగలం. మరికొన్ని పరిశీలనవల్ల తెలుసుకోవచ్చు. అవి శాస్త్రవిషయాలు. తత్వీకులకు, తార్కికులకు మాత్రమే జీవబద్ధానికి వీలైన ఊహామార్గాలు విడిచి పెట్టి కేవల పరిశీలన గమ్యమైన శాస్త్రవిషయాలను ఈ వ్యాసావళిలో క్రమంగా తీసుకుందాం.

అసలు భాషంటే ఏమిటి? అనేది మొదటి ప్రశ్న. ఒకవస్తు తత్వాన్ని పూర్తిగా తెలుసుకున్న వాళ్ళకి ఆ వస్తువును గూర్చి టూకీగా నిర్వచించటం

కష్టం. అతివ్యాప్తి—అవ్యాప్తులు లేని నిర్వచనాలు సాధారణంగా గుర్తుంటాయి. భాషను గురించి మాట్లాడడానికి మళ్ళీ భాషనే సాగనంగా ఉపయోగించాలి. మాటలకు స్వతసిద్ధంగా లేని నిర్వచన సామర్థ్యాన్ని ఎలా తెచ్చి పెట్టగలం?

‘గా’ అంటే వాయ్యుని కాబట్టి ఆ శబ్దం వచ్చిందన్నారు (గచ్ఛతీతి గా). కాని దీనికి అతివ్యాప్తి దోషం పడుతుంది. నడిచే జంతువు ప్రతిదానికి ‘గా’ శబ్దం వచ్చిందను. పోతే, గోవు ‘గడ్డి’ మేస్తుంది, దానికి నాలుక్కొట్టుంటాయి, గంగడోలుంటుంది మొదలైన గోలక్షణాలన్నీ (సామాన్యాలు విశిష్టాలు గూడా) ‘గా’ శబ్దార్థంలో లేవు. ఇది అవ్యాప్తి దోషం. అయితే ‘గా’ అనగానే గోవు అని ఎలా తెలుస్తున్నది? ఇది కేవలం మనోగతమైన శబ్దార్థసంబంధచ్ఛాయ. ఆ జంతువును చెప్పటానికి ‘గో-బో-నో’ అనే మాడు వర్ణాల సమూహాన్ని ప్రయోగించారు. ఈ మాడు వర్ణాలు ఆ క్రమంలో కలిసి వినబడ్డప్పుడు—పూర్వం ఏర్పడి సంస్కార రూపంగా ఉన్న సంబంధజ్ఞానంవల్ల—ఆ జంతునే కళ్ళక్కడుతుంది. దీన్ని బట్టి ఏ భాషలోనూ సమాజంగా శబ్దాలకు నిర్వచన శక్తి - సమగ్రంగా వస్తు తత్వాన్ని చెప్పే శక్తి - లేదని తెలుస్తుంది. ఈ శక్తి మనస్సులో ఏర్పడ్డ సాంకేతిక సంబంధమే. ఈ సంబంధం ఎంత స్పష్టంగా ఉంటే అర్థమూర్తి అంత ఘటితంగా కలుగుతుంది. ఇక ప్రకృత విషయానికి వద్దాం.

భాష నియతమైన వాగ్వ్యవహారం. ‘వ్యవహారం’ అంటే వ్యక్తులు సంఘటింపులుగా అన్యోవ్య ప్రయోజనానికి వదుపుకోనే వ్యాపారం (Social behaviour) అనుకోవచ్చు. వాక్కు అంటే ఉద్భవిత స్వమల సమూహం - అచ్చులు, హల్లులు, ఊనిక స్వరం, మొదలైనవి. ఈ స్వమఃను ఇష్టం వచ్చినట్లు కలిపితే మాటలు ఏర్పడవు గాబట్టి, స్వమల కలయిక వల్ల మాటలేర్పట్టానికి, మాటల కలయికవల్ల వాక్య

భాష : వ్యాకరణం

తెచ్చటానికి, భాషలో ఎవో కొన్ని నియతపద్ధతులుండాలి. మైన టెప్పింది అన్ని భాషలకు సరిపడే వివరణ. ఇక ప్రత్యేకంగా తీసుకుంటే ప్రతి భాషకూ వ్యక్తిత్వం ఉంటుంది. ఇది రెండు రకాలు. ఒకటి భాషారం—ఇది దేశకాల పరిమితత్వం. ప్రతి భాషను ప్రపంచంలో ఏ కాలంలో ఏ ప్రాంతంలో ఎంతవరకు వ్యవహరిస్తున్నదీ చెప్పవచ్చు. రెండోది అంతరం—ఇది భాషానిర్మాణానికి చెందిన వ్యక్తిత్వం. వ్యవసర దిగ్గర్నించి వాక్యండాకొ ఉన్న అన్ని అంతరువుల్లోను గల అన్యోన్య సంబంధం ప్రతి భాషకు విలక్షణంగా ఉంటుంది. ఉదా. తెలుగు దేశ్యభాషాంశాల పదాది సంయుక్తాక్షరాలు స్ప—, ప్ప—, బ్ర—, స్క—, క్ల—లాంటివి ఏర్పడవు. ఆంగ్లంలో ఇవి చాల సాధారణమైనవి, Snake, Spin, Stand, School, club, మొ. సంస్కృతంలోనూ పదాది సకారటకారాల కలయిక, ‘ప్ర—’ లేదు. ఇదేవిధంగా ప్రతిభాషలోని మాటల నిర్మాణం తీసుకుంటే—పదాల అది మధ్యాంతాల్లో ఏయే వ్యవస్థలు కలుస్తాయో వివిధ కలవో నిరూపించవచ్చు. ప్రాచీనాంగ్లంలో పదాంత దీర్ఘాలు లేవు. ప్రబంధకాలంలో వచ్చిన ‘వకలా, జగా’ లాంటివి, ఎగువు తెచ్చుకొన్నవిగా చూపెట్టవచ్చు. అదే విధంగా కొన్ని భాషల్లో రెండు వదనాలు మరికొన్నింటల్లో మూడు వదనాలు (ఉదా. సంస్కృతం) ఉంటాయి. తెలుగులో క్రియలోనే కర్త గతార్థం అవుతుంది. ‘వచ్చాను’ అన్నప్పుడు కర్త ‘వాడు’ అని చెప్పగలగ్లేదు. ఆంగ్లంలో కర్తృ పదాన్ని తప్పక వాక్య భాగంగా చెప్పాలి. ఈ విధమైన నిర్మాణ వైలక్షణ్యం ప్రతి భాషలోనూ ఉంటుంది. మనకు ఆర్థంగాని యే చైనీస్ భాషనో, ఆఫ్రికాలోని స్వహీలి భాషనో వింటున్నప్పుడు ఆ భాషావ్యవహార, భాషావ్యవస్థలు (అంటే మామూలు చప్పుళ్ళు) మనకు ఒకే విధంగా ఉంటాయి. అంటే అవి రెండూ అర్థసహితాలుగానే ఉంటాయి. కారణం ఆ భాషల్లోనూ మన భాషలోలాగా అచ్చులు, హల్లులు మొదలైనవి ఉపయోగిస్తారుగాని—అవి వివిధంగా కలిసి మాట తేర్చుకుంటాయో, ఎలా కలిసివచ్చుకు ఏ అర్థాన్ని తెలియజేస్తాయో—మనకు తెలియదు. కొద్దిలో చెబితే—ఆ భాషా నిర్మాణము మనకు తెలియ దన్నమాట.

అయితే మరో ప్రశ్న. నవ్య, విశువు మొదలైనవి ఉచ్చారణావయవాలతో చేసే అర్థవంతమైన వ్యవస్థలే కాబట్టి ఇవి భాషలో చేరుతాయా అని. చేరవు. ఎందుకంటే ఇవి భాష ప్రకటన సాధనాలైనా—వీటిలో నియత నిర్మాణం లేదు. వ్యవసరలల్ల మాటతేర్పడి—వాటి వల్ల వాక్యారేపణ—నవ్య, విశువులవల్ల ఏర్పడే వ్యవస్థ సర్వసాన్ని కొన్ని ముక్కలుగా విడగొట్టి—పదాలను అచ్చు, హల్లులుగా విడగొట్టి—వాటి మధ్య కొన్ని మరికొన్ని టిప్ కొన్ని పద్ధతుల్లో కలపటంవల్ల నవ్య మొదలయినవి. ఇన్ని రకాల ఏర్పడాయని నిరూపించలేం. అంతకంటే బలీయమైన ఉపపత్తి—నవ్య, విశువులు ఆకలి దప్పల్లాగా మానవులకు జన్మసిద్ధాలు. భాష పరిసరాలనుబట్టి శైలికంలో అలవడుతుంది. విశువు నవ్యలకు భాషావ్యవహారంగా వ్యక్తిత్వంలేదు. అన్ని కాలాల్లోనూ, అన్ని భాషల్లోనూ, ఈ రెండూ అందరికీ అర్థమౌతాయి. విడ్డ పుట్టగానే ఏడుస్తుంది. అది సృష్టి సిద్ధం. మరికొన్నాళ్ళకు నవ్యతుంది. కాని తన మాతృ భాషావ్యవహార, శబ్దాలను తల్లిదండ్రుల చాలానెల్లువోయిం తర్వాత కాని క్రమంగా నేర్చుకొలేదు. అందుకని ఆ రెండూ భాషలో చేర్చటానికి వీలేదు.

వాక్యవివరణలో వాస్తవికంగా వ్యక్తులు గుర్తించి ప్రయోగించే వాక్యాలు మాత్రమే. వాక్య భాగాలైన వ్యవస్థలు, వర్ణాలు, పదాలు, పదబంధాలు (Phrases), ఉపవాక్యాలు (Clauses) వ్యాకర్త విభాగంవల్ల ఏర్పడేవేకాని వ్యవహారల జ్ఞానజవాక్యలుగావు. వ్యాకర్త భాషాసృష్టిలో ఉన్న నిర్మాణావయవాలను విడగొట్టి వీటి పరస్పర సంబంధం నిరూపించే వాడేగాని తన ఉపవాక్య వీటిని సృష్టించేవాడుగాదు.

ఈ నిర్మాణావయవాల్ని వ్యాకర్త ఎలా గుర్తిస్తాడో చూద్దాం. భాషలో సాదృశ్యంకల కొన్ని వాక్యాలు తీసుకోండి. ఉదా. చిన్న వాక్యారే తీసుకోందాం. ఇల్లు పెద్దది. ఇంటికి వెళ్ళును. ఇల్లారేను. ఇల్లెంత దూరం? ఈ వాటకు వాక్యాలు నేటి తెలుగు వ్యవహారంలో కొన్ని ప్రాంతాల్లో స్వాభావికంగా మన మందరం ప్రయోగించేవే. ఒక్కొక్క వాక్యాన్ని అర్థవంతాలు, అవిభాజ్యాలు—అయిన కనిష్టరూపాల కింద విభజిస్తాం. అర్థవంతమైన కనిష్టరూపం అంటే—ఆ రూపంలోని యేకజానికీ—అర్థం లేకుండా ఉండాలి. తేలికగా చెబితే, ఒక రూపంలో

ని కొంత భాగమైనా తీసివేసి దాని స్థానంలో మరో రూపం చేర్చినా అది సహజంగా ఉంటే, ఆ మొత్తం రూపం విభాజ్యమన్నమాట. 'ఇల్లు పెద్దది' అన్న వాక్యాన్ని విభజిస్తే ఇల్లు-పెద్ద-ది, అని మూడు అలాటి భాగాలు వ్యవహరించవచ్చు. ఇల్లు—అన్నదాని లోని యేకశబ్దాలకు 'ఇ-ల్ -ల్ -ఉ'లకు అర్థంలేదు. కాబట్టి అదంతా తీసుకోవాలి. అలాగే 'పె-ఎ-ర్ -ద్ -అ' అన్నది. కాని 'పెద్ద-ది' అన్నవాణ్ణో గెంతు కనిపించదు. 'పెద్ద' స్థానంలో చిన్న— గొప్ప—, తెల్ల—మొదలైనవి చేర్చవచ్చు, చిన్న—ది. గొప్ప—ది, తెల్ల—ది ఇత్యాది. అలాగే '—ది' స్థానంలో—రి.—వాడు,—వాళ్లు, మొదలైనవి చేర్చవచ్చు, పెద్ద-రి, పెద్ద-వాడు,—వాళ్లు ఇత్యాది. కాని 'పెద్ద' రూపాన్ని పెర్-ద, పె-ద్ద, పెర్-అ అని విభజించి వాటి ఏకశబ్దంలో మరో రూపాన్ని కన్నీ చేర్చటానికి వీలేదు కాబట్టి 'పెద్ద' అంతా అర్థవంతమైన కనిపరూపంగా తీసుకోవాలి. అదేవిధంగా గెండు వాక్యాన్ని 'ఇంటి-కి-వెళ్-అ-ను' అని ఐదు అర్థవంతమైన కనిపరూపాలుగా విభజించవచ్చు. 'ఇంటి—', 'ఇల్లు' అన్నదానికి 'కి' ప్రత్యయం ముందు వచ్చిన రూపాంతరం. '—కి—' 'దిక్కు'లే 'వైపు'ను సూచిస్తుంది. 'వెళ్' గమనార్థక భావ రూపం. '—అ—' భాత్వంలో వ్యతిరేకతను సూచిస్తుంది. '—ను' ఉత్తమ పురుష బోధకం. వైవిధ్యంగా అడ్డగితిల్లో వేరుచేసిన వాక్యభాగాల స్థానంలో మరి కొన్ని అలాటి అర్థవంతమైన భాగాల్ని చేర్చవచ్చు.

'చెరువు—లో—ముగ్గ—ఎ—ను.' కాని అడ్డగితిల మధ్య నున్న భాగాల్ని అంతకింటి చిన్న విగా విశగొట్టి వాటి స్థానంలో అర్థవంతమైన వేరే భాగాలు చేర్చటానికి వీలేదు. అలాగే 'మూడు, నాలుగు వాక్యాలి పై విధంగా వ్యాకరిస్తే 'ఇంట్-లో-లే-ను' 'ఇల్-ఎంతి-దూరం?' అని కనిపరూపాలు చూపించవచ్చు.

ఇప్పుడీ నాలుగు వాక్యాలూ కలిపి పరికిరిద్దాం.

1. ఇల్లు-పెద్ద-ది
2. ఇంటి-కి-వెళ్-అ-ను
3. ఇంట్-లో-లే-ను
4. ఇల్-ఎంతి-దూరం-?

పై వాక్యాలన్నిటినూ ఇల్లు అని అర్థం వచ్చే శబ్దం వేరు వేరు పరిసరాల్లో నాలుగు రూపాలు

వ్యవహరిస్తున్నాం. ఎదురు పరిసరాల్లో ఈ నాలుగు రూపాలూ వస్తాయో పరిశీలించి చెప్పవచ్చు. విశేషణ విశేష్య సంబంధం లేనిచోట పరపదం వాల్కుతో మొదలైతే 'ఇల్లు' అనీ, ఒకానొక మైన నామ విభక్తి పరమైతే 'ఇంటి' అనీ మిగిల్చోట్ల 'ఇంట్-' అనీ ఉంటుంది చెప్పవచ్చు. ఈ విధంగా ఒకే అర్థంలిగిన శబ్దం భిన్న పరిసరాల్లో పొందే రూప భేదాలు నియమంగా వుంటాయి.

అలాగే మిగిలిన వాక్యాలకువాల్కు ప్రతి అర్థవంతమైన భాగానికి ఉన్న రూపభేదాల గరిష్ట సంఖ్య లేల్చి వాటి అన్వేష్యసంబంధం నిరూపించవచ్చు. గెండు వాక్యంలోని 'కి' అన్నదానికి వేరు వేరు పరిసరాల్లో వచ్చే రూపభేదాలు మొత్తం కి,కు,క్ అని మూడు మాత్రమే. ఉదా. నా.కు-చెప్పి-అంతి. నా-క్-ఎంతి-సంబంధం? ఇలాగే మిగిలిన వాటికూడా భిన్న వాక్యాలలో వేరు వేరు పరిసరాల్లో వచ్చే రూపభేదాలూ, వాటిసంఖ్య ఉండే సంబంధమూ, నియతంగా కనిపిస్తుంది.

విభక్తి వాక్యం తీసుకున్నా దాన్లో ఉండే అర్థవంతమైన భాగాలు కలిపి క్రమం కూడా కొంతమీకు నియతంగానే ఉంటుంది. 'ఇంటి-కి—చెళ్-అ-ను' అనే వాక్యంలో ఉన్న క్రమాన్ని విపరీతం చెప్పుటానికి వీలేదు. అంటే 'ఇంటి—కి' అనే బగులు 'కి-ఇంటి' అని 'చెళ్—అ-ను' అనే బగులు 'ను—చెళ్—అ' అనీ తాగుమారు చెప్పుటానికి వీలేదు. ఈ క్రమంకూడా అర్థవంతమే. నామవిభక్తులు విశేష్యునికి పంపగానే వస్తాయి అలాగే క్రియా నిర్వాహంలో మొదట భావపు, దానికి పగంగా కాలాద్యర్థకరూపం, దాన్ని అనుసరించి పురుషార్థకరూపం నియతక్రమంలో వస్తాయి.

ఇప్పుడు పై దిక్కు కంటికి సారాంశం—భాష వ్యవహారంలో వాస్తవికంగా ఉన్న వాక్యాలి అని భాజ్యాలూ, అర్థవంతాలూ అయిన భాగాలుగా విశగొట్టి ప్రతిభాగానికి, మిగిలిన వాక్యాలలో భిన్న పరిసరాల్లో వచ్చే దాని రూపభేదాలూ, ఉన్న అన్వేష్య సంబంధాన్ని, ఒక్కొక్క భాగానికి ఆమవాక్యంలో గల మిగిలిన భాగాల్లోని సంబంధాన్ని నియతంగా అంటే మాత్రప్రాయంగా నిరూపించవచ్చు. దీనికొల పరిమితమైన వాగ్వివరణలో ఈ విధంగా నిరూపించిన నియతి నిర్వహ్యాన్ని వ్యాకరణం అంటారు.

భాష : వ్యాకరణం

అంటే వ్యాకరణం భాష వ్యవహారానికి ద్వైమానిక వర్ణనం (Two Dimensional Description) అన్న మాట. అందులో ఒకటి వాక్య నిర్మాణక్రమం, రెండోది గూఢ నిర్మాణక్రమం. దీన్ని ఈ క్రింది క్షణాచిత్రంలో చూచించవచ్చు.

	1	2	3	4	5
1 ఎ	ఇంటి—	కి—	వెళ్ళి—	అ—	ను
1 బి	ఇంటి—				
1 సి	ఇల్లు—				
1 డి	ఇల్ల—				

అట్లంగా ఉన్న కేట వాక్యవక్తలు మధ్య నున్న సంబంధక్రమాన్ని తెలియజేస్తుంది. 1-2 మధ్య, 3-4-5 ల మధ్య ఉన్న సంబంధం నిశ్చితం. కాని ఈ రెండు పద్యంభాల (Phrases) క్రమం, కైరీశేదాన్ని బట్టి మారవచ్చు. 'వెళ్ళి—ఇంటికి' అన్నప్పుడు అర్థ శేద మంటుంది. నిలువుగీటి ఒక్కొక్క అర్థవంతమైన ప్రతి వాక్యవక్తవానికున్న గూఢభేదాల మొత్తాన్ని, వాటి శేషిక పరిసరాల్ని చూచిస్తుంది.

ప్రతిభాషలోనూ ఉన్న ఈ నియతి శాస్త్ర విషయం. ఇది భాషకూ భాషకూ నిలకడంగా ఉంటుంది. ఇది వ్యవహారంలో ఉండటంతలనే ఆ గూ వ్యవహారాలు ఒకరి నొకరు అర్థం చేసుకో గలుగు తున్నారు. అర్థంచేసుకోటం అనే ప్రయోజనానికి భంగంరాకుండా ఉండటం కోసమే ప్రతి వ్యక్తి తన ఇష్టం వచ్చినట్లుగా ఈ నిర్మాణ క్రమాన్ని మార్చుకు, మార్చలేకు. వీలైనంతవరకూ దాన్ని సమగ్రంగా సంపాదించుకోటానికి ప్రయత్నిస్తాడు. కాని కొన్ని భౌతిక రాజకీయాలంకాల వల్ల ఒకే భాష వ్యవహారించే భిన్నప్రాంతాల మధ్య వ్యవధి దగ్గర్నుంచీ, వాక్యండాకో ఉన్న ఈ నిర్మాణంలోని అంతకు వుల్లో ఈ ద్వైమానికమూల్య విస్తృతమంటాయి వీటినే మాండలిక భేదాంటారు. దీనికావడాల్సి ఒక భాషకు చెందిన వ్యవహారమంతలాలు ఎంతవరకైతే ఈ ద్వైమానిక అంత విరివిగా పెరుగుతాయి. ఇది ఒక అవధి దాటించరాక వీటిమధ్యనుండే అవగాహన క్రియత్యం (intelligibility) చాలాదూరమై పోయి ప్రతి మాండలికమూ ప్రత్యేక భాషగా మారి పోతుంది. ఈ విషయం మనో వ్యాసంలో తీసుకొంటాం.

తెలుగు భాషకు 15 శతాబ్దం చరిత్ర ఉంది. ఆలో శతాబ్దానించీ తెలుగుశాసనాలు దొరుకు తున్నాయి. కాని అంతకు పూర్వమే తెలుగుభాష ప్రత్యేక భాషగా కొన్ని శతాబ్దాలుగా వ్యవహారంలో ఉండి ఉండాలి. కాని చారిత్రక కాలం తీసుకొన్నా, తెలుగు ఆలోశతాబ్దానించీ ఇప్పటిదాకా ఎన్నో గుర్తించగలిగిన మార్పులు పొందుతూ వచ్చింది. స్థూలంగా ఈ పరిణామశీలు గోచరించే కాలాలను కొన్ని హద్దు తేర్చుకుమనాని ఒక్కొక్క కాలంలో ఉన్న వ్యవహారానికి ఒక వర్ణనాత్మక వ్యాకరణం రాసుకుంటూవచ్చి అలాటి వ్యాకరణ విషయాల అవ్యవస్థ సంబాధాన్ని నిరూపిస్తే అది చారిత్రక వ్యాకరణం (Historical grammar) అవుతుంది. అంటే ఒక భాష చరిత్రతో వర్తిశ్లేకాలనూనాన్ని అనుసరించిన పరిణామశీలనిర్మాణక్రమాల్లో—వర్ణనాత్మక వ్యాకరణాల్లో—గల పరస్పరసంబంధ నిరూపణమే చారిత్రక వ్యాకరణం.

ఒకే కుటుంబానికి చెందిన భిన్న భాషల సంబంధం ఒక్కొక్కప్పుడు చరిత్ర కంఠను. చరిత్ర కందినంత వరకు సోదరభాషాల్లోగల నిర్మాణాన్ని సమగ్రంగా నిరూపించి, అప్పుడు వాటిమధ్యగల సాదృశ్యాల ఆధారంతో వాటి పూర్వచరిత్రనూ (Pre-history), మాతృకనూ కొన్ని మాత్రాలద్వారా నిర్ధారించవచ్చు. సామ్యవైషమ్యాల ఆధారంగా చేసిన ఈ భాష మాతృక నిర్మాణాన్నీ, దానికి జన్యభాషలకూగల పరస్పర సంబంధాన్నీ గురించి చెప్పేది తులనాత్మక వ్యాకరణం (Comparative Grammar) అంటారు.

ఉదాహరణకు: ఈనాడు మనం వ్యవహరించే "పెద్దవాడు" అనే పదంభానికి పూర్వపూర్వరూపాలు చరిత్రలో పరిశీలించుకొంటూపోతే 'పెద్దవాడు', 'పెద్ద వాణ్ణు', 'పెద్దవాణ్ణు' అని శాసనాల్ని బట్టి నిరూపించవచ్చు. ఎనిమిదో శతాబ్దానికి పూర్వం 'పెద్ద' అని శాసనాల్లో కనిపిస్తుంది. (మా. 'పెద్దలో' అహవనకర శాసనం, పంక్తి 27, ఇంకొకటి ఎంటికెన్, సంపుటి 18, పేజీ 187.)

తొమ్మిదో పదీ శతాబ్దాలనాటికే 'ద్ద' అనే సంయుక్తాక్షరంలో సమీకరణం వచ్చి 'ద్ద'గా మారి పోయింది. (మా. 'పెద్దత్రోవ', ఎపిగ్రాఫీయూ ఇంకొకా, సంపుటి 5, పేజీ 140, నెం. 16, పంక్తి 27.)

'వాస్తు' శబ్దం కూడా తొమ్మిది పది శతాబ్దాలకు 'వాస్తు/వాంకు' అని కొన్ని వాళ్ళు రాస్తూ వచ్చాడు. తరువాతి కాలంలో 'జు' లోని అనువాసికం పూర్వాయు మిద అనువాసికంగా మారిపోయింది. ఆ తరువాతి కాలంలో అనువాసికం కూడా పోయి ఇప్పటి 'వాడు' అనే రూపం ఏర్పడింది. ఈ పరిణామనకుల మేరలు కాలవిభాగంలో రూపించడానికి ఇతోధి మైన పరిశ్రమ జరిగింది. కాని స్థూలంగా చారిత్రకంగా పూర్వరూపమేనా పరరూపమేనా కనుపన్ను తో ప్రవర్తించవచ్చు. చరిత్ర కండినంతవరకు 'పెన్' అనే నేటి రూపానికి మొదటి రూపం 'పెన్' అనీ, 'వాడు' అన్నదానికి మొదటి రూపం 'వాస్తు' అని మాత్రమే మనం చారిత్రక వ్యాకరణాన్ని బట్టి చెప్పవల మన్నమాట. కాని ఈ రెండు ప్రాచీన రూపాలూ అంతకుముందు చరిత్ర కండిన కాలంలో ఏ మాడ్కులు చెందేయో, అసలు వీటి ప్రాథమిక రూపాలేనో మనకు చారిత్రక వ్యాకరణం చెప్పదు. వాటిని నిర్మించాలంటే ఈ రూపాల్లో కుల్యమైన రూపాలు మిగిల్చి పోదరభావల ప్రాచీనతా సితిలో ఎలా ఉండేనో పోల్చి చూసుకోవాలి. ఇప్పటి వరకు 'వాస్తు' శబ్దం మాత్రం తీసుకొందాం. దీనికి సరియైన పోదర రూపాలు :

తమిళం	అవన్
మళయాళం	అవన్
కన్నడం	అవన్, అవన్, అవ
కూయి	అవన్
కోలామి	అవన్
నాయకి	అవన్
పర్తి	ఒడ్, ఒడ్
ఒల్లారి	ఒడ్
గడప (కొడైకోర్)	ఒడ్

ఈ పైరూపాలన్నిటినీ పోల్చి చూస్తే తమిళ మల యాళ కన్నడాల మినహా మిగిల్చి వాటిన్నిటి చివరి కర్ణాలు 'స్తు' అనే దాని పరిణామ రూపాలుగా కన

బడతాయి. తమిళ మలయాళ కన్నడాలకు '*అవన్' అనే రూప మాతృకను (Proto-form) మిగిల్చి భాష లన్నిటికీ '*అవన్' అనే రూపమాతృకనూ నిర్మించ వచ్చు. (చుక్క గుర్తు కొన్ని ధ్వని నూత్రాలనుబట్టి నిర్మించిన మూలభాష రూపాలను నూచిస్తుంది) ఈ '*అవన్' అనే రూపం నించి తెలుగులోనూ, మిగిల్చి మధ్య భారత ద్రావిడ భాషల్లోనూ, ఈనాడు ఏర్పడ్డ శబ్దాలు ఎన్నో పరిణామాలకు లోబడి వచ్చిందీ కొన్ని ధ్వని నూత్రాల (Phonetic Laws) ద్వారా నిరూపించవచ్చు. ధ్వని నూత్రాలంటే ఏమిటి? వాటి ఆధారంతో పోదరభావలపూర్వరూపాల్ని ఎలా నిర్మించాలి? ధ్వని నూత్రాల కపనాదా లేమన్నా ఉంటాయా? ఉంటే ఏ కారణాలవల్ల? అనే ప్రశ్నలు ఈ వ్యాసావలోచనలో చూడటం ప్రత్యేకంగా తీసు కుందాం.

ఇంతవరకూ ఉపోద్ఘాతరూపంగా చూపించ దల్చుకున్నది—భాషకూ వ్యాకరణానికి ఉన్న సంబంధం, వ్యాకరణాల్లో ఉన్న తరగతులూ, వాటి అవోళివ్య సమన్వయం మాత్రమే. ఈ వ్యాసాన్నిబట్టి తేలిన సారాంశం. ప్రతి భాషావ్యవహారంలోనూ పరి కిలన గమ్యమైన ద్వైమానిక నియతి ఉంటుంది. ఈ నియతిని నిరూపించటమే వర్ణనాత్మక వ్యాకరణ ప్రయోజనం దేశ కాల మానాల్ని అనుసరించేసిన అనేక వర్ణనాత్మక వ్యాకరణాల సమన్వయ రూపంగా ఏర్పడ్డనే చారిత్రక కులనాత్మక వ్యాకరణాలు. అంటే అన్నిరకాల వ్యాకరణాలకూ మూలం వర్ణనాత్మక వ్యాకరణ మన్నమాట. దీని లక్ష్యం దేశకాల పరిమిత మైన భాషా వ్యవహారంలో ఉండే నియతిని ప్రదర్శించటం. ఈ నియతి ధ్వనుల మొదలూ వాక్యండాకా అన్ని అంతరువుల్లోనూ అనునూ్యతంగా ఉన్న నిర్మాణ క్రమం. దాన్ని గుర్తించి, ప్రోక్షిరించి ప్రదర్శించటమే వ్యాకరణ పని. ఈ పనులకు కావలసిన పరిశోధన పద్ధతులేవో వాటి నెలా ఉపయోగించాలో? కొక్క అంతకుపూ తీసుకొనిరావోయే వ్యాసాల్లో యధాక్రమిక ప్రదర్శించే ప్రయత్నం చేస్తాను.

శ్రావణంలో ఒక రాత్రి

శ్రీ హరీత శివశర్మ

బ్రతుకు చెడిన మనిషిలాగు
పడివున్నది ఆకాశం
అతుకుల మాసికలతోడి
ఉడుపుల మేఘములతో.

జడి జడిగా వానపడదు
జడనువడిన గాలిలోన
నడివేనగి శ్రావణమున
పడగవిప్పి మబ్బులలో.

ఋతువు ఋతువు కాకపోయి
గతిమాలిన మేఘములు
ఉక్కెత్తి చుక్కచినుకు
పుక్కిలించి ఉమియ వయో !

జడను వడిన గాలిలోన
జడము గూడ నిల్వలేదే !
వడ వానల శ్రావణమున
ద్రుహిశాండం బ్రతుకు నెట్లు !

మరల పొగలు మేఘములు
జనుల నగలు రేయెడలు
శుక్లపక్ష రాత్రివేళ
శ్రావణమున కా రెండలు.

చంద్రుడు ఆకాశంలో
ఉండి యేమిలాభమయ్యె !
చంద్రుడున్న రేయెడలు
పిండిన వడ వానలలో !

ధరలుపెరిగి జీవితమును
తరసా బాధించినట్లు
కడుసాగిన నడివేనగి
శ్రావణమున బాధించునో !

ఋతుధర్మం బన్యతాధ్యం
బందుపడ్డ ఈరోజున
శ్రావణమున రేయెడలు
చంద్రనిష్ఠి లూడునోకో !

ఋతుధర్మం తిరిగి, మరల
ఋతమార్గంలో పడునా !
గతిమాలిన శ్రావణమున
బ్రతుకు నేల పుప్పించున !

బ్రతుకు చెడిన మనిషిలాగు
పడివున్నది ఆకాశం
బ్రతుకు పండి మనిషిలోన
నిండించున సంకాశం !

ధర్మము - ధర్మి : గుణము - గుణి

శ్రీ వేలూరి శివరామకృష్ణ

శ్రీ అనే పదానికి అనేకార్థాలు ఉన్నట్లే, ధర్మము, గుణము అనే పదాలకుగూడా అనేకార్థాలు ఉన్నవి. రామనియొక్క ధర్మం రామత్వం, ఘటముయొక్క ధర్మం ఘటత్వం అని సునం మామూలుగా చెప్పుకుంటూ ఉంటాం. రామత్వం అంటే దశరథుని కొడుకూ నీతాపతీ మొదలయినవనినీ, ఘటత్వం అంటే పొట్టామెడ మొదలయినవి ఉండడం, నీగుతీసుకోరాదగిన వీలు కనబడడం, ఈ మొదలయిన లక్షణాలనినీ, అర్థాలు చెబుతాం. అయితే కాస్తా దృష్టి నమసరించి ధర్మం అనే మాటకూ గుణం అనే మాటకూ వేరువేరు అర్థాలు కనబడతవి, ఈ రెండూ ఏకార్థ బోధకాలుగానూ కనబడతవి.

సాంక్యయోగుల దృష్టిలో ధర్మమంటే ధర్మియొక్క శక్తి. ధర్మి అంటే ద్రవ్యం. మట్టి అనేది ఒక ద్రవ్యం. దాంతో అనేక శక్తులు ఉన్నవి. అది గుమ్మకొలను, ముద్ది కొలను, మంప కొలను, పెంకులు కొలను, మల్బా పొడిగుమ్మ కొలను, ఈ రీతిగా ఇంకెన్నో కొలను. ఇవి అన్నీ దాని శక్తులే. ఇట్టి శక్తులే ధర్మాలు.

యోగదర్శన భాష్యంలో—‘ధర్మికి యోగ్యత ఉన్న శక్తియే ధర్మము’ అని ఉన్నది.1 క్రియగులచే విదా విధంగా తెలియదగినది కావడమే యోగ్యత. నిష్కముట్టుకుంటే బొబ్బ రెక్కుతది. ఈ బొబ్బలు చూచి నిష్కలకు బొబ్బ రెల్లించే శక్తి ఉన్నదనే జ్ఞానం కలుగుతుంది. కాబట్టి బొబ్బ రెల్లించే శక్తి అనగా ‘దాహికాశక్తి’ అగ్నికి ధర్మం అని అంటాం. ఈ శక్తి బొబ్బ రెల్లించడానికి అనగా దాహక్రియకు కారణం. ‘దాహికాశక్తి’ దాహక్రియచే అవచ్చిన్నం. అనగా విశేషితం. దహనం యోగ్యత. దహనంచే విశేషితిమైన ‘దాహికాశక్తి’ అగ్నికి ఒక ధర్మం అన్న మాట.

ధర్మి ధర్మస్పష్టిలో శక్తికిన్నీ శక్తికల్ల కలిగే క్రియకున్నూ భేదం చేయవలసిన ఆవశ్యకత ఉండు. ఎంచేతనంటే, క్రియా—, దానికి మూలమైన శక్తి—, కూడా, ధర్మమే. ద్రవ్యమును మనం ఏ రూపంలో తెలుగుకుంటామా లేక తెలిసికోగలమా అది అంత

ధర్మమే. కాబట్టి ఈ ధర్మి ధర్మస్పష్టిలో శక్తి క్రియలకు భేదం చేసినందునల ఒకేగేదే ఏమీలేదు.

గుణపదాన్ని ధర్మము అనే అంశంలో వాచినప్పుడు మనదక్షణంలో కనిపించే చిత్రాలు అని చెప్పవచ్చు. ‘చిత్రం అంటే సగ్గాలు’ అని పనురీతిగా వ్యవహరించినపుడు గుణి అని అంటే ధర్మి అన్న మాట.

ఏ గుణంచేత వస్తువు మనకు బోధపడుతుందో అదే ఆ వస్తువు ధర్మం. ఎఱుకుంప ఒకటి ఉన్నదని అనుకుందాం. ఎరదనమూ గట్టితనమూ పొట్టా పొట్టా మెడ పొడూ మొదలయినవి కలిగి ఉండడం కుంప ధర్మాలు. బోధకమయ్యలయిన యీ ధర్మాలుగల కుంప ధర్మి.

ఇక శక్తిని ధర్మమని అన్నప్పుడు శక్తి అనాగత ధర్మం అని అవగాహన ఉంటుంది. భూత భవిష్యద్వర్తమాన రూపంగా ఉండే ధర్మం ‘ఉన్నది లేక ఉండును’ అని ఈ రీతిగా వ్యవహరించగలసి ఉంటుంది. ఈ వ్యవహారం పదబోధ్యమైన త్రైకాలిక ధర్మ సమావేశం తెలుగు వైయాకరణులు దీనిని తద్ధర్మార్థకం అని అంటారు. ఈ కల్పన ఈ ఊహ—(Conception) కాలత్రయముని వెనుకొని ఉండే పదార్థాన్ని అంటి పెట్టకొని ఉండే భావం లేక బోధ. ఇది ధర్మి. కాలత్రయ త్రివిధ ధర్మాలలో అనుగతంగా ఉండేవస్తువేదా అది ధర్మి.2 అనగా పదార్థానికి రెక్కపెట్టడానికి వీలులేవన్నీ ఉదాహరణలకు ధర్మాలు ఉంటవి. వాని ప్రాప్తి విశిష్టతలు—వి గ్రాహ్యముగా ఉంటుందో ఆ వస్తువు—ఆ ద్రవ్యం ధర్మి. ధర్మము = బోధకమయ్యమైన ఏదో ఒక భావం.

కారణమునూ కార్యమునూ కూడా ధర్మంచేతనే కనిపింపగలసి ఉన్నది కాబట్టి కారణం కార్యధర్మానికి ధర్మి. ఆ కారణానికి ఇంకొక కారణం కనిపించినప్పుడు పరకారణ మనే కార్య ధర్మానికి పూర్వ కారణ ధర్మం ధర్మి. ఈలాగా కార్య కారణ రూపంగా గాని వికృతి ప్రకృతి రూపంగా గాని ఉన్న ధర్మాలకు కారణమూ లేక ప్రకృతి ధర్మి.

1. ధర్మిబోధయోగ్యతవచ్చిన్నా శక్తిరేఖ ధర్మి (8-14.)

2. ‘సాంప్రదించితవ్యపదేశ్య ధర్మానుపాతీ ధర్మి.’ (యోగ. ద 8-14.)

ధర్మము - ధర్మ : గుణము - గుణి

ఇప్పుడు వెనుదిరిగి చూచి 'ఏదో ఒక ప్రకారంగా తెలిసికొంటే భావాన్ని మనం ధర్మం అని అంటాం' అని నిబ్బరంగా చెప్పవచ్చు.

ఇట్టి ధర్మం (లింగం). 1. శాంతిధర్మం లేక అతీత ధర్మం 2. ఉదితధర్మం లేక వర్తమానధర్మం 3. అవ్యసంధ్యధర్మం లేక అనాగతి ధర్మం. 3

ఈ ధర్మాలు కాలాన్నిబట్టి విభిక్తాలయినట్లు ఇట్టే తెలుస్తుంది కాని ఇంగులో ఒక విశేషం ఉంది. మనకు వర్తమానధర్మమే గోచర మవుతుంది. గోచరం కానిది అతీతానాగతి ధర్మం. ఈ రెండూ వర్తమాన ధర్మాలు కావని తేటతెల్లమేకాని వర్తమానధర్మాలు కూడా అవుతవి. అవి గోచరంకావు కాబట్టి అతీత ధర్మమనినీ అనాగతి ధర్మమనినీ అంటూ ఉంటాం. ధర్మంలో ఈ ధర్మాలు తేవని అవదానికి విలులేదు. అవి వర్తమానాలు కావచ్చు. అనగా నూత్నరూపంతో ఉండవచ్చు. కాబట్టి—అతీతానాగతి పదార్థాలు నూత్నంగా ఉన్నవి⁴ అని పరింజలి భగవాను డంటాడు. ఒక మట్టిమిద్ది తీసికొందాం. దీనిలో పింఛత్వం వర్తమానధర్మం. ధూళిత్వం ఘనత్వం మొదలయినవి అతీతానాగతి ధర్మాలు. మొదటిది వ్యక్త ధర్మం. ఇంకవరవి అవ్యక్తధర్మాలు లేక నూత్న ధర్మాలు.

కాలం అనేది లేచేటాయినా సూర్యాగులు గమనాన్ని పుష్కరించుకొని మన ఉపయోగం కొరకు ఉన్న చందంగా భావిస్తాం. ఆ భావనచేత వ్యంగహారాలు చక్కదాసుకుంటాం. ఈ రీతిగా మనకు కాలజ్ఞానం రూపమై వాయింది. అందువల్ల భూతకాల వస్తువు భవిష్యత్కాల వస్తువు లేవని అనుకుంటాం కాని ప్రత్యేక వ్యాపారోపరూఢ వస్తువుగా అనిగా అనుకుంటూ ఉన్నవస్తువుగా భూతి భవిష్యద్ధర్మాలు అవ్యక్తంగా ఉన్నవి. మనకు గల జ్ఞానం విభిక్తం. వస్తువును కాలభేదించేత విభిక్తంగా తిలకించి అతీతానాగతిధర్మాలు వర్తమాన ధర్మంలో లేవని అనుకొంటాం. వర్తమానమైన నిమిత్తమే నైమిత్తికాన్ని అనగా ద్రవ్యాన్ని⁵ వర్తమానావస్థను పొందిస్తుంది. ధర్మి అనేది ధర్మాత్వం. ఆ ధర్మా లన్నీ మనం కల్పించుకున్నకాంతలో ఉన్నవి. వర్తమానధర్మం విశేష వ్యక్తిత్వంపన్నమై వ్యంగంలో ఉన్నటులు అతీతానాగతాలు ఉండువు. నానగు శిలల మట్టితో కుండలూ మూకుట్టూ చేయగన్నవి అనుకుందాం. ఈకుండలూ మూకుట్టూ ఆ మట్టిలో అనాగతిరూపంగా ఉన్నవి. అనగా అవ్యక్తంగా నూత్నంగా ఉన్నవి. ఘనత్వం అనే ధర్మాన్ని వర్తమానంగా చేయడానికి అనగా

అభివ్యక్తం చేయడానికి కుమ్మరి ఉండాలి. కుమ్మరి కల్పంద్రములా జ్ఞానేంద్రియాలూ ఇచ్చా, ఎట్టు సంపాదించేటోకా, పని ఈ మొదల వన్నీ కూడా నిమిత్తాలు. కాబట్టి ధర్మంలో అవభివ్యక్తంగా ఉన్న ఫలాన్ని లేక కాగ్యాన్ని వర్తమానంగా పరిమింపజేసుకుంటే నిమిత్తం సమర్థమౌతుంది. ఈ ఘట్టం అంతా సంగ్రహించి ఇంకా చెబుదాం—బోధ లేక జ్ఞానం లేక చిత్తవృత్తి, ఒకదానివెంట మరొకటిగా అనగా వరుసగా కాలంలో ఉండేవి కాబట్టి తెలియబడిన లేక ప్రకాశం పొందిన ధర్మాలు భూతాలనినీ ప్రకాశం పొందుచున్నవి లేక తెలియబడుచున్నవి వర్తమానాలనినీ బోధకు విషయం కాబోయేవి భవవ్యక్తాలనినీ లోకవ్యవహారం అన్నమాట.

'గుణాలంటే సత్త్విజస్త్వమస్త్వలు' అని అనుకున్నప్పుడు గుణాలంటే విశేషాలు—విశేషణాలు—అని అర్థంకాదు. త్రాళ్ళు అని అర్థం. ప్రవాహరూపమైన యీ ప్రపంచం, అంతూ పొంతూ లేకుండా ముప్పేటగా పేలబడుకుంటూ సాగిపోయే మోకు. ఆ మోకులో గుణాలు మూడూ మూడు పేటలు. కాగా సత్త్విజస్త్వమైర్థంలో వాడబడిన గుణపదానికి తాళని అర్థం.

(ప్రపంచాన్ని కార్యకారణ - వికృతి ప్రకృతి రూపంగా విశ్లేష (Analysis) చేసి మూలం పట్టుకొన్నపుడు ఉపాదానకార్యమైన త్రిగుణాల సాన్నిధ్యం కలుగుతుంది. అక్కడ ధర్మధర్మాలు రెండూ ఒక దానిలో ఇంకొకటి కూరుకొపోతే. ఎట్లా అంటే :

సత్కార్య వాదం

'కారణంలో కార్యం ఇమిడి ఉంది' అని చెప్పడం సత్కార్యవాదం. ఇది 'వాదసతో విద్యతే భావో అనే గీత. కుమ్మరి మట్టితో కుండలు చేస్తున్నాడు. ఇంకవరకు లేనికీమో ఇప్పుడు పుట్టుకు రాలేదు. మట్టి నలుసు. స్నాన విశిష్టమాత్రం మారినది. నలుసు నలునూ చూడగలనా డుంటే కుమ్మరి ఆ నలుసుల ఎన్నిటిని కుండ ఆకారంగా సవరించినటులు కనుక్కొని యిది మట్టి అని అనుకొలడు. అయితే

3. శాంతోత్తతవ్యవసాధ్య ధర్మానునాతి ధర్మి (యోగ. ది. 3-14.)

4. 'అతీతానాగతి స్వరూపతో నై — (యోగ. ది 4-12.)

5. దంఢచక్ర కులాలాదులు నిమిత్తం. మట్టిగా నూత్నరూపంతో ఉన్న ఘటం నైమిత్తికం.

6. యోగులకు కాలత్రయమూ వర్తమానమే.

ఇలా చూడలేక సముదాయమాత్రమే చూడగలిగి, కుండలతో మాత్రమే పరిచయం గలవారు, లోగడ లేని వస్తువొకటి కొత్తగా పుట్టుకొచ్చిందని అంటారు. నిజాని కది ఒక ఆకాంక్షలో ఉంచిన మన్నే.

ఈ రీతిగా కార్యాలన్నీ కారణాలలో ఇమిడి ఉంటాయని ఒకటిగాని పెక్కులుగాని నిమిత్త కారణాల క్రితాకాలాలచేత ఆయా కార్యాల అభివృద్ధి లభిస్తున్నాయిన్నీ సత్కార్యవాదం చెబుతుంది. ఈ రీతిగా ప్రపంచావిర్భావం అభావంలోంచి—కూన్యంలోంచి—కొత్తగా పుట్టుకొరావలసినదానినూ, మరి దేశకాలాలలో సన్నివేశభేద మాత్రమే అని తెలిసివస్తుంది. మహత్తత్వం లగాయతు పరమాణువు వరకూ ఈ ప్రపంచం అంతా ఇంతే.

దృశ్యమైన ప్రపంచమంతా ధర్మాలూ ధర్మలే (ఘనద్రవ్యాలే) అని చెప్పే ధర్మ ధర్మీవాదంలో 'కారణంలో కార్యం ఉంది' అనే ప్రామాణిక సమ్మతి సరిపోతుంది. ఉపాయాధమైన వీధి ఒకదానికి లక్షణం చెప్పబోతామని అనుకోండి, అప్పుడు — 'ఏది ఫలానా ఫలానా గుణాలు లేక ధర్మాలు లేక కిక్కులు కలదో అది' అని చెబుతాం. ఇంగులో ఆ 'ఏది' అనే దానికి లక్షణం చెప్పమంటే ఇప్పుడు చెప్పిన గుణధర్మ కిక్కులకంటే ఇంకా ముఖ్యవిశేషాలతోనూ పరికిస్తాం. ఉదాహరణానికి—భూమి అంటే యేమిటి? అని అడుగుతారని అనుకుందాం. వీధి నలు గా ఇంకా అల్లా ఉంటుందో ఇల్లా ఉంటుందో అది భూమి అని అంటామని అనుకుందాం. ఆ 'వీధి' అంటే యేమిటి అని అడుగుతారు. అప్పుడు మనకు తెలిసినంత మేరకు పోయి పరమాణువులు అనో ఇంకేమీ అనో, వానికి మరికొన్ని విశేషాలు చేర్చి ఆ 'యేది'ని లక్షిస్తాం. పరమాణువులకు మరొక మూలకారణం సరిగా తెలియకపోతే సంశేహంలో పడతాం. అనగా మన అజ్ఞానాన్ని ఒప్పుకున్నట్టు. కాని ఇంకొక మూలకారణం ముట్టుకు ఉండడానికి హేతువు లేనప్పుడు ఏ మనారీ? అది కారణం లేని వస్తువు, కాబట్టి నిర్భయం అని అవారి.

ఏదయినా వస్తువులో ఉండగలది ధర్మం అని చెప్పాం. ఇంకా సరిగ్గా చెప్పి చూదాం—వీధి ఒక విధంగా తెలిసికోబడే ఆకార—ప్రకార విశేషం ధర్మం. ఆకార—ప్రకారాలకు మార్పు కనబడుతుంది. అనగా పరిణామం ఉంది. అంటే ధర్మాలకు మార్పు ఉందన్నమాట. ఒక ఆకారం—ప్రకారం—ధర్మం, మారినప్పుడు అదే మయివట్టి? అది అవ్యక్తావస్థలో ఉన్నట్టు. ఎంచేతనంటే ఉన్న దెప్పడూ పోదు,— 'నాల్గోవో విద్యుత్ సతతః'. వెనుకటి మాదిరి హేతు

వులు తటస్థించినప్పుడు మళ్ళా ఆ ధర్మం పొటమరింద వచ్చు. కాబట్టి ధౌత్యధర్మం ఒక అవ్యక్త సత్య. భావధర్మాలూ అంతే. సుంధ్రంగా చేసిన మట్టి ముద్దను చచ్చవుకంగా చేశాం. సుంద్రతనంపోయి చచ్చవుకతనం వచ్చింది. దాన్ని మళ్ళా కొనుగొని ఆకారించవచ్చు. ఈ రీతిగా ఎన్నోన్నో ఆకాంగా లెల్లడిగి ఉండికదా మట్టిమట్టి! కాబట్టి ధర్మ అనేది లెక్కలేని ధర్మాల ప్రాప్తి; మరి దాన్ని వివిధ విధాలుగా బోధపరచుకోవచ్చు. వర్తమాన ధర్మాలే కనబడతే, మిగతావి ఉన్నట్లు ఉహించబడతే. కాగా వ్యక్తావ్యక్తధర్మాలకు కూటం ధర్మం.

బౌద్ధ మతం

బుద్ధులలో ఒక తెగవారు ఈ ప్రపంచమంతా ధర్మాలే, ఈ ధర్మాలు అనుక్షణమూ కూన్యంలోంచి పుట్టుకొచ్చి మళ్ళా కూన్యంలోనే పోతున్నవి అని అంటారు. కూన్య మంటే అభావం. మరికొందరు పుట్టుకొస్తున్నమాట నిజమేకాని దేంట్లోంచి పుట్టుకొస్తున్నయ్యో అది అజ్ఞేయం అని అంటారు. ఈ రెండు మతాలూ ఒకరినొకరిని కావు.

మొదటివాదంలో ప్రత్యయమూ ప్రతీత్యయూ ఈ రెంటికి కూన్యంచేత సంబంధం విచ్ఛిన్నమవుతున్నది. బౌద్ధుల పరిభాషలో ప్రత్యయ మనగా కారణము. ప్రతీత్యయమనగా కార్యము. కార్యకారణాలకు సంబంధం విచ్ఛిన్నమై ఉండటం సంస్కృతపద్ధి లేదు. కూన్యం లేక అభావం అనేది దేనికి అధికరణం కాజాలదు. ఆధారం లేకుండా నిరాధారంగా ధర్మాలు పుట్టి కూన్యంలోకి పోతే అనేది ఉపాతీతం. ఇక రెండవవాదం అజ్ఞేయత. అజ్ఞేయతలో ఒక విధమైన జ్ఞేయత ఉండనే ఉంటుంది. దానిని వివేచించి విస్తృతం చేసే సత్త్వియ, రజస్సు, తమస్సు అనే ఆధారం అవుతుంది.

తిగుణాలు

సాంఖ్యయోగుల దృష్టిలో ఆధారం లేక మూలం కూన్యం కాదు, మరి తప్పించుకోవోయే మాయామృగమూకాదు, ఈ గుణత్రయమే ప్రపంచానికి ఉపాదానకారణం. ధర్మ ధర్మీ దృష్టిలో ఉపాదానకారణం, తం కార్యాలకు ధర్మ. ఈ దేస మట్టి, కుండలకూ ఇటు కలకూ పెంకులూ మొదలయినవానికి ధర్మ. ఈ పెంకులు మొదలయినవానిలో మట్టి అనుగతంగా

ఉన్నా అని మట్టికి వేరుగా ఉన్నటులు తోచునే కాని మట్టి యొక్కయే వేరు వేరు ధర్మాలు లేక గూఢాలు లేక ఆకృతులు. ఈతాకు పట్టకొనిపోదాం. భూతాలు తత్వాత్రిమ లనబడే పరమాణువులకు మరి పరమాణువులూ మనవృహితాలయిన ఇంద్రియాలూ అహంకారానికీ మగ్నా ఆయహంకారం, అన్య - నేనకూ లేక మహత్తత్వానికీ తానది మగ్నా గూఢాత్రిమానికీ ధర్మాలుగా కనిపిస్తాయి. గుణాలకు సర్వోక మూలం లేకపోవడం ధర్మ ధర్మభావం దాంతో సరి.

సత్త్వోజస్తమస్సులు ఘనద్రవ్యాలు కావు మరి స్వయం పర్యాప్తాలైన సత్రా విశేషాలు (entities). ఉదాహరణానికి రజస్సు అనే మూలభూవాన్ని చూడాలి. పరిణమించడం లేక వికారం చెందడం, దాని గుణం లేక విశేషం కాదు, మరి కీలం. దాంతో వికారం తప్ప మరొకటి లేదు, ఉన్నదంతా వికారమే. కాబట్టి మూలరజస్సుకు వికారం గుణంకాదు మరి స్వయం పర్యాప్తమైన వికార స్వభావమే. కాబట్టి—‘ప్రపానంలో ధర్మమునూ ధర్మినీ వివేచింప దానికి పీలులేదు’ అని యోగభాష్యం చెబుతుంది.

వైకల్పికధర్మాలు

ధర్మాలు వాస్తవాలూ వైకల్పికాలూ. చెప్పకుండా తెలిసేవి వాస్తవాలు. చంద్రునికి తెల్లదనం, ఎంప మావులకు జలత్వం ఆరోపిత వాస్తవం. వైకల్పికాలనేవి వాక్యాత్రిం. అసంతృప్త్యం, సత్రా, ప్రకృతి యీ మొదలైనవి వైకల్పికాలు. వ్యాకరణప్రకారం త్వ, తిల్ ప్రత్యయాలు చేరడానికి ఇవి గుణ వాచకాలైనవి. త్రిగుణాలే ప్రకృతి కాబట్టి గుణాలంటే తాళ్ళు అని అర్థం కాబట్టి ప్రకృతి వైకల్పిక ధర్మ వాచి. త్రిగుణ్యంవలె సైర్వత్వమైన సైత్వవ్యం ధర్మధర్మ దృష్టికి అతీతం.—‘సర్వగుత్వాన్న చిద్ధర్మా’. ఇలా అయినప్పటికీ మన మొక ధర్మం కల్పించి వాడతాం. అది మన కలవాటు. అవశ్యకం కాకున్నా మామూలు చొప్పున ద్రవ్యకు అదృష్టం ఉనే విశేషణం వేస్తాం. ఇది ఎన్నో ‘నేతి నేతి’ రూపాలను పిలిచి పెట్టింది. ‘విశేషేణ అపరామృష్టా దృక్’ అని అంటాడు వ్యాసులు. విధి ముఖం ద్రవ్యకు ‘దృశ్యమాత్రం’ అనియే లక్షణం. నిషేధముఖంగా చెప్పబడిన లక్షణ శీతం మాచి కొందరనుకుంటారు—సాంఖ్య యోగుల మతంలో పురుషుడు నిషేధ ముఖంగా గాని చెప్పబడ దానికి పీలులేదని.

వాస్తవ ధర్మాలు బాహ్యాలూ మరి అంతరాలూ. బాహ్యధర్మాలు మూలంలో ముద్బవిధాలు : అవి ప్రకృతి కార్యబాహ్యాలు. శిద్ధాది గుణాలు ప్రకృతి కార్యం అనగా జ్ఞానేంద్రియబోధ్యాలు. క్రియ అంతా కార్యముగా పరిగమింపడం దన్నమాట. కాశి న్యాసులు బాహ్యధర్మాలు. కాశీవ్యం భూగర్భం కాన ఇది జలధర్మం. అంతర ధర్మాలు మూలంలో ప్రకృతి క్రియాస్థితుల రూపాంతరాలైన బోధ చేష్టా శృతులుగా ములైనవి. ఈవాస్తవధర్మాలకు అవస్థాంతరం అనగా పరిణామం ఉంది. కాని వివాశం అంటూ లేదు.

ధర్మ వికారి

ధర్మాల అన్నింటికన్నీ ధర్మాలు అనేక ప్రకారాలతో అనేకం. కాబట్టి ధర్మ లనబడే వన్నీ వికారులు.

వికారం అంటే ఒక ధర్మం అవగి వేరొకధర్మం కలగడం. చితికి క్తి ధర్మధర్మాలకు అతీతం కాబట్టి కూటస్థం. అనగా నిర్వికారం నిత్యం, అవివాశి.

ఏది ఏకతత్త్వస్వరూపమో మరియూ అసంయోగజమైన పదార్థమో అది కారణహీనం. దానికి వాశం కల్పనీయం కాదు. దాన చితికి క్తి అవివాశి.

ఇక...మూలస్థితిమైన త్రిగుణం నిత్యపదార్థం—“ప్రకృతిం పునః ప్రపంచ విద్యనాదీ శభావశి” గీతి.

ప్రకృతి - క్రియా - స్థితులు (సత్త్వోజస్తమస్సులు) ఎంతకాలంనుంచీ ఉన్నవో, ఎంతకాలం ఉండ బోతాయో?

‘ఇవి ఉన్నవి, ఉండగలయవి’ అనియే సమాధానం చెప్పబడి ఉంటుంది. ఇవి ప్రశ్నేకించి అసంయోగజాలు. కాబట్టి నిత్యాలు. చిత్రిం మొదలయినవి ద్రిప్త్యు దృశ్య సంయోగజాలు కాన వాశం అనగా లయం పొందుతవి. కాని వాని మూలకారణమో అది అవివాశి.

ప్రకృతి క్రియాస్థితులు జాతినాదకాలు కావున (Generalisations) సాధారణోపాదాన పదాలు. దృశ్యగుణంతా ప్రకృతి క్రియాస్థితులే అని అనడం ‘మృత్తికేత్యేన సత్యమ్’ అన్న చందంగా వ్యాపకమైన సత్యాన్ని చెప్పడమే.

7. మా—బృహదారణ్యకం.

8. ప్రకృతి క్రియాస్థితి కీలం భూతేంద్రియాత్మకం దృశ్యం (యో. 4-208).

బాష్ప ప్రసూనములు

శ్రీ మోక్షారి వేంకటరావు

చెయివపుఁ దక్కు లూర్చి వికసించెడు క్రొన్నన లేరి కూర్చి త్వ
ల్లలితపదాంబుజాత యుగళమ్ముపయిం గయినేయు కోర్కె నే
నిలు దిగనాడి ఒక్క సుమమేని వాసింపని దారి సంజ నీ
డలఁ దిగుగాడి నీ గుడిని డాసితి రిక్తకరాలతో ప్రభూ !

ద్వారము నేరినంతఁ గనుదమ్ముల విదయి నందనాస్పర
స్త్రీ) రమణీయ లాన్యము రచించు విత మ్మొసినె యొందు కి
మ్మొర కనత్ప)భాయుత నమీకృత మంజు లతాంత పూజ శో
భా రుచిర న్వరూపవిభవమ్ము వెలార్చుచుఁ దోచె దేవళిక్ !

సుమములఁ గాంచి పూల నా గసుందనముం దింకించి, ప్రాంచ దు
త్క)మణము నా హృదంచలము ప్రమ్మకొనన్, గొనక్రేళ్ళతోఁ బ్రసూ
నములను ద్రుంచఁబోయి యెలనాఁగల నిద్రపు ముగ్ధకంఠ నా
ళము లొగి నుత్తరించు నటులం దలపోయుచు నేఁ జలించితిక్.

చాఁచిన నా కరమ్ము వికచప్రసవమ్ములఁ గోసివైచు క్రూ
రాచరణమ్ము పాల్పడక అల్లన వ్రాలె—తదీయ క్రమ రే
ఖాచయ పుష్పబంధురవికాసము నా కనుచూపులోఁ గృపా
వీచుల రేపె, బాష్ప జలబిందువు లూరి న్రవింప ధారలై.

విరులకు మాటు నా నయనవీధులలోఁ గరుణాశ్రుమాలికో
త్కరములు సంతరించుకొని తావక దివ్యపునీత మందిరాం
తరమును జొచ్చి, నీ చరణధామముపై మిహికారహద్ద్యతుల్
దొరఁగ, సితాంబుమాక్తికతతుల్ గురిపించితి నో దయామయా !

నా కడిగంటి జీవన కణా లటు రాలుచుఁ దృప్తదాంక ము
ద్రా కలితమ్ములై మధు సుధా భరితామః, కోమల ప్రసూ
నాకృతులం ధరించి తొలఁకాడె, వివిక్త పరీమళ ప్రమా
దాకరమైన ఆక్షణ మనంత తపః పరిపాకముం గనన్.

సంస్కృత సాహిత్యము: ముస్లిముల సేవ

శ్రీ కప్పగంతుల లక్ష్మణకౌత్తి

ప్రపంచములో మతములకు పరస్పర ప్రేమ ఒక భావమై మరీయొక భావ వారికి ప్రేమ ఉండుట వలనను, ఇతిర మత సహనము వలనను నేర్పడును. ఈ తత్వములవలన భరతి ఖండములో ముసల్మానుల పరిపాలన కాలమున హిందూ మహమ్మదీయులకు పరస్పర మత సహనము ఏర్పడెనని చెప్పవచ్చును.

భారతి ప్రజలు ఏజాతి వారైనను తమలో కలుపుకొని ఉండియు అలాంటి కలవారు. భారతీయములో మధ్యయుగమున మహమ్మదీయ, హైందవ నాగరకతలకు విశ్వము ఏర్పడినది. భారతీయులు సత్య మెక్కడ నున్నను గ్రహించు స్వభావము కలవారు. తత్వగ్రహణ సమయమునందు వారు జాతి, మతముల విభేదమును పాటించరు. మధ్య యుగమునాటి ఈ మత సహనమే ఈ నాడు హిందూ మహమ్మదీయుల ఏకత్వానికి అధారమైయున్నది. హిందువులు మహమ్మదీయ దేవతలను, ముస్లిములు హిందూ దేవతలను కొలుచుట కూడ మన దేశములో ఆచారముగ నుండుటకు మనయూ మత సహనమే కారణము. దీనికి తార్కాణముగ తాజ్ అను మహమ్మదీయ మహిళ కృష్ణభక్తురాలై దేవుని గానము చేసెను. సత్యమును గ్రహించుట యందే దృష్టి గల మన పెద్దలు మత భేదమును దృష్టియందుంచరైరి. ఆర్వా రాదులు వ్రాసిన భక్తి గీతిమును రామానుజుల వంటి ఋషి సత్తములు కూడ స్వీకరించి పాడిరి. ఈ శ్రేణికి చెందిన వారే తంగదేశములో చైతన్యము, అస్సాములో శింకంజెవుడు, మహాంధ్రములో తుకారాము, నామదేవులు మొదలైన మత నాయకులు. రామానందస్వామి శిష్యులు నట్టివారే. వారిలో రవిదాసను హరిజనుడు, శేన అను మంగలి, కబీర్ అను మహమ్మదీయుడు సుప్రసిద్ధులు. ఈ విధముగా మనదేశములో హిందూ మహమ్మదీయులకు మానసికముగా నేర్పడిన యీ స్నేహసంబంధమే ఆ రెండు జాతుల భాషా సాహిత్యముల కలయికకు, పరస్పర సహనభావమునకు దారి తీసినది.

తంగదేశములోని అనేక మహమ్మదీయ విద్వాంసులు కృష్ణభక్తులై ఆ దేవుని పై తంగభాషలో గ్రంథ

ములను రచించి తంగసాహిత్యమునకు దోహదము కల్పించిరి. హుసేన్ షాహ రాజు చైతన్యమును శిష్యుడయ్యెను. ఆయనయే కాక తంగదేశములో నాసిర్ మహమూద్, ఫకీర్ హబీబ్, సయ్యద్ ముర్తజా మొదలైనవారుకూడ రాధా కృష్ణులకు భక్తులైరి. ఆలీరజా, అక్బరు షాహ మొదలైనవారు గొప్ప తంగ కవులని ప్రసిద్ధులై నాడు. ఈ విధముగా అనేకులు ముసల్మానులు హిందూసంస్కృతి వ్యాప్తికిరకు ప్రయత్నించిరి. వారు సంస్కృతసాహిత్యమును పోషించుచు ఆ భాషలో గ్రంథరచనము గూడ చేయుచు వచ్చిరి. ఇట్లే హిందూ పంథికులు, రాజులు, మహమ్మదీయ సంస్కృతి సాహిత్యముల వ్యాప్తికి దోహదమొనర్చి యా భాషలో గ్రంథరచనములను గూడ పాగించిరి.

అనేక మహమ్మదీయ రాజులు సంస్కృత సాహిత్యమును ఉదారముగా పోషించిరి. వారి వ్యాయ స్థానములలో సంస్కృత విద్వాంసులకు, కవులకు గౌరవము, ప్రోత్సాహము, ధనము లభించుచుండెను. ముస్లింరాజుల ఆ స్థానమును అలంకరించిన సంస్కృత కవులలో భూషకరుడు, అక్బరీయకాళిదాసుడు, జగన్నాథ పండితరాజు ఈ ముగ్గురు చాల ప్రముఖులు. మహమ్మదీయరాజులలో సంస్కృతికవులను ఉదారముగా ఆదరించి పోషించినవారిలో “షహాబుద్దీన్, నిహంషాహ, షేరీ షాహ, అక్బర్, షాహ జహాన్, ముజఫర్ షాహ, బుర్హాన్” ముఖ్యులు. ముసల్మానులు పోషించిన సంస్కృత కవుల కొవ్వములు మనకు ఇప్పుడు లభించుచున్నవి. వాటివలన మహమ్మదీయ పాలన కాలములో జరిగిన హిందువుల సాంస్కృతికాభివృద్ధి తెలియుచున్నది. దురదృష్టవశాత్తమున ఆ విద్వాంసులు ఆ దినములలో సంకరించిన రికార్డులు, గ్రంథములు నష్టమైపోయినవి.

మధ్యయుగములో మహమ్మదీయ రాజులు సంస్కృత భాషా వ్యాప్తికిగాను చాలా శ్రద్ధచూపిరి. వారిలో తంగదేశీయ ముసల్మానులు ముఖ్యులు. క్రీ. శ. 1253 నుండి 1825 వరకు తంగదేశీయులు భరత

లించిన నాసిర్ షాహ విద్యాపరితో మహా భారతమును వంగభాషలో వ్రాయించెను. ఈ విద్యాపరి తన గ్రంథములో ఈ నవాబును, మరియు ముంత్ సగూ ముద్దీన్ ను ప్రస్తావించెను. ఈ నాసిర్ షాహ నవాబే “కృత్రివాసుడు” అను వంగ కవిచేత రామానుజమును వంగభాషలో వ్రాయించెను. హుస్సేన్ షాహ చక్రవర్తి కోరికపై “మాలాధర యను” అను బెంగాలీ కవి భాగవత పురాణమును వంగ భాషలో అనువదించెను. ఈ చక్రవర్తికి మంత్రియైన పరాగర్ ఖాన్ ఆజ్ఞచేత “కబీంద్ర పూమేళ్లగుడు” మహాభారతమును స్త్రీసర్వమువఱకు అనువదించెను. ఈ కవిని పరాగర్ ఖాను విక్కిలి ప్రోత్సహించి ప్రతి దినము తన మిత్రులలో పరాగర్ పూర్ లో కబీంద్రుని భారతానువాదమును వినుచుండెను. ఈ ఖానుని కొడుకు చుట్ ఖాన్ చిటగాంకులో గవర్నరుగా నున్నప్పుడు “శ్రీకర నంది” లో మహాభారతాశ్విమేధ స్వయమును వంగభాషలో అనువదింపజేసెను.

బెంగాలు నవాబులే కాక ఢిల్లీ పాగుషాలు కూడా సంస్కృత సాహిత్య ప్రచారమునకు దోహదమును కల్పించిరి. బాబర్ సార్వభౌముడు భారతీయ నక్షత్రశాస్త్రము అభివృద్ధి పరిచెను. అతని రాష్ట్రముం తటము ఆ శాస్త్రము ప్రచారములోనికి వచ్చెను. సమరఖండులో ఒక నక్షత్ర వేదశాలను ఈ నవాబు నిర్మించెను. ఆ కాలములో చేసిన పరిశోధనప్రకారముగా అఖిలభారత మహమ్మదీయులు తమ కార్యకలాపములను జరుపుచువచ్చిరి. సంస్కృత విద్యావ్యాప్తికి హుమయూన్ చేసిన ప్రోత్సాహము అంతగా కనపడదు. కాని అతని కొడుకు అక్బరు సార్వభౌముడు అతి విశేషముగా ఆ విద్యను ప్రోత్సహించెను. క్రీ. శ. 1582 లో అక్బరు నకీబ్ ఖానును మహాభారతమును ఫార్సీలో అనువదించవలెనని ఆజ్ఞాపించెను. అక్బరు స్వయముగా ఈ కార్యమునందు శ్రద్ధ వహించి ప్రతి దినము రాత్రి నెలకల మహాభారత విషయములను నకీబుకు తెలుపుచు వచ్చెను. ఈ పనిలో నకీబుకు సహాయము చేయవలసివదని అబ్దుల్ ఖాదర్ అనే పండితునికి అక్బరు ఆజ్ఞ నిచ్చెను. కొన్ని నెలలలోనే రెండు పర్వములు అనువదింపబడెను. ఈ మహాభారతానువాదములో లోద్దహినవారు ముల్లాషేరీ, సుల్తాన్ హాజీ, షేక్ షైబీ మొదలైనవారు కలరు. ఇది మహాభారత కథానువాదమే. ఈ పుస్తకమునకు “రత్న నామా” అని

అక్బరు చేరిడెను. అనగా “యద్ధపుస్తకము” అని అర్థము. గ్రంథ గణనాసంకేతము మంచి చిత్రములు గూడ ఆయా కథాసంకల్పములలో అక్బరు వ్రాయించియుంచెను. ఈ రచనకు అక్బరు 40,000 బంగారు నాణెములను ఖర్చుపెట్టెను. దీనికి ఉపాధ్యక్షమును అబుల్ ఫజల్ లో వ్రాయించి యీ గ్రంథ ప్రతులను మంత్రులకు సానుంగులకు పంపెను. క్రీ. శ. 1585 నుండి 89 వఱకు అబ్దుల్ ఖాదరు రామానుజమును అక్బరు ఆజ్ఞచేత అనువదించెను. ఆ సార్వభౌముని కోరికపై అబ్దుల్ ఖాదరు మహమ్మదీయు వాతమును స్వీకరించిన ఒక దాక్షిణాత్య పండితుని సహాయముతో అగ్ర్యవేదమును పార్సీలో అనువదించెను. ఈ కార్యమును సరిగా తెరవేర్చుకొనుటకు చక్రవర్తి ఈ పనిని షేక్ షైబీకి అప్పగించెను. హాజీ ఇబ్రహీం సర్ హిందీ అను విద్వాంసుడు గూడ ఈ పనిలో లోబ్ధుడెను.

షైబీ రీజువతీ గణితమును, యుకమల్ ఖాను నక్షత్రశాస్త్రమును, మాలానా షాహ మొహమ్మద్ సంస్కృతములోని కౌశ్మీర చరిత్రను పారశిక భాషలోనికి అనువదించిరి. మాలానా ఇమాముద్దీన్ కల్లాణుని రాజతరంగిణిని అనువదించెను. సనగల్లా ముస్తఫా హరి వంశమును, మాలానా హుస్సేన్ పంచతంత్రమును పారశికభాషలోనికి అనువదించిరి. “నల దామన్” అను పేరుతో నలదమయంతుల కథను ఈ కవి “లైలా మజ్నూ” కథను అనుసరించి వ్రాసెను. అక్బరు సార్వభౌముడు అబ్దుల్ ఖాదర్ ను “ద్వాత్రింశత్ పుత్రిక” అను గ్రంథమును ఒక బ్రాహ్మణ పండితుని సహాయముతో అనువదించవలసిందని ఆజ్ఞాపించెను. అబుల్ ఫజల్ పర్యవేక్షణలో “గంగాధర, మహేశ మహానంద” అను గ్రంథములు అనువదింపబడెను.

దారాషికోహ గొప్ప సంస్కృత విద్వాంసుడు. అతడు అఖిలభారత సంస్కృత విద్వాంసులను ఆదరించి బోషించెను. ఆయన బ్రాహ్మణ పండితుల సహాయముతో అనేక ఉపనిషత్తులను పారశికభాషలోనికి అనువదించెను. అతడు ఈ గ్రంథముయొక్క ఉపాధ్యక్షములో తాను కౌశ్మీరములోనున్న ముల్లాషాహ అను నూఫీకి శిష్యుడై నూఫీ మతమునుగూర్చి పూర్తిగా తెలుసుకొన్నాననియు, తన పరిశ్రమ అంతయు వ్యర్థమైనదనియు, తాను హృదయపూర్వకముగా ఆశించిన మనశ్శాంతి నూఫీ నుతమువలల తనకు లభించలేదనియు, ఆ మనశ్శాంతి వేదములు తీసినవత్తులు చదువుటవలన

సంస్కృత సాహిత్యము : ముస్లిముల సేవ

తనకు కలిగినదనియు వ్రాసినాడు. “యోగవాసిష్ఠ మును”గూడ అతడు అనువదించెను. ఈ గ్రంథమును పూర్వము అక్కరురూడ అనువదించినట్లేయుండెను. “సమద్ర సంగమము”అను గ్రంథమును దారాషికోహ వ్రాసి, అందులో నూఫీ హతిమునకు హిందూ మతము నకు సమానములైన అంశములను ప్రస్తావించెను.

దారా షికోహ తన మేనమామ షాయిస్తాఖాను చేతి బహుళ సంస్కృతి సాహిత్యమునందు ప్రాత్య హించబడియుండునని తెలియుచున్నది. షాయిస్తా ఖానుకు గొప్ప సంస్కృతి పండితుడు. కవి. ఆతని శ్లోకములు చతుర్భుజాని రసకల్పద్రుమముగా ప్రస్తావించబడినవి. హఫ్త యుగమున మహమ్మదీయ ప్రభువులు హృదయపూర్వకముగా సంస్కృతిమును ఆదరించుటయేగాక ఆ సాహిత్యముగా గ్రంథములుగూడ రచించియుంచిరి. మహమ్మదీయ ప్రభువులను ఉదాహరణముగా పెట్టుకొని అప్పటి హిందూరాజులుగూడ అనేక సంస్కృత గ్రంథములను వ్రాయించిరి. బెంగాల్ ముస్లిం రాజుల పోషణలోనే సంస్కృతములో నవ్య పృథ్వి, నవ్యన్యాయము అను రెండు శాస్త్రశాఖలు పుట్టినవి.

పైన ఉదాహరించిన విషయములవలన హిందూ మహమ్మదీయ సంస్కృతులు శ్రీ ౧౧ 11 వ శతాబ్ది నుండియే భారతదేశములో కలిసిమెలిసి యున్నట్లు తెలియగలదు. ఈ విషయముగా ముస్లిముల రాజుల పోషణలో అభివృద్ధి చెందిన కవులు గ్రంథములు కొన్ని మాత్రమిక్కడ ప్రస్తుతించబడును.

భానుకగుడు:—ఈ కవి ముస్లిములు పోషించిన కవులలో మొదటివాడు. వారి ఆచారమును అధికముగా పొందినవాడు. కవికి “భానువస్తుకు”అను పేరుకూడ కలదు. ఇతడు 12 వ శతాబ్ది పూర్వార్థముననుండి వాడు. ఇతడు గీతిగారిక, రసతిరంగిణి, పద్మవేణి అను గ్రంథములను రచించెను. నిజామ్షాహ, షేర్ షాహ రాజుల పోషణలో నుండెను. ఈయన తన కృతిలో “కా హాని: శేరషాహ ఖీతిప హుమనేరశ్య కోటిశ్య రస్య” అని తన ప్రభువును పొగడెను. షేర్ షాహ సభిలోను, నిజామ్షాహ సభిలోను గౌరవమును పొందెను. నిజామ్షాహనుగూర్చి ఈ కవి రచించిన అనేక శ్లోకములు లభించుచున్నవి.

“అయం కామో నిజామో వా

కిం త్వయా వ్యతధారితిం”

“వృపతి నిజామ్ చమాచరణార్చిత
జనిత ప్రభూతి పీడాభి:”

“ధరణిధర నిజ సహా యుష్మత్
కరకరవాలక గాళి కాలసర్వ:”

“తత్ కిం రాజపతే నిజామ్ధరణి
హోమోయ మహోక్తి:”

“ఖోణీకామ నిజామశాహ విలసత్
సింహార మంద్రజల”

“ఖోణీకామ నిజామ తావక భుజం

లభ్యా భుజం శశ్యం”

“నిజామవసుధాధిపే ఖీతి శోణికోణే దృశా”

“నైవ ప్రాపి కృచ్చిపతి తత: శ్రీ నిజామద్వితీయ:”

“పద్మన్తోష్ఠీ గరిష్ఠ ప్రణిబిబంధము

శ్రీ నిజామ ప్రతిభి:”

“ఖోణీకామ నిజామశాహ భవత:

ప్రౌఢప్రతాపానలై:”

“బాయం తే శ్రీ నిజామ పృథురణ భవత:

ప్రౌఢనిస్సాగనాదాత్”

“దిగ్బలా తినుతే నిజామస్పృహతే

వాతం పతాకాంశుక్తై:”

ఈ మొదలైన శ్లోకములను భానుకగుడు నిజామ్ శాహ పోషణలో ఉండి రచించినాడు.

అక్బరీయ కాలిదాసుడు:—ఈ కవి అక్కరుచక్ర వర్తి కాలములోనుండెను. ‘రామచంద్ర యుక్తి:ప్రకీర్తి’ అను కావ్యమును రచించి రేవా రాజున కంకితమిచ్చెను. “కావ్యము ఆ రాజు పేరనే ప్రసిద్ధిబడెను. ఇతడు పాలుగు కందల సంవత్సరముల క్రితము ఉండినాడని తెలియుచున్నది. ఇతని పేగువల్ల నే, అక్బరున కిర పభి మానపాత్రుడని తెలియుచున్నది. ఇతడు అనేక రాజుల ఆస్థానములను అలంకరించెను. దశిపతి, జలాల వీర భానుపుత్ర, రామచంద్ర మొదలగు హిందూ రాజులను కూడ కొలిచెను. ఇతడు అక్కరు చక్రవర్తిని అద్భుత మహా చక్రవర్తిగా వర్ణించెను.

“వేల్ల త్యంభోగరక్తి రకబరధరణి

పాల పాణి కృపాణి

గాతజలాలదీన ఖీతిపకులమణే

ద్రాక్ ప్రమాణేపతితే”

“వీరత్యం కాన్యకం చే దకబరకలయ

స్యగ్రంథంకార ఘోషం”

“దిగ్బా గారిభ్రుంప సత విశదయశ:

శేపీ కాచితేంద్ర”

“...అగ్రతి వాసుకిం స్వయశ్చ సా
 నీర్లంధ మాదామణిః”
 “తత్ సత్యం శ్రీ హనుమానుకులతిలకమగే
 భీషణాత్ భీషణాసి”

ఈ విషయముగా అనేక రీతుల అక్కగు చక్రవర్తి
 నీతికు వర్ణించెను. ఈ కవి వ్రాసిన ‘నాక్షి సుందరీ’
 నామ కావ్యములో అక్కగు యుద్ధయాత్రవర్ణింపబడి
 నది. ప్రకృతివర్ణనలోను, యుద్ధ వర్ణనలోను నీతికు
 సిద్ధహాసుడు. ఇతనికి “అక్కతీ కాలిదాసు” అను పేరు
 ఆకాలములో విరుదినామముగా నుండెనని తెలియు
 చున్నది. సకలాలంకార నిబంధమైన రచనతో నీ కవి తన
 ముగ్ధము విలకలను అభివర్ణించెను.

జగన్నాథపండిత రాజు:—ఈ పండితకవి క్రీ.శ.
 1628 నుండి 1658 వఱకు ఉన్న శాహజహాన్ చక్ర
 వర్తి ఆస్థానకవి. దారాశికోహ కూడా ఇతనిని ఆద
 రించెను. ఇతడు ఆంగ్లేశ్వరులలో గోదావరీ తీరమునం
 దలి ముంగంప గ్రామనివాసి. వేగినాటికాఖరు చెందిన
 ఆంగ్లేశ్వరహామయకు, ఇతని తల్లితండ్రులు లక్ష్మీ
 పేరుధర్మిలు. తండ్రి అనేక శాస్త్రములలో హాహాపం
 డితుడు. జగన్నాథుడు తండ్రి వద్దనే విద్యాభ్యాసము
 చేసెను. జగన్నాథుడు ఇస్లాము మత గ్రంథములను,
 సాహిత్యమును చాల త్వరగా చదివి ఆ మతిములో
 ఖాళీని ఓడించెను. ఈ అమృతమును విని డిల్లీ పాగుహ
 జగన్నాథుని తన దర్బారుకు పిలిపించెను. జగన్నాథుడు
 “లవంగి” అను ఒక ముస్లిమ్ బాలికను ప్రేమించి పెండ్లి
 యాడెను. ఆ యవనిస్త్రీని “నానీ రమణీ విపద
 శృంగారీ, యవనీ నానీశకూమరంగీ” లోనిన శ్లోక
 ములచేత గర్హించెను. జహంగీరు కాలములో అతడు
 డిల్లీకి వాడెను. అతడు నూగుద్దీన్ చక్రవర్తిని
 “వ్యక్తపత్య న్నూరదీన్ కీర్తిమను:” అని వర్ణించెను.
 నూగుహనుకు సాదగుడైన “అసఫ్ ఖాన్” అను శాహ
 జహాన్ మంత్రి పైన “అసఫ్ విలాసము” అను కావ్య
 మును రచించి శాహజహాన్ వశన పండితగాజు విరుద
 మును పొందెను. జగన్నాథుడు తనదృష్టిలో ఇద్దరే ప్రభు
 వులు అని “శిల్పిశ్చిగోనా, జగదీశ్చిగోనా మనో-థాక్
 పూయితకుం సమర్థిః, అన్యైః సృష్టారైః పరిదియనానం
 కాకాయ వాస్యాలవణాయ వా వ్యాత్” అను శ్లోక
 ముగా తెలిపెను. శాహజహాను దృఢముగానే ఈ కవి
 చాలా కాలము గౌరవెను. ఇతడు కొంతకాలము
 దారాశికోహ పోషకులో కూడా ఉండెను. దారాశి
 కోహ హత్య తరువాతి నిర్వేదమును చెంది జగన్నా
 థుడు డిల్లీ వ లి, కాశీ చేరెను. “ఇతడు కులధ్రువు
 డైనందుకు అప్పుడు దీక్షితు లితినిని గర్హించగా, శోప

ముచే జగన్నాథుడు దీక్షితుల గ్రంథములకు ఖండిన
 ములు వ్రాసి తన ప్రియురాలైన లవంగిలో గంగలు
 మునిగెను.” అని యొక కింకదంతికలగు. ఇతడు “శిల్ప
 కలభిపాశి పల్లనతరే నీతమ్ నవీం వయః” అని
 చెప్పకొనెను. ఆసఫ్ విలాస కావ్యాంతలు నందలి
 గద్యములో “నవాజ్ ఆసఫ్ ఖాన్ మనః ప్రసాదన
 సార్వభౌమ శ్రీ పహజహా ప్రసాదాధికార పండిత గాజు
 పదవీ విరాజితేన జగన్నాథేన” అని చెప్పి కొనెను.

అమృతమృదు:—ఈ కవి పహాబుద్దీన్ దర్బా
 రులో నుండెను. ఈ నవాబు కాశ్మీరరాజు. కాశ్మీర
 ముపై దాడిచచ్చిన “మిరా సాహ” అను నవాబును
 పహాబుద్దీన్ తెచ్చిరించు శ్లోకమును అమృతమృదు డీవి
 యుగా వ్రాసెను:

“కాశ్మీరాగంతు కామస్య మిరశాహాశ్చ ధూపణే,
 శిహబుద్దీన్ ధూమిగ్రంథః ప్రాహిణో దిలి లేఖం”
 ఈ కవి క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దిలో నుండెను.

పుంసరీక విలుకు:—ఇతడు క్రీ. శ. 16 వ
 శతాబ్ది అంతమునందు ఖాన్ సరీ నాజ్యమును పాలించిన
 బుర్రహాన్ ఖాన్ దర్బారులో నుండెను. ఈ నవాబు
 తండ్రి తాజ్ ఖాన్, తాత ఆజునుర్ ఖాన్. పుంసరీక
 విలుకు ఈ నవాబు ఆస్థానములోనుండి “రాగమాల”
 అను సంగీతశాస్త్రగ్రంథమును రచించెను.

హరినారాయణ మిత్రుడు:—ఈ కవి 17 వ
 శతాబ్ది మధ్యభాగమున నలసిన శాహజహాన్ కాలములో
 నుండెను. ఇతని రెండు శ్లోకములు మాత్రమే లభించు
 చున్నవి. అంబోకటి శాహజహాన్ వద్దని సూచుగ
 నున్నది. “శ్రీమచ్ఛానా జహాన్ ప్రభువు తిదిం
 మాహాత్యం” అనునది ఆ శ్లోకము.

వంశిధరమిత్రుడు:—ఈ కవి శాహజహాన్ చక్ర
 వర్తి భాగ్యచే గౌరవింపబడెనని యితిని పద్యామృతి
 తరంగిణిలోని ఒక శ్లోకమువలన తెలియుచున్నది.
 “శిల్పింధ్ర శాహజహాన్ మహిషాః సేవకో వంశిధరః”
 అని యితినినిగూర్చి చెప్పెడెను.

చక్రవర్తిరాజు:—ఈ కవి ఔరంగజేబు మేన
 మామ, మంత్రియనగు శాయస్తాఖాక్ పోషకులో
 నుండి అనిపై కృతిజ్ఞతా నూచకముగా ‘రంపకల్ప
 గ్రుముము’ అను కావ్యమును రచించెను. ఈ కవి క్రీ. శ.
 17 వ శతాబ్ది అంతమున నుండెను. ఇతని గ్రంథము
 లభించుటలేదు. కాని అంగులోని ఖానుని వంశవర్ణన
 శ్లోకములు మూడు లభించుచున్నవి. ఖానుని తాత పేరు
 ఇతమాద్దాలా అని

సంస్కృత సాహిత్యము : మున్సిముల నేవ

“శ్వాత్మనాగ్నిసుహరితాంఘ్రి రితమా
శ్వాశీనామా భిరత్.”
అను శ్లోకములవలన తెలియుచున్నది. భానుని తండ్రి
పేరు “అశ్వభాన్” అని

“సుతను రషభభానుః నూనూ స్యాత్ శ్వాతాని”
అను శ్లోకములవలన తెలియును. కావ్యప్రాభాసుని గూర్చి
“కావ్యప్రాభాన స్మృతౌ విహ ప్రసూతిభ్య
స్మృత్యాస్త్రై కావ్యై కే”
అని చెప్పబడినది.

“హనామిదానాను సువర్ణ శైలం
స్వనానుతానీత వనినానివేధాః,
కావ్య ప్రభావస్య యథాః ప్రతాప
నాచార్యాను సోనుగ్యుమశే నంద్యి.”
అని వర్ణింపబడినది.

లక్ష్మీపతి:—ఈ కవి 18 వ శతాబ్ది ఆదిభాగ
ములో ముగిల్ పాగువా మంత్రియగు అబ్దుల్లా అశ్రఫు
ముగానూండి “అబ్దుల్లా చాతరు” అను చంపూ గ్రంథ
మును రచించెను. 1720 లో మహమ్మద్ షాహ రాజ్య
మునకు వచ్చెను. ఈ గ్రంథములో 1707 నుండి
1720 లో జరిగిన చరిత్రాంశములు వర్ణింపబడినవి.
1721 లో అంగీగ్ మరణించెను. ఈ గ్రంథములో
అస్సలు, జహంగీర్, శాహజహాన్, ఔరంగజేబుల
ప్రసావము కలదు. లక్ష్మీపతి యీ చంపు
వులో, ఔరంగజేబు కొడుకైన మహమ్మద్ షాహ
పాగులో మంత్రిగా నన్న అబ్దుల్లా మంత్రిత్వము
నుండి తొలగింపబడినపుడు తిరిగి మంత్రిత్వ సంపా
దనపై ఆరెను చేసిన దాడి వర్ణింపబడినది.

“ఔరంగజేబ మరభ్యి కృతహర్ష స్వయా భిలః”
ఇత్యాది శ్లోకములవల్ల వై శుం శిములు పుష్ప
మగును అబ్దుల్లా, హుసేన్ అలీఖాన్, నైకుద్ ఖాన్
అను ముగ్గుగు సోదరులు. వీరిలో అబ్దుల్లా డిల్లీ మంత్రి;
మహమ్మద్ షాహ, హుసేన్ హత్యి చేసినప్పుడు
అబ్దుల్లా సహించక షాహపైన దాడిచేసి ఓడిపోయెను.
కాని షాహ అతడు పూర్వముచేసిన సేవకు తలచి తిరిగి
మంత్రిగా అతనిని నియమించెను.

“దారాశాహం నిరత్యాహాయ కంకృత్యాదాంశే
ఔరంగజేబహస్తాదై నయ లక్ష్మీః సమర్పితా”
అని అబ్దుల్లాను పొగడెను.

“ఔరంగజేబ భూనాగుకులాంభోధికలానిధీ,
తేదీరీ (నిరుత్సాహము) ముహతాస్తీ...”
ఇత్యాదులు యీ గ్రంథముగాని ముఖ్యములు.
లక్ష్మీపతి అనేక శాస్త్రములలో పండితుడు,
అతనికి కుంఠనుగూడ భాగుగా తెలియును. అరబ్బీ,

పార్సీ పదములు విశేషముగా నీకవి తన సంస్కృత
కావ్యములో వాడి ఆ భాషలలో తనకుల పాండిత్య
మును తెలిపెను. ఉదాహరణముగా:—

“ప : గో గో ప్రసీంశ్యక్త్యా కనోతి గో ప్రభక్షిం”
“గోప్త” అను పదమును “గోప్త”గా వాడినాడు,
అనగా మాంసము.

“శుత ప్రోమయా భుక్త్యా జహం త్యజ్య కే వపుః”
“జహర్” అనగా విషము. ఈ పదమును “జహం”
అని ద్విత్వ గుంభితకర్మపదముగా వాడినాడు.

“సనాహంతురా త్యక్తుం కనోతి వ్యవ్య దిల్ల కే”
కంబక్త సోపి, ... ” “సనాహ” దోషము.
“ల్ల క” మునగా అత్య. “కంబక్త” అనగా దుగదృష్టుడు.
ఈలాగే “పంజరస్థిత శేవత్” అని. “శేర్” అనగా
పులి “జవాబం కిం ప్రవాస్యతి” అని జవాబ్ అను
పదము వాడినాడి కవి.

“వజీరేషు చ యోషిషు దుష్కనీ యో ర్వికీ కుతే”
“వజీర్” అనగా మంత్రి, “దుష్కనీ” అనగా శిష్టము.
“చంద్రోణము సరీ”. ముస్తరీ అనగా బృహస్పతి.
“శిరాబహానలోనష్ట చ మ్యైః స్మృపతి నందనైః”
“శిరాబ్” అనగా సారాయి. “చమ్య” అనగా కన్ను.
ఇది “చక్షుస్” అను సంస్కృతపదమునకు ఫార్సీ
రూపము. “మదాంకస్తు యథా ఫీలః” అను చోట ఫీలః
అనగా వినుసు. “తత్కాలమేవ ఖబర్ గ్రాహకేణ”
అను వాక్యములో ‘ఖబర్’ అనగా వార్త. “మాహ
తాచకర స్పృష్ట మంభోజమివ” అనుచోట మాహతాబ్
అనగా చంద్రుడు. “సుభాహ గోఫాంకృత్యా” అని మరీ
యొకచోట వ్రాసెను. “సుబాహ” అనగా ఉదయము,
‘గో-ల్’ అనగా స్నానము. ‘హిలాల మంతరా చంద్ర
ఆత్మానే న విరాజతే” “హిలాల” అనగా అర్ధ
చంద్రుడు. “అశ్శాన్” అనగా ఆకాశము.
“ఫామాశీ న విభాతిన్యో బరదాస్తం విధీతుతాం”
అని యొకచో నీకవి వ్రాసెను. “ఫరామాశీ” అనగా
శోపము. “బరదాస్తు” అనగా ఓర్పు. “వలిలము స్తి మే
సత్యం”. “దబీల్” అనగా ప్రమాదము.

ఇట్టివి ఎన్నియో ఫార్సీ అరబ్బీ భాషాపదములను
సంస్కృతశ్లోములలో కలిపి లక్ష్మీపతి యీ కావ్యమును
మణిప్రవాళియు చేసినాడు. ఇతడు కవియేగాక చరిత్ర
పరిశోధకుడు కూడా.

ఈ ఉదాహృతి విషయములవలన క్రీ. శ. 11 వ
శతాబ్ది నుండియే హిందూ మహమ్మదీయ సంస్కృతులు
మనదేశములో కలిసి మెలసి యున్నట్లు తెలియుచున్నది.

సూర్యతనయాస్తుతి

శ్రీ కొమాండూరు కృష్ణమాచార్యులు

పాతక పాత హేతువయి పావనమై పుగుహూతసీల ర

త్నాతతకాంతినోష్ఠ భవదంగ మహర్కృఖమందు గాంచ నీ
పాతకి నోచునో యమున ! వాని మనంబున నిల్చు నీరద
వ్రాతనమచ్చిని బాలుచు వారిజనాభుని రూపనంపదల్.

కలుషపరంపరల్ హరుని కంఠలనద్వ్యతితో హరించు నీ
జలములు గ్రుంకి యచ్చరల చామరచానమీర సేవ్యులై
బలిరిపుపీత మెక్కు దురు పాపులు నీదు మహానుభావముల్
జలకుహబంధునందనిరొ ! నన్నుతి నేయంగ నేర్తురే నరుల్.

కలిత మదాంధగంధగజగంఢవిలోల మిళిందనాద సం
కులములు భూపముఖ్యుల ప్రకీస్తము లొల్లఁ గలిందనందినీ
చెలువగు నీ తటాంతర విచిత్రవనంబులఁ గందమూలముల్
ఫలములు వృత్తిగాఁగ నిజవానరముల్ గ్రమియింతు మానినై.

స్ఫురదురుమాక్షికప్రకరశోభలు లోపలఁ బైకి నిండ నీ
లరుచులు గల్గు నీదు నెలిలంబులఁ గ్రుంకు నరోత్తముండు భా
స్కరతనయా ! భజించు క్షణకాలము భీషణసౌమ్యమైన యీ
హరిహర దివ్యరూపము మహాద్భుతమంద నుమారమానవల్.

కలితోత్తుంగ తరంగసంకుల భవద్గంభీర వాహురముల్
నలినాస్తాత్మజ ! నేత్రపర్వముగ సందర్శించునందాక యీ
లలనామోహము పాపభీతియును గాలవ్యాధిదౌష్ట్యంబు దు
ష్కలిస్తామాజ్యము దండపాణి భటనిశ్శ్వాసాగ్ని ధూమచ్ఛటల్.

“కాళిందీ” యను నక్షరంబులను హృత్కంజాతము దెవ్వఁడో
లీలాయుక్తి భజించుఁ దత్కరమునన్ నిల్చున్ సమస్తార్థముల్
నీలాశ్మచ్ఛులీను నీ జలములన్ నిష్ఠాగరిష్ఠాత్ముడై
తేలంగల్గిన దత్ప్రభావగరిమల్ దెల్పంగ శక్యంబులే ?

నూ ర్య త న యా స్తు తి

ఋరథనము స్వరించుటయు బ్రాహ్మణహత్య సురాభిలాషయు
గురునతితోడి పాత్తు మడిగోరుట కాంచనచౌర్యమాదిగా
నరు లొనరించు పాపముల నాశమొనర్చఁ బ్రతిజ్ఞఁబూని యో
తరణికుమారి ! నీ జలముదాపుననుండ నఘంబులంటునే !

నీదగువారిపూరముల నిత్యముఁగ్రోలుచు రాధికా మనో
న ఘని పుణ్యగాథలు మనంబున ధ్యాన మొనర్చుచు మహా
మోదముతోడ నీడుతటభూరుహ శంక్తులలోఁబరేత రా
ట్సినరి! మానిభావమున శుద్ధమతిఁ జరియించు తెన్నఁచో.

జననీ ! నీ విమలాంబుపూరిములలోఁ జన్మంబు వోనాకు నే
మనుజుం డతని పాపనంఘము లెడన్ మన్నించు వైవస్వతుం
డనుజప్రీతిని భాన్కగంఢును దనీయాంగంబు భేదించుటన్
గనియున్ గోపమునొందఁ డమ్మరొ! నిను న్గన్నట్టి మోహంబునన్.

తరిణి తనూజ ! గోపనితారశిశిప్రియ! దండహస్తసో
దరి ! యమునా ! నమన్తజన తాపవినాశిని ! పాపహారిణీ !
సరసపయఃప్రపూర ! యని స్నాన మొనర్చుచు నీదు నామ నిం
స్మరణ మొనర్చ నెత్తభవనంచితపాపము లెల్ల రూఢున్.

(పండితరాయల అమృతలహరిః ఆంధ్రానువాదము.)

వైదిక కావ్యాలలో జైనుల కైవాడం

శ్రీ కె. కుకాలప్పగౌడ

భారత దివ్యాకాశంలో భారత రామాయణాలు మూల్యచంద్రులవంటివి. వివిధ మత భాషలున్న మన దేశంలో ఈ భారత రామాయణాలు వివిధ రీతులుగా శకకాలానుసారంగా మార్పుచెందాయి. వాల్మీకి రచితమైన రామాయణరసాన్ని పలువురు కవుల ప్రతిభామూల్యలలో ప్రసాదించి పలు మత శ్రేణులను సారవంతం చేశాయి. ఈ కారణంవల్లనే మనదేశంలో జైనబౌద్ధ వైదిక సంప్రదాయాల రామాయణ భారతాలు వ్యాపించాయి. కన్నడనామగా సాహిత్య ప్రాధమికాలలో జైనులు ప్రబలులైనందున ఆ సత్య ప్రతిచాఢ్యులు వారు రచించిన వైదిక కావ్యాలలోను ప్రతిబింబించాయి. కన్నడ సాహిత్యంలో అదికవి అని పేరుపొందిన పంపకవి వేంగీ నుండలన్ను 10 వ శతాబ్దం మధ్యభాగంలో (841) పాలించిన చాళుక్య అరిశేషరి ఆస్థానంలో విరాజిల్లి జైన పురాణమైన ఆదిపురాణాన్ని మొదట రచించాడు. తర్వాత రాజా శౌరికపై సుప్రసిద్ధమైన విక్రమాద్ధున విజయమునే సమస్త భారత సారాన్ని చారిత్రిక కృతులతో పారాణిక ఘటనలను సమ్మేళనంచేసి, రచించి కీర్తి పొందాడు. తర్వాతి కవులలో కొందరు మొదట జైన పురాణం, మరొక రాకెకావ్యం రచించడానికి ఇది మార్గదర్శకమైంది. వీరిలో రన్నకవి పంపకవి అడుగు జాడలలో నడిచాడు. పంపకవి సమస్త భారతేతిహాసాన్ని సంక్రమించి విక్రమాద్ధున విజయాన్ని రచించగా, రన్నకవి సింహావలోకవక్రమంతో ఒక పర్వంలోనికథలో భారతాన్ని ఇమిడించినాడు. పంపకవి జనాగమాన్ని ఆదిపురాణంలోను, రాకెకాన్ని విక్రమాద్ధున విజయంలోను వెలయించగా, రన్నకవి రాకెకానికి సాహసభీమవిజయాన్ని, జనాగమానికి ఆజితపురాణాన్ని మీదుకట్టాడు. అంతేకాదు. కావ్యపు అంతరంగసూతాలో ఒకదానికి మరొకటి ప్రతిద్యంద్య అన్నంతగా చిత్రించాడు. చాళుక్య అరిశేషరి సామంతమాదామణికిగా, పంపకవి అతని నుగళాలకు అమ్మడుపోయి, అతని బిరుదును అడ్డును

నికి ఆసోపించాడు. ఉదాహరణకు:—అరిశేషరిగల సాహసాంక, శుభార్ణవ, ఉదాత్తినాగాయణా సామంతమాదామణి అనే బిగులను అడ్డునుని వర్ణించే పల్లవులలో అక్కడక్కడ కనిపిస్తాయి. రన్నకవి కావ్యంలో రాష్ట్రకూటులనుంచి రాజ్యం కైవసం చేసుకొని కల్యాణి చాళుక్య ముఖేంద్రుని నూర్చుడి తైలప దక్రవర్తి వంశానువర్తనమే భీముని వంశానువర్తనం. అతని కుమారుడు ఇరిగ పింగళి పతాళి శ్రీయుని-సాహసభీమ, చాళుక్య కంఠీరవ, చాళుక్య కంఠాస్ప అనే కవి మనమెచ్చు - బిరుదులు గదాయుద్ధంలోని భీమునికి కూడా పోతాయి. ఈవిధంగా కర్నాటకప్రాంతంలో అవతరించి కవులుగాను కవివ విగాలుగాను గంటంలోను, కటాగలోను అద్వితీయమైన కైవాడం చూపి, యశస్సులైన ఈ కవులద్వారా బింబ ప్రతిబింబ సామ్యం కనిపించినా, పంపకవి పంపకవిగానే, రన్నకవి రన్నకవిగానే ఉండిపోవడం కూడా కానవస్తుంది. అంతేకాక, పంపకవికి శిష్యునిగా ఉన్న రన్నకవి పంపకవినివలెంచి తన గదాయుద్ధ కావ్యంలో ఒక్కమాత్రానా అనక పంపకవికి సామంతునివలె ఉన్నప్పటికీ కవిదక్రవర్తిగా శోభిస్తాడు. ఆది పంపకవి తర్వాత అభినవపంపకవి ఒకడు ఉద్భవించడానికి సుమారు నూరేళ్ళు అవసరమైంది. పంప రన్న కవులద్వారా మధ్యగల సామ్యం ఆదిపంప, అభినవ పంపకవుల మధ్యలేదు. ఒకడు భారతం రచించాడు. మరొకడు రామాయణం అథవా రామచంద్ర చరిత పురాణం రచించాడు. వైదికులకు (వేదముతాను యాయులకు) గర్భగ్రంథాలుగా పరిగణించబడిన ఈ రామాయణ మహాభారతాలు జైన సంప్రదాయంలో రాకెక కావ్యాలవుతున్నవి. పంప రన్న కవులు పెట్టిన పద్ధతి యిది. అభినవ పంప (నాగచంద్ర) కవికి ముందే పాన్నకవిరచించిన రాకెక కావ్యమైన భువనైక రామభ్యాయ మనేది ఉందనే ఉల్లేఖనాలు, ఉదాహృత పద్యాలూ శకరాజ శబ్దముణిదిర్పణం మొదలైనవాటిలో లభించిన నప్పటికీ, సమగ్రగ్రంథం లభించ

వైదిక కావ్యాలలో జైనుల కైవాదం

లేదు. కనుక కన్నడంలోని జైనరామాయణాలలో అభినవ సంపాదించిన మొదటిది. సుప్రసిద్ధమైన వైదిక కథలను గ్రహించడంవల్ల అభినవ పంపాదన చెప్పకొన్నాడో ఏమో! ఇద్దరూ మూలకథల ఉత్తమ సంగ్రహాలుగా నుక వాగచంద్రునికి ఈ పేరుకు (అభినవ సంపాదన పేరుకు) అర్హత ఉండవచ్చు; ప్రతినాయకుల చిత్రణలో ఇద్దరికీ సామ్యం కనిపించినా కనిపించనూ వచ్చు; అయితే, ఇద్దరినూర్థమూ వేరు వేరు. శైలి అయితే పూర్తిగా భిన్నం. ఆది పంపాదయితే వైదిక సంప్రదాయానుగుణం. ఆయన రాజు ఆస్థానకవి. తన జైను జైనప్రతినిధి పూర్వాల వైదికరక్తం తన గమనంలో ప్రవహిస్తూ మనస్సు జనగణంలోనూ, అహింస అనే ఆకాశగంగలోనూ పునీతమైంది. అయినా మతాంతర లేదు; ఆ సుతం ఈ సుతమనే భ్రమలేదు. దీనికితోడు రాజు ఆ ప్రమీతుడు. చనువున్న నెత్తురి! గుణాలకు అర్హుడు; తనకు ఒకడు; ఆశ్రమ దాత. రాజు కీర్తిని తన గుండుభి గభీర్యంతో సూచించడానికి, అలాగే సమరాంగంలో కలిపి ముంగుకుకి 'అతి నాయకపక్షమే పారిపర' (అరాతి నాయకుల పక్షమే విజయం) కల్పిండు. రెండు తిరాలుగా తనదాతి ఋణవిముక్తుడు. అందుకే తన అగ్రుత్తకవి వాణిని వైదిక వాణినిగా పరిచాడు. శూరీతిగానే చాటుకొని క్రవర్తి నూర్చుకొని చలన చక్రవర్తిని ప్రయించిన రన్నకు కూడా తన కృతినయిన 'చాటుకొని కందిగ్గుడు' 'ఇతి పంచం' సత్యశ్రీయనికి అప్పగించాడు. ఆయా రాజులవల్ల కవులను గుండెవస్తు వాహనాలు, పూసాగ్రం, పాక్షలు, పదవి బిగులు అహమహమికతో ముసురుకొని వచ్చేవి. కాని, వాగ చంద్రుడు విరికి పూర్తిగా భిన్నుడు. ఇతడు—

“శ్రీ నిలయ నిష్ఠ వివయ సు
భానుభవం బడెను జేగనిర్మితమెనిసి
ద్వైపాగరియై శ్రీపాకృతి
మానధనం సుఖది నిర్ది నభినవ పంపం.”

(శ్రీనిలయ నిష్ఠ వివయ సు
భానుభవము వడసి జేగ నిర్మితమనిన
ద్వైపాగరిలా నపాకృతి
మాన గమను సుఖము నుండె నభినవపంపం.)

పైన పేర్కొన్న కవులకు వైదిక కథలను ఉన్న రీతిగా రచించడానికి, అభినవంపాదన రామాయణాన్ని జైన రీతిలో రచించడానికి, ఒదిగిన సన్నివేశాలూ వేరే

వేరే. ముందు చెప్పినట్లు పంపరన్నకవులు రాజాశ్రయం పొందినవాగు. గాజులు వైదికమతానుయాయులు. వారి స్నేహశ్రయాగార్యాలకు కట్టుబడినందున, ఈ కవులు కథలను వ్యాసుని మూలకథనుంచి సంపూర్ణంగా దారి తప్పించడానికి పూనుకొక చాలవరకు యథాతథంగానే రచించి ముగించాడు. అభినవ పంప కవి కావ్యం రచించినది ఏ రాజు పెద్దతనపు పొగడిక కోసంకాదు. తనమత శిష్టను నిశ్చలంగా చూపడానికి జైన సంప్రదాయంలో సంస్కృతంలో ఉన్న రామాయణ కథను అనుసరించాడు.

ఇలా మూలకథ ప్రసిద్ధమైనదైనా ప్రఖ్యాత కవులవల్ల (ఉదాహరణకు:—భవభూతి, దిగ్విజయ చాగ్యకు రామాయణాన్ని, భానుకు భారతాన్ని మాగ్గులు చేపడం) నానారీతులుగా కృత్యస్తం కావడం కొత్తజీమికాదు. ఇది అపరాధ మననయూ సాగ్యంకాదు. అగ్రుత్త రామాయణము, ఆనంద రామాయణము, శేషరామాయణము మొదలైన రామాయణాలు మనకు విప్రులగా ఉండనే ఉన్నాయి. ఈ విధంగా వాల్మీకిరామాయణంతో అక్కడక్కడ పొందిఉన్నా కృత్యాసారే విశేషంగాఉన్న జైన జ్ఞాని రామాయణాలూ సంస్కృత (ప్రాకృతాలలో లభిస్తున్నాయి. ఇలాటి సందర్భంలో మన అభినవ పంపాదన విముగ్ధుని రచించిన జైన రామాయణానికి సంపూర్ణంగా ఋణపడిఉన్నాడు. ఇంతటి అర్థవ్యక్తి, మృదుకీ—కావ్యుణ్ణాన్ని వాగచంద్రుడు మత శిష్టి అనే సంకల్పమే తుంటులుగా తెంచి. పంపరన్న కవులను అనుసరించిఉంటే, కన్నడకుల రసకులు ఇతన్ని కొండాకి వారి (పంపరన్నల) కోవకు చేర్చి పూజించేవారు. కనుకనే ఇతనికి అగినంత జనప్రియత లభించలేదు. నీలాకాశంలో అక్కడక్కడ మబ్బు తునకలు వ్యాపించిఉన్నా, ఒక్కొక్కచోటనుంచి మినుకుమినుకుమని కొంతి వెదజల్లే తంకలవర భవావలి (జన్మ పరంపర) కర్ణవల్, మితిమీరిన వైరాగ్య బోధనలలో పైకుదికివచ్చే రసకులకలవల్ల ఇతని కావ్యం తిగినంత గౌరవం పొందకపోలేదు. ఆదిపంపాదన మెచ్చుకొని, అతని ప్రభావానికి లోనయిన కుమార వ్యాసుడనే బ్రాహ్మణకవి తన భారతాన్ని రచించేటప్పుడు చెప్పిన “తిణికిదను ఫణిరాను రామాయణ భారదరి, కాలివలు తెరహిల్ల” (తల్లిడితే ఫణిరాజు రామాయణ భారమున, కాలాన తెరవులేను) అనే

అశ్వశాసన అభినవపంపని రామాయణంనుండి ఏమో—అన్నట్లుంది!

అభినవపంపకు తనకు ఆకరమైన విముగ్ధుని రామాయణాన్ని అనుసరించినా, అతనివలె నీరస పురాణకథనం చేయించక పాతకుల భారం తగ్గించాడు. పంజాబాక కార్యంలో ఇతడు అది సంపాదించే పాలుతాడు.

ఇక శైవగానానుగం వార్షికి రామాయణం కన్నా వీరితో భిన్నమో చూద్దాం. వై చాపులకు ముఖ్య కథ ఒక చూడిగా కనిపిస్తుంది. అయితే అంతర భేదాలు విపులం. దీనిలో కథానాయకుడు రాముడు కాదు—లక్ష్మణుడు. ఇది రామచంద్ర చరిత్రపురాణం—రామాయణం కాదు. పలువురు జనములు ఇహలోక జనులకు భవానభిని తెలుపుతారు. విపులమంలో వీరజనపార్వ్యంగా గణ్యాగణి అయిన గౌతముడు ముగ్ధాధిపతికి చెప్పిన రామకథను తన చెబుతున్నానని కవి అంటాడు.

దీనిలో దశరథుని పుత్రకామేష్టి యాగంలేదు. దశరథునికి నలుగురు భార్యలు—అపరాజిత, కైక, సుమిత్ర, సుప్రభ. వీరికి క్రమంగా రామ, భరత, లక్ష్మణ, శత్రుఘ్నులు పుత్రులు. వీరిలో రామలక్ష్మణులు బలాచ్యుతులని కర్ణించబడినారు (వ్యాసభార తంలో బలరామకృష్ణులలో కృష్ణుడే ముఖ్యుడైనట్లు దీనిలోను, ఇతరజైవ కథలలోను బలాచ్యుతులనే చేరు కల్గవచ్చుతున్నాయి. అన్నకంటే తమకు ముఖ్యుడవుతాడు) లక్ష్మణుడు క్యామలవర్ణుడు; రాముడు గౌరవర్ణుడు. వార్షికిరామాయణంలో రామునికి అన్య యించే అన్యర్థ నామధేయాలన్నీ ఇక్కడ లక్ష్మణునికి అన్యయిస్తాయి. లక్ష్మణుడు వాసుదేవుడు, కృష్ణుడు, నారాయణుడు, లక్ష్మీధరుడు, పుణ్యవృత్తముడు, జనార్దనుడు అని కర్ణితుడయ్యాడు.

రావణుని వంశావలి వివరణ కూడ దీనిలో ఉంది. జానకి కారణంగా దాశరథిచేత రావణునికి మరణమని నైమిత్తికులవల్ల విన్న విభీషణుడు జనకుని, దశరథుని సంపందడానికి ఏర్పాటుచేసినా, నారదుని ముంగు నూచనవల్ల జనక దశరథులు గండం తప్పించుకొని బయటపడుతాడు. సీతాజీవికి ప్రభావంపాలుడనే అన్న ఉంటాడు. అతడు పసికందుగా ఉన్నప్పుడు భేచరు డొకడు గుర్రాగ్రహంతో అతనిని ఎత్తుకునిపోయి, చంపివేసే అగ్రకౌశమున్నప్పటికీ చంపక కరుణించి ఖచరపతి అయిన ఇందుగతి ఇంటపడేటట్లు విసిరివేస్తాడు. ఈ విధంగా ప్రభావంపాలుడు ఇందుగతి సాకుడు కొడుకవుతాడు.

నారదుడు సీత యాపాతిశయం చూచి మోహించి నిరాకృతుడవుతాడు. ఈ కని తీర్పుకొనడంకోసం ఆమె సుందరచిత్రం గీచి ఇందుగతి ఉద్ధానంగా తగిలించి వెళుతాడు. గాని చూచి ప్రభావంపాలుడు చెల్లెలని తేలియక సీతను మోహిస్తాడు. ఇందుగతి అంతకుముందే జనకునికి వజ్రావర్త, సాగరావరాలనే రెండు ధనుస్సులను పంపాడు. మొదటి ధనుస్సును వంచి రాముడు సీతను, రెండవదానిని వంచి లక్ష్మణుడు చంద్రావ్యజుని ఇద్దరు కుమార్తెలను పెండ్లాడుతాడు. ఇలా ఉండగా, ఇందుగతి తన పెంపుకు కుమారునికి సీతను ఇవ్వవలసిందిని జనకుని కొరుతూ దూతను పంపుతాడు. జనకు డిది చిని సీతను అదిభక్త రాముని కిచ్చి వివాహం చేసినట్లు వార్త పంపుతాడు. ఆ వార్త చిని ప్రభావంపాలుడు కోపాలోపంతో వైశ్యంతో కదిలి రామలక్ష్మణులను ఓడించి, సీతను పట్టికెస్తానని ప్రతిప పట్టుతాడు. అంతలో అతనికి పూర్వస్మృతం వచ్చి, సీత తన చెల్లెలని తెలిసి, కృపనపడుతాడు. దీనిలో పగలుగామప్రసక్తిలేదు.

రామ లక్ష్మణుల విభజ విజయాలకు ధరతుకు వివాద పడుతాడు. కైకేయి ఉపదేశంపై విరాగిఅయిన భీమని వైరగ్య విముఖుని చేయడంకోసం—దశరథుడు జనకుని తమ్ముడైన కనకుని కుమార్తెను ఇప్పించి పెండ్లిచేస్తాడు. కనం నెపం గా రాముడు అగణ్యానికి పావలసిరావడం రామాయణంగా ఉన్నట్లు ఇక్కడా ఉండడం మాత్రమేకాక రాముడు సగ్యిష్టయూపుడు గాను ప్రకాశిస్తాడు. లక్ష్మణుడు మాత్రం కోపావేశంతో భీష్మజైవప్పటికీ,—మేర తప్పని తుబ్బసాగరిలా రాముని కనుసన్న లకులాబడి—ఉరకుండుడం మాత్రమేకాక, వనవాసానికి బయలుదేరిన సీతారామలను వెంబడిస్తాడు కూడా. ఈ వనవాసాన్ని లక్ష్మణుని విజయయాత్ర అని చెప్పడం కవి ఆశయం. దీనిలో లక్ష్మణునికి పెక్కు పెండ్లిండ్లవుతాయి. మొదటి పెండ్లికొక వ్రజకర్ణుని ఎనమంకుగురు కన్యలను, తిక్కినరాజుల మున్నగురు కుమార్తెలను, వాలభిల్లికనే వానికూకుని, విజయపురపు కనకాలను, నంద్యాలవర్త పురాధిపుడైన అతివీర్యుని చెల్లెలిని, శక్త్యానుధాన్ని నిగ్రహించి జయించినంగనక్షేపంజరి పురాధిపుడైన శత్రుచమనుని పుత్రును, వేలాంపపురపు విద్యాధరుడనే వాని నలుగురు కుతలను, రావణుని శక్త్యానుధానప్రయోగతాపాన్ని ఉపశమింపజేయగల ద్రోణమేఘుని పుత్రక విశల్యనుందరిని, మరి నూగురు యువకులను పెండ్లాడుతాడు. రాముడు వార్షికిరామాయణంలో ఏకపత్నివ్రతుడని ప్రసిద్ధి. కాని ఇక్కడ—రాముని సీతకొక కన్యక సుగ్రీవుని

వైదిక కావ్యాలలో జైనుల కైవడం

పన్నెండుగురు గుహితలు, దధిముఖపర్వతపు ఖచరపరి సుతిలూ భార్యలు.

వార్షికి శూన్యసఖిలేరు ఇక్కడ చంద్రవఖి అయింది. రావణుని చెల్లెయిన ఆమె ఖగని భార్య. వనంశో తిపస్సు చేస్తున్న ఆమె కుమారుని లక్ష్మణుడు తెలియక చంపివేయడంవల్ల పిరిని చంపడానికి ఆమె వచ్చి, కిరి రూపం చూచి మోహపరవశురాలవుతుంది. కాని, అవమానితురాలైనది తీగ్మకౌసడానికి కగునికడకు వెళ్లి మరలపెళ్ళు సేసింది. కగుడు ఆమె మాటలు విని లక్ష్మణునితో యుద్ధానికి తలపడుతాడు. ఘోరయుద్ధం జరుగుతుంది. లక్ష్మణుడు ఖగణ్ణి సైన్య సమేతంగా నాశించేస్తాడు. రాముడు సీతకు కౌవలిగా ఉంటాడు. ఖరుని సహా గోనానికి వచ్చిన రావణుడు సీతను చూచి మోహపరవశుడై రాముని మోసంచేయడానికి అవశోకిని వ్యూహం తెలిపించి యార్ధ రవిమయం తెలుసుకొని, లక్ష్మణుడు పెట్టిన సంకేతం ప్రకారం అవశోకిని విద్యతో లక్ష్మణునితోగలగ నింహనాదం చెయించగా, సహాదగునికి విమెంకో అని రాముడు జటాయువును సీతకు కౌవలిగా పెట్టి బతులులేకుండా చేశాడు. మారీచవృత్తాంతం, కాంచన మృగవృత్తాంతం దీనిలో లేనేలేవు. ఇలా ఒంటరిఅయిన సీతను రావణుడు విమోహంతో ఎక్కించుకుని అడుపడిన జటాయువును చావగొట్టి అపహరించుకొని వెళ్ళుతాడు.

వాలిసుగ్రీవవృత్తాంతంలో వాలి కైవసుతి. సుగ్రీవునికి భింగపాలు జరిగినది మాయావాలిమంచి. రాముని ప్రప్రతాపభేదనానికి మారు రావణ సంహారానికి లక్ష్మణుడు ముందుని తెలుపడానికి లక్ష్మణుడు సద్విశేలం ఉద్ధరించిన ఉండతం ఉంది. సుగ్రీవాదులు వానిగులు కౌగు; వామస్వజాలు. మానుమంతుడు బ్రహ్మనారి కాగు. ఇతనికి పురుగు పెండ్లాలున్నాగు. రావణుని చెల్లెలు చంద్రవఖిమూర్తి అవంగపుచ్చును పెడ్లాసిన ఈ మానుమంతుడు రావణుడిచ్చిన కర్పి కుంపల పురానికి అధిపతి అవుతాడు; రావణుడు వగుణునితో యుద్ధం చేసినప్పుడు అతనికి సహాయంగా వస్తాడు; రావణుడు పరశ్రుని మోహించాడనే కారణంగా అతనికి దూరమైపోతాడు.

వాలి కైలాసప్రవృత్తినిూద తిపస్సు చేస్తున్నప్పుడు రావణుడా ప్రవృత్తి ఎత్తుతాడు. అప్పుడు వాలి తన బాటనవేలిలో నొక్కిగా, రావణుడు చాల నొప్పింది అరవడంవల్ల 'రావణుడనే పేగు రూఢ మైంది కవి అంటాడు. వాడు దశవతుడుకాడు. వాడు పుట్టిన పదవిగోజున భీముడనే రాక్షసుడు బహుశాకించిన భూమజాలలోని మాణిక్యాలలో రావణుని ముఖం ప్రతిబింబించడంవల్ల అతనికి దశవతుడనే పేరు పెట్టారు. కుంభిర్లుని పేరు భానుకర్ణుడు.

వీరిందకూ యుద్ధంకో పట్టుబడి రావణ వధానంతరం తిపస్సులవుతాడు.

ఈ కౌవ్యంకో సేకబంఃవ ప్రసక్తిలేదు. రామాదులు సేనలు సభోగమున విద్యతో లంకకు చేరుతాయి. రావణ వధానంతరం సీతకు అగ్నిపరీక్ష లేదు. అందరూ అయోధ్యకు వెళ్ళిన చాలకౌవ్యానికి సీతపై అపవాదు పుడుతుంది. రాముడు కృతాంతవక్తృత్వనే దూతతో సీతను అడవికి పంపుతాడు. ఆ అయోధ్యం వినుగుల పేటకు వచ్చిన పుండరీకేశీ పురాధీనాదుడు వజ్రబంధు మహాగాన, సీతాదేవిమంచి ఆమె కృతాంతం విని తన సగగుకు పోయిమనవల్లి సుశ్రూష చేస్తాడు. అక్కడ ఆమెకు లవ అంకురాలనే కుమారులు కలుగుతాడు. లవుకు పెద్దనాడై వజ్రబంధుని కుమార్తె శిశుమాలను. మరి ముప్పైయెళ్ళు కన్యలను, అంకురకు పుష్పపు పుత్రికలను పెళ్ళాడుతాడు. లవాంకురాలు నాగునివల రామ లక్ష్మణులు కృతాంతం తెలిసిన వారిపై దండెత్తివల్ల వారిని ఓడిస్తాడు. కొద్ది రాయుడు వాగు తన కుమారుని తెలిసి ఆనందిస్తాడు. వీరప సీత సమీత చాలాడానికి అగ్నిపరీక్ష జరుగుతుంది. ఆమె సంసార విరక్తురాలై తిపస్వని అవుతుంది.

కొంతకాలానికి కర్మి చూల, అమృత చూలు లనేవారు లక్ష్మణునితో పహాసమాడుతూ రాముడు మూడించాడని తెలుపుతాడు. ఆ వార్త నిజమని భ్రమ పడిలక్ష్మణుడు వెంటనే ప్రాణాలు వదిలుతాడు. రాముడు ఈ అనాహూతం తెలుసుకుని, లక్ష్మణుని శౌతిక కొంఠాన్ని చిందినాగలలో అలసి, ఆరుగలల పాలు తన బడిలోనే పెట్టుకొని ఉంటాడు. లక్ష్మణుని అంత్య సంస్కారంతోసం సుగ్రీవ విభీషణాదులు రాగా, వాగిని రాముడు వారిచి లక్ష్మణుని దేహాన్ని విశునక కాగిలిండుకుంటాడు.

ఈ సమయం చూచి రావణాపుత్రుడైన ఇందగి కుమారుడు (రావణపౌత్రుడు) ముసలయినవారు అయోధ్యను ముట్టడించాడు. అప్పుడు రాముడు వజ్రావర్తచాపం పట్టిక వివేకవికలుడై ఉండగా సద్ధతిపొందిన కృతాంత వక్తృకు, జటాయువు వచ్చి, ఆ రావణ పౌత్రుని సైన్యం చెల్లా చెదగుచే, రామునికి ధర్మం ఉపదేశించి, అతని వికలతను పోగొడుతాడు. అనంతరం రాముడు కేవలి (కేవలజ్ఞాని)అవుతాడు. రావణుని చంపిన జీవహింసభరితంగా లక్ష్మణుడు నరకానికి వెళ్ళుతాడు.

ఈ విధంగా, కుతూహల జనక మైన మార్పులతో ఈ రామచంద్ర చరిత్రపురాణం కౌవ్యవృత్తితో జైనే తిగులకూ పానయోగ్యమైనది. అంతేకాక కౌవ్యమం తటా భాసించే కవిసహజ రసస్ఫూర్తితో అభినవ పంపనికృతి సహృదయమృదయంగమంగాను ప్రకాశిస్తున్నది.

విడిపోతున్న రెండు సంస్కృతులు

శ్రీ సి. పి. స్నో

కొంతకాలంగా నా సమస్యలో ఒక సమస్య కలుగుతూ ఉన్నదంటే అది కేవలం నా జీవితానికి సంబంధించిన పరిస్థితులకే అనేకం. అసలీ వస్తువును సరిగ్గా తిర్చి చూడాలి. మాకు ఈ కాలాల్లో ఏమి జరిగింది? ఇది కేవలం ఆకస్మికం. ఇది అనుభూతిని పొందిన వారందరూ నేను చూసిన విషయాలనే చూసి ఉండేవారు; నేను ప్రస్తావించిన విషయాలనే ప్రస్తావించేవారు. అప్పుడు వాళ్ళు ఈ అనుభూతి కొంచెం అసహ్యించారు. నా విద్యా శిక్షా భారతీయ ప్రాంతాల సంబంధించిన శిక్షా : కాని రచనలైతే మొగ్గి రచయిత నిరూపణ, అంటే. ఇటువంటి అప్పజం నాకు, ఒక పేద కుటుంబంలో జన్మించడం చేతి కలిపింది.

కాని ఇక్కడ నా జీవిత చరిత్ర ముఖ్యం కాదు. నేను చెప్పకలసినట్లు, కేంద్రీకీ చెప్పాలని, అక్కడ ఒక మహత్తర శాస్త్రయుగంలో కొంచెం పరిశోధన చేసి అవకాశం నాకు లభించినదనీ. భౌతిక శాస్త్రనాగ్రితలో ఒక అత్యున్నతమైన ఘట్టాన్ని కళ్ళారా చూసే అప్పజం నాకు కలిగింది. యుద్ధం కల్లు—దబ్బులు. ఎల్. బ్రాగ్ ను కెప్టైన్ స్టేవ్ అల్పాచార్యాలద్వారా, చరిత్రలలో ఒకటి ప్రాధున్న కలహించేత నా జీవితంలో కలిగిన పరిణామాలల్లో—ఈ అప్పజం నన్ను వెంటాడుతూనే వచ్చింది. కేవలం నా అభిగమి మాత్రమే కాక, పరిస్థితుల ప్రభావం కూడా నాకు శాస్త్రజ్ఞులతో మొలగే సదకకానాన్ని లభింపజేసింది. నా రచనలకు ఆకారాలను ఇచ్చే ప్రయత్నంలో రచయితలలో కలిశాను.

ఈ రెండు తరగతులవారితో కలిసి మెలిసి తిరగడంచేత, ముందుగా వెనుకగా వీరి మధ్య తిరగడం చేత ఈ సమస్యలో చిక్కుకున్నాను; దీనినే “రెండు సంస్కృతులు” సమస్య అని పేరు పెట్టి పిలుస్తున్నాను. ఎంకుకంటే నాకప్పుడూ రెండు వేరు, వేరు తిరగడం. వారితో కలిసి తిరుగుతున్నాను ననిపించేది. తెలియ

పోవునగి, జాతిగాను సామ్యం కలిగి, సాంఘికంగాను అంతగా వేరుగాక, ఇంచుమించు సమానమయి ఆర్థిక కలిగిఉన్నా. సమోద్యమేనగున మానసిక, నైతిక శాస్త్రిక వాతావరణంలో మాత్రం విడిపోయిన వీరిని చూస్తే, బ్లింగ్టన్ హౌస్ నుంచి కాని, కెన్సింగ్టన్ నుంచి కాని చెల్లీవరకు కాకుండా మహాసముద్రాన్ని దాటవలసివస్తుందని నాకు అనిపిస్తుంది.

నిజానికి, ఒక మహాసముద్రం కన్నా పెద్దమానం ప్రమాణం చేయవలసివచ్చేది. అలాంటికే అత్యున్నత గ్రామంలో చెల్లీవో మాట్లాడే భాషనే మాట్లాడుతూ ఉంటాడు: ఈ రెండు వోల్లెనుంచి M. I. T. కి ఎవరైనా వెలిగే ఎడో టిబెట్ భాష విన్నట్లనిపిస్తుంది. ఇది ప్రత్యేకం, మన సమస్య మాత్రమే కాదు; విద్యాశిక్షణకూ, సాంఘిక వ్యవస్థలకూ సంబంధించిన కొన్ని చాదస్తాలవల్ల ఇక్కడ కొంచెం తీవ్రంగా ఉన్నది: కాని మొత్తానికి ఇది పాశ్చాత్యశాస్త్రాన్ని పేజీ సంబంధించిన సమస్య.

పాశ్చాత్యసంఘంలోని మానసిక జీవితం క్రమంగా చీలిపోయి రెండు గ్రూపులుగా విచ్ఛిన్నమవుతున్నదని నా నమ్మకం. మానసిక జీవితమంటే, వ్యావహారిక జీవితమనికూడా నా ఉద్దేశ్యం: ఇది రెండూ వేరు వేరు కావని నా నమ్మకం. ఈ రెండు గ్రూపులలో, ఒకవైపు సాహిత్యవేత్తలు (తక్కినవారు గమనించనప్పుడు వీరు తమనుతాము ‘మేధావుల’ని పిలుచుకొనడం మొదలుపెట్టారు—వారు తప్ప మరెవరూ లేనట్లు). కేంద్రీకీ గణితశాస్త్రజ్ఞుడు జి. హెచ్. హార్టీ నాతో ఒకసారి అన్నాడు, “ఈ మధ్య ‘మేధావి’ అనే మాట ఎలా వాడుతున్నారో గమనించావా? ఈ వాడుకవల్ల రూథర్ ఫోర్డ్, ఎడ్వింగ్టన్, డిరాక్, ఎడ్వియన్లు ఎవరూ ‘మేధావులు’గా పరిగణించబడటంలేదు. ఇది చిత్రంగానే ఉన్నది.....” అని.

ఒక గ్రూపంకదా సాహిత్యవేత్తలు, మరొక గ్రూపంకదా శాస్త్రజ్ఞులు, ఈ శాస్త్రజ్ఞులకు ప్రతినిధు

విడిపోతున్న రెండు సంస్కృతులు

లుగ భౌతికశాస్త్రజ్ఞులు. వీరిద్దరిమధ్యా పరస్పరం ఎవరే లేకపోవడం చేతి విప్పడం అగాఢం—ఒకొకప్పుడు (చిన్నివారిలో) (ప్రత్యేకంగా) ఎకోభావం, అవ్యాం. కాని ఓటన్నిటకంటే సానుభూతి లేక పోవడం. ఓటన్నిటివల్ల పరస్పరం అపోహలలో మన ముగ్ధులైపోతున్నామని విన్నవించారు.

ఓరు ఒకరికోసం ఎంతదూరమైపోయారంటే, భౌతికశాస్త్రజ్ఞులూ వీరిద్దరిమధ్యా సామాన్యమైనది విడి లేదు. శాస్త్రజ్ఞులు దాంభ్యపూరిత, ఉపేక్షపూరిత... తక్కినవారెవరంటారు. ఈ విధంగా అనుకునేవారిలో టి. యస్. ఎలియట్ ము ఉదాహరణగా తీసుకోవచ్చు. పద్యనాటికలను మళ్ళీ పునర్నిర్మించడంకోసం తను చేసిన ప్రయత్నాలు అంతగా ఫలించిన పోయినప్పటికీ మళ్ళీ ఇంకొక 'కెడ్'కుగాని, 'గ్రీన్'కుగాని భూమికలను తీసుకువచ్చుకోగలిగే చాలునని ఆయన చెప్పుకుంటే పైన చెప్పినట్లు అనుకునేవారు ఎంతా. ఈ విధంగా చెప్పే కంఠం వారికి ముప్పవంతం. ఇది వారి సంస్కృతికి చెందిన సుముఖమైన కంఠం. దీనిని విస్మయకరమైన మరొక కంఠాన్ని వింటారు. ఈ కంఠమే ఎవరైతే చాటుకున్న గూఢర్ ఫార్డ్ కంఠం. "ఇది శాస్త్రనివాళిగం! ఎలియట్ కుని యూం!" అని ఈ కంఠం చాటుతుంది. ఇదికొక, ఇంతకంటే... ఆనందభరితమైన సంతోషాలను మనలో చాటుతుంది విన్నవారు: 'షేక్ స్పిరుట్ పాత్రను ఎదిరిన గూఢర్ ఫార్డ్ స్టిల్లయిస్తున్నాడో గ్రహించడం సులభం. ఇంతకీ సాహిత్యవేత్తలకు అర్థంకాని విషయ మెమిటంటే, అతను భౌతికశాస్త్ర, బుద్ధిశాస్త్రాలలో ప్రాతిగా సత్యం పూర్వకుతున్నాడని.

"This is the way the world ends, not with a bang but with a whimper." ఈ వాక్యంకో గూఢర్ ఫార్డ్ విసిరిన ఛలోక్తిని పోల్చి చూడండి. "Lucky fellow, Rutherford, always on the crest of the wane" అని ఎదో ఛలోక్తిగా అంటే, "Well I made the wane didn't I?" అని సమాధానించాడు.

శాస్త్రజ్ఞులు ముగ్ధులై ఆశావాదులనీ, మానవ పరిస్థితులను గ్రహించలేని వారనీ ఇతిరులు అనుకుంటారు. రచయితలూ, పండితులూ, ముందు మాటలేని వారనీ, తమతోటి మానవుల విషయంలో ఆసక్తి చూపని వారనీ, ప్రకాశంకా పరిశీలన మేధావివర

విశ్వాసుగా లేనివారనీ, భావనను, కళనూ కూడా తీసుకుని సిద్ధపరచాలని చూస్తూనే శాస్త్రజ్ఞులు నమ్ముతారు. ఈ రెండింటిలోనూ కొంచెం నిజం లేక పోలేదు. కాని ఇటువంటి వ్యాఖ్య అపాయకమైనది, విధ్వంసాత్మకమైనది. వీటిలో రెండింటినీ సూచించి చర్చిస్తాను.

మొదట, చర్చనీయాంశం శాస్త్రజ్ఞుల "ఆశావాదం." ఈ సేరాలోపల కేవలం ఒక లోకసామాన్య విషయమయిపోయింది. ఈ ఆలోచన చేసినవారిలో అతి నిశితమైన బుద్ధి శక్తి కలవారు లేక పోలేదు; కాని ఇది వ్యక్తిగతానుభూతిని, సాంఘికానుభూతిని విడిచిడిగా అర్థంచేసుకోవలేక పోవడంవల్ల ఏర్పడిన ఊహ. నాకు తెలిసిన శాస్త్రజ్ఞులలో చాలామంది (తక్కినవారి కంటే) మనలో ఒక్కొక్కరి వ్యక్తిగతమైన పరిస్థితి విషయపూరితమైనదని ప్రకాశంకా నమ్ముతారు. ప్రతి ఒక్కరూ ఏకాంతవాసంలో ఉండిపోయి, అస్పృశ్యమైనదా కరుణ, కళాపృష్టి సహాయంతో ఈ ఏకాంత వాసంగీనుంచి బయటకు రాగలుగుతున్నారు. కాని జీవితంలో ఈ విజయాలు కేవలం శాంతిపల్లల ములవంటివి: వాటి అవతలి మళ్ళీ చీకటిగానే ఉంటుంది. మన మంచరియూ ఈ ఏకాంతంలోనే చనిపోతాము. మరివిశ్వాసమున్న కొందరు శాస్త్రజ్ఞులను నే నెగురుదును. బహుశా వారిలో ఈ విషయ భావంయొక్క చైతన్యం అంత ఎక్కువగా లేదేమో నాకు తెలియదు. గాఢానుభూతిని పొందిగలిగిన వారిలో పూవురికి—వారెంత సంతోషంగా, ఉత్సాహంగా ఉన్నారో. నిరంతర సంతోషాత్మకమైన లైవా సరే—ఒక్కొక్కప్పుడు జీవితపు బగువు వారి సావరాలలోను ఒత్తికేరిగిస్తుంది దనిపిస్తుంది. ఈ అనుభూతి తక్కిన వారి విషయంలో ఎంత నిజమో శాస్త్రజ్ఞుల విషయంలోకూడా అంత నిజమే.

కాని ఇంచుమించు అందరూ—ఎరిగ్ ఇక్కడ ఆశంసారేఖ నిజంగా భాసిస్తుంది. వ్యక్తిగతమైన పరిస్థితి విషయపూరితమైనంత మాత్రాన సాంఘికమైన పరిస్థితికూడా ఆ విధంగానే ఎందుకు ఉండాలంటారు. మనలో ప్రతి ఒక్కరు ఏకాంతవాసులమే; ఏకాంతంగానే మరణిస్తాము. సరే అది మనం అతిక్రమించలేని విధి. కాని మనపరిస్థితి... విధికి సంబంధించినది చాలా ఉన్నది: దానిని ఎదుర్కొనలేక

పోలే మనం మానవ మాత్రులంకాదు. అంతకన్నా తక్కువనాం వున్నాము.

ఉదాహరణకు—మనతోటి మానవులలో చాలా మంది తిండిలేక మరణిస్తున్నారు. స్థూలంగా చెప్పాలంటే, ఇదే సాంఘికమైన పరిస్థితి అంటే. మానవుని ఏకాంత స్వభావాన్ని తేలిసికొనడంలో ఒక అపాయం ఉన్నది. ఈ విషయభావంలో నిమగ్నులవుతున్నారని తిక్కనవారికి తిండిలేకపోయినా తిక్క చెబుతున్నాడు.

శాస్త్రజ్ఞులు ఒక తిరిగితివాడుగా ఈ అపాయానికి అంత గురికాదు. వాడు పరిష్కారానికి ఏదైనా వీలవుతుందేమోనని చూడటానికి తొందరపడ్డాడు. లేదని గుఱజుచున్నప్పుడూ వీలుందినే అనుకుంటాడు. 'ఆశావాదమంటే' ఇదే. దానిని మననందరం అలవదుకొనవలసిన అవసరం చాలా ఉన్నది.

ఈ ఊహ తలక్రింగులుగా తయారయి, తిమిసోదరులతో పోట్లాడాలనుకునే శాస్త్రజ్ఞులను రెండవ సంస్కృతియొక్క దృక్పథాలను అణజ్ఞతతో చూపేట్లు చేసింది. ఇది చాలా సులభమయిన ఊహ. ఈ ఊహను ఉదాహరణగా తీసికొన నక్కరలేదు. ఒక శాస్త్రజ్ఞుడు నన్నిలా ప్రశ్నించడం నాకు బాగా జ్ఞాపకం.

"రచయితలలో చాలామంది ఫ్లాంటాగ్నో కాలంలోకూడా ఆనాటికే మనబుడదగిన సిద్ధాంతాల నెందుకు ప్రతిపాదిస్తారు? 20 వ శతాబ్దంలోని రచయితలలో చాలామంది విషయంలో ఇది నిజం కాదా? యాల్స్, పాండ, విండాంలెస్ మన కాలంలో సాహిత్యాభిరుచులను ప్రతిపాదించిన పది మందిలో తొమ్మిదిమంది—ర జకీయంగా మూఢులు కావడమే కాక, దుర్మారులుకూడా కారా? వారు నిరూపించే వాటి ప్రభావమే ఔషన్ విల్డ్ ను దగ్గరగా తీసికొని రాలేదా?"

అసమర్థనీయుడైనవానిని సమర్థించ కూడదని అప్పడూ, ఇప్పడూ కూడా నా అభిప్రాయం. యాల్స్ (నాకు నమ్మకమయిన స్నేహితుడవ్వగా తెలిసిన విషయం) వ్యక్తిగా మంచివాడతలమేకాక మహాకవికూడా, అన్నంతిమాత్రం చాడు. ఈ విషయాలు కొదవనూత్రం లాగలేదు. అసలు సంగతేమిటంటే, 20 వ శతాబ్దంలో 'కళ'లోని కొన్ని పోకడలు అసాంఘికమైనవనే విషయాన్ని గుర్తించడంలో చాలామంది సాహిత్యవేత్తలు ఆలస్యంచేయడం

శిక్షార్థమైన విషయం. మాలో చాలామంది సాహిత్యాన్ని కదలిపేసి జీవితంలో మరొక 'దారి'ని చూసుకొనడానికి కారణాలలో ఇదొకటి.

అటువంటి రచయితలు సాహిత్యాభిరుచిని నిరంకుశంగా పరిపాలించినా ప్రస్తుతం అటువంటి పరిపాలన లేదు. శాస్త్రంకంటే సాహిత్యంలో మాగ్నెటెనుడిగా జగురుతుంది. తనమతానే సరిదిద్దుకునే గుణం దానికిలేదు. అంగుచేతి, దారి తప్పడం చాలా నాగు జగురుతుంది. కాని 1914-50 సంవత్సరాలలో దొరికిన సాహిత్యసిద్ధాంత రచయితలను పరిశీలించడం కూడా శాస్త్రజ్ఞుల తప్పే.

నేను చెప్పిన అపోహలు ఇవే. ఈ విషయం లాభ్యతతో ఎన్నోసార్లు గర్హించాను. వాడు నాతో ఏకీకరించలేదు. ఇది అతి సుగమమైన పద్ధతి అని వారి అభిప్రాయం: ఈ పరిభాషలో మాట్లాడి నట్లయితే మూడు సంస్కృతులను గుర్తించాలంటారు. వారు శాస్త్రజ్ఞులు కాకపోయినా, శాస్త్రీయమైన పద్ధతులలో ఆలోచించ గలిగినవారు కాబట్టి, ఇటీవల ఏర్పడిన కేవలం సాహిత్యానికి సంబంధించిన సంస్కృతిపైనే తమకు అభిమానం చాలా తక్కువ అనీ (ఈ విషయంలో పాండిత్యంకూడా ఎక్కువ కనుక తక్కువ ప్రయోజనం అని భావిస్తున్నారు కాబోలు) వాదిస్తారు. సాంఘికాభివృద్ధి వీలులేదనే వాతావరణంతో వారికి సంబంధంలేదని నొక్కి చెప్తారు.

ఈ వాదాలపైన నాకు గౌరవం లేకపోలేదు. 'రెండు' చాలా అపాయకకరమైన సంఖ్య. అంగుచేతినే ద్వంద్వవాని పద్ధతి కూడా అపాయకకరమైనది. రెండుగా దెలిసినా విభజించాలని చూపేవారిని జాగ్రత్తగా పరిశీలించాలి. కాని ఇంతకంటే సూక్ష్మీకరణ అవసరం: ఇంకా దూరం వెళితే నిరుపయోగమైన ఫలితాలే లభిస్తాయి.

ఒక గ్రంథంపద్ధత ఉన్నది శాస్త్రానికి సంబంధించిన సంస్కృతి—నిజమైన సంస్కృతి; మానసికంగానే కాక మానవతాత్విక శాస్త్రసిద్ధాంతంలో కూడా. ఈ సంస్కృతికి చెందినవారు ఒకరి నొకరు పూర్తిగా ఆర్థం చేసికొనకూరలేదు. చేసికొనరు కూడా. జీవ శాస్త్రజ్ఞులకు సమకాలిక మయిన భౌతిక శాస్త్రవిషయాలు బాగా తెలియక పోవచ్చు; కాని సామాన్యమయిన భావాలూ, ప్రమేయాలు ఉంటాయి. రాజకీయ మత వర్ణవిభేదాలను చిల్చుకొని వ్యాపించే దాని స్వభావం ఆకర్షణం కలిగిస్తుంది.

విడిపోతున్న రెండు సంస్కృతులు

లెక్కవేసి మాస్తే మిగిలి నవారిలోకంటే శాస్త్రజ్ఞులలో కొంచెం ఎక్కువమంది నాస్తికులు ఉంటారని తేలుతుంది మనుకుంటాను—తక్కిన 'మేధావుల'తో పోల్చి చూస్తే నన్ను చూడు. కాని ఆస్తికత కలవారూ ఉన్నాడు (ఇప్పటి యువజనంలో ప్రత్యేకంగా). రాజకీయాలలో శాస్త్రజ్ఞులే ఎక్కువమంది 'వామ' పక్షాలకు చెందినవారని లెక్కలు చెప్తున్నాయి 'కన్సర్వేటివ్ లు కూడా (మళ్ళీ ఇక్కడ కూడా యువజనంలో) లేకపోలేదు. లెక్కవేసి చూస్తే, ఈ దేశంలో, అమెరికాలో ఎక్కువ మంది శాస్త్రజ్ఞులు 'వేదములుంబాలమంచే వచ్చా'ని తేలుస్తుంది. కాని మొత్తంమీద మాస్తే ఇది ముఖ్యంకాదు. వాగుచేరిన కుల, మత, రాజకీయ వర్గాలకే చెందిన ఇతిరులకంటే వారిలో శృద్ధి, నైశ్చర్యంలో ఒక ఏకీభావం ఉంటుంది.

జి. జి. థామస్, లిండమాన్ కంటి కన్సర్వేటివ్ లలో ఇది ఎంత నిజమో, ఐన్ స్టీన్. బ్లాక్ బర్ల వంటి 'రాడికల్'ల విషయంలోకూడా అంత నిజం; 'క్రైస్తవుడు' అవతగిన 'కౌంట్స్ విషయంలో' ఎంత నిజమో 'ఫౌలికనాది' అయిన బెర్నార్డ్ విషయంలో కూడా; అదేవిధంగా బ్రోగ్లి, రెస్సెల్ వంటి విశ్వవిజ్ఞులకు విషయంలో వీరి ఫారడేవంటి వీరు కుటుంబంలో జన్మించినవారి విషయంలో; ఛానెలకుల కుటుంబాలలో జన్మించిన థామస్ మెర్టిన్, విక్టర్ రోడ్ షీల్డ్ వంటివారి విషయంలో వలెనే పనిమనిషి కొడుకైన యాథర్ ఫార్డ్ విషయంలో కూడా. వారందరూ ఆలోచన అనేదేమీ లేకుండా ఒకే విధంగా ప్రవర్తించారు: సంస్కృతి అంటే ఇదే.

రెండవ ధ్రువంలోని వైఖరి ఇంకా విస్తారమైనది. ఫౌలిక శాస్త్రజ్ఞులవద్దనుంచి సాహిత్యకారుల వరకూ, మగ్యలో ఎన్నోరికాల స్వరవిభేదాలు ఉండటం తెలుస్తూనే ఉన్నది. కాని సంపూర్ణాజ్ఞానాన్ని సూచించే ధ్రువంయొక్క ప్రభావం రెండవదానివైన ప్రసరిస్తుంది. ఈ సంపూర్ణాజ్ఞానం వల్ల, "సాంప్రదాయక"మైన సంస్కృతికి ఒకవిధమైన అశాస్త్రీయమైన గుచ్చిని ఆపాదిస్తుంది. నానం ఒప్పుకొనకపోయినా, ఈ గుచ్చి శాస్త్రీయమైన పద్ధతికి విరోధిగా తయారవుతున్నది. ఒక ధ్రువంవైపు ఉన్న భావాలు మరొక ధ్రువంలోని విరుద్ధభావాలుగా ఉంటాయి. భవిష్యత్తు శాస్త్రజ్ఞులరక్తనాళాలలో

ఉన్నదనిస్తే, సాంప్రదాయమైన సంస్కృతి ఈ భవిష్యత్తులే ఉండుకావలసి భావిస్తుంది. శాస్త్రీయమైన సంస్కృతి ఉప్పించినా, ఇంకా పాశ్చాత్య నాగరికమైన సాంప్రదాయమైన సంస్కృతి ప్రభావమే ఉన్నదనవచ్చు.

ఈ ధ్రువీకరణ మనకందరకూ నష్టం చేకూరుస్తుంది. మానవులుగా, సంఘంగా మనకు, అంతేకాక మానసికంగానూ, వ్యావహారికంగానూ కౌల్పనికంగానూ కూడా నష్టం చేకూరుస్తోంది. ఈ మూడిటిని విధిజించాలనుకొనడం తప్ప.

ఈ పరస్పరాజ్ఞానం విరసంగా మారిన సరసం. దేశంలో ఏదై వేలమంది శాస్త్రజ్ఞులు పని చెప్తున్నాడు. సుమారు ఎన్నైవేలమంది ఇంజనీర్లు ఉద్యోగాలలో ఉన్నాడు. యంత్రకాలమంచి యంత్రానింగింపవలకూ నేనూ, నా సహాధ్యాయులూ ముప్పై నెలలవేలమంది పరిశీలించాము. అంటే సుమారు నూటికి ఇరవై అయిన వంతులన్నమాట. ఉదాహరణకు ఈ సంఖ్య చాలు. మాతో మాట్లాడినవారందరూ నలభై సంవత్సరాల లోపువారే. వారంతా ఏవేవి చదివేవాళ్ళో, ఆలోచించే వారో మేము తెలుసుకొనగలిగాము. వారంటే ఇద్దం, గౌరవం ఉన్న వాళ్ళే విస్మయం కలిగింది. సాంప్రదాయకమయిన సంస్కృతిలో వారికున్న సాన్నిహిత్యం ఇంత పల్లవిదని మేము అనుకొనలేము:

సాధారణంగా సాహిత్యకారులు మాట్లాడే విషయాలన్నిటినిగురించి చదివేకొత్త కొంచెం శాస్త్రజ్ఞులకు ఉండేది. ఇప్పటికీ ఉన్నది. కాని ఇది అరుదు. గట్టిగా అడిగితే, "కొంచెం డిక్టన్స్ చదివి చూశా మనుకొండి," అనేవారు—డిక్టన్స్ ఏదో అతికష్టమయిన రచయిత అయినట్లు, అరిని పుస్తకాలను చదివటం నిష్ఫలమవుతుందన్నట్లు—రయినట్లే వారియూ రిలోకిలాగ. (వీరందరూ నిజంగా ఈ విధంగా ఆలోచిస్తారు. కష్టమొదకాని అర్థంకాని సాహిత్యానికి డిక్టన్స్ చిన్నముయిపోయినావే విషయం మాకు ఆశ్చర్యం కలిగించింది.)

వారి ఉద్దేశ్యంలో డిక్టన్స్ పుస్తకాలు చదవటం కేవలం, సాంప్రదాయకమయిన సంస్కృతికి 'సలాము' చేయటమే! వారికి వారి స్వంతమయిన గాఢమూ, నియమబద్ధమూ, చైతన్య నిలసితిమూ అయిన సంస్కృతి ఉన్నది. ఈ సంస్కృతి సిద్ధాంతాలు సాహిత్యంలోని వాటికంటే ప్రత్యయంగా, నియమ

బద్ధంగా, ఉన్నతస్థాయిలో ఉంటాయి. కాస్త్రజ్ఞులు తొన్నిమాటలను చిత్రంగా వాడుతూ ఉంటారు: ఈ వాడుకలను సాహిత్యంలో ప్రవేశం కలవారు బహుశా నకలయినప్పటికీ కాస్త్రజ్ఞులకు మాత్రం వారు ఏమి మాట్లాడుతున్నారో స్పష్టంగా తెలుసు.

వీరు బాగా తెలివయిన వారని మంచి పోహాడును. వీరి సంస్కృతిలో, సంగీతం మినహాయితే, కళకు పెద్ద స్థానంలేదు. వాదన, గ్రామఫోన్ రికార్డులు, కలర్ ఫోటోగ్రఫీ—అంటే ఎక్కువగా శ్రోతరి సంబంధమయిన విషయాలు; చికిత్సాసంబంధమైనవి తక్కువ. పుస్తకాల సంగతి వేరే చెప్పనక్కరలేదు, అయినా “పుస్తకాలా? నా పుస్తకాలను నేను యంత్ర పరికరాలలాగ వాడుతుంటాను.” అన్న మహాభావులంత అన్యాయం కావడమోషి. పుస్తకం ఎటువంటి ప్రకారం? సుత్రిక్రింద ఉపయోగపడుతుందా? అనాదికాలంలో ప్రజలు త్రవ్వటానికి ఉపయోగించే పాదనం వంటిదా?

జీవితంలోని నైతిక, మానసిక విషయాలపైన వారికి ఆసక్తిలేదని కాదు. సాంఘికజీవితంలో మనలో చాలామందికంటే వారికి ఆసక్తి ఉన్నది. నైతికంగా చూస్తే మేధావులందరిలోనూ వారే ఎక్కువ సంఖ్యమైన కలవారు. (అసలు శాస్త్రీ)కు మైన పద్ధతిలోనే నీతి ఉన్నది.) సాంప్రదాయకమైన సాహిత్యంలో వారి శ్రద్ధాసక్తుకు సంగతిమైన వస్తువు చాలా తక్కువని వారి భావం. వారు పూర్తిగా పొరబడుతున్నారు. అందుచేతనే వారి భావనాశక్తి ఉండవలసివచ్చిందిగా లేదు. వారిచేతులతో వారే దారి ద్రావిన్ని తెచ్చిపెట్టుకుంటున్నారు.

ఇక మిగిలినవారి సంగతి? వారు దరిగ్రులుగానే ఉన్నారు—ఈ విషయంలో వారికి అహంకారం ఎక్కువ గనుక. వారు ఇంకా అపాయకకరమైన స్థితిలో ఉన్నారు. వారి సంస్కృతికి వైప సంస్కృతి లేనట్లు, భౌతిక క్రమం లేదన్నట్లు నడుస్తాగా. ఈ భౌతికక్రమానికి విలువలేదని భావిస్తారు. నిష్పలమైన దనుకుంటారు. ఈ భౌతిక ప్రపంచంయొక్క నిర్మాణంకన్నా, సుందరమైనది, విశేషదృష్టిలో లోతుకలదీ, వ్యక్తమైనది నా నవుని సొహలో వేరే లేదని వారు గ్రహించలేక పోతున్నారు. అసలు కాస్త్రజ్ఞులు కానివారికి ఇటువంటి భావన లేనేలేదు. వారికి కౌవలన్నా రాదు. బుద్ధికి సంబంధించిన ఒక

మాహాదధిలో ఒక వర్గమంతటికీ నెవుకు వచ్చినదేమో ననిపిస్తుంది. కాని ఈ చెవుకు స్వాభావమైనది కాదు. కేవలం, సరియైన శిక్షణ లేకపోవడంవల్ల కలిగే చెవుకు.

చెటివారిలాగే, వారికి అందని రిషకు తెన్ని ఉన్నాయో వారికి తెలియను. ఎవరో ఒక కాస్త్రజ్ఞుడు సాహిత్యంలో ముఖ్యమైన గ్రంథాలు చదవ లేదని విని నవ్వుకుంటాగా. జ్ఞానంలేని విశేషజ్ఞులను కంటారు. కాని వారి అజ్ఞానం, వారి ప్రత్యేక జ్ఞానం అలా నెరసపాలు కలిగించేసి. మంచి విద్యాశిక్షణ పొందినవారనబడే కొందరు కాస్త్రజ్ఞుల అజ్ఞానాన్ని సురించి నవ్వుకుంటున్న కొందరిని, “Second law of Thermodynamics” సురించి ప్రశ్నించాను. సరియైన సమాధానం లేకపోవడమేకాక శూన్యమయిన ప్రతివచనంకూడా లభించినది. కాని నా ప్రశ్న, ఒక కాస్త్రజ్ఞుని, “షేక్ స్పియర్ చదివావా?” అన్నదాని వంటి ప్రశ్న.

ఇంకా సులభమయిన ప్రశ్నలు, ‘ఘన’ మంటే ఏమిటి? ‘తీవ్రత’ (‘విస్ఫలరవన’) అంటే ఏమిటి? అనేవి వేస్తే (కాస్త్రస్పెక్టిలో ‘మీకు చదవడం వచ్చునా?’ అనే ప్రశ్నతో ఇది సమానం) పది మంంలో ఒకగుడు సరియైన సమాధానం చెప్పలేక పోతారు. మేము అసలు వేరు, వేరు భావలు మాట్లాడుతున్నామా అని నాకు ఇప్పడు అనిపిస్తూ ఉన్నది. ఎవీనభౌతికకాస్త్రసాధం వైకి ఎగసిపోతూ నీఉన్నది—తెలివిగలవారిలో అధికపంఖ్యాకులుమాత్రం వారి రాతియుగపు పూర్వాలెంత జ్ఞానం చూపేవాో అంత అజ్ఞానంతో దీనిని చూసి ఊగుకుంటున్నాగా.

సమాగ గెండు పంథెస్సెలకు పూర్వం కొలం బిగాలో గూంగ్, లీ అనే వారిద్దరు ఆశ్చర్యకరమయిన పరిశోధనను చేశాగా. కాస్త్ర దగ్గిరిలోనే ఇది ఒక అద్భుతమయిన ఘట్టం. పరిశోధనగా కూడా ఇది ఆపూర్వమయినదే. కాని ఫలితంవల్ల మనకు కలిగే ఆశ్చర్యం, ఈ విషయాన్ని ముంల్ని సురిపింపజేస్తుంది. భౌతికప్రపంచంయొక్క పునాదులనుసురించి అలో చించేట్లు చేస్తుంది ఈ పరిశోధన. “అంతరివబోగం”, “లోజ్జానం” తిక్కింగుయ్యాయి. ఈ పరిశోధన ఫలితాన్ని “Contradiction of Parity” (సాదృశ్య వైరుధ్యం) అంటారు. నేను చెబుతున్న గెండు సంస్కృతులనుధ్య సంబంధం కనుక ఉంటే ఆక్స్ ఫర్డ్, కేంబ్రిడ్జిలో ప్రతివేదిక (“High table”)

విదీపోతున్న రెండు సంస్కృతులు

నద్ద జరిగే సంభాషణలకు ఈ పరిశోధన తదుపరిగా ఉండదనినది. కాని ఉన్నదా? నేను అక్కడనేను కాబట్టి ఈ ప్రశ్న అవసరమైనదని అంటే.

ఈ రెండు సంస్కృతులూ ఎలిసి స్థానం లేదని పిలుస్తారు. ఇది విచారకరమైన విషయం అని గృహాగా చెప్పి, చెప్పి ప్రయోజనంలేకుండా త్వరలో కొన్ని ప్రయోజనాత్మకమయిన పరిణామాలను ప్రస్తావిస్తాను. 20 వ శతాబ్దపు శాస్త్రం, 20 వ శతాబ్దపు శాస్త్రమైన ఎంత తక్కువ ప్రభావం కలిగి ఉన్నదో అలాంటి చివరి మాస్తే ఆశ్చర్యం కలిగిస్తుంది. అప్పుడప్పుడు కవులు శాస్త్రపరిభాషను నిజమబ్బంగా వాడుతూ ఉండేవారు— తిప్పుతప్పులుగా కూడా. "Refraction" (చికిత్స) అనే పదం పద్యాల్లో అప్పుడప్పుడు తిరులుతూ ఉండేది. "Polarised light" అనే మాటల వాడుక, ఇదిదో మంచి రకమయిన "light" అనే భావం ఉందనిపించేది. ఈ విధంగా భౌతికశాస్త్రం కథకు ఉపయోగపడుతుంది దనుకొనకూడదు; మన (సం)పూర్ణ మానవకానుభూతిలో ఇంకిపోయినప్పుడే, సహజమయిన వాడుకలు ఎర్పడుతాయి.

ఈ సంస్కృతి విభేదం పాశ్చాత్య ప్రపంచ మంతటా ఉన్నా, ప్రత్యేకం ఇంగ్లాండులో తీవ్రంగా ఉన్నది. దానికి రెండు కారణాలున్నవి. ఒకటి, మన దేశంలో విశేషజ్ఞానసంపాదనలో మూఢనమ్మకం. మరొకటి మన సాంఘికవ్యవస్థల ఘనీభావం. ఆర్థిక మయిన విభేదాలు తగ్గినకొద్దీ ఈ ప్రకృతి ఇంకా స్థిరపాటునున్నదనిపిస్తుంది: విద్యలో ఇది ఇంకా నిజం. అంటే, సాంస్కృతికంగా (ఒక) చీలిక ఏర్పడినప్పుడు, సాంఘిక శక్తులు దీనిని స్థిరపరుస్తాయి కాని తగ్గించవు అర్థం.

ఈ రెండు సంస్కృతులు, అరవై ఏళ్ళక్రిందనే ఒకదానికొకటి దూరమయిపోయినవి. కాని, కాలిఫోర్నియాలో వంటివాడు "హాప్ ఫీల్డ్"లో తన స్వంత "లేబోరేటరీ" నడిపేవాడు. బాల్ ఫోర్డు భౌతికశాస్త్రాలపైన ప్రత్యేకాభిమానం ఉండేది. సివిల్ సర్వీస్ లో చేరక ముందు ఆంధ్ర సన్ ఉరీట్టబుర్గ్ లో రసాయనశాస్త్రానికి సంబంధించిన పరిశోధన చేశాడు. ఇప్పటి ఉన్న తాధికారుల్లో ఈ కలయిక అసంభవం.

నిజానికి, ఇప్పటి యువజనంలో ఉండే శాస్త్రజ్ఞులు తదితరులు అనే విభాగాన్ని పోగొట్టడం చాలా కష్టం. ముప్పైసంవత్సరాలక్రితం ఈ రెండు సంస్కృతులూ, ఒకదానితో ఒకటి మాట్లాడటం మానివేసినా, కనీసం ఎదురైనప్పుడు చిరునవ్వుతోనైనా ఆభినందిం

చుకొనేవి. ఒక వైపు శాస్త్రజ్ఞులలో యువకులైన వారు తమ సంస్కృతి పునరుజ్జువు చేసి, ఇంకొక వైపు గంభీర సంస్కృతికి చెందినవారు తమలో తమలో గమన భావాన్ని గుర్తించ గలుగుతున్నారు. ఇంతే కాక, చిన్న, రెండవోపు నైపుణ్యం ఉన్నవారు కూడా ఉత్తమ శ్రేణిలో వచ్చిన ఇంగ్లీషు, హిందీ డిగ్రీలు కలవాడింటే మంచి ఉద్యోగాలను గుర్తించ గలరు. తెచ్చుకొనగలుగుతున్నారు. వారింటే రెండు గట్టు విలువ సంపాదిస్తున్నారు. "కి కింగ్స్లీ" లోని వాడుకునిలాగ తమ పరిశ్రమ గృహ అనిగాని, హాస్యాస్పదమయినదనిగాని ఏ శాస్త్రజ్ఞుడూ అనుకోవడు. నిజం చెప్పాలంటే, కింగ్స్లీ ఆమిస్ (Kingsley Amis) ఉపాధ్యాయుల నిరాశ ఆర్టిస్ట్ గాడ్యుమేట్ ల నిరుద్యోగ సమస్యకు సంబంధించినది.

వీలన్నిటికీ ఒకటే మార్గం: మన విద్యాశిక్షణ పద్ధతిని మార్చాలి. వైన చెప్పిన కాలాలవల్ల, దేశంలో తక్కిన దేశాలలోకంటే ముగ్గురిసికొని రావడం కష్టం. మన పాఠశాలలలో ప్రతినివసనంలోనూ కేవలం విస్తృతతకే ప్రాధాన్యం ఇవ్వబడుతున్నదని అందరూ ఒప్పుకుంటారు. కాని ప్రతి ఒక్కరూ మన మేమీ చేయగలిగినది లేదని పోరుకుంటారు. తక్కిన దేశాలలో ఇది అసంతృప్తి ఉన్నా వారుచేతులు కట్టుకుని కూర్చోవడంలేదు.

మనదేశంలోని శిక్షణంతో తుల్యమైనది కాక పోయినా అమెరికాలో ఇక్కడకంటే ఎక్కువమంది పిల్లలు మన విద్యాస్థలకంటే విశాలమయిన శిక్షణ పొందుతున్నారు. పదిసంవత్సరాలలో ఈ సమస్యను పరిష్కరిద్దామని అక్కడివారి ఆశయం. రష్యాలో కూడా మనదేశంలో కంటే ఎక్కువమందికి విద్య లభిస్తున్నది. (వారి పాఠశాలలోని ప్రణాళికలు మరి విశేషజ్ఞాన ప్రాముఖ్యం కలిగి ఉంటాయి అనుకోవడం తప్పు.) ఇది వారికీ తెలుసు. స్కాండినేవియన్లు (ప్రత్యేకంగా స్వీడన్ వారు) మనల్ని విద్యలో అతిక్రమించానిమాస్తున్నారు. విశేషభాషాభ్యాసంవల్ల అక్కడి విద్యార్థులు కొంచెం ఎక్కువగా కష్టపడవలసివస్తుంది. కాని సమస్య ఎటువంటిదో మాత్రం గుర్తించారు.

ఇక మనం? సహింపలేనంతగా శిఖిలమై పోయామా?

పాఠశాలలోని ఉపాధ్యాయులతో మాట్లాడి చూడండి. ఆక్స్ ఫర్డ్, కేంబ్రిడ్జ్ స్కాలర్ షిప్ లు తెచ్చిపెట్టిన పరిస్థితి, ఇది, అంటారు. ఇది గమక నిజమయితే ఈ పరిస్థితిని మార్చివేయడం చాలా ముఖ్యం

కదా అనిపించింది. కాని మనదేశంలో ఇటువంటి మార్పులను ఎదుర్కొనే శక్తి ఎంత ఉందో సాధారణంగా తెలిసికొనేదేక పోతున్నాము.

ఎలాగో మనమొక కార్యాన్ని అవలంబించాము. మరేదేశంలోనూ ఇటువంటి పరిస్థితిలేదు. కేవలం ఒక శాస్త్రంలో విశేషజ్ఞానం సంపాదించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నాము. కేంద్రీయంగా నూటవిభైసంవత్సరాలుగా గణితశాస్త్రంలో, తరువాత పురాగ్రంథాలలో కాని లేక గణితంలోకాని విశేషజ్ఞానంతోనే ప్రయత్నించారు. చిట్టచివరకు శాతశాస్త్రం వచ్చింది. కాని పీటలో కూడా ఏదో ఒకదానినే ఏరుకోవలసి ఉండేది.

ఈ పద్ధతి పరిణామక్రమానికి ఇక తిరుగులేదేమో. ఒకవేళ లేకపోతే మన సంస్కృతి నిర్దిష్టమయినామే అవకాశం ఉన్నది. మన జీవితంలోకూడా దీనినల్ల కొన్ని అపాయకరమైన ఫలితాలు ఉండవచ్చు.

అసలు “గెండు సంస్కృతులు” మనదానికి చాలా కారణాలన్నవి... అందులో కొన్ని గాఢమైనవి. మరొకటి సుశీర్షమైనవి. ఇంకొకటి వ్యక్తిగత నిరీక్రమం, వివిధములైన మానసిక వ్యాపారాలకూ సంబంధించినవి. కాని నేను కారణాలను నూచించాలనే కోరికలేదు. పరస్పర సంబంధాలను తెలుపాలని నా ఉద్దేశ్యం. శాస్త్రీయమైన సంస్కృతితో సంబంధం వన్న వాగుతప్పు, తక్కినవారెవరూ పారిశ్రామిక విప్లవాన్ని అర్థం చేసుకోవాలని ప్రయత్నించేయడంలేదు. అర్థంచేసికొనే సామర్థ్యం వారికిలేదు. మేధావులు అందులో సాహిత్యకారులు సహజమయిన మొదటికే మోసంతెచ్చే విప్లవంపకులు (Luddits).

తక్కిన దేశాలలోకంటే ముందు ఇక్కడ పారిశ్రామిక విప్లవం జరిగిందికనుక ఇటువంటి పరిస్థితి ఏర్పడిందికాని, ఆర్థికంగామైన విషయం ఏమిటంటే అమెరికాలోకూడా పరిస్థితి ఇక్కడిలాగే ఉండడం.

గెండుదేశాలలోనూ, పారిశ్రామిక విప్లవం క్రమంగా ముందుజేరుకొని ఎవరూ గమనించలేదు. వ్యవసాయం తియ్యత మానవ సంఘాన్ని ఇంతగా ఏదీ మార్చలేదు. ఈ గెండు విప్లవాల్లా (వ్యవసాయ, పారిశ్రామిక విప్లవాలు) సామాజికజీవితంలో మానవుడు కనిపించి యెగువంతరిగి పునూర్పులను తీసికొనివచ్చినవి. ఈవిషయాన్ని సాంప్రదాయకమైన సంస్కృతి గమనించలేదు. గమనించినా ఇవ్వడంలేదు. ఈ విప్లవాల వల్ల కలిగిన ఫలాలను ఈ సంస్కృతి అనుభవించలేదని కాదు—19 వ శతాబ్దపు ఇంగ్లాండ్ సంపత్తిలో ఒక

భాగం విద్యాసంస్థలు పంచుకొన్నాయి. ఇంతకు విశేషమేమిటంటే, ఈ సంస్థలు మనకిప్పుడు తెలిసిన ఆకాశంలోనికి ఘనీభవించడానికి కారణం ఈ సంపత్తిలో భాగం తీసికొనడంచేతనే.

విప్లవానికి, అప్పటి ప్రతిభలో కల్పనాశక్తిలో కొంతెంతూడా లోడుపడలేదు. సంపన్నమైనకొద్దీ సాంప్రదాయమయిన సంస్కృతి విప్లవానికి దూరమయిపోయింది. భాగతదేశంలో బ్రిటిషు సామాజ్యాన్ని నిలబెట్టేందుకు కావలసిన శిక్షణలో అప్పటి యువకులు నిమగ్నులైపోయారు ఈ విప్లవాన్ని అర్థంచేసికొనడానికి కావలసినశిక్షణ వారు పొందలేదు. దూరపు చూపు కలవాడు కొందరు మాత్రం ప్రతిభావంతులు కొందరికి శాస్త్రశిక్షణ ఇప్పిస్తే గాని దేశం అభివృద్ధిచెందదని ప్రశ్నించారు. వారి నూట ఎవరూ వివరాలు సాంప్రదాయమయిన సంస్కృతి అసలుమాట, వినిపించుకొనలేదు. ‘కేవల శాస్త్రజ్ఞులు’ (Pure scientists) పట్టించుకొనలేదు. (ఈ విషయాన్ని, దీనికి సంబంధించిన సిద్ధాంతాలనూ ‘Technology and the Academics’ అనే గ్రంథంలో ఎరిక్ గూప్ చే చెప్పించాడు.)

విద్యాసంస్థలవారు పారిశ్రామిక విప్లవం జోలికి వెళ్లేవారు కాదు. జీసస్ క్రీస్తు ఉపాధ్యాయుడు కార్లీ, అదివారంనాడు కేంద్రీయకైలుబండ్లు రవడం నాకూ, భగవంతుడికి కూడా నచ్చలేదని అన్నాడు. తర్కించదగ్గ విషయమేమైనా ఉంటే దానిని కార్మికులకూ, చాందలులకూ వదిలి వేసేవారు. అమెరికన్ సాంఘిక చరిత్రకారులు, వారిదేశంలో కూడా ఇదే జరిగినదని నాతో చెప్పారు. న్యూ ఇంగ్లాండ్ లో పారిశ్రామిక విప్లవము మనదేశంలోకంటే వీధై సంవత్సరాల తర్వాత బతులుబెరినా అక్కడ విద్యావంతు లెవ్వరూ దానికి సహాయపడలేదు. కార్మికులకు వదిలివేశాడు—అప్పుడప్పుడు హెన్రీఫోర్డ్ కంటే మహా మేధావులు దొరికేవాడు.

చిర మేమిటంటే జగ్జనీలో (1880-40 లలో, పరిశ్రమలు ఇంత అభివృద్ధి చెందకమునుపు) విశ్వవిద్యాలయాలలో ఉత్కృష్టమయిన శాస్త్రబోధన లభించేది. ఇటువంటి శిక్షణ ఇంగ్లాండ్, అమెరికాలో దొరికేదికాదు. ఇకేమిటో నాకు అర్థం కావటంలేదు. కాని నిజమయిన విషయం. ఈ పరిస్థితి ఫలితంగా లుద్విగ్మాండ్ (ఒక చిన్న ఉద్యోగి కొడుకు) హైడ్రోబర్న్ కెల్వి వినియూక్త రసాయనశాస్త్రంలో తుల్యమయిన శిక్షణ పొందాడు. నీమెన్స్ సైన్యం

పడిపోతున్న రెండు సంస్కృతులు

లోనూ, విశ్వవిద్యాలయంలోనూ కూడా ఎల్లెక్కోకల్ ఇంజనీరింగ్ చదువుకున్నాడు. వాడు ఇంక్వంటోరు వచ్చి విద్యార్థులందరినీ కలసరాజ్యంలోలాగా విశ్వవ్యవస్థల గానా. ఇతనివం గా అమెరికాలో జర్మన్ టెక్నాలజీస్టులు పైకివచ్చారు.

ఇందుమందు ప్రతివోటా మేనావు లెవ్వరూ ఏమి జరుగుతున్నదో తెలుసుకొనలేకపోతున్నాడు. రచయితలు ఆ పలు తెలిసికొనలేకపోతున్నాడు. కొందరు భయపడిపోయారు. మరికొందరు, రస్కిన్, ఎయిన్స్, మారిస్, లోగోవంటివారు తప్పించుకొని పోయి మే ముంచివస్తున్నాడు. విరివి కేవలం భయకాంక్ష దనలు తప్ప మరేమీ కావు. ఒక వైపు అవహ్యానియన సందులూ, పొంగిపోయాయి. వీటిని చూసినా; మరొక వైపు దీవనానికి కలిగే అవకాశాలు, అప్పటికే కూడా తొంద్రై తొమ్మిది నుండి కూడా దొరికిన అవకాశాలు దొరికడం—వీటిని గ్రహించగలిగిన రచయిత ఎవ్వరూ లేకపోయాడు. రచయిత రచయితలు కొందరికి ఈ గ్రహణకి ఉన్న శ్రమ కాని వారి వాతవరణానికి సుంపిపోయింది. దీనిని గ్రహించగలిగిన రచయిత ఇచ్చిన ఒక్క డేమో నవ్వించింది. ఆ మాటకు వస్తే ఇతనికి తెలియని విషయాలు ఎన్నో లేవు.

ఒకటి మాత్రం నిజం: దార్శనికాన్ని నిర్మాతల చాలంటే ప్రశ్నించుట అశ్రేయించవలసినవారే. “అశ్రేయం” అనేమాట ఇక్కడ స్థూలంగా వాడుతున్నాను. ఈ విప్లవ వాదును గ్రహించలేని వారంటే వాడు గొర్రెవంటేను. కాలువీడ కాలువీడి కూర్చుని, దైవదేవతలను నీచుననే వాడు మనకు అవసరం. ఒక వ్యక్తి తన కక్కరలేని వాటిని వదిలి వేయవచ్చు—కానీ అంటే అభివృద్ధి చెందగలగలగానే ఉంది. మీకు ఆచారం అవసరమయితే మీ నిలలు తిండలేక మాడం మాడండి. విద్యాభ్యాసం కలిగే లాభాలను దూషించండి. మీ జీవితంలో ఇంజనీరింగ్ తర్వాత పోగొట్టకండి. మీ సాంస్కృతికతను నేను గౌరవిస్తాను. కానీ అందరినీ ఈ విప్లవ కమలకు సరిచేస్తానంటే ఒప్పుకోను. అందులో తావివ గానికి సంబంధించినవరకూ ఎవరేని కోరుకుంటానో అనుమానంలేదు. ప్రతిదేశంలోనూ పేదవారందరూ విలసంతివరకూ తమ భూమును వదిలి కర్మాగారాలను వివచి వర్ణిస్తారు.

మాతృకారితో నేను చిన్నప్పుడు మాట్లాడినది నా బాగా జ్ఞాపకం. ఆయన తెలివైనవాడు, నిజాయితీ కలవాడు. ఏవేవంటి స్కూలు వదిలి స్వంతంగా విద్యాభ్యాసం చేశాడు. పైకివచ్చే

అవ్యవస్థాత్మకం లేకపోయింది. (కొవలీసినంత పాఠ్యం, లాక్ష్యం ఆయనకు లేవేమోనని ఇప్పుడు నాకు అనిపిస్తున్నది.) ఒక ట్రాప్ కంపెనీలో ఫోర్ మెన్ ఉద్యోగాన్ని మించలేదు. మాకు ఆయన జీవితం విస్ఫోటమా, నిర్వహణాజకమా అనిపిస్తుంది. కానీ ఆయన ఆ విధంగా భావించలేదు. తెలివైనవాడు కనుక తన సొంతాన్ని విమోచింపజేసి తెలుసుకున్నాడు. కొంచెం పనిచేసి నా విద్యార్థిగా సమాధానపడి కొన్ని రెప్లైస్ చేశాడు. ఆయన తాత ఒక కర్షకుడయి ఉండాలి. ఆయన పేరు కూడా నాకు తెలియదు. చివరకు మాకు సంగతి సరిగ్గా తెలిసిపోయింది. అనామకులలో ఒకడు. ఆయన మంచి నాన్నయ్యిం కలవాడని మా తండ్రి ఆయనకు మాత్రం చెప్పాడు. ఆయనకు చేసి ఆయనకున్నా కుమించలేకపోయే వాడు. అలాంటివాడైతే సుందరి కలు కనశీక పోయేవాడు. 18 వ శతాబ్దంలో కర్షకులుగా ఉండడం తివాహకాను—ఈ కాలం డేవీస్, జానో చదువుకొలంగా మనం చిత్రించుచుంటాం.

పాపాశ్రమిక విప్లవం ఏవిధంగా మాస్తే అవిధంగా కనుపించే—అంటే పెనుంచి మాస్తే ఒక విధంగానూ, క్రిందనుంచి మాస్తే మరొకవిధంగానూ ఉంటుంది. ఈ వాడు చెప్పేసేసేసే మాస్తే ఒక విధంగా కనిపిస్తుంది. అని కూడా ఒక గ్రామం నుంచి మాస్తే మరొకవిధంగా కనిపిస్తుంది. మాతృక వంటివారికి కష్టం ఒక గురుతి అని గొప్ప.

నానికి నాయన వ్యక్తిలో ఇంకా ఇంకా సమస్యగానే ఉన్నది. ముందువచ్చిన కాలాల్లో ఈ విప్లవం ఫలితాలు స్థూలంగా అర్థం చేసికొంటున్నాము. శాస్త్రం కలిగిన అభివృద్ధులకల్ల జనాభాసంఖ్య పెరిగింది. తిండికి కావలసినంత కొనుక్కుతున్నది. ప్రతివారికీ నివసనం వ్రాసునం తెలుసు. ఆరోగ్యం, తిండి, విద్య, ఇతన్నీ విప్లవంకల్ల సేదా చేవారికి లభ్యమవుతున్నాయి. ఇతన్నీ ముఖ్యమయిన లాభాలు - వస్త్రాలు కూడా లేవేపోలేదు. ప్రశ్నించుకోవచ్చు డేవీస్లు యుద్ధం నాచుకు కూడా తోవ్వడ కలవు. కానీ లాభాలు మిగిలాయి అనే మన ఆశాజ్యోతులు.

కానీ ఇంతలో ఎలా జరిగిందో మనకు అర్థం అవుతున్నదా? పాత పాపాశ్రమిక విప్లవాన్ని అర్థం చేసుకుంటున్నామా? ప్రస్తుతం జరుగుతున్న శాస్త్ర సంబంధమయిన విప్లవాన్ని అర్థం చేసికొనగలుగుతున్నామా?

(‘ఎన్ కౌంటర్’ నుంచి)

లక్షణసార సంగ్రహము

శ్రీ రావూరి దొరస్వామి శర్మ

భారతి 1959 ఏప్రిల్ నెల సంచికలో ఒకటిత మైన మిత్రులు శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్య గారి లక్షణసారసంగ్రహమును వ్యాసమును జదివితీ. అందు బహుమర్శింపబడిన విషయములకూర్చి నాకు గొన్ని యభిప్రాయములు దొచ్చినవి. వానిని ఖద్వ్యల్లోక మున కెఱుకపఱచు సాక్షిశముతో నీ వ్యాసము వ్రాయు చున్నాను.

చిత్రకవి పెద్దనకృతి లక్షణసారసంగ్రహమునకు బ్రతియొక్కటే యాంక్షాసాహిత్యపరిపత్తువారికి లభించినది; ప్రత్యంతరము గానరాదు. కాని కీర్తి శేఖరులు శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారి కుమారసంభవ క్రీడాభిగ్రామ పీఠికలోని వ్రాతలంబట్టి, లక్షణసార సంగ్రహములో గవికృత లక్ష్య లక్షణములే కాక యాప్యకవిగానులంగునకల నితరగ్రంథోదాహృతులు చూపబడిన ట్లుహింపవలయున్నది. ఇప్పుడు ముద్రిత మైన గ్రంథములో నితరగ్రంథోదాహృతులు లేవు. ఇది మూడాశ్వాసముగ్రంథము. మానవల్లి కవిగారి వ్రాతలం బట్టి పెద్దనకవిగ్రంథ మధము అతాశ్వాసముల గ్రంథమై యుండినట్లు తెలియుచున్నదిని శ్రీ బులుసు వారు వ్రాసినది. కాని కవిగారి వ్రాతలంబట్టి యట్టి యార్థము దొపగు. “పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహములో 6 వ అశ్వాసమునుండియు, ౯ త్సాగరిక ర్తిత వయాశ్వా సమునుండియు బద్ధియు లుదాహరించుచున్నారు. ఇండియ చూచినకృతి నేటికెట్లు క్రొత్తదగును?” (కుమారసంభవ పీఠిక - పుట 4) ఇందిలి సంవిర్భమును బా కిరించినచో “కుమారసంభవ వత్సాశ్వాసము నుండి పద్ధియు పెద్దన లక్షణమున సాదాహృతిము” అని యర్థ మగునుగాన తెద్దన గ్రంథ మాతాశ్వాసములు గొదనుట పొసగును.

మానవల్లి వారు చెప్పిన గ్రంథ మెచ్చటనున్నట్లు నేటిదాక దెలియకలేదు. ఆక వేలి కవిదా ల నేనున్న రూపముతో స్వకీయ లక్షణ లక్ష్యములతోనే గ్రంథ మును గించించితిర్యతి గొంతికాలానకు నితర గ్రంథో దాహృతుల కేర్పి మరొక ప్రతి వ్రాసియుంచెనేమో?

అప్పట్టున గెండుతెలుగుల ప్రతులుంట కవకాశము గలను గదా? సంక్షేపస్పదమైన యూహాకల్పనలతోడి యీ ప్రసంగమింక జాలింతము.

ఆంధ్రలక్షణగ్రంథములు సంస్కృత లక్షణ గ్రంథములకంటె విలక్షణముగా నుంటుకు గారణము లేకపోలేదు. ఛందోగ్రంథములంగు వ్యాకరణము, వ్యాకరణగ్రంథములంగు ఛందము చెప్పబడినను. గణ యతి ప్రాసనిబద్ధమై మాగ్గుటకు పిలుపపని శబ్దరూప ములనే ప్రమాణముగా గొని తెనుగువ్యాకరణము నిర్మింపబడియున్నదిని విద్యత్కృతులకు విదితియు. తెనుగు వ్యాకరణముంగు లక్ష్యము తెల్ల ప్రచోబద్ధ ప్రయోగములే. అన్యములు ప్రమాణములు గావు. ఇది యనాదిసిద్ధ మిభావకు. వితత్కారమున ఛందో వ్యాకరణము లనివాభివ సంబంధమున నెలయును లక్షణ గ్రంథములంగు గాన వచ్చెను. ఛందోవ్యాకర ణములు కావ్యరచనోపకరణము లగుచే గొందఱు కావ్యలక్షణములకు నలంకారాగుల సయితము చెర్పి చెప్పిరి. (ఉదా. కావ్యాలంకారిమాదానుజ్ఞ.) యిది పెద్ద నయ బ్రాచీనాంధ్రలాక్షణికుల ననుసరించి తన ఛంద మున వ్యాకరణము గొంతయు సంతకు బూర్వము తెను గున జెప్పబడిన నాటకలక్షణము గొంతయు వ్రాసి పెట్టెను.

“కాలమునుబట్టి యిది యాప్యకవికంటె బ్రాచీన మైనను విషయ వివరణమునంగు దానికి దగ్గరిదినియే చెప్పగలెను. లక్షణ జిజ్ఞాసువుల కిది యొక్కటగా నుపయోగింపని కాగణము చెరినో యేమో దీని యునికియే చాలనుండికి దిలికుకపోయినది. దీని రచయిత ప్రఖ్యా తుకు కాకపోయెను”—అని శ్రీ బులుసువారు వ్రాసినది. (పుట. 11)

ఇదియొక్కటే గాను, ప్రాచీనములకు కవిజనా శ్రేయస్సందోద్యతాగు లేదయు విషయ వివరణముం దప్పకవియమునకు నిర్వాహివే. ఆ గొప్పము పెద్దన కృతికిమాత్ర ముగోపింప కల? ఇది చదివిన పిమ్మట మఱియేది యేనియు జదువు బుద్ధి

లక్షణసార సంగ్రహము

యేలా వొడమున్' అని యప్పుచి స్వగ్రంథమును బ్రశంసించినాడు కదా? ఇది కొంతవఱకు యథారమనక తప్పదు. చిత్రకవి పెద్దన బ్రఖ్యాతుడే; లక్షణసార గ్రంథమును బ్రఖ్యాతమే కాదు. కీ (కంది గాంధీ) ములు చాలియున్నవి మాకుగా: "లక్షణసార సంగ్రహం బొందరించి యున్నట్లే" (బ్రఖ్యాతుడని చిత్రకవి పెద్దనాగ్నికాదు) — చిత్రకవి అంతటివ్యక్తి వారిచ్చింది సామాన్యంగా నాటికి. "స్వలక్షణసార సంగ్రహం బొందరించి తనకి మిత్ర పెద్దన కనిం గుడు" — చిత్రకవి గమకవి సాంబిగాము.

లింగనూరు తిమ్మకవి (క్రీ. శ. 1560) సులక్షణ సారముని (నావిశ్చ ప్రకటితము) నింపలి పద్యములై కొనెను. ఇప్పటి సులక్షణసారము ప్రతిగా లేదు గాని కంగుకూరివాగు తిమవద్దనున్న యముదిత సులక్షణసారమునుండి చిత్రకవి పెద్దన మతియును ఖండించిన 'అనుమ నగ మొకో' మును రి మంబున లక్షణ సారసంగ్రహం తెనకు వచ్చించె జిత్రకవి పెద్దన... అను పద్య ముదాహరించిరి. కొలూరి గాంజ నేయకవి సుకవికర్తానుతియునను, పొత్తిపి వేంకటరమణకవి (17 శతాబ్ది) లక్షణ సారముచేతుంగును, న రాకవి గుఱువాడయ్య (1600) లక్షణసారముచేతుంగును నీతిని పద్యములు పెక్కు లుదాహరించియున్నాడు.

రాజపరపు వేంకటకవి (క్రీ. 1575) ప్రబంధ రాజవేంకటేశ్వరి విజయవిలాసముంగు లక్షణసార సంగ్రహమును చేర్చొన్నాడు. (పు. 14) ఇంకను ముద్రితములుగాని లక్షణగ్రంథములు పెక్కు గలవు. అందెగతకు దీని నుదాహరించిరో? అప్పుకవి యీ గ్రంథమును చేర్చొని యింపలి లక్షణగ్రంథముల నుదాహరించెను. దీనిని జూచియే కాబోలు దన గ్రంథము నకు స్వలక్షణసారసంగ్రహముని కూచించి తిమ్మన పేరు పెట్టెను.

పెద్దన యీ కృతికి జాలవఱ కనంతుని ఛందో ద్వైత మాధానము. ఛందోద్వైతాన్నియూచే రచితమైన దీ లక్షణసార సంగ్రహమునుబ యుధియ గ్రంథముల బరిపాలించిన జిలికూడెను. అనంతుని వ్యాకరణ ప్రకరణమును మాని గూతకు చెప్పని శిష్యులకొగ నిర్ణయము నాటకలక్షణము, చిత్రకృష్ణలక్షణము నీతిగు క్రొత్తిగా జేర్చెను. అనంతుని పరిపద్యానుకరణములు, లక్ష్యలక్షణానువాదములు పెద్దన గ్రంథముం దగిలిన గానవచ్చును.

(1) అక్షరక్రమము : "అక్షరములు 52 అని పెద్దన మతియు. శ్లోకము వర్ణాంతరముగా గ్రహింపబడినది. సంస్కృత వైకృతాక్షరములు 12 కాము నంగీకరింపగు" అని బులుసునాడు వాసిగి. (పు 11 12)

పెద్దన లక్షణమునకు మూలముందగిన యీ క్రింది యనంతుని ఛందోద్వైతమునంపలి పద్యము లిట్లు వర్ణపమాన్నా యమును నిర్దేశించెను:—

క. భూమి బనాణమ్మని నా

గా మెఱసి అకౌమానిగా స్వరములగున్

నా మొదలు శ్లోకము తున

యో ముప్పది నాల్గు వాల్లులగు వ్యంజనముల్.

క. తన వ్రాస్యంబులు దీర్చు

లగు అ ఇ కి ఋ ణి లును వెండి వ్రాస్వాభావం

బరు వి ఐ ఓ ఔలు నె

సగు అం ఆ అనగ పోవక స్వరము లగున్.

క. కచటకపవర్ణ వర్ణము

లెచటక స్పర్శలగు నిగవనేనై మఱియుం

గుచితగతిక బాణ నమ

(ప్రవయం బనువాసికృష్ణ బ్రహ్మతినొందుక.

క. యగలవ లంతిథలువా

బరగును శివసహులు శేషపతు నూద్యులనక

సారిని శ్లోకారము గూడగ

సరి నేబది యయ్యె వర్ణసంఖ్య ధరితిక.

క. శిలలకు భేదము లేదను

పలుకున భావోగి యొగు పగులగు వర్ణం

బులు సంస్కృత భావకు మఱి

తెలుగున అశిలనగ రెం పదిక మంగు వారీ.

(4. ఆశ్వాస. 123...127)

ఈయనంతుని పద్యములను జూచియే మన పెద్దన శ్లోకారమును వర్ణాంతరముగా గ్రహించె. సంస్కృత వర్ణములేబదితో అశిలు రెండు తెలుగున నధికముగాన నిమిత్తమున 52 అగును. శ్లోకార దీర్ఘ గునంతుకు చెప్పి, పెద్దన చెప్పి, తెలుగులో వ్రాస్యకములు (ఎ-ఓ) అశి లతోబా టనంతుకు నిర్దేశింపయ్యె; పెద్దన విడిచిపెట్టె గాబోలు. (మా—అస్యకు నుశ్చిని ఇన్వయి ధిరణి ఉన్వయి ఋనతువ్కనగ్నియును వ్రాస్య నీ చిగ్రు ఔకార మీకు డో ఔలదితి... శ్లోకార లేనదికనెడి ఋ శ్లో మగును. 1-28) శ్లోకారమును వర్ణాంతరముగా చెప్పినందుల కనంతునిట్లు విమర్శించినా డిప్పకవి—

“కాకుమ జన్మయైన త్మకార మగుట

దలప కేబది లిపులలో దాని రూప్య

తొలత భిన్నా త్మరంబైన దోష్టానా

విడిచి పెట్టెననుకుండు నట్టిగాడె.” (2-12)

వర్ణములలో త్మకారమును గ్రహించు సంప్రదాయమును గలదు. ‘ఆకారాదిక్షకారా తి వర్ణాః స్యుర్భాత్మకావ్యాకూః’ అని చింతామూర్తిచంద్రికలో మాతృకా వర్ణాదులు చేయబడెను. ‘ఆకారాది త్మకారాతిః అక్షః తత్త్వతా తత్త్వోత్తనిధి ధూతా వా మాతా అక్షమాతా’ అని ఆప్తే నిఘంటు.

ఇకొర దీర్ఘ గుప్తమును భిన్న వాతములు గలవు. మంత్రాస్త్రమున మాతృకావ్యాకూః ఇకొరము గ్రహింపబడినది. శ్లేఢండు శ్లేఖరమున ‘ఇ వర్ణస్య ద్వావిధాతమ మ్రాతివివరణములో దీర్ఘ శ్లేషి లక్షణి’ అని దీర్ఘంబు సుంపనమునని వ్యాఖ్యానింపబడినది. ‘ఋఇకర్తయో గ్విభస్యన్యన్యన్యం నాద్యోమ్యను నాన్తి కము కలిమింజేసి ఋవర్ణ దీర్ఘముచే ఇవర్ణ దీర్ఘము వ్యాకర్తయే సాధితము. ‘ద్వయా విదోమస్యాహో విస్య వోషశి స్వగాః’ అను మాగుచి వచనము ఇకొరమును గ్రహించెను. ఏకక్షర నిఘంటువులలో ఇకొర మున క నేకార్థములు చెప్పబడెను. ఆంధ్ర లాక్షణికులు భీమనాగులు ఇకొరమును శిష్టి. అహోబలపంజి తుడు ఇకొర ఐదుము మిత్రభేదముల జర్పించెను. “కేమంచి న్మతే ఇవర్ణస్య దీర్ఘగ్రహణం సమృత్తమ్” (పు 186).

వర్ణసమామ్నాయములో ఇకొరము గ్రాహ్యమని త్మకారము వర్ణాంతియు గాకున్నను దెనుగు లాక్షణికులు పెక్కుగా గ్రహించినారు.

(2) కౌవ్యస్వరూపము :

అష్టాదశివర్ణలల శ్లోకును ‘ఋకుగి వన జల...మంత్ర తనయ మాత్య పాణయ నృపతి మగు వర్ణశలు... (1-13)’ అను పెద్దన పద్యమున ‘దూత్య’ అనుటకు మాటుగా ‘దూత్య’ అని యుంపవలెనని వ్యాసకర్త లగ్నాచిఃలో (12 పు) వాసి.

‘నగర్ణ కశైలధ్ర...మంత్రమూత ప్రకూతాజి...’ అను ప్రతాపగుప్రీయా లక్షణమున ‘దూత్య’ అని యున్నది. గాని ప్రతాపగుప్రీయానువాద మన దగిన నరసభూపాలీయమున నీ సంస్కృమున, ‘పుర పింధునగ ర్త్వినశి...నయవరచన యాత్రాజదౌత్య విభువర్ణనముత్ (2-166) అను పద్యమునను ‘దౌత్యమే’

చెప్పబడినది. కారణము మృత్యుము. పై పెద్దన పద్య మంగును మూర్తి పద్య మంగును ‘దూత్య’ శబ్దమును ఒరింతుమేని సంయుక్త పూర్వాక్షరము రుగ్గై గణధింగ మును. పెద్దన్నది తిప్పన్న మూర్తిది తిప్పే. అంతియేల విన్నకోట పెద్దనయు గావ్యాలంకారమ దామణిలో ‘దూత్యమే’ శ్లోక్కున్నాడు. “పురవారాశి వహీగర్ధ...స్వయం నర పుత్రోత్సవమంత్రమాత్మి రణవోద్వైక్రాంతి సంకీర్తనానర ముద్దాదశివర్ణ వాన్వితము ..... (8-92).” ఇందును గూర్తశబ్దము పరింపవలెనను. అదియును గాక ‘దూత్యమే’ విన్నకోట పెద్దనాభివేతముని యందే తిర్వాతి. 183-184 పద్యాంశున దెలియుచున్నది. ఆ పద్యాలలో వరుసగా దూత్యలక్షణ లక్ష్యములు చెప్పబడ్డవి. దూత్యము వాతాంతరముని విస్పష్టము కావ జెద్దనవాత యసంగత్యుగా 1.

(3) ప్రాసవిషయము : అందుకు ద్వాదశవిధ ప్రాసములను శిష్టాంతిగౌత శబ్దాలంకార విశేషములను పరిగ్రహప్రాసముల వ్రాసె. మన పెద్దన గెంటి నేకము చేసి 18 ప్రాసభేదముల చెప్పె. ఇందలి లక్ష్య లక్షణము లన్నియు భంవోద్వృత్తానుసారములే. అందలి పదముల కూర్పుకొన్ని పట్ల యథాతథముగా గ్రహింపబడినది. పెద్దన రచనలోని రుగ్గోషము లనంతని రచనకు జెందక తిప్పగు.

“ఇందలి ప్రాసముల లక్షణోదాహరణలు లన్నియు నొక్క సీసమాలికలో నీయబడినవి. కావున కొన్నియెడల యతులను, మఱికొన్నిచోట్ల బ్రాస యతులను ప్రాసభేదముల కుదాహరణములగా గ్రహింపవలసివచ్చుచున్నది” అని విమర్శ. (13. పు).

ప్రాసలక్షణోదాహరణ లసంతాప్త వ్యాదులను గీతపద్యాలలో చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు ప్రాస యతిలో నిబద్ధమొనర్చిరి. పెద్దన సీసమాలికలో శిష్టినాడుగాన బ్రాసయతులలో బ్రాసోదాహరణలు తిప్పనిసరిగా నిబద్ధములై నవి. వ్యాసకర్త చెప్పినట్లు ప్రాసోదాహరణలకు యతులను గ్రహింపవలసిన పట్లు వాకింగు గానరాలేను. ఎంచేని ముద్రాప్రమాద ముంపగద్యు.

1. వనజలక్ష్మీ శిశిరపు తివయోదయ వాన యన దౌత్యభి వివాహ...వర్ణనలు దలగృతులక - అని రుక్మాంగదచరిత్రలో (1-18) దౌత్యమే శ్లోకవ బడియె.

లక్షణసార సంగ్రహము

(అ) సంధిగతప్రాస :

“పవనజా కవచ మే స్ఫులియింతు నవనిధి
సంధిగత ప్రాస సంజ్ఞ దనగు.”

ఇంగు సంధిగతప్రాస కుదాహరణ లేదనితోమను. ఈ సాశయు సాగిగాను. ‘పవనజా కవచ మే—గు వతితు నవ నిధి...’ అని యుండువలయు. విను + పతితు విను వతింతు. ఇంగు సిద్ధిగతకారమునకు సంధిగత వకారమునకు బ్రాస ముంచబడినది. విను గ్రుతప్రాసముగాన ‘విను బతింతు’ననికదా సంధి గలుగునను శింక రావచ్చు. విను + పివస వినువివస అని గసవదవాశేషము భార తమున బ్రాసస్థలనిబద్ధమై యున్నది.

“కవచవలను గాంధీవము

నవలనిధిం బవపు ముంద జగదము డిగు మే
ను వివస డిగియెను...” (శ్లో—2-333)

ఈ మహాభాగతిప్రయోగమును జూచియు. ‘ఎవ్వండు వతిండు’ అను కాశిఖంఘ్ర ప్రయోగమునందలి తెనుగు మీద తిట్టెను పగవములకు గసవదవాశేష ప్రాప్తిని జూచియు మన పెద్దన ‘విను వతింతు’నని ప్రయోగించి యుండును.

(ఆ) ప్రాదిప్రాస :

“ప్రాదిప్రాస మను వేరేల వచ్చెనో తెలియ కున్నది”—అని విమర్శ (13). ప్ర + అన—ప్రాణ. ఇంగు గకార మాదేశము. ఇ ట్లాడేశి గకారమునకును గేవలనిక రమునకును బ్రాస ఘటించనగును. (పూనుక.. ప్రాణ). ‘గుణ...నున’ అనురీతి సిద్ధికార గకారము లకు బ్రాసమైత్రి లక్షణ విగర్హము. ప్రాదులపైని గత్యుపస కీప్రాస చెల్లుగాన ప్రాదిప్రాస నామ ముంచ బడియె. ఇది పెద్దన పెట్టిన పేగుగాను. అంతకుముందే యనంతుకు దీనిని జెప్పె:

‘ప్రాదియై యన శిబ్దంబు ప్రాణమగుట
బరగ నిగలకు వేర్యెఱి ప్రాసమయ్యె
క్షోణి గరుడైతై నేనుగు ప్రాణమనగ

దానవారాతి వేరేల ప్రాణమనగ’ (భం-1-48)

(ఇ) ఋప్రాసము :

“ఆ ఋకారము రేఫతోరహి గూర్చుట
ప్రాధురౌ కవులు ఋప్రాసమందు.”

“లక్షణ మీయబడినకకాని యుదాహరణము లేదని విమర్శ.” (పు 13)

ప్రథమార్థమందు బ్రారంభమండె యుదాహరణ మున్నది.

“ఆ ఋ.....తోరహి”

ఋకార మచ్చెప్పను దేనుగున బదాద్యంబులు

ఋ ౪ ధ్యంబులు రలతుల్యంబుగాన ఋకారము నకు రేఫతో బ్రాసము చెల్లుబడియైనదని యెఱుంగునది. అంతుడీ ఋప్రాసమును జెప్పె. (మా. 1-48)

(ఈ) ప్రాసమైత్రి ప్రాసము :

ఋ యులై ముత్యముకల నీ ప్రాసమును (శిమ దుసంపన్ను—పెప్పలై) జెప్పలు యనావశ్యక మని విమర్శ. (పు. 13)

ఇ యుది పుష్టప్రతిప త్తికై చెప్పబడినది. పెద్దన తన పూర్వోక్తాణికుల ననుసరించియే దీనిని జెప్పె. మాడానుణి చ్ఛందోదన్వజ్ఞాదులం దీ ప్రాసభేదము లక్ష్యలక్షణములు చెప్పబడినవి. (మా: కార్యాలంకార మాడానుణి, ఋకాంతప్రాస ఉ-7. 85, 87.) ఛందోదన్వజ్ఞము (1-40, 42) - కూకముంచి తిమ్మ కవియు జెప్పెను. (సర్వలక్షణసారసంగ్రహము. పు. 100)

(4) గుతి వివము: చిత్రీకవి పెద్దన ప్రాసభేద ముల ననంతకు చెప్పినవాని నే యథాతథముగా గ్రహిం చెనుగాని యతిభేదములగు గొంత మాగ్నచేర్పుల గావించె. అనంతుకు 24 యతులు చెప్పగా నీతికు 27 యతులు చెప్పెను. అనంతుకు చెప్పిన కొన్ని యతిభేదము లను వదలి కొన్ని క్రొత్తిగా జెప్పెను. అనంతుని యతు లంగు పెద్దన దానేవేని చెప్పెనో వాని లక్ష్యలక్షణము లనంతానుకరణము చే.

(అ) “ప్రాసగుతిని పెద్దన తెలుపకుండుటకు గాగణమేమా బోధపడున్నది”—అని విమర్శ (పు. 14)

ప్రాసయతి యొక యతిభేదముగాను. పీస గీతారు లందు యతికి మా త్రీప్రాసయతి యంగీకృతము. దీనికి బ్రాసలక్షణమేకాని యతిలక్షణము వేతేదియు గ్రొత్తిగా లేదు. ఇదియొక యతిభేదముగా బ్రాచీన లాక్షణికు లెవ్వగును చెప్పలేదు. అప్పకవి మాత్ర మీ యతిభేదమును జెప్పెను.

(ఆ) “ప్రాది, ఆదేశ, ఉభయ, అఖంఘ, శిం ధ్యాదియతులు నిశ్చయమాసయతి మండే లీనమగుటచే బ్రశ్నేకముగా జెప్పలు యనావశ్యక”మని విమర్శ. (14 పుట)

ఇది కొంతగణన వాస్తవమేకాని ప్రాచీన కవి భీమననుండి నిన్ను మొన్నటికణకు ఛందికర్రుని నిర్ణయమాసయతితో బ్రాహ్మణికాదిశాతులను సయితము చెప్పమ వచ్చిరి. ఉభయశబ్దాలోనిన్ని భేదములు లాక్షణికులు పుష్టప్రతిప త్తికై చెప్పిరని తోచెడివి. అనావశ్యకములుగా తైని బరిగణితిములైన ప్రాది

ప్రభృతియతులను జెప్పిన లక్షణగ్రంథముల నీకింద చెప్పెను.

ప్రాచీనుతి — కవిజనాశ్రయము, కావ్యాలంకారమాదామణి, ఛందోవిద్యము, అప్పకవియము, కవిజనసంజీవని, ఆనంద రంగ స్థందము, కూచిపూరి పర్వలక్షణసార సంగ్రహము, 2 లక్షణదీపిక, 3 లక్షణ శిరోమణి, 4 కవిచింతామణి, 5 కవితాలక్షణసారము, సులక్షణసారము.

ఆగణితయతి — మాదామణి, రంగగణాచ్చందము, లక్షణదీపిక, కవితాలక్షణసారము, సులక్షణసారము

ఉభయయతి (యుక్తవిస్తర్యయతి) — అప్పకవి, లక్షణదీపిక, లక్షణ శిరోమణి, సులక్షణసారము.

శిశురద్యానయతి (సూక్ష్మపయతి) — అప్పకవి, సులక్షణసారము, లక్షణదీపిక, లక్షణశిరోమణి, కవిసంజీవని, రంగగణాచ్చందము.

అఖండాక్షరసూత్ర నిర్ణయసూత్రములు నే గతార్థము కాగోదనుట సాగదు అఖండాక్షరములని నిర్ణయసూత్రము గతార్థముగాని నిర్ణయసూత్రములని అఖండాక్షరము గతార్థముగాదు. స్వరవిభిన్నత శబ్దములం దెల్ల స్వరములను గాని వ్యంజనములను గాని యతి పాటించుట అఖండాక్షరము లక్షణము. వసుధామన, సక

లార్థ, దివిజారి, తలంచుచుండు, కొడుకులల్లు, నాకిష్టము, వినున్నను—ఇత్యాది సంగతి గతి శబ్దము లందు స్వగత్యంజనములకు యతికూర్మములు యతి యనబడు. ఇది ప్రాచీనప్రభృతి యతులకు భిన్నము. నిర్ణయసూత్రము వేటు; ఇది వేటు కర్ణాలు. జనార్దన, రమాయణ, నాగాయన, రసాయనాది శబ్దముల నిర్ణయసూత్రములందు జేసినను. పై వసుధామన... అందుచుండు... ఇత్యాదులు చేవు.

ప్రాచీననిర్ణయసూత్రములు అఖండాక్షరములని జెప్పిన ప్రాచీనాగ్రహణీయ లక్షణములు పెక్కుగా గలవి. చిత్రాచి పెన్న ప్రంథములకొక కవిజనాశ్రయ, కవిచింతామణి, కవిసంజీవని, కవితాలక్షణసార, సులక్షణసార, లక్షణదీపిక, లక్షణ శిరోమణి, సర్వలక్షణసారసంగ్రహము, రంగగణాచ్చందము లందు అఖండాక్షరము చేప్పబడినది. హంసవిభిన్నములు

2. నారాయణ సునాథ గ్రంథము (1600). 3. పాత్రప వేంకటరమణాచారి (17 శతాబ్ది). 4. తాతాచారి (15 శతాబ్ది). 5. ఓరుగంటి రామకవి (18 శతాబ్ది) - వైలక్షణగ్రంథకర్తలు; ఇవి యానుదీతములు. 1, 2, 3 గ్రంథములు మద్రాసు ఓరియంటల్ ప్రెస్ ద్వారాను, 4 నాహిత్య పరిషత్తులోను గలవు.

రాబిన్ మౌడ్

ప్రపంచ మంతటా
మన్నన పొందినది

SEN HARTICH

SRC-52 TE

లక్షణసార సంగ్రహము

గవిత్వరచనగూర్చి తెల్పు సందర్భమున నీ వడిభేదము పేర్కొనబడెను. (8-127)

(ఇ) చక్కటియతి :

విభక్తి మువర్ణముతో పు పు బు భు లు యతి చెల్లుట చాలికయతి, కేవల ముకారముతో యతి చెల్లుట చక్కటియతి—ఇది పెద్దన లక్షణము. గెంటిని గలిపి పు పు బు భు లు ము వర్ణముతో జేలునని యొక్కయతి భేదముగా జెప్పిన జాలును. 'యతిస్వయ నిరూపణ మనాకళ్యక్'మని విమర్శ.

పెక్కుగు లాక్షణికు లీ గండు భేదముల వ్రాపి యున్నాడు. చాలికయతి వ్రాచినమతము. చక్కటి యతి శుభావహమనియు. భారతమున చక్కటియతికి లక్ష్యములు గానగానంగునది. ఉభయమతి ప్రదర్శనారము గండు ముతులుగా జెప్పబడినవి తోచెను. ఇట్టి పద్ధతి యున్నవిమమం దతియతుల విషయ మునను జూపబడుచున్నవి. (మా : అభేద—అభేదవర్ణ యతులు; తిప్పవన్యజ - విశేషయతులు).

తాతంభిల్లు కవినింతామణిలో నీ మతి యుసంగ తిమని వక్కాణించె.

‘చక్కటి యతి నుని కొందఱు.

మొక్కలముచ పు పు బు భు లు నూనెట్టుగరొ కొక్క పన్నుగా చెప్పెలకు విని గక్క సముగ గలి నుతింబు గాగు ముకుంచా’

(వలివ్రాసాధికారము)

దీనింబట్టి తాతంభిల్లనకు బూర్వాపే యాశుతి భేదము ప్రచారములో నుండెనియు వ్రాచినకవి సమ్యక్ము గాకుండెనియు చెల్లదుగుచున్నది త్వరిత వాంగీకరించుటచే గెండుభిన్నయతులుగా నీర్పించి

(5) నాటిక ప్రశంస : తెనుగున బ్రహ్మభు ముగా నాటలక్షణము దల్పివిఖ్యాతినిల్పివి పెద్దనకే దిక్కినది. ఛందో లక్షణమును నాట్యముగా నూచినా మ్రాతిముగ దల్పింజే నాటకలక్షణమును వివరించి వ్రాయఁదొడ్డి. పన్నుకొల పెద్దన

“అసద్యోద్వృత్తిమును

గూ పకములు నాఁకములు గూఢము లగునా

రూపను నింపు కావ్యతి

బ్రాహ్మిండును నాటకములు బహుళము లరయన్”

(4-8)

అని నాటకములను ప్రస్తావించెను. చిత్ర కవి పెద్దన మూర్తికవులు సమకాలికులు. అప్పటికే ప్రచారమునకు వచ్చిన మూర్తి కావ్యాంకౌర సంగ్రహములో నాటక ప్రకరణము చెప్పలేదని పెద్దన దీనిని ప్రవచించినా! మూర్తికవుల పద్ధతే ప్రసిద్ధములు.

అతని ద్వ్యర్థికిఁ బెద్దన కుమారుడు అసంకవి వ్యాఖ్య రచించె గదా!

ఇంగు ముద్రణ సాధిత్యము లేర్పకుటచే గవికి మూలవిషయార్థావగతి కాలేదను కళంకము వ్యాస కర్తచే నంటగట్టబడెను. “నూచ్యము దృశ్యశ్రవ్య భేదములచే ద్వివిధమని, అనూచ్యము వివక్తంభాగు లచేఁ బంచవిధమని చెప్పబడినది. (8-59) ఇది ముద్రాప్రమాదమేమో! ఇందిట్టి ముద్రా ప్రమాదములు పెక్కులు గలవు. నూచ్యమునందే వివక్తంభాది భేదములు చెప్పవలె. (98-99 పుటలలో) “లీల వివక్తంభ చూళికలు సంకాస్య మంకావతార ప్రవేశాఖ్యలైన నూచనార్థాన్వితములు” అని పెద్దనచే సరిగానే చెప్పబడినది.

పాఠకులకు దెలియుటకై యీ ప్రకరణములోని కొన్ని ముద్రాప్రమాదముల జూపెద.

ఉప గూపకములు : (94-ప.)

నాటికా సజ్జక శ్రోతకోపక్షిణం

బును గొప్పి బాణికల్ మాల్పగొణ

సల్లాపకంబు ప్రస్తానంబు కావ్యంబు

రహిమించు భిల్లిని గానకములు—గీతిలంచు

నవి ముపగూపములు వగనగా పై కళాంబును, బాణికల్, మాల్పగొణ సజ్జకములు అనునవి సహాయ పాఠములు.

ఉత్పిష్టాంకలక్షణము : (90 ప.)

‘రిసము కరూముగ బ్రఖ్యాతి మిగిల్పతి

మును శ్రీ చిలంబు మొనసేయుండు

వాక్యధిమును బిలవ త్పింధ కృత్యగు

లును నాయకుల ప్రాకృత నరులుగను...

ప్రతాపగిరియును నిల్లున్నది :

“యలేతికృత్రిం ప్రఖ్యాతిం, ప్రధానం కరూరసః,

స్త్రీణాంబాసో వాక్యధం నేతాః ప్రాకృతావరాః.”

పెద్దన పద్యములోని ‘శ్రీచిలంబు’ - పాదపాటు

‘స్త్రీచిలంబు’మని యుండవలె, కాని సాహిత్య పర్వ

జాగుల ప్రకారము ‘స్త్రీచిలంబు’ మనవలయు.

ఇంక నిట్టి వన్నో కలవు. వ్యాసవిస్తర కంకచే

విరమింతును. ఛందో వ్యాకరణ విషయములంగు పెద్దన

తన పూర్వ లాక్షణికుల ననుసరించెనని, పరివర్తనాది

ప్రతిలో ముద్రణ ప్రమాదము లిట్టి కంకలకు దాగితివిన

వని యిందాక నాచేసిన పరామర్శలన దెలియగలను.

8. కూచిమంచి వంట్రాయకవి తన సుకవి మనోరంజనిలో నీ విషయము నూచించె. ఇతని గ్రంథ సముద్రితము.

మ గు వ మ న సు

శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

పాత్రలు : జానికమ్మ - చంచల.

[ప్రక్కదిలో, మధ్యతరగతి వాడి ఆశల జీవితంగా మధ్య మధ్యలో ఆరిపోతానని బెదిరిస్తూ వో కిరిసనాయిలు దీపం వెలుగుతోంది మంద మందంగా.

తెర తొలగేసరికి, యూధయ్యాపతి దాటి జీవితంలోని నొడవకులతో, అనుభవాలతో వార్ధక్యానికి మరింత చెరుగుగా వున్నట్లు కన్పిస్తున్న జానికమ్మ, చీరచేసు తలమీదకు లాక్కుని, నిండా పచ్చని వో దుప్పటి కప్పుకుని, అవకాశాలను దగ్గరకు కూడదీసుకుంటూ వోక వాలకుర్చీలో నలతగా పడుకుని వుంటుంది. మనిషిలో ఆనందం లేదు. ఏవో ఆలోచనలు. వారం పదిరోజులనుండి మంచానికి అంటి పెట్టుకుని వుండవలసిగావడంతో మొహంలో విసుగు, నిరాశ, ఎవరిమీదనో కోపయా కన్పిస్తున్నాయి. అయినా తన ప్రకర్తనను తను నిభాయించుకోగల మంచాతనం ఆమెలో లేకపోలేదు.

ఆమె కున్న ప్రక్కనే వో తేబిలు వుంది. దాని మీద చిన్నపీ, పెద్దపీ ఆనేక రకాల మంగుసీనాలు. ఒక సీసామీద 'వివం' అని వ్రాయబడివుంది. గోడలకు దేనుళ్ళు చిక్కతంగా ప్రేమాడుకున్నాడు.

సమయం ఆగు గంటలు దాటింది. కిటికీలోంచి సిగరెట్టు పొగాకంటి నల్లుగు గదిలోకి ప్రసరిస్తోంది. కానీ నాటిక జగురుతున్నంత కొద్దీ, అది క్రమేపీ తగ్గిపోతుంటుంది.

(ప్రక్కదిలోనుండి అంత బిగ్గరగానూ కాకుండా, మరి అంత మెల్లగానూ కాకుండా రేడియోసంగీతం...ఎవో విమంగీతం.

ఒక వాటిగా వేసివున్న గది తలుపులు కొద్దిగా విడిగడ్డాయి తలుపుమీద మధ్య(వేలితో చప్పుడు.)
జానికమ్మ : (మెల్లగా) ఎవరీ?...లోపలకు రావచ్చు.
(అందంగా, ఎత్తగా, సన్నగా, పోగకన్నులతో, నల్లని జాట్లు నుడిమీద తెల్లని మల్లెలను కనులుగా తుగుముకోన్న చంచల లోపలకు ప్రవేశించింది. మనిషిలో ఎవో సాధించాలన్న ఉబలా

టం వుంది. చదువుకున్న యువతిలోని నాజూకుతనమూ, నెఱజూతునమూ రెండు ఆమెలో కన్పిస్తున్నాయి. ఆమెచేతిలో రెండు బత్తాయి పళ్ళూ, కాసిని సబోటాలూ వున్నాయి.)

జాని : ఓ! నవ్వా చందలూ?! రా. రా. కూడో (చంచల వో కున్నీవూద కూడో బోతుంటుంది) ఆ! ఆ! పెద్దనాన్ని చెప్పాననుకోబోకు. కొంచెం, ఆ తలుపులు వోరవాటిగా దగ్గర వేసివచ్చి కూడో. ఈమధ్య వొంట్లో అంత బావుండడం లేదు కదూ? చలికాలి పనికిరాదు న్నారు డాక్టరుగారు.

చంచల : (తలుపులు వేసివచ్చి కూచుంటూ) ఎలా వుందిప్పుడు? నుండేలోనొప్పి కొంచెం తగ్గిందా? —ఇన్నాల్కి నామాట జ్ఞాపకానికి వచ్చింది మీకు. పొట్లంకి. ఇప్పటికే నా జ్ఞాపకానికి వచ్చాను. అదే పదివేలు. నాల్గి నుండుంటేదూ, నాడొచ్చాను పొద్దున. వచ్చి అర్థంతుగా మీగు పిల్చుకు రమ్మన్నారని చెప్పాడు. ఎంగుకో ననుకున్నాను. అప్పుడే నచ్చేసి మిమ్మల్నూ సాగి చూసి పోదామని అనుకున్నాను. కానీ ఏం చేశాను. అప్పటికే ఆఫీసు కైపుయి పోయింది. ఆఫీసులో నాడొక స్కోట్టుకు. ఏంచేసింది చెప్పండి? —ఇప్పటికీ గాని తీగుబడి కాలేదు. రావడానికి ఏమిటో, కైపిస్తు జీవితమే యిత.

జాని : పోనీలే. ఇప్పటికే నా ఈ ముసలిదాన్ని గుర్తు పెట్టుకుని, తీగుబడి చేసుకువచ్చావు. అదే పదివేలు.

చంచల : అయ్యయ్యో! అదేమిటండీ అలా అంటాను? మాబోటి చిన్నివాళ్ళను మీగు కాస్త కనిపెట్టి చూడాలి కానీ...ఆ! వస్తూ, వస్తూ వుండగా దాల్లో ఈపళ్ళు కనిపించాయ్. పట్టుకోచ్చాను.

జాని : ఎంగుకూ?...మా యింట్లోనూ బుట్టలో వున్నాయి. వాడిపోతున్నాయి. 'వద్దరా!

మ గు వ మ న ను

ఎందు కనవసరంగా తీసుకొస్తావ ? —
వాడి పోతాయి. పిల్లా జెల్లా అన్నా
లేకుండానికి అని చెప్తున్నా వివక్షండా
కోజో అరడజను పళ్ళెన్నా పట్టుకొస్తుంటాడు.
చంచలుకు. (ఈమాట విని చంచల కొంచెం
కళ్ళవళ్ళపడుతుంది) ఆ! చంచలా, ఆ రేడియో
అపేసిగా. పాడు సంగీతం, ఎవరో విడుస్తు
న్నట్టగా.

చంచల: నిజమేనండి. (రేడియో ఆపివస్తూ) ఎంత
సంగీతమంటే చెవి గోసుకున్నా, వివాదగీతా
లంటే మాత్రం నెగలేస్తుంటుంది. ఆ పాటలు
విన్నపాలు, తీవ్రతానికి కన్నీళ్ళుతప్ప మరేమీ
మిగలవేమోనని భయం కూడా వేస్తుంటుంది.
(కొంచెం మానం. ఏం మాట్లాడాలో తోచ
నట్లు) రేడియో చాలా బావుంది. కొత్తగా
కొన్నారా?

జాని: ఆ. ఆ. మొన్నీ మధ్యనే. (చంచలను పరీక్షి
నగా చూస్తూ) రఘు వర్మ కొనుక్కొచ్చాడు.
(ప్రేమగా) నా బాబు, నాతండ్రి, ఎంత తెలివి
గలవాడు. (తనలోతమ గొణుక్కుంటూ) ఎట్లా
పాడయిపోయాడు!!

చంచల: నిజమే. నేనూ అలాగే అనుకుంటుంటాను.

జాని: (ఉత్సాహం తెచ్చుకుంటూ) ఏవని?

చంచ: తన పనేమో, తా నేమో తప్ప రఘుపతికి మరొ
కటి తెలియదు - అని ఇతడు మెచ్చుకోలుగా
అన్న ప్రకటన ఆ మాట నిజమేమోనని.

జాని: (చిరుకోపంతో) నువ్వేమో మావాణ్ణి ఎగతాళి
చేసున్నారేను.

చంచ: (నవ్వుతూ) అవునవును. ఏవో సినిమాలో చెప్ప
లేదూ, చెబ్బుకు కౌతుకమే అని; అలావుంది.
(విచక్షణం చూపుతూ) ఆ! జానికయ్యగారూ!
వీటిసంగతే మృగోదయాం. ఎక్కడ పెట్టమం
టాగు?

జాని: ఆ పేరీలుమీద పెట్టు.

చంచ: (అల్లాగే చేసి, అక్కడ వున్న వస్తువులను
సర్దుతూ) ఈ మందు సీసాలన్నీ యేరిబండీ?
ఇన్నిరకాల మందులూ వాడుతూ నే వున్నాను?

జాని: ఆ! ఏమిటో! ఈ మందులూ, ఈ డాక్టర్లనూ
చూస్తుంటే విసుక్కు ఉంటోంది. ఒక్కమందూ
సరిగా పనిచేయ్యడు. ఇదికాదు అది, అదికాదు

ఇది అంటూ ఆ డాక్టరు వూరికే పీట్లురాయడం;
గాభిరాపడుతూ చచ్చిచెడి ఆమందులన్నీ మనం
కొనుక్కురావడం; ఇంతే తప్ప ఇంకా నాకు
మరేమీ కనబడడం లేదు, ఎట్టు దండుక
వ్యవహారాలు!

చంచ: బాగానే వుంది. మరి ఈ విషాన్ని కొను
క్కున్నా రెండుకు?

జాని: అది నా గుండెజబ్బుకు మందు. ఈ మధ్య
బొత్తిగా కూమం పే లేవలేకుండా వున్నాను.
ఇవలెల్లటి తీసి అవలెల్ల పెట్టలేను. ఒకటే
ఆయాసం. ఏమిటో! ఏమిటూ, బంచలూ; ఆ
సీసాకు అచ్చే ఎందుకు అతికించాలో తెలుసా?
మనదగ్గర పెట్టు గుంజటానికి, మన రక్తం పింఛ
డానికి; అంతేన్నా మరెందుకూ కాదు.

చంచ: ఎట్టు ఖచ్చయితే అయింది కానీ... ఏది శాశ్వ
తం? మీలో ఇదివరకటికన్నా కొంచెం ఆరో
గ్యం వచ్చినట్లే కన్పిస్తోంది.

జాని: అట్లాగా?

చంచ: (త్యంఘంగా) నేనేనక మీ స్థితిలో వుండి,
ఇంట్లోకాల్లు బైటపెట్టే వోషికలే; కళ్ళమనక
లేసిపోయి, గుండెజబ్బుతో బాధపడుతూ,
రామా కృష్ణ అని అనుకోడానికి కూడా పీలు
లేక పోయినట్లయితే - చచ్చి గీపెటినా నన్ను
చూటాని కెన్నీ రానిచ్చేదాన్ని కాదు.

జాని: బావుంది. చివరకు వాళ్ళతో విళ్ళతో మాట్లాడ
లేని పోషికికూడా రావాలంటావ? ఇది చాల
దూ? - మించం మీదనంచి కాల్లు కిందిపెట్టడా
నికి వీలేదు నాలుగడుగులు సరదాగా నడవడా
నికి వీలేదు. కాబూ చేతులూ కట్టి పడేసివట్లుగ
ఎందుకూ పనికిరాని దానిలాగా, ఛీ! ఛీ! ఛీ!
అసహ్యం వేస్తోంది నామీద నాకే.

చంచ: నిజమే! ఈ పరిస్థితుల్లో ఇల్లా మిమల్ని చూట్టా
నికి, చెప్పాద్దూ నాకూ చాల బాధగానే వుంది.
ఇవరకు ఎంత హుషాగుగా, నిండుగా వుండే
వాడు! పార్వతీదేవి లాగా -

జాని: వ్వు! వ్వు! ఆ రోజులు పోయినయ్. ఒకరిమీద
ఆధారపడవలసిన స్థితి వచ్చింది. ముసలితనం
నన్ను జలగలా బాధిస్తోంది.

చంచ: విచారపడకండి. మీ ఆరోగ్యం బాగుపడుతుంది.
మర్నీ ఇదివరకటిలాగా నే, నవ్వులు, ఆనందం,
సుఖం.

జాని: నాకా విచారం లేదు. జీవితంలో అనుభవించ
కు నీవన్నీ ఇదిగో అనుభవించాను. బీజతనం
లోంచి భాగ్యవంతులొక్కరి, ఏకాంతంలోంచి
ప్రీతిలోక్కరి! ఏం కావాలి నాకు ఇంతకన్నా
కానీ...కానీ...

చంద: (అలోచనగా) ఊ!...కానీ...

జాని: వినిలేదు. వాణ్ని నో యింటివాణ్ని చేసి,
సగియైన మార్గం వాడికి చూపించి, వాడిపట్ల
వాడికిచ్చి తగ్గిత, ఎటుబోయి ఎటువచ్చినా
నాకేమీ చింతలేదు.

చంద: మీరు అంతగా బాధపడవలసిన పరిస్థితిలేమీ
నాకు కనిపించడం లేదు. గఘుపతి మీ మాట
మీరి నడవకు. మీరుగీచిన గీలు చాటుకు. నేలలు
చెక్కుడానికి మేముంటా వున్నాం.

జాని: (ఒక్కసారిగా లేచి కూచుంటూ) ఉన్నారా?
ఎందుకూ, ఏం చెబుదానికల? చందలా, నువ్వు
నాకేం చేశావ్? ఏం చేశావ్? అబద్ధం ఆడ
కుండా నవ్వు?

చంద: (భగూన్ని దాచుకోడానికి యత్నిస్తూ)
ఓ! నేనా? నేనేం చేయగలను చెప్పండి?
(నవ్వుతూ) ట్రైనింగయినా అయ్యాను కాదు,
నన్నుగా మీకూ పనికొచ్చేదాన్ని. (తీవ్రంగా)
అయినా కలనా పెటని పేంటానికి రావడం
నాకు అలవాటులేదు.

జాని: అంటే—చాట్టా కాటికాపెట్టి “ఇదిగో
అమ్మాయ్, మురిదాన్ని, అండలేని దాన్ని,
రోగిప్పిని, కొంచెం కనిపెట్టి వుండు తల్లి” అని
నేన్నిన్ను పిలనా లంటావ్?

చంద: అనా...నా...అని కాదు. అయినా చాలా
ఆశ్చర్యకరమైన విషయం—

జాని: (మగ్గలోనే అందుకుంటూ) అవును. ఆశ్చర్య
కరమైన విషయమే. చాలా ఆశ్చర్యం! ఇప్పుడు
నేను ఎందుకు పిలిపించి వుంటానా అన్నది...

చంద: (బాగా దెబ్బతిని, గాయాన్ని దాచుకోడా
నికి యత్నిస్తూ) ఇంగులో ఆశ్చర్యపడవలసిం
దేముందీ?—కానీపు కులాసాగా అవీ యివీ
మాట్లాడుకోడానికి రమ్మని వుంటారు.

జాని: అవీ యివీ మాట్లాడాడానికి అస్తమానం
నాయుంటికి ఎవరో ఒకరు వస్తూనే వుంటారు.

చంద: అవును. వాళ్ళకూ తెలుసు. ఇక్కడకు వస్తే
వాళ్ళకూ మీకూ కూడా కానీపు కాలక్షేపం
అవుతుందని.

జాని: (నిమిషం) వాళ్ళే చెప్పాడు నాకీ సంగతి.

చంద: (బాగ్ తిగా) పవీ పాటా లేని నలుగురు
ఆవవాళ్ళు చేరిన చోట జరిగేనే యిది. బట్ట
తలకూ, మోకాటికీ ముడివేస్తుంటాడు.

జాని: పొరపాటు పడ్డావు. ఇక్కడ మాత్రం ఆవు
ఈనింతిర్వాతి నే, దూడను కోప్పంలో కట్టెలుగ
మన్నాడు. అర్థంగానా?

చంద: ఊ...మా...!

జాని: లిప్తమృతి చెప్పానా?

చంద: (వేలవంగా) ఊ?

జాని: ఈ ఊళ్ళో ఒకావిడకు పెళ్ళియింది. భర్తతో
కొంతకాలంపాటు కాపురం చేసింది. తిగి
అర్ధాంతరంగా, నో అర్ధరాత్రికి అర్ధరాత్రి తన
పుటింటికి వచ్చేసింది. ఉన్న పూళ్ళోనే తైలపిస్తూ
పువ్వుగం సంపాదించుకొంది.

చంద: అని మైంది. అందుక నే గోలెలకు చెవులే కాని
కళ్ళులేవనడం (మనసిగ చేసుకొంటున్నట్లుగా)
వారెక్కడో, దూడంగా, అస్సాంకో, ఆ
నాగజాతివాళ్ళ మగ్గ, ఆ అనాగోగ్య ప్రదేశ
కంలో ఉన్నాగం చేసుకుంటున్నాడు. వద్దని
సయానా భిక్షునాచెప్పాను. చినదేను. “పిచ్చి
దానా! అన్నపం ఎదుగువచ్చి స్వాతిం చెప్ప
నపుడు తిరిస్కరించ కూడద” అన్నాడు.
“కాదండీ! అక్కడికి నల్లి ఆ బాధలను కొని
తెచ్చుకు నే బదులు, మనవాళ్ళ మగ్గ వున్నదే,
కలో గంజో తాగుదాం” అని ప్రాధేయపడ్డాను.
ఉహూ! వారిమతమే వారిది. నేనేం చేయను?
ఆ నాగజాతి వాళ్ళంటేనే నాకు భయం.
ఊళ్ళకుపూళ్ళ తిగలపెట్టంటంట వాళ్ళు.
అందుకని—

జాని: ఉన్న పూరికి వచ్చేకావు. బావుంది. (పేళనగా)
ఇప్పుడు మీ ఆయన ఎల్లా వున్నాట్ట? కులాసా
యేనా?

చంద: ఊ! బాగా నే వుండివుంటారు. మగవాళ్ళు
వాళ్ళ కేం?

జాని: కానీ నాకొకటి అనిపిస్తుంటుంది. అటువంటి
మగవాళ్ళు పెళ్ళిళ్ళు చేసుకోకూడదు.

చంద: ఎందుకనీ?

జాని : గృహస్థయొక్క విధుక్తసర్వ మేమిటో తెలుసా? పెళ్లొం బిడ్డలను మాచుకొంటూ అతిథి అభ్యాగతులను ఆదరిస్తూ ఇంటిపట్టున వుండటం.

చంచల : అదంతా పూర్వకాంక్ష. ఇప్పుడు ఆ గృహస్థులూ లేరు; మగనాళ్లు రక్షించకపోతే అవకాశం ప్రతక లేకపోదు.

జాని : కానీ అందరూ కాదు.

చంచల : అలా బ్రతకలేనివారు తమ క్యామీద తమ నిలబడగల ధైర్యంలేని గురదృష్టవంతు లన్నమాట! నామల్లుకు నాకేం పర్వాలేదు. అంత బాగా నే వుంది.

జాని : 'బాగా' అన్నమాటకు అర్థం చెప్పకోవడంలా వుంటుంది ఆ విషయం.

చంచల : అంటే?—మరలంట్ను జేమిటో నాకు అర్థం కావడం లేదు.

జాని : అట్లాగా! నేనెందు కిట్లా మాట్లాడుతున్నదీ నీకు బాగా తెలుసని నాకు తెలుసు.

చంచల : నాకు తెలీదు. (పెద్దగా) మీ రి ఉద్దేశ్యాన్ని మనసులో వుంచుకుని, ఇలా మాట్లాడుతున్నారో నాకు తెలీదు. (వేళేం గా) తెలీదు. ఏమీ తెలీదు. నిజంగా నాకేమీ తెలీదు.

జాని : తెలీదూ నీకు?—నిజంగా నీకు తెలీదూ? (నిశ్చయంగా నవ్వుతూ) పిల్ల పాలు తాగుతూ లోకం తిన్న చూడలేదుకుంటుం నిట.

చంచల : (వొళ్ళు మరిచిపోయి) ఏమిటి? ఏమిటి మీరంటున్నది? నాకు తెలీసినంతవరకు, నాకు సంబంధించినంతవరకు ఏమీ లేదు. ఏమీ జాగలేదు. అంతా మామూలుగానే వుంది. ఇదివరకు ఎల్లాగో; అల్లాగే. ఎవరో నన్ను గూర్చి పనిగట్టుకుని అబద్ధాలు ప్రచారం చేసివుంటారు. అంతే. అంతే జరిగివుండాలి. అవును అన్నీ అబద్ధాలే.

జాని : (ప్రశాంతంగా) ఇంక లోలో అటువంటిం కూడా అబద్ధంలేదు చంచల! నిన్ను గూర్చి చెబుగా ప్రచారం చేశావలసిన అవకాశం ఎవరికీ ఏమీ లేదు. అంతా నాకు తెలుసు. ఎప్పుడుగా నేను చూచాను. నా చెవుల్లో విన్నాను. ఇంకా పూర్తిగా తెలివితేటపై సిగ్గుదాన్ని కాలేదు. చంచల! గురదృష్ట వాగ్తూ అలాంటి కనబడక, చెవులు వినిపడక, వార్ధక్యం ముదిపడినవాడు, ఆ గోనన నుంచి ఆడుతున్న నాటకాన్ని యధేచ్ఛగా కొనసాగిస్తువుగాని. ఇప్పుడు మాత్రం వీలేదు. ఇక లాభంలేదు. ఈ అన్యాయం

ఇంతటితో ఆగిపోవాలి. ఈ కథ, ఈ ప్రణాళిక కథ ఇంతటితో ముగింపుకు రావలసిందే.

చంచల : ఏమిటి? ప్రణాళికతోమిటి? ఎక్కడో పొర పాటుపడ్డాగు మీరు. ఏమిటో అంటున్నారా?

జాని : ఏమీ పొరపాటు పడలేదు. తెలివి వుండే మాట్లాడుతున్నాను. రఘుతో, నా బుచ్చిబాబు, నా రతినాతండ్రి, నా నెత్రినాయన, రఘుతో నువు సాగిస్తున్న వ్యవహారం...

చంచల : (నెడదగా నవ్వుతూ) ఏ...ఏ...టి రఘుపతితో వ్యవహారం సాగిస్తున్నానా? రఘు.ప.తి.తో!—(నకిలిగ) లోకంలో ఇంకెవరూ లేకన్నట్లు, ఇంకెవరూ దొంగరన్నట్లు...రఘుపతితో!!

జాని : తప్పించుకోవడానికి ప్రయత్నం చేయవలసింది నిజం నిష్ఠాంధురీతి.

చంచల : కాదు. ఎన్నటికీ కాదు. ఇది నిజం కానే కాదు. కథ అబద్ధం. ఎవరో కానాలని కుబ్బిలో నామీద చెస్తున్న గుచ్చిప్రచారం.

జాని : ఈ వయస్సులో గుచ్చిప్రచారం చేయవలసిన అవకాశం నాకు లేదు. నేనంతి గుర్తొక్కారల్ని, వివేకహీనుగారల్ని కాదు. ఒకరి జీవితాన్ని గురించి తిరగపడి అలా నిర్ణయాలకు గావడానికి రహస్యం బట్టి బయలయితిర్వాతనే, ఈ విషయం కొలుబొందాకున్నదని తెలుసుకున్న తిర్వాతనే నీతో ఇలా మాట్లాడుతున్నాను.

చంచల : కాదు. మీ రంటున్నది నిజం కాదు. మీరంతా మోసగాళ్లు. హీనులు, కుచ్చికులు. (బలహీనంగా కన్నీళ్ళు కూలుబడిపోయి) పగలను గురించి హీనంగా ఆలోచించడమూ, మాట్లాడడమూ తప్ప మిగిలినా చెబితే కాదు. (కొంచెం మానం) కాకపోతే యేమిటి జానకమ్మగారూ? రఘుపతికి ఎన్నెళ్ళు?—ఇంకా ఇంకా గెండు నిండలేదు. అవునా?—పురుషుడు కానాలన్న కోరికలకాదే కాని, అది ఈ జన్మకు లేదు నాకు—రఘుపతి లాంటి పసివాడితో, లోకమంటే తెలికునివాడితో...

జాని : అవును. లోకమంటే తెలికుని పసివాడ కాబట్టే నిన్ను చూచి భయపడటం.

చంచల : జానిమ్మ గారూ! ఇంత కఠినంగా మాట్లాడుతున్నాను. మీ అబ్బాయి సుగంధాలు మీకు తెలికునివా?

జాని : తెలుసు కాబట్టే మరణభావ పడవలసివున్నది.

చంచల : అయితే మీ అబ్బాయిని పిలిపించి అడగవలసివచ్చింది. ప్రత్యక్షంగానే ఎందుకు అడగలేక పోయాడు? (ప్రశాంతంగా) రఘుపతి ఎవరి నయనా ప్రేమించి వుండిన విషయం నిజమే అయివుండవచ్చు. కానీ... (కీచు గొంతుకతో) నన్ను మాత్రం కొడు.

జాని : (కోపంతో) చంచల! ఇహ చాలించునీ అబద్ధాలు. వాడిమీద ముక్తుమందు చల్లింది నువ్వు. సాతెనుటిలోని పురుషులగా వాణ్ని కలశిస్తున్నది నువ్వు. నువ్వు; నువ్వు ఈ ప్రళయానికి, ఈ నాశనానికి కారణం కాదా? ఒప్పుకో! ఒప్పుకో చంచల!

చంచల : మళ్ళీ మళ్ళీ చెబుతున్నాను ఇవన్నీ అబద్ధాలని. మీరు మాట్లాడుతున్న విషయంతో నాకేమీ సంబంధంలేదని వివరించలేదు మీరు? కాదు, వివరించ. నిజమే మరి! మూడు మనసు రంజింపగాదు. సరే! వెళ్తున్నాను. (కొంత దూరం వెళ్లి, మళ్ళీ వెనక్కువచ్చి) ఒక్క మనవి. ఆరోగ్యం విషయమాత్రం ఎవరి చేత నైనా కలుగుచేయించండి. వస్తాను.

జాని : (వెద్దగా) ఆగు.

(వెళ్తున్న చంచల కాస్తా ఈ మాట విని ఆగిపోతుంది. జానికమ్మ మొహంలోకి కొంచెం నేపు చూస్తుంది. నూటిగా చూడలేక తిప్పును వొప్పకున్నదానిలాగా తిరిగి వస్తుంది.)

జాని : ఇట్లా. వచ్చి ఆ కుర్చీలో కూర్చో. ఇహ చెప్పు. ఏం జరిగింది సరే? రఘుపతికి, నీకూ—

చంచల : సమ్మంధం లేదు, లేదు, లేదు అని చెప్తున్నాను. వినిపించుకోరెం?

జాని : సరే. ఈ సంగతి నిజమవునా? కాదా? క్రితం కనివారమంతా రఘు నీ వెంటే వున్నాడు.

చంచల : లేడు. రఘుకూ, నాకూ ఎటువంటి..... మంచిది. అతనూ, నేనూ కలిసి సినిమాకు వెళ్లం. ఏం వెళ్ళ కూడనా? అనేమీనా తప్పా? ఇంటి దగ్గర ఎవ్వరూలేరు. ఏమీ తోచకుండావుంది. మనసులో ఏదో ఆందోళన. నన్నర్థం చేసుకున్న రఘు, నేనెంత బాధపడుతున్నానో తెలుసుకున్న రఘు అప్రాయంగా, అభిమానంగా “ఎందుకూ అనవసరంగా నిన్ను నీవు హింసించుకుంటావు? సినిమాకు పోదాం గా. కాస్తైనా ఈ ఆందోళనను మర్చిపోతావేమో!” అన్నాడు. సరే వచ్చాను. గొట్టెల్లాంటి ఈ ప్రజలందరూ ఇట్లా, ఇంత నీచంగా

వూహించుకుంటారని తెలుసుకుని వుండవలసింది. ఆ సినిమాకు వెళ్లకుండా వున్నా—

జాని : సినిమా అయిపోయితిర్వాతి ఇద్దరూ కలిసి మీ ఇంటికే వెళ్ళాడు.

చంచల : అవును. నన్ను ఇంటిదగ్గర దింపి....

జాని : అంతమాత్రమే కాదు. ఆ రాత్రిల్లా నీ ఇంట్లో నీ గడిపాడు.

చంచల : సినిమానుంచి వచ్చేసరికే బాగా పొద్దు బోయింది. “ఇప్పుడు వెళ్ళి ముసలావిడ, మీ అమ్మగార్నెం బాధపెట్టారూ, భోంచేసి వెళ్లండిన్నాను.” సరే అని భోంచేశారు. మరి పొద్దు బోయింది.

జాని : వాడు ఇంటికి వచ్చేసరికి తెల్లవారుఝానున నాలుగయింది.

చంచల : మీలాగా మీ అబ్బాయిమీద నాకేమీ అధికారంలేదే, ఫలానా టైముకు రమ్మనీ, ఫలానా టైముకు రావద్దనీ చెప్పడానికి.

జాని : (జాలిగా) వాడు నాతో అబద్ధాలు కూడా చెప్పడం నేగ్గుకున్నాడు. (పేలవంగా) ఆ రాత్రి వాడి స్నేహితుడి కవడితో ప్రాణం మీదకు వచ్చిందట. అందువల్ల వాడక్కడ వుండవలసివచ్చిందట. హు! (తీవ్రంగా) వాడి యీ పతనానికి నువ్వు కాదూ కారణం? నువ్వు!!

చంచల : మీ అబ్బాయి మీతో నిజమే చెబుతున్నాడో, అబ్బమే చెబుతున్నాడో తెలుసుకోవలసిన అవసరం నాకు లేదు.

జాని : అవసరం!! సిగ్గులేనిదానా! అవసరం వున్నంత వరకే వాణ్ని ఉపయోగించుకుంటున్నావు... ఎల్లా పెంచాను వాణ్ని! ఎంత బుద్ధిమంతుడు నా పిల్ల వాడు! నీ చపలత్వాన్ని, నీ చంచలత్వాన్ని, నీ అలంకారాన్ని, నీ పొడరు మొహాన్ని చూసి, మోసపోయి...రఘూ!

చంచల : (గాద్దదికంగా) జానికమ్మగారూ! నన్ను తిట్టగానే పండుగ అయిపోయిందనుకోకండి. మీరీ నాడు నన్నన్న చూడనిన్నీ, రఘుతో నే చెప్పక పోను.

జాని : (ప్రశాంతంగా) చెప్పు. నా రఘుతో, నువ్వీ నాడు మన యిద్దరిమధ్యా జరిగిన సంభాషణను గూర్చి ఈవడ్యాత్రంగానైనా చెప్పలేవు. ఇహ ఈ జన్మలో నువు రఘును కలుసుకోలేవు.

మ గు వ మ న ను

చంచల : భగవంతుడా! రఘును—నా రఘును నేను కలుసుకోలేనా?

జాని : అంతే కాదు, రఘును కలుసుకోనని, రఘుని మాట్లాడనని, నాతో నువు ప్రమాదం చేసి చెప్పేవరకూ, ఈ గదిలోనుంచి నువు బయటకు, అడుగుపెట్టలేవు.

చంచల : చూస్తాను. అదీ ఎంతవరకూ చూస్తాను.

జాని : (కింకర్యం మార్చి, ఉద్బోధిస్తున్నట్లుగా) ఆలోచించుకో చంచలా! త్వరపడి నిర్ణయాలకు రాబోకు. బాగా ఆలోచించుకో. ఇదివరకు ఎంతగౌరవంగా, ఎంత నమ్రతగా, ఎంత సుకుమారంగా వుండేదానివి! ఏవీ ఆలావణ్యమూ, ఆవిషయమూ, ఆ సంస్కారమూ అన్నీ ఏవీ నీలో ఇప్పుడు? ఇంతగా మారిపోయావేం చంచలా? రాముడూ, సువ్రా ఒక వయసు వాళ్ళు కదూ? ఇద్దరూ ఎంత ముద్దుగా, చిలకా గోరింకల్లా వుండేవాళ్ళు!! మంచి వాళ్ళు కే భగవంతుడు తనలో ఐక్యం చేసుకుంటాడు! సువ్రా నేనూ మిగిలాం, వడిలిపోయిన పూవుల్లాగా బ్రతికినా చనిపోయినవాళ్ళతో సమానంగా; బాధ లనుభవించటానికి. కను చంచలా? రాముడు పోయినా, రఘురాముడు నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోవడం చూచి ఎంత సంతసించాను!! నీ జీవితం హాయిగా, వసంతంలాగా సాగిపోతుందని ఆశించాను. కానీ నా ఆశలన్నీ నిరాశచేసి రఘురాముడి కన్నుగప్పి, అమాయకుడూ, స్త్రీతీత్యం తెలియనివాడూ అయిన రఘుపతితో నువ్వంత నీవంగా ప్రవర్తించడం అన్యాయం చంచలా! చాలా అన్యాయం. దేముడు నిన్ను తీమించకు. నువు మాకన్నా భగవంతురాలివి. చదువుకున్నదానివి. తిరుగ నేర్చినదానివి. నువ్వు ఇలాగేనా ప్రవర్తించేది? ఆలోచించు చంచలా! బాగా ఆలోచించి ఒక నిర్ణయానికి రా.

చంచల : నా ఇష్టమొచ్చినట్లు నేను చేయడానికి నాకు సంపూర్ణమైన అధికారం వుంది.

జాని : నిజమే నిన్ను నీవు నాశనం చేసుకోదానికి నీకు సంపూర్ణమైన అధికారం వుంది. కానీ, అభిం, కుభిం తెలియని రఘును, నా బంగారాన్ని, నువ్వుట్లా నాశనం చేయడానికి నీ కేహుత్రం అధికారం లేదు.

చంచల : పాపం! అరటిపండు వొలిచి నోటికందిందించినా, అందుకోలేదు మీవాడు. (నవ్వుతూ)

జానికమ్మగారూ, రఘు మిరనకోన్నంతటి అమాయకుడూ, లోకజ్ఞానశూన్యుడూ కాదు.

నేనేమీ అతన్ని అన్యాయం చెయ్యడం లేదు.

జాని : చెయ్యడం లేదా?—ఎంత ఎంగనాచింగా మాట్లాడుతున్నావు?—నాడు సంపాదించిన డబ్బంతా ఏ సముద్రంలో కలసి పోతున్నది? వాడి కష్టాన్ని ఎవరు అన్యాయంగా అనుభవిస్తున్నారట?

చంచల : (ఒక్కసారిగా విజృంభిస్తూ) ఓహో హో! అయితే ఇంన్నమాట మీ బాగుకు కారణం? రఘుపతి నా కేవిటో త్రగి తలకెత్తుతున్నాడని...వా...వా...తడు నా కోసం ఖర్చు పెట్టింది ముష్టి పదిరూపాయలు లేదు.

జాని : ముష్టి పదిరూపాయలు!! ఎంత కేలిక అయి పోయింది డబ్బు నీకు? ఈ నెల, తన జీతంలో నాలుగవంతు వాడు ఇంటికి తెచ్చిన పాపాన బోలేడు. ఈ డబ్బంతా ఎవరికోసం ఖర్చు పెడుతున్నాడట? ఆవ్వలు తీర్చవలసి వచ్చిందట?—అప్పులు!! మా యిద్దరికీ వున్న అప్పులేవిటా మరి?!

చంచల : (వెటకారంగా) చదువుకున్నవాడు, సంపాదిస్తున్నవాడు, యువకుడు, అటువంటి వాణ్ణి పటుకుని, జమా ఖర్చులు చెప్ప మనసం, మీది పారపాలు జానికమ్మగారూ! మీ రలా అవగ కూడదు.

జాని : ఎందుకనీ?—ఎందుకని అనుగూడదు? వాడు తప్ప నాకేటి మిగిలింది? వాడే నా ప్రాణం, నా ఆస్తి, నా జీవన సర్వస్వం, వాడే. వాడే అన్నీ. అన్నీ నాకు వాడే. ఈ వార్ధక్యంలో, ఆరిపోతున్న దీపానికి కొంచెం నూనె పోయడానికి, ఎవరున్నాడు వాడు తప్ప?

చంచల : అర్థమైంది మీ పరిస్థితి—మంచిది. రఘుపతి తన గృహబాధ్యతను తాను సక్యంగా నిర్వర్తించుకొనేటట్లు నేను చూస్తాను.

జాని : నువ్వా? సువ్రా రఘుపతినిగూర్చి శ్రద్ధ వహించడమా! ఎంతటి గుర్తతి పట్టింది!! ఇంకా నేనంత అసమర్థురాలిని కాలేదు. వాడు పిచ్చి వాడిలాగా నీ వంటబడి—

చంచల : రఘు తన సంపాదనలోంచి చిన్న మెత్తు నాకోసం ఖర్చు పెట్టవలసరం లేదు.

జాని : సిగ్గుపాలిందానా! ఎంత నీవంగా మాట్లాడుతున్నావు?

చంచల : మాటలు జాగకండి. మీ మానసులోని జీవితాన్ని సుస్థంగా చెప్పివేళాడు. మీకు కౌగిలించి డబ్బు. ఆ సంగతి నాకు బాగా అర్థమైంది.

జాని : ఈ జన్మకిక రఘును చూడలేవు ఆ సంగతి కూడా బాగా అర్థంచేసుకో.

చంచల : హూ! ఆనన్నీ వ్యర్థప్రయత్నాలు. మమ్మల నెవ్వరూ పోయిపోయేలేదు.

జాని : నేను చెప్తాను.

చంచల : ఏం చెప్పగలగు మీరు? రఘుపతిని కాళ్ళా వేళ్ళాబడి బ్రతికులాడుకుంటాడు. అంతేనా? కానీ అతను మీ మాట వినడు. ఇలా మీ మొదటి ప్రయత్నం విఫలం కాగానే లోకాన్ని మా మీదకు వుసిగొట్టెదామని ఆహ. నిరాశపడినట్లుగా చెప్పుకొన్నావని దానివంటి వీను గులు నడుస్తుంటే పిచ్చికుక్కలు మొగుగుతుంటాయి. జానికమ్మగారూ, నేను మళ్ళీ, మళ్ళీ చెబుతున్నాను. మీవన్నీ వ్యర్థప్రయత్నాలు. నిన్ను, రఘునూ ఒకటివైపుగా ఎవరూ పోయిపోయేలేదు.

జాని : అస్సాం లోవున్న మీ ఆయనకు ఉత్తరం రాస్తాను.

చంచల : (క్షుణ్ణం తోట్రుకడి) ఆయనకు ఎప్పుడో తెలుసు ఈ సంగతి.

జాని : ఏ...ఏ...టి?

చంచల : అవును. ఆయనకు తెలుసు. ఎప్పుడో తెలుసు. నేనే చెప్పాను. ఈ విధంగా ఒకళ్ళి నొకళ్ళు విడిచి దూరంకాగా వుండేమే గనుక తప్పని పరిపరిస్థితి అయితే, ఈ వివాహంవల్ల ప్రయోజనంలేదని. ఆయన ఆ ఉద్వేగం మానలేడు. నేను రఘుపతిని విడిచి వుండలేను. అందుకే నే ఆయనా, నేనూ విడాకులు వుచ్చుకోడానికి నిర్ణయం చేసేసుకున్నాం. ఆ తర్వాత..... ఆ తర్వాత, ఇహ జగవలసిందల్లా, రఘుపతి నేనూ—రిజ్నారాఫీసులో—

జాని : (నిశ్చింతగా) అది మాత్రం జరగను.

చంచల : తప్పక జరుగుతుంది.

జాని : జరగను. జరగటానికి ఏలేదు. ఈ పెళ్ళి, ఈ పెళ్ళి జరగడానికి ఏలేదు. నవు, రఘుపతిని చేసుకోడానికి ఏలేదు.

చంచల : ఎందుకని?

జాని : రఘుపతి తప్ప మరెవ్వరూ లేరు నాకు.

చంచల : (హేళనగా) జీవితాంతం, రఘుపతిని మీ అగుపాజ్ఞలో వుంచుకుంటా నంటే ఎల్లా? అతని నూరేళ్ళజీవితాన్ని మీ గుప్పిల్లో వుంచుకోలేదు. అతనికి ఆకిలూ, కోగ్గలూ, అభిమానాలూ, స్వచ్ఛందాలూ అనేకం వుంటాయి. ఆలాగే నాకునూ!

జాని : అయితే, వాడి జీవితాన్ని నీ కొంగున ముడిపేసుకుంటానంటావ్.

చంచల : అహ...మమ్మటికీ అంతే జరుగుతుంది.

జాని : (కన్నీళ్ళ పర్యంతమై) ఇప్పుడుగాను, ఇప్పుడుగాను నా బాధ నీకు అర్థమయ్యేది, నీకు వ్యాధ్యం మీదపడి, వున్న ఒక్కగానొక్క కోడుకూ మన యువతి నాశ్రయించి నిన్ను నిర్లక్ష్యం చేసినప్పుడు, అప్పుడూ!!

చంచల : శిష్టున్నారా. అంతటి క్రూరులమేమీ కాదు మేము. రఘుపతి, నేనూ మిమ్మల్ని కంటికి రెప్పలా చూచుకుంటాం.

జాని : అంతటి హీనస్థితి, ఒకరి వయాధిగాలమీద ఒక పరితురారి పంచుకో బ్రతుకు గడపవలసినస్థితి నాకింకా రాలేదులే. (ఆమె దృష్టి అనాలోచితంగా నే 'వివరం' అని చీటి వున్న సీసామీద పడుతుంది.)

చంచల : సరే. మంచిని అర్థంచేసుకోలేనివారికి నేను మాత్రం మెం చెప్పగలను? (కొద్దిమానం) రఘుపతి ఇంటికి వచ్చే వేళయిందనుకుంటాను.

జాని : ఆగు దాటింది.

చంచల : ఇంకా రాలేదు. సరే ఇహ అతనితోసం ఇక్కడ నేను కనిపెట్టుకుని కూర్చోలేను.

జాని : (తనదోరణిలో) పెళ్ళి—హూ? ఎవరన్నా అనుకున్నారా తిరిగి నవు రెండోసారి వివాహం చేసుకోటానికి సిద్ధపడుతున్నావని. మాకొలంబో ఈ ప్రేమలూ, ఈ పెళ్ళిసృష్టి, భిర్తలను వగించుకోదలూ, వదిలిపెట్టదలూ మాకు తెలీదు. ఎంత అణకువ! ఎంత వివరం! ఒకసారి అగ్ని సాక్షిగా వివాహం చేసుకున్నతర్వాత, ఎన్ని బాధలుపెట్టినా, ఎంత నికృష్టమైనా, అతనికి మా జీవితాన్ని అంకితం చేసేవారేమిం. కోడుకులూ, కూడుకులూ, మామలూ, మనసు గాళ్ళూ అంతా నోబాదరాసుని సంబంధం. తమ రతంపర. ఇప్పుడు మిగిలె చదువుకున్నాళ్ళు కూడా! తెలివగలవాళ్ళు. అవునా? చెట్టు చెడి

మ గు వ మ న ను

బాధ్యముందు వేసిన భుక్తములి పిండలు మారంతా. పిదప కాల మొచ్చి పడింది. కొడుకుతో, కూతుళ్ళతో ఎంత సంతోషంగా కాలం గడప వచ్చు! ఆ తల్లికి అంతిక్ న్నా ఏం కావాలి? చంచల—కనీసం ఒక్క కొడుకు నా కనీసం నీకు పుట్టివుండవలసింది. అప్పుడీ పాపపుసని చేసివుండేదానిని కాదు.

చంచల: చా! చా! వాళ్ళంటే నే నాకు అసహ్యం. గొట్టుబ నియంత్రణం ఎంత మంచిది.

జాని: కానీ రఘువు పిల్లలారే నే సంచప్రాణాలు.

చంచల: అలా అని చెప్పి రఘు నా అందాన్నేమీ నాశనం చేయకు. (భయంతో) అంతిక్ న్నా మరణమే మంచిది.

జాని: పిరికిపండు! పిల్లల్లోవున్న ఆనందం, ఆ దైవత్వం మీకేం తెలుసు? యధార్థాన్ని ఎక్కడోనే ధ్రోవంలేనిగాళ్ళు. ఇటువంటి వాళ్ళకు ప్రేమలు! ప్రేమ!

చంచల: అవును. ధ్రోవంలేనివాళ్ళ మే మేము. కాదు మరి? ఇంతి వికృతింగా ఆలోచిస్తున్న అనాగ రిక్కుమగ్న తలనుకుతు తిరగడం ధ్రోవంకాదు, పిరికితనం. కాదు మరి?

జాని: అది ధ్రోవంకాదు. తప్పదం. భరించలేని పాపం! చంచల: మీ కోరికలో. ఇప్పుడు పాపమూ లేదు, పుణ్యమూ లేదు. విలువల స్వరూపమే మారి పోయింది.

జాని: కానీ అన్ని కాలాల్లోనూ పనికివచ్చే, స్వజనులకూ వర్తించే విలువలు కొన్ని ఎప్పుడూ వుండే వుంటాయి. ఉదాహరణకు నీలా కాలు జారినవాళ్ళనే తీసుకో. వేచకాలంలోనూ అది దోషమే. ఇప్పుడూ అది దోషమే.

చంచల: కానీ ప్రేమించుకోవడం వ్యభిచారం కాదు.

జాని: ఇది ప్రేమకాదు. పశుచర్య. ప్రేమ అన్న ఒక ధ్రువం. ఆత్మీయత.

చంచల: ఆ సంగతి మీకన్నా నాకే బాగా తెలుసు.

జాని: (గద్గడికంగా) రఘు, నా రఘు నా వరాల తండ్రి, ఇలా చేస్తాడని కలలోగూడా వూహించ లేకపోయాను. కనీసం నన్ను గాక మరెవరి ప్రేమించినా సహించేదాన్ని. నీలాంటి పతికు రార్హి, భర్త వుండగానే మర్చి పెట్టకోసం ప్రయత్నిస్తున్నదాన్ని, చిడ్డలు వద్దని తిపస్సు చేసేదాన్ని—నే నంగీకరించలేను. ఊ..... హూ...అంగీకరించలేను.

చంచల: అవేకపడకండి. జరిగిందంతా వర్చిపోయింది. అందరం సివిలీజేషన్, నో క్రొత్త జీవితాన్ని ప్రారంభిద్దాం.

జాని: ఆయనే బ్రతికివుంటే?—రఘుపతి నిట్లా గాలికి వదిలిపెట్టేవారేనా? వ్యవహారం తుకుంటూ తేల్చుకుని, వంశగౌరవం నిల్పేవాడు. నే నేం చేయను? అడదాన్ని. ము.లిదాన్ని (బాగా చీకటిపడడం చూచి) అంతే. ఇవా ఈ చీకటే నాకు మిగిలిపోయింది. ఏం చెయ్య? ఈ మసలి తనంలో, కాఫీనీళ్ళ న్నా ఇచ్చేవాళ్ళు లేకుండా, నా రఘును నానుండి దొంగిలిస్తున్నావు.

చంచల: రఘును దొంగిలించినా, కాఫీనీళ్ళకుమాత్రం ఇబ్బంది రాదు లేండి. నేను కలిపి తీసుకు రానా?

జాని: ఎంత మంచిదానివి! అదిగో ఆ ప్రక్కగదిలో ప్లాస్టులో పాలున్నాయి. ప్లాస్ట్ మిదవున్న కెటిలుగో డిక్కావనుంది. పంచదార సీసా, ఆప్రక్కనే ఆలమరులోవుంది. కలిపి తీసుకురా. కనీసం ఈ ఒక్క మంచిపని అయినా చెయ్య. పైలోకంలోనన్నా సద్గతి కలుగుతుంది.

చంచల: పైలోకాలకోసం కాకపోయినా, కనీసం నా రఘుకోసమయినా ఈ పనిచేస్తాను. (లోపలికి వస్తుంది) జానికమ్మ తేబిలుమీది వస్తువులన్నింటినీ వోవగుసలో సర్దుకుంటుంది. పద్దటంలా ఆమె మగోసారి 'ఎవం'అని రాసివున్న ఆ సీసాని చూస్తుంది. చేతిలోకి తీసుకుని దాని వేపే తడికం గా చూస్తూంటుంది. ఆమెలో గంభీరత, ఎనో ఆలోచన, పెదవులకవలిక, చిరునవ్వు. ఆమె జాగ్రత్తగా ఆ సీసా మూతవేసి అంగులలో వున్న మందును సగానికి పైగా ప్రక్కనన్న మగోసీసాలోకి పోస్తుంది. మర్చి మూతపెట్టి ఆ సీసాను యధాస్థానంలో వుంచుతుంది.)

జాని: (చంచల రావడం చూచి) అవసర సమయాల్లో కానీ, ఎవరి నిజస్వరూపాలూ బయటపడవు.

చంచల: నిజరూపాలు బయటపడకపోయినా సామాన్యంతో పద్దుకుపోగిరిలే అంతిక్ న్నా కొనిలసిందేమీ లేదు. (కాఫీగ్లాసు పెట్టడానికి ఆ మంగుసీసాను సద్గుతు) ఇదిమిటి. సీసాలన్నింటినీ ఇలా పెట్టారు? కొన్ని సీసాలను అవతలి పెట్టకుంటారా?

జాని: అబ్బే! ఆ సీసాలనేమీ ముట్టకోబోకు.
(ప్రశాంతంగా) ఒకరిచేతి పని చేయించుకోవడం
మన్నది ఎంతటి బాధాకరమైన విషయమో నీకు
తెలిసే. ఆ! ఆ కాఫీగ్లాసు ఇలా ఇయ్యి.
రఘుపతికూడా త్వరగానే తీవ్రపైస్తాడే. మొన్న
జబ్బుపడినప్పటినుంచీ వాణికోసం కనిపెట్టుకు
వుండడం మానేశాను.

చంచల: నే నున్నానుగా.

జాని: ఎందుకూ అనవసరంగా! నువ్వు కాఫీ
తీసుకో. అబ్బ! చరిగా వున్నటుంది. ఆ కిటికీ
తలుపులు కూడా దగ్గరకు వేసిరా! బాగ్రత.
క్షేణి నరిగిపోయేను. (చంచల వెళ్లి తలుపులు
దగ్గరకు లాగవస్తుంది) ఆ! అదీ, అల్లా
చెయ్యాలి చెప్పిన పని. మంచివాళ్ళు లక్షణం
కూడా అదే, పెద్దవాళ్ళను గౌరవించడం.

చంచల: (కాఫీ తీసుకుంటూ) డిక్కాన్ ఎక్కడై
నటంది.

జాని: పర్యాటకు. అల్లా వుంటేనే కాఫీ కమ్మని
వాసన వేస్తుంటుంది.

చంచల: ఇప్పుడేలా వుంది వాంట్లో? చరి తగ్గిందా?

జాని: కాఫీ తాగింతర్వాత కూడానా? (ఆమె
చంచల కాఫీగ్లాసు పూర్తిచేయడం చాలా
బాగ్రతగా పరిశీలిస్తుంటుంది. ఆ తర్వాత ఒక్క
సారిగా పెద్దపులిలాగా ఆమెను లక్షిస్తూ)
ఇంట్లో డేలా వుంది నీ వాంట్లో? వైత్యం
తగ్గిందా? రఘును పెళ్లి చేసుకుంటావా?
పాపం! చేసుకో!! ప్రేమించావా? ఎవర్ని?
రఘునేనా? ప్రేమించు. బాగా ప్రేమించు.
కళ్ళు బైర్లు క్రమేపరకూ ప్రేమించు!!
దుర్మార్గురాలా! ఒక్కక్షణం, మరొక్కక్షణం
నీ జీవితం!!! ఈ సీసా చూశావా? ఇందులో
వున్న దేమిటో తెలుసా? విషం!!! నువ్వు
తాగిందేమిటో తెలుసా? విషం!!! ఎట్లాగో
తెలుసా? ఆ సీసాలో విషాన్ని నీ కాఫీలో
కలిపాను. సీసాలో మందు సగానికేలేదూ, కన
బడడంలేదూ?

చంచల: (అరుస్తుంది) ఏమిటి?... (గొంతును గట్టిగా
నొక్కుకుంటూ) విషం!... అయ్యయ్యో...
విషం!! విషం!!! నా గొంతు మంతుతోంది.

నా కడుపులో వేగులు కగులుతున్నాయి.
మంట! భరించలేని మంట! అయ్యయ్యో
విషం! విషం!!

జాని: అవును. విషం! నీ వగవరాల్లో విషం! నీ మనసు
విషమయం! నీ రక్తం విషమయం! ఇంకా
సంకోపిస్తున్నావా? చూడు. ఈ సీసాలో ఇది
వరకు నిండావున్న విషం, ఇప్పుడు సగానికే
వుండడం కన్పడడంలేదూ?

చంచల: అయ్యయ్యో! విషం! విషం! నన్ను రక్షించండి.
రక్షించండి. నేను చచ్చిపోతున్నాను.
చచ్చిపోతున్నాను.

జాని: అవును. చచ్చిపోతున్నావు. వివశ్రయోగంచేత
చంపబడుతున్నావు.

చంచల: భగవంతుడా! భగవంతుడా! నన్ను... నన్ను
రక్షించు... భి... గ... వం... తు... డా!!

జాని: మరణానికి భయపడుతున్నావా? ఇప్పటికైనా
వొప్పకో. నువ్వోకి పిరికిపందివు. నీలో గొప్ప
లక్షణం, ధీమణుణం ఒక్కటిలేదు. అందరిలాంటి
దానివే నీవునూ. ఆ కొండంలేత నే అందిరి
వలెనే, అతినామాన్యంగా నువ్వు మరణించ
బోతున్నావు. పాపానికి ప్రాణుల్ని త్ర మేమిటో
తెలుసా? మరణం! మరణం! నికృష్టమైన
మరణం!!

చంచల: ఇంగుతు... ఇంగుతు... తగిన ప్రతిఫలం ఆను
భవించకపోవులే. నీ... ము... తు... న్నా... తు.
సర్వసముతు!! (అలాగే క్రిందికి వారిపోతుంది.)

జాని: (మెల్లగా ప్రశాంతంగా) చంచల! చంచల!
... నువ్వేనా రఘును ప్రేమించింది!!
ఇంతటి తేలవైనయంతోనే? మరణమన్న
మాట విని మూర్ఛపోయినదానివి, ప్రేమించగల
శక్తి, ఎక్కడ నీలో? పిచ్చిపిల్లా!!! (చంచల
అలాగే నిర్ధీనంగా పడివుంటుంది. జానికమ్మ
పేలవంగా నవ్వుకొని, తిరిగి తలనిండా దుప్పటి
కప్పుకొని, అరుదువాలను కూడదిసుకుంటూ,
కళ్ళు మూసుకోబోతుండగా)
(తెరి)

* టు ఉ మెన్ అన్న నాటికలోని శిల్పాన్ని
దుర్రతి ఇంగులో గ్రహించాను. అంగుకో
నాటికా రచయితకు నా కృతజ్ఞతలు.

కోకిలమ్మ పెళ్లి

శ్రీ సాళ్య కృష్ణమూర్తి

1

క్రొవీ సమాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు చాల నాశ్చక్రిండులు ముద్దుగా వ్రాసిన మోహన గాథ యిది. ఎందుకోగాని కిన్నెరసాని పాటలను చెప్పకొన్నట్లుగా దీని నెవ్వరు చెప్పకొనగా నేను వినలేదు. ధౌమణ్యము ప్రబలిన నేటివారల కచ్చపు కవిత్వ మనుభవించు కిక్కిచాలక పోవుమన్న జేమా అను కొందును. పసిపిల్ల లగంటి మనసుగలవారికి, ఎవరిగును తగ్గనివారికి, హృదయమును స్రవ్యగ్రముగ నుంచుకొన్న వారికి ఈకథ రసనివ్యంధి; కుండలో నూడులుగ్రుచ్చి గుబురుల గరిగించి గుడుసుగుచ్చు చుట్టించి ఘూర్ణిల జేయును.

ఈ కథలో కోకిలమ్మపెండ్లి ఈ జన్మలో జగ్గుగ లేదు. మరుజన్మలో జరిగినది. ఇంగులోని రహస్య మేమి? కవి యెందుకిట్లు కల్పించినాడు? ఈ సంఘటన మొకటిబాధించును.

తొలుజన్మలో కోకిలమ్మ మూగపిల్ల. దైవమే దానిని చిన్నచూపు చూచినాడు. తిల్లిదండ్రుల ప్రేమగూడ తానన్నాత్రిమే. తనంతట తాను బ్రదుకుటకు గూడ సాగ్యము లేకపోయినది. చిలకమ్మ చిలిపి నవ్వులు, వెక్కిరింతలు, వేళాకోళాలు; కన్నతండ్రి కస్సుబుస్సులు; అప్పవెప్పుడు అమ్మ విసుగులు—పీనితో కోకిలమ్మ మూగమనసు వాగావిష్కృతి లేక తిల్లిడిల్లి తపించిపోయినది. తిల్లి మానసుగూడ తిల్లిట పడియుండు ననుకొనుడు, కోకిలమ్మ ఈ వేదనాయాప మగు తపస్సునకు ఫలముగా మరుజన్మమున మధురకంఠ ముతో తాను పోకీళ్ళు పోయిన అడవిలోనే పిట్టగా బుట్టి వచ్చినది. ఆ జన్మమున ఆ వేదనయే లేనిదో కోకిలమ్మకి జన్మమున నింత కంఠమాధుర్యమే వచ్చియుండ దని కవి భావము.

ఈ కథాకల్పనమున కొంత ప్రతీక సంవిధానము (Symbolical rendering) ఉన్నది. ఇందలి తెలుగు రాజా ఏ కాతవాహనుల కాలము వాడో కావచ్చును, ఆ రాజా స్థానికమగు నుజ్జ్వలమూర్తిని కవి ఇట్లు వర్ణించుచున్నాడు:

‘వెదురులో ముత్యాలపేరులు
కదురులో దారాల బట్టలు

ఎదురుగా నెలపాడిచినట్లే
విపు మిశ్రాడోయ్!’

మరి చిలకమ్మ పచ్చనిది. కోకిలమ్మ నలునిది. ఆర్యబాతులవారు చిత్రవర్ణ విలసితులు. దేవబాతుల వారిని చిత్రవర్ణ విలసితులుగ జూపుట నాట్యధర్మ నిర్దేశము. సంస్కృతము నార్యభావయని దేవభావ యని వ్యవహరింతుము. ఈ కథలోని చిలుక వైదిక బ్రాహ్మణుని వలచి తనవంశములో సాంస్కృతిక వాక్కులు నిలుపుకొన్నది. కోకిల నలుపై సంస్కృత భాష ప్రభావము చేరరాని తెనుగు తీసిని సంతరించు కొన్నది. ‘చిలక పలుకులు’ ‘కోకిలపాలు’ లు వేదాను వాకములు, జానపదగీతులకు ప్రతీకలు.

తెనుగుపాట పుట్టుకయే ఈ కథ. తెనుగు సంస్కృత జన్మవుని కొందరు, కొను ద్రావిడభాష యని కొందరు ననుచుండగా తెనుగు ప్రాకృతజన్మమును మరియొక యవాంతరవాదముగూడ నుండుట మనమెరిగినదే. ఏమైనను తెనుగుపాట సంస్కృతవ్యాప్తిలేని నాళ్ళలో ప్రాకృత ముండెన మాట నిజము. ఈ తాళిళ్ళ నడుమ తెనుగుభాష ఒకతీపు సంపాదించి జాను తెనుగు పుట్టి వచ్చినది. ఆ భాష పుట్టుక యెట్టిదైనను దాని ప్రశ్నకేత సాగను అంతయు నది తెనుగుగడ్డపై నుండుటచే వచ్చినది. అదటి నేల నీరు గాలి—సర్వ ప్రకృతియు దానికి దోడుపడినవి. ఈ ప్రాదుర్భావ మునే కవి ఈ కథలో నిక్షేపించి చెప్పినాడు.

ఏ మూగతనము పోవుటకై తిల్లి బిడ్డలు బ్రదికి నంతకు వేదన పాలెతో జేసి నాకాంక్షించిరో ఆ మధురవాక్కు మరుజన్మమున నచ్చపు సంస్కారయాప ముగా కోకిలమ్మకు ఫలించినది. అది ఆ యద్దర తపః ఫలమేగాదు. తెనుగుపాటి సర్వప్రకృతియొక్క తపః ఫలమును.

కథా దృష్టితో జూచినచో కవి యిందు తటస్థ చారితుడు. ఆయనకు తెనుగుపై నెంత ప్రేమడియో సంస్కృత ముపై నంత ప్రేమడి యున్నది. ఇతివృత్తివశమున కోకిలనుగూర్చి యొక్కవగా జెప్పినాడెకాని పాక్షిక దృష్టిచే గాదు. చిలుకమ్మనుగురించి యొక్క విరుగుడు మాటైన అడకపోవుటయు, కథ నుపసంహరించునపుడు ‘చిలుకతల్లి మహాన్వయంబున

వెలకినవి సాంస్కృతిక వాక్కులు' అని సగౌరవముగ జెప్పటయు కవి ఈ నిర్వచనమునే మాపును.

ఇంక లోని మాట విమనగా నిజమునకు కవి తన మనసుబెట్టినది చింతింపు మీదను గాదు కోకిలము మీదనుగాదు తెనుగుపదమిది. అచటి స్వప్రకృతి మీద. ఏ తిత్తింకంనాతి మాకుని గూర్చి. దానినే ఆయన కంఠ దూర్చుకుని పెని రాజనాలపంటగా బంపించుచున్నాడు.

ఇంతటి స్థానమున విన గుఱు కెట్టివో, ఈ కథారచనలో కవి గూర్చియుగ నేమి సాధించెనో ఇంచు పరిశీలింతుము.

2

కవిహృదియు నెఱుగుట కష్టము—కవి స్వగూఢనిగూఢముల ముంకంటై కష్టము. ఈ కథలో కోకిలము గూఢము. తిత్తి కవి చింతింపుపై ప్రేమయే గాని దీనిపై శ్రేయ. తిత్తి దానికి తాత్కాలికము. అప్పుడు నోవోచో నిష్ఠను. లోకమున నందరినో బాటుగా భగవంతు డామెకు అంపచ విను తీరేను పగిలినా నోరైన నీశేను. ఉంపకాశించి తిత్తింకము నాశ్విన్యమును చిలకము ఆచికినగా కోకిలము కాదాస్వీయము మిగిలినది. పైగా చింతింపు సప్రకృతి జన్మగింతి గా చింతింపున అహంకారమును కలచి వేధించినది. వికారమున సకలము ప్రాంతమున జన్మనిదమో ఆట్టి వాగానిహృతి లేపోవుటయే కష్టము. చింతింపుల బంధుకాని పుట్టిని జన్మపై మనశ్శరీరావధిగ వేధింపె తిత్తిదండముల ప్రేమ వాల్యల్యములు లేకపోవుట మరలక కష్టము. పోనిండు—ఊరిక తనవారిన తను బ్రతుకుటకురావ వీలులేనే! నవ్వలు, వెక్కిరింతలు! అన్యుల యపవరమును తమింపనచ్చును. ఆత్మీయుల యపచారము తమింపరానిది; సహింపరానిది. ఓహో! ఇకమి కష్టము! ఇంత కంటే కష్టముండునా? నిత్య ప్రత్యగమగుచి పసిదాని మనస్సు నారిక వేదన నందియుండునెడన; దాని శోకము నిర్దమన మార్గములేక యనలునే స్తంభించి గడ్డికట్టి మూగతనము భజించి యుండువలెను. ఈ కథ యందలి శోక స్థాయి యట్టిది. అది శోకమనియు నది మనలోని కరుణను క్షయజించుచునుట కేవలమాపచారి కము. గుండెపిండిచే మి ననుట లెస్స.

ఈ కథలో కవి నిర్వాహజ కరుణారసమున్నది. ఇందలి రసము కరుణము. కోకిలము శోకవిగ్రహునికి తనవలెనే మూగయైన ప్రకృతి కరుణజూపినది. అదియే దానికి తిత్తిగా తిండిగా తలపుచుట్టుముగ భాసించినది. మనుష్యహృదయముకంటే మిన్నగా పరగత ముఖ

దుఃఖాది భావవచే భావితాంతరంగత్వము జూపి కేవల సత్వియూర్జయైనది. నిలకదల కోకిలము పోకిలము పోయిననే ఆ మానవి కంఠము. అది తగిననే తన మానవనే అచటి వెలసెట్టి నీటికి చెలవము. అది యచటి చిగులు చిదిమిననే నానికి రక్తి. అది నిలిచిననే అచటి పూల కంఠము. దాని యుల్లాసము ప్రకృతికు సము. దానిశోకము ప్రకృతికి శోకము. ఇది వారి ఆశ్రింతుకము మృదనుంనామము. ఇట్టి కల్పన నింగీపున నిలకారనాత్రిముగ గాక కొంతమెక్కువ దృశ్యతో 'పాథెటిక్ ఫాల్సీ' (Pathetic Fallacy) అంగుగు. మననాగు ప్రకృతిని భావమున కుద్గ్రహముగ ప్రసించినకాని దానికి సాంఘము వర్ణితము నీశేను. అలంకార మార్గమున పన్ని వేదోచితముగ కల్పమును దృశ్యము దిశాకొని తత్తద్భావానోపమాను చేయుట కంగు—పరి.

ఈ కథలోని కవి కోకిలము కరుణానుభవ జీవికాథను, దాని గూర్చియు మేనాగీతి నావిష్కరించివాడు. దానిలో ప్రకృతి వట్టి సేపక్యమాత్రముగ నుండుట గాదు. ప్రధానపాత్రగా నున్నది.

ఒక గ్రుప్పి కీకావ్య మంతయు నొక గొప్ప స్వభావోద్వేగము. డింభికారులయు నన్యమృతులయు తిత్తికవ్య సహజములకు భావమేమిదికము, భావముల ప్రరోపము. మహాకవికే భావనాసాక్ష్యములు. అట్టివో కథలోని సేతన చేతనముల గూర్చి నావిష్కరించుట తదితరుల పరామర్శ కందనే యందగు. ఇంగు స్వభావోద్వేగ అలంకారమాత్రముగ నెన్నిచోటులనైన నుండునచ్చును. అదిగాదు నే కేవలమిది. జన్మభింతి విశేషములతో గూర్తిన ప్రకృతి గలదిగా చెప్పబడుచున్న స్వప్రకృతిని మనసున నిలిపి దానితోడి సంవాదము నెరపి కథలో దానిని సేపక్యపు తెరగా దీర్చుటయే గాక భావప్రవర్తతమున వర్ణన రూపుగతింనుట ఒక్క మహాకవికే సాధ్యము. ఏ తుణమున ఏ చోట ప్రకృతి ఏ భావ పులికిలిగి వైతన్యము నెరపునో తద్భావ సంకాంతి వైలక్షణ్య మెట్టివో అట్టి దానిని, తిగుతానల్యశిలనిర్మలముల నొదిగియుండు దానిని, కాలప్రవోదిత పరివర్తనశీలమైనదానిని—తన గూర్చిలో నణావణువున ననుభవమునకు దెచ్చుకొని దానిగూర్చి దర్శించుటకు కవి హృదయమున సహంకారము పూరిగా నుంచి యాత్మ చింత ముద్దరలె నుండువలెను. దీనిచే కవిశోక శక్తి గలుగును. దానిని మనము తాదాత్మ్యముని క్షణవహింతుము. తందిగానటు కంటి—ఎదుటివాని భావకోశములోనికి తన గూర్చిను బ్రవేశిపెట్టగల ఈ శక్తికే కీర్తన మహాకవి 'నెగటివ'

కోకిలమ్మ పెళ్లి

కేపటిలో అని వ్యవహరించినాడు. అనగా స్వీయహంకార నిరాసనని తాత్పర్యము. మన కవులు కోవ్వారంభమున స్వీయహంకారినిరాసము చేయుట విచిత్రముగ వ్యాఖ్యానించు చాలమందికి రహస్యముచెలియదు. వైతన్యము మనసువాక నెగపట్టి యహంకారరూప ముగభాసించు హిరణ్యగర్భునియొక్కయు సంతయు నే నే యని సర్వాహంకారియై రిక భాసించు విరాడ్రూపునియొక్కయు సంభేకాలమైనది మనకాలము— 'సాత్త్విక నాచక నే ప్రసియించిపోగు'నన్న రస స్రోతృమూర్తి ఈ కవి.

3

ఈకథ 'లిరిక్' (Lyric) అని పాశ్చాత్యులిలితగీతి మార్గమున నా ముఖపెను. ఇటాలియన్, ఇంగ్లీషు మొదలగు భాషలలో నీలితగీతము అత్యధికపరములు. ఇవి ఆమరాగము, చిహము, ఆంధ్రము, కదియ, ప్రేమము మొదలగు రసభావముల సభివృద్ధియందును, కవిగో కథయుండును. ప్రాయముగా భావముగట్టి కవి గూఢాభావమును గీతికారూపమున వివ్యసించుచు నా భావ వివృతి ప్రసారములకు సంబంధించిన యనేక భావచ్ఛాయలలో విహరించును. ఆ చిగురాయులందుండి యుండువు. ఇవిమిథుమిలి వాని నేర్చుచుగారు. ఇది యాతియు వా రచననాగము కేవలత్రికానగుచే జేసిన చిక్కు. ఎందుకనగా ప్రకృతిసంబలితమైన యాత్మ వాసనావశిష్టమైన సెంతియో ఎక్కి ముగ భావ ప్రపంచము విసుక్కు కొనియుండి పుంసితమైనపున దాని ననుభవించును. ఆ భావమునకు వ్యక్తిత్వ లక్షణములను సంస్కార శిష్యమునలను, పుండన కరకెక్కి బలియత నాక్షేపించువలనను ఒక్కొక్కచో ననుభవించువానికే అటు కంది స్ఫుల్లసతీ తికా జాలవు; తెలివి పొలుముల పాలి నేది నెచ్చి తలనూపును. అటు కందిన స్పష్టాభివేష ముగూమున సభివృద్ధికి వచ్చుట వక్రప్రసారార్థి సాక్షి భావముచే గు సంతమగుచుండుగా నమ్ముట ప్రతీతిల యనుభవము మాట చెప్పనక్కరలేదు. అట్టిచో లితి గీతులందలి భావచ్ఛాయలను స్ఫురిప్రతీతిల స్థాయి విభావాను భావసంచాగుల చాటులో వింగడించుట సాగ్యము కాని పని. కాగా స్ఫురిప్రతీతిలేని ఈ భావచ్ఛాయల మంథనము, ఆవిర్భవము. సంవృతి, నివృతి, సంవాదము, వివాదము, నాని యొరిపిళ్ళు, బంధురతి, విశ్లేషన మాదిగాగల ఆత్మయొక్క దాంత రముల నెన్నింటినో ఈ లితిగీతులు పలార్చును.

పూర్వమిది 'లెర్' అను తంత్రీవాద్యముచే—మన వాగు వీణపై 'ప్రబంధము' లాదిగాగల వానివాలించి నట్లు—గాము చేయవలయుండెడిది. తగునాతి కాలమున నీయలవాటు తప్పినది. ఇప్పుడు ఊరక చదివి కవి హృదయగతస్థమ సంవాదరూపమున ననుభవించుట మాత్రము నిలచినది.

కోకిలమ్మ పెండ్లిలో కథయున్నదిగదా యన వచ్చును; ఇది లితిగీతి యెల్లగునని యాక్షేపింపను వచ్చును. కాని ఇందిలి కథ కథయేగాదు. ఇది వట్టి రమణీయమగు భావ కల్పనము. అంగుక తొలుతినే నే నీకథయందలి ప్రతీక సంబధానమును వివరించితిని. కోకిల గీతికావిగ్భావము, అచ్చపైన తెనుగుపాట పుట్టక—ఈ కెంటి కథనము—ఈ కావ్యమున నిది ప్రధానవిషయము. ఈ కథయము తిక్కిన కల్పనము సంబటి నాకర్తించుచున్నది. అందిలి పాత్రల మనుష్యత్వముగూడ ప్రపంచితమై స్థాపింపబడక అవి యనాక త్తమని నేకైక భావాపిష్యములుగ, వా భావములకు ప్రతీకలుగ నున్నవి. ఆ భావములుగూడ మనకి ప్రపంచమునకు నెందనవిగావు. నాత్మ, పితృ, పుత్ర కిది సంబంధం, మైన భావములు మాత్రమే అంతేగాక కలి నాత్మయు కోకిలమ్మగూర్చి విక యొకజన్మము నను జెందిన వృత్తాంతము చెలియవచ్చునగాని పూర్వ భజనము వృత్తాంత మెట్లు చెలియనుకీ ఈలోక నాధానియగు భావ మెకటియున్నది. అనగా వట్టికల్పనగూడ కిదికట్టిజ్ఞాన మెప్పుకొనలేదు. మరి యెట్లు చూపునగూర్చి ఈ కావ్యము నందిగా రసాంజనపతా ముచే తాత్కాలికముగా నాశ్చర్యమున విహర బడును. దీనినే ఇంగ్లీషున "Willing suspension of disbelief" అని Coleridge వ్యవహరించినాడు. కనుక నిన్ని కాలములచే నీది కథ గును భావము మనము ప్రాప్తుకొని మెనావును. కథ యొ గూఢార్థ్య భావమును భిజించి నమ్మక గొలుపవలెను. ఇతివృత్తియు నను మానవేగా అక్కరలేనివిగూడ, మితయుగ, గొన్ని హంస లమగ గూ నమ్మక పుట్టింపవలెను. ఇదిటి లొక మైన హంసలలేవు గనుక ఇది వట్టి కల్పన మనియే మన నెంచును.

ఈ కథాకల్పనలోనే కవి సంయమనశీలత భాసించి దానిని పూమతి మొనర్చినది. పాత్ర వైర శ్రమ, వానిలోగూడ భావవైరశ్రమ మొనరి చేపట్టిన యొకటి కెండు భావములనే కుండపాతిగా గ్రమ్మ రించినాడు కవి. కనుక కావ్యమున ఆన్యంతయు రస స్రోతస్వినీకి పుష్కరాలు వచ్చినట్లుగా స్వదించునే

గాని కొద్దిగా తడుపుటలేదు. ఆ పాత మధురము రచన యిది.

పై జెప్పిన లలితగీతులు పాడుట కుద్దేశింపబడినవి. వానిలో గేయగుణము ప్రధానము. నిజమునకు వీని కూర్పులోని శబ్దార్థములకు ప్రాధాన్యము తక్కువ. శబ్ద గంభమునకు వాని పోహలింపున బుట్టి విచ్చిత్తిహితముగనుండి జ్ఞాపకశక్తివోలె యాత్మకేనయో జ్ఞప్తి కల యిందు శక్తికి ప్రాధాన్య మెక్కువ. లాలిత్వము, మాధుర్యము ఉండనే ఉన్నవి. ఇదియంతయు సంగీతావరణముగాని సాహిత్యావరణముగాదు. సంగీత మేమిచేయును? అది నాదమత్రమయ్యయ్య ప్రతియలచే సౌష్ఠవమును భజించి ఆలాపనచే భావావస్థల వైవిధ్యమును; స్ఫురితతీతలక వాసనారూపముననున్న జీవి యనుభవ ప్రపంచమును మనోవిధి కాకిర్చించును : ఒక్కొక్కభావమున కొక్కొక్కరాగ మొప్పును. ఆ భావముల ద్రుతి మంధరత్వముల ననుసరించి తాళముల చుత్కృతి, మంద్రస్థాయిలోని యొక దీర్ఘ దీర్ఘమున నాదవివృతి శోకస్థాయివందుకొని కరుణావ్యంజకమును. తారస్థాయిలోని యొక గమకప్రస్తారము జీవి పడుపొట్లన్నియు జూపించి వేదనాస్వరూపమును దెలుపగలదు. ఆత్మకును నాదపదార్థమునకును గల ఈ యవివాభావ మెట్టివోగాని మనవారు నాదమునే యాత్మపదార్థమగు బ్రహ్మమనిరి.

కోకిలమ్మ పెండ్లిని కవి ముత్యాలసరాలలో వ్రాసినాడు. ఈ మాత్రాచ్ఛందస్సు తెనుగుభాషవలెనే శృంగారకరుణముల కొప్పినది. వానిని పాడి యానందించిన నే యా యొప్పుదల తెలియును. ఇందలి పలుకుబడులన్నియు నచ్చమైన తెనుగు పలుకుబడులు. రసవ్యంజకములు. వ్యావహారికపద్ధతిని వ్రాయుటచే తెలుగున నుచ్చారణమునగల కొకునీడ్డియంతయు కవి కొల్లగొట్టి రసోపస్కారకముగ నడిపించినాడు.

మన యాత్మ ప్రకృతిసంతతి మంటిని. అట్టి యాత్మను నాదవివర్తము సంగీతరూపమున నొరయును. ఒరవిన నేమగును? ఆత్మగూడ మొరయును. మనసు మురియును. తనువు మొరయును. బహిరంతరముల నొక చొక్కు ఆవహిల్లి యానంద మతిక్రియించును. ఈ యాత్మ మొరయుట యెట్లనగా వాసనాప్రపంచముపై నాదసంఘాత మేర్పడినప్పుడిది జరుగును. తంత్రీసంఘాతముచే స్వరముల బుట్టించుమండగా వాద్యముపై జీవనాదమొకటి పుట్టినట్లు ఆత్మగూడ తాను స్వయముగా మొరయునారంభించును. రసికులు రాగభోధిత

మైన భావమును బట్టికొన్నట్లే ఈ యాత్మకముగు జీవనాదమును బట్టికొన యత్నింతురు.

ఈ రచనలోని మహాప్రయత్నమంతయు తెనుగు నాటి సర్వ ప్రకృతిలోని యాత్మగీతి నావిష్కరించి తత్సంఘాతముచే తన యాత్మనే నినదించజేయుటకు. ఇతివృత్తసంఘాతముచే ప్రకృతిగీతి యుబుకవలెను. దాని సంఘాతముచే దన యాత్మగీతి యుబుకవలెను. కథయో కల్పనయో వ్రాయుట దాక గులభమేగాని మీది రెండు పనులును సామాన్యులకు దుస్సాగములు.

కోకిలమ్మ పెండ్లికల్పనమంతయు తెలుగునాడు కొంపలు కోసలుగా నున్న నాశ్వ జరిగినట్లు కల్పింపబడినది. నేటివలె యాత్మను ప్రతారించెడి దొంగనాగ రికతలో నేక మానాటికి తూలిపోలేదు. అది యంతయు నొక ప్రాకృతవాతావరణము. చెట్లు చేమలు వాగులు తోగులు పుట్టలు గుట్టలు గాలులు నేలలు అవవులు జవధులు అన్నియు నొక యాత్మవిశేష సమృద్ధిని భజించెడి కోజాలవి. ఇంక నితివృత్తవర్ణనలో నెట్లు కవి ప్రకృతి కొక భావసంఘాతము గల్పించె ననగా ప్రకృతిలోని యాయాపదార్థములకు వ్యక్తిత్వప్రదానము చేసియు మూర్తిమత్వము నిచ్చియు. చిలకమ్మ కోకిలమ్మలకే గాదు. కవి ఆనాటి సర్వప్రకృతికిని విగ్రహ మూర్తిమత్వము కల్పించినాడు. మనవారు వసంత మన్మథులూదిగా నభిహ్లానకై వలములకు మూర్తిమత్వము గల్పించినారు. కాని 'గోలిపిలలు సొగసు' నడక, 'సోకులు పోవుట' 'పాము పడుచులు తెప్పలేసుక' తేలి పోవుట' క్రొత్త కల్పనలు. జారి గుణక్రియా వివక్ష నతిక్రమించి, ప్రకృతి కన్ను దెరచినదనుట, పాట పాడినదనుట, మామిడిచిగురు మరింత సాగిందనుట గూడ నిట్టివే. వాస్తవప్రపంచమున జాలిగుణక్రియా విభాగము ననుసరించి భావమును దీర్ఘవలసి యుండగా కల్పనాప్రపంచమున నిది చాలనికై నిరాదృతమైనది. సర్వభావములకు బరస్పరము సర్వకన్యవులు నభవా వాని గుణక్రియలు సంకేతములో అభివ్యంజకములో గావచ్చును. ఇదియంతయు లలితగీతి రచనామార్గమున సంగీకృతమే. వన్మేలలు ప్రేమకు చావులేదనుట వాని యమృతత్వగుణ మధారముగ జెప్పింపబడినది—చెట్లు పాడుటకు ముర్రురగ్వను లాధారము. ఇట్టిచోట్ల కవి సంప్రదాయమును మరింత పొడిగించినాడనవలెను.

4

కోకిలమ్మ కరుణామయగాథకు ప్రకృతి సంవాద రూపముగ ప్రతి గలిపినదంటిని. కవి యారెంటి సంఘాతముచే ప్రకృతి యాత్మగీత నావిష్కరించుటయు నది

కోకిలమ్మ పెళ్లి

మరల దనయాత్మకు సంఘాతమై తన యాత్మ నెట్లు
స్పందింపజేసినదో చూచుటకు సులభమగు చూపుము
లేదు.

ప్రకృతిస్థమగు చైతన్యగీతము నావివ్కరించు
టకు మహా ప్రయత్నమే చేసినాడు. అది కథలో వర్ణనలో మనకు గానరాదు. జీవనాదము శ్రుతి పన్ని
హితముగ వినిపించినట్లే మననశీలున కిదియు ననుభవ
స్పన్నిహితముగ వచ్చును. కవియాత్మగీతి ప్రకాశ మి
సర్వ ప్రయత్న యాధార్థ్యముచే ననుమేయ మాత్ర
ముగ దెలియవలెను. తెనుగురాజు చలని పరిపాలనలో
దేశములోని ప్రకృతిగూడ స్థిమిత విలాసములు
చూపును. కావ్యాగంధమున కవి పాగరతీర దేశము
నిట్లు వర్ణించినాడు.

‘ఊగులాడే కడలి తరగలు

నాగుబాముల ఊడలల్లే

ఒడ్డుదాకా ప్రాకి ప్రాకి

ఒరిగి పోతాయోయ్.

అడవిలోనూ కడలిలోనూ

అర్ధరాత్రి వేళ అప్పుడు

తొగిగు కన్నుల చుక్కకన్నెలు

తొంగిచూస్తారోయ్!

పొద్దుకూకే వేళ ఒడున

మడ్డు మడ్డుగ తిగుతుంటూ

సోగసు నడకల గాలిపిల్లలు

సోకుపోతారోయ్!

సుక్కుతిగే కడలి నడుమా

చూపుకొందీ అందకుండా

తెప్పలేసుకు పాము పడుచులు

తేలిపోతారోయ్!

ఒడువే బంగారు చేలూ

ఒడ్డువే పూవులు చేత్తో

ఊరికే యిట్లంటి చాల్ పా

లుదికి పోతాయోయ్!

తల్లి కోకిలమ్మకుగా నడవిలో వెళుకుమన్నది:

అడవులెంటా కోనలెంటా

బుడబుడా చను నెలవెంటా

అడుగులు తడబడా వెనుకుకు

నడచిపోయింది.

రెండుజాములవేళ పులులూ

పండుకొని రొప్పేటి నీవల

గుండె గుబురులూడ పోయీ
కూతు వెదకింది.

పెద్దపులులు పివంకులూ ద
ప్పికలు తీరగ నీరు తాగే
నొంగుత్రోవల నెలమొడల్లా
తొంగి చూసింది.

లేళ్ల నూ తిని కొండ నిలువలు
కళ్లుమూసుకు నిగురబోయే
ఓలుపడవిలో ఉస్సురంటూ
వెళ్ళి చూశింది.

శాంతమృగప్రచారమైన మధ్యాహ్న వేళాగనాన
వృద్ధుడు మింత భయదాంభీరముని అడవులు జూచిన
వారికిగాని దెలియదు. కవి యిచట నావివ్కరించు
నది కోకిలమ్మపై తల్లి తొలుతి జూపిన యుదాసీనతను
శిక్షగా గనాన మాత్రాశీమట. అది క్రూరమృగముల
భయదాగృహీతగర్జారవములు లేక నిశ్శబ్దముగనుండియు
నామెను జూచి గాండ్రించుచున్నది. అనటి కూనయి
తయే గనానవక్త్రగ్రాసితవోలే భయంకరము.

వింత వింతల సోకులేలిక, పూలరేడు, వసం
తుడు చెక్కుల నవులు జిందుతూ వచ్చినాడు.
ప్రకృతి ఉల్లాసపరవశియై ఊగిసలాడింది. ఎమని
పాడిందో చూపింది.

వచ్చానటయ్యా పూలరేడా
తెచ్చానటయ్యా పూలరాజా
నీవు తెచ్చినపూవులే కా
నికల కిస్తామా.

రావయ్య ఓ పూలరాజా
రావయ్య ఓ అందగాడా
కోకిలమ్మకు నీవు నీకూ
కోకిలా తిగునూ.

వారిపెళ్ళికి అడవిఅంతా
వోరజాలె నాయి చివురులు
కాపలాకొనినె పులులూ
గండకలలందూ.

సన్నాయి పాడింది తెల్లని
సన్ననీ నెలపూట, పూలా
వెన్నెలై ప్రకృతి తల్లేమో
కన్ను తెరిచింది.

ఇట్టి కావ్యము అపారమధురము, ఉదాత్త
భావప్రవోదితము; మహాకవి సర్వకైక్తి సమన్వయరూప
ప్రయత్న ఫలమిది. కోకిలా కల్యాణగీతి భద్రముగుగాక!

రేపు మనదే-మరి

శ్రీ హ స జ

రేపు మనదే—మరి

రేపుతా వెందుకు నిన్నటిగాయాన్ని

రాజరాసుకుడి కాష్టాన్ని !

సాగిపోదాం కలసి—మరి

దారిపొడుగునా లేకు దమ్మును

తోక తొక్కకు చరిత్రను

కలుగులోకి జారిపోతున్న కాశరాన్ని

కోటి పడగల కాళిని !

గీడ్దాం మనోహర-చిత్రాన్ని-మరి

గీస్తా వెందుకు మళ్ళీ

చెరిగిపోతున్న చదరంగపు గల్లను

లేపుతా వెందుకు శకునిని నిద్రలోంచి!

వెలిగించుదాం ప్రమిదెను — మరి

తెస్తా వెందుకు కాష్టాన్నిని శృశానంలోంచి

ముట్టించకు తుద — ముట్టించకు

బతుకు వత్తిని మృత్యువుతో

ముట్టించకు...తుద — ముట్టించకు !

గోవిందవాక్యాలలోని చరిత్రాంశాలు

శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి

దీని బ్రహ్మసామ్యములవారి గోవిందవాక్యములలో చాల చరిత్రాంశములు వ్యక్త పడుపలనవి 1725-1820 సంవత్సరములమధ్య ఒక ప్రక్క యీస్తిండిగా కంపెనీవాగు, మరొక ప్రక్క ఫ్రెంచి వాగు, మహాగద్ద్రీ సేనాని బలవంతగావు, ఏకోజి, ఆగ్కాటు గోల్కొండ మున్ను నవాబులు, చందా సాహెబు, మైసూరు హైదరాబీ రాజ్యాధిపత్యము నక్త పెనబలాడుచున్న కాలమునీ. ఈ క్రిందనాసిన విశేషములు ఇతర చరిత్రాంశమునో సమన్వయించి యాంధ్రదేశచరిత్రలోనికి జోప్పించబడినవి. ముఖ్యముగా రాయలసీమలోని యుద్ధాగు లింగు చర్చించబడినవి.

“నాల్గవేల యెనుమున్నట ముప్పుదియేండ్లు కలియుగాబ్దములు జరిగేనమా కలియంగు శ్వేతముఖులు దొరలయ్యెగు మెలకువనో రాజ్యమేలేగునా”

“శ్వేతాశ్వముఖులు ధూమశిఖముల్ గల్పించి, ధూతలమున నిశప కమాల్లపై నూత్రిమెరిగి పచ్చిమెత్తొందికెందు నాత్రముగా నడిపించేమా”

ఈ వాక్యములు 1725 నాటికి కంపెనీ పరిపాలన వచ్చుట నూచించును. తర్వాత వేరుబడిన గైలు మార్గములను గూడ దెలుపుచున్నది.

“జాతి జాతికి చాల వైరములు గల్గినీ, జనయోగములు తల్లడిల్లినీ నూ పెన్నయొడ్డున నండే చెన్నూరు గామము నదిపాలై నరనబాయ్యేనిమా”

అంతఃకలహాలు, ఆ కాలమున చెన్నూరు నరనపాలకుట నిది తెలుపుచున్నది.

కర్నాటధూమలకు, తురకపరిసీమకు, మహానందికి, మొరసరాజ్యానికి, కర్నూలుకు దండవచ్చినట్లు, ఆనంద సం॥ (1784) లో లేక 1794 లో యుద్ధమై చాలమంది హతులై, కలరామున్నగు వ్యాధులచే పీడింపబడినట్లు యీ క్రిందివాక్యాలు తెలుపును.

కాలమున్నగు భయంకరదీక్షలు వచ్చుట ప్రళయ నూచన.

“మీసాము లేనోకి దేశానికొంచని మహి

కొండాగు జండా లేసేనిమా

కర్నాట ధూమలకు కాలిపంపున తురక

వారిసీమకు గర్గివచ్చేని మా

పురగోనున పంపు మహానందికొచ్చేని,

కర్నూలుకు నంది పంపాచ్చేని మా

ఆనందాబ్దములు అంత్యమునంగున

హంతకుని దూత లొచ్చేగమా

పీనుగ పెంటలు పృథివీమీ దయ్యాని

భేదివాంతులయి చచ్చేగ మా.”

1785 లోనో లేక 1795 లోనో కొంతకంపెనీవారికి నష్టము గల్గినను, పాలించినది యీక్రింది వాక్యము దెలుపును.

“దనుజ (రాక్షస) నామసంత్సరమందున

వింతలయ్యా జనులు రాలేగమా

హూగముఖులకంశమున కొంత బొయ్యిని,

కాని బాగని భూమిగొలిచేగమా”

ఈ కాలమునందే మధుర, తంజావూరు రాజ్యములు ఆక్రమింపుబడినట్లు, మహానందికొత్తరము వింగగొట్టుబడినట్లు, ఈవిషయములు వాక్యములలో నిట్లు చెప్పబడినవి.

“మధుర తంజావూరు మరీ కౌగిలయ్యేది

మహానంది శిఖరము విరిగేనిమా”

చందాసాబు మీనాక్షిపాలన తుదముట్టించిన

కాలమిది. అప్పుడు హంపి, విరూపాక్షము మధ్య

గొప్పయుద్ధమై, అగ్నిని సురిపించిరి. అనగా తుపాకులు

వగైరాలతోను, అగ్నితోను బారాడిరి. అప్పుడా

గ్రామాలమధ్య సున్న 14 గ్రామములు నాశన

మయ్యెను. తూర్పునుండి పశ్చిమమునకు ధూమశిఖలు

తెగిరిగడివట. కుంభకోణములో గోతన, కొలా

పురము కొలగొట్టుట, కంభము కంగుకూకులలో

చెరలుబెట్టుట, యిత్యాదులు జరుగుచుండినట్లు కొన్ని

వాక్యములలో నన్నది.

ఇట్లుండగా వీరవసంతుకు కాళ్ళిగులా జనించి, యిచటికి వచ్చెనట. బలవంతరావు, హైదరాబాద్, టిప్పూ, చందాసాహెబు మున్నగు వారిలో నెవ్వరినో యాత డుద్దేశించియుండును. లేదా సంతక నాయకు డెవడో అతడే వీరవసంతుకు. పెనుగొండ, గండికోటలవద్ద యుద్ధములు జరిగి, వినుకొండవద్ద, మంగళగిరి (కనకగిరి) లేక తెజవాడలవద్ద గూడ కలహములై చివరకు రాజ్యము వీరవసంతునికి (సంతు నాయకునికి) స్వాధీనమయ్యెనట. ఇతడు హిందూమత స్థుడై దేవబ్రాహ్మణులను పోషించెనట. ఈశ్వర సం॥ (1757) లో నాయకు రాజ్యము వచ్చెనట. ఈతనిని తర్వాత రామ ధర్మజస్వామి యను పేరుతో పై గ్రంథము చెప్పుచున్నది. ఈ నూరుపేరు బహుళః యాతని సహాయుడగు వానిదని చెప్పవచ్చును. అప్పుడు ఇరి రోజులు కనుపించిన తోక మక్క యొకటి యిరవై బాగుల పొడుగుగలది ఆకాశమున ప్రకాశించెనట. అప్పటికి కలియుగము 5000 సం॥ లు లోగా అయినవట. అనగా 1899 లోగా అగును. ఇది తప్పుగా నున్నది. (1816) యవ సం॥ లో వింతలు బుట్టినవియు ఫిరంగు లుపయోగింతురనియు నీక్రింది వాక్యములందున్నది.

“యవసంవత్సరమంగు శ్రావణమాసమున యామాస్యది దిశలందు వింతలు బుట్టెనమా,
యిసుపదారి యంగు నిస్వప్నహోటకములు బ్రోవ
ఫిరంగులు ఆరంభించెదమా”

ఈ సంవత్సరములోనే ఆంగ్లదేశములో పిండారీదండు ప్రవేశించి దాదాపు ప్రతిగ్రామమును కొల్లగొట్టుట చరిత్రాంశము.

ఈ గ్రంథములో తర్వాత నానాశేఖవార్తలు, మనదేశములో నానాచోట్ల, గలిగిన భూకంపాలు, వరదలు మొదలైన ఉపద్రవాలను తెలుపుచున్నది. తర్వాత నీ వాక్యములు గమనించదగినవి.

“ధిరీవాగు తిల్లి దక్షిణమొచ్చేగు,
ఉల్లాస మెల్ల తల్లడిల్లెని మా
తెల్లారిసీమంత నిర్మాణసాయ్యాని,
గుగ్గిళ్ళు దుగ్గాని క మ్మెగు మా
తిరుపతి పంక టేళ్ళెల్లు నుడిలో మ్మేచ్చులు
అద్భుతముగ అడిపాడేరు మా
గరుడధ్వజము నానాదిక్కుల కేగి,
అరుచోద్యమముగ నాడేనుమా

దొడ్డయిన తిరుణాల దోపిళ్ళుచొయ్యాని
వుండే దేశముల కలపహయ్యెనమా.”

ఇవి యేసంవత్సరములో జరిగినవో వ్రాయరా లేదు. చరిత్రజ్ఞుడొక గుర్తింపవచ్చును అలంపు లోను, కంచిమున్నగు విశుచోట్ల ఉత్సవాలు జరిగినగూడ చెప్పబడినది. ఇది జరిగినతర్వాతనే ఢిల్లీ నైస్యము వచ్చుట జరిగినట. ఇక్కడ నుండి యొక్క డెక్కడ దోపిళ్ళ కార్యక్రమము జరిగినవో వివరింబడినది. ఓరుగల్లు, అగరాము, కటకము, కొల్లూరువ కొడుమూరు, ధనమూరు, తెల్లంకొండ, మున్నుచోట్ల చాలద్రవ్యము దోచుకొనబడెనట. కేశవసేనా యా సమయమున కొన్నిచోట్లను గాపాడెనట. ఇ డెవరో తెలియుటలేదు. బోయలు కొందరు మహాసంప్రాంతమున ముప్పియుద్ధ మొనరించి చనిపోయినట. తేతంచెర్రకప్పుకు వీరవసంతుకు వచ్చి నేనాని తే కేశవులకు సాయపడెనట. అప్పుడు బంకియాత కూరుగ్రామము భిస్మమయ్యెనట. అచటి స్త్రీలను మండలపతి గారవముగా చూచెనట. ఈ దోపిళ్ళయొక్క ములలో చనిపోయినవారికి శ్రాద్ధకర్మలు, బ్రతకీయ న్నవారికి అన్నదానములు ముఖ్యముగా బ్రాహ్మణు లకు విరివిగా జరిగినట. ఇంకా కొన్ని దోపిడీల విజనాగుకోట, చాగలమరి, వినుకొండ మొదలగు చోట్ల జరిగెను. ఇవి ప్రాయశః మరాటి దండుచేసినవై యుండును. ఈ సంవత్సరమున రాయచూరు, అనెగొంది అనవేని, కందనూరు, మున్నుచోట్ల పెద్దయుద్ధముల జరిగినవి కొన్ని వాక్యములందు గలగు. ఈ వాక్యములు పిండారీల విజయము నూచించును.

“కొనికులాలంగు పింజారికులమంగు

గాలి గాబరలేక యుండెనమా”

మున్నురువారు గూడ నీదండులో విస్తారముగా నుండిరి. ఈ వాక్యములుగూడ కంపెనీవారి అపజయ మను తెలుపుచున్నది.

“కందుకూరికి వీరవసంతుకువచ్చి

కంపెనీ వారెల్ల గూలేరుమా”

మున్నురు వారెల్ల మదముతో నుండేరు మొగలాయిదొరతనము లణిగేని మా.

పెన్నయొడ్డన నుండె చెన్నూరుగ్రామము పెనుగొండకీమకు కేరేనిమా.”

ఈ వాక్యములనుబట్టి మరాటిదండు (పిండారీ దండు) నాయకు నీ వీరవసంతుకుడను పేరుతో వీరగంధ

గోవింద వాక్యాలలోని చరిత్రాశయ

కర్త సమర్థించినట్లు కనబడుచున్నది. ఈ దండుజను ములనే యిందులో వర్ణించినాడు. రాబొందినై, మునిశుడు, నాగాయపట్నం, సోగనూరు, సిద్ధపట్నం, కేసవకోండ, యాగంటి, సురమకోండ, కోవలకుంట, రామేశ్వరము, ద్రావిడ దేశములందు గూడ దోపికులసాగనని తర్వాతి వాక్యములందున్నది.

ఈ దోపిడిసారిలో ముగ్గురు నాయకులుండే వాని, ముక్తిలాగువద్ద వాగుకూడ ఆలోచనను సల్పినది యొక వాక్యముగా గలదు. వాగు సుత్తివర్గము నకుకుచ్చి వారి సుగువునకు అనగా ముగ్గురైనాడునకు కొవిడి సమయలో కోటిద్రవ్యము సమర్పించిరట. రామేశ్వర రిజములో రాష్ట్రాధిపతులు రాడేవట. అనగా చనిపోయిరి. ఘోరక మఱులు (తెల్లవారు) నాశనమైరట.

1797 పింగళ సంవత్సరములో మరల ఈ దోపిడి నాయకుడు (వీరవంతుడు) పట్టాభిషేక ముగ్గురిని యొక వాక్యములో చెప్పబడినది. ఈతనికి సామంతులుగా రామసర్వజన్యామి యుండేవాడట. ఈతడు 1798 తిరుపతులందు పూజలు చేయించేవాడట. కేవల నాయకు నీతికు సేనాధిపతిగా నుంచి రాజ్యమేలెను. ఆకాలములో పాండురంగ దేవరము ప్రాకారగోపురములకు బంగారునీ మండించున, తిరువేంగళన్యామి తిరుణాళ్ళిజేయించుట, యాగంటిలో యాశ్వరపూజ, బ్రాహ్మణులకు నిత్యోన్నదాసము, మంత్రానుష్ఠానములు ఆచరింపబడినట. భేగుకోమల్లు వ్యాపారము బాగుగా నాగనట. ఈ వీరవంతురాయ దోపిడిదారులకు పంచాంగవకులమువాగ (విశ్వబ్రాహ్మణులు)ధక్తులై వెంబడిరాగా, కంది, ఆహూబలములలో వారికి కాంచన మిచ్చిరక్షించెనట. ఆతుకూరివారు అడవులపాలుకాగా, మోతుకూరువారు చనిపోగా, మరెందరో హత్యలైరట. కన్నడిగులా, అరిఘాటువాగు (అంకిటుక్) సప్తమై, అరవలు అడవిపాలుకాగా, గానుగకుండులుమాత్రము కరిగిపోకుండా నిల్చియుండెరట.

ఈరీతిగా సాగిన పిండారిదండు నాయకుని చరిత్రయే మిక్కిలి అతిశయోక్తులతోను, వీరవంతురాయ నామముతోను గోవిందవాక్యములలో బ్రసానింపబడినది. ఈదండును యాస్తిండిగుకంపెనీవారు 1816 తర్వాత సైన్యములను బంపి అడవివేయుటతో దేశమున కాంతి నెలకొనెను. ఈ దండునాయకులను ప్రోత్సహించి, వారి కుపదేశము లిచ్చుచు వారికే

విద్యుతతారములుగా భావించుచు కీర్తనచేయుచున్నామి పరశేశపాలనను విరసించుచున్నట్లు యాగంధ మణిల తెలియును. జరిగిన సంఘటనే భావి విషయములుగా వ్రాసి ఈతడు జనులలో నగృతకాఙ్క్షానిగా చేర్పొందెను. కొన్ని క్షంగవాక్యము లిళు శక్తియు కావు. కప్పకోడియై కూయుట, “సుండ్లెల్ల దెలేని, టెండ్లెల్ల మనిగేని” యిత్యాదు లెవరినో యుక్తేశించి వ్రాయబడినవి. దోపిడి నాయకులకు వీరవంతుకు తన కుమారునికి అక్షయసంవత్సరములో నధికారమిచ్చెనని యొక వాక్యమున్నది. ఈ అక్షయ సంవత్సరము 1806 అగుచున్నది. ఈ రీతిగా పిండారిదండు చరిత్ర 1725-1816 వరకు సాగినదనవచ్చును. దీనిని చరిత్రాంశములతో సరికేసి, యుద్ధములందు పాల్గొనిన నానారాజుల వివరములతో ప్రకటించిన బాగుంకనని చరిత్రజ్ఞులకు నుచు.

మహారాష్ట్రనాయకుల ధాటికొకరేక 1729 లో గోల్కొండ నవాబు ఆసఫ్ జా ఆంగ్లదేశములో చాడు, సర్ కేసవు పశ్చులను మహారాష్ట్రలోకిచ్చెను. ఇది రెండవ పీష్వా బాజీరావుకాలములో జరిగెను. ఈ బాజీరావుకాలమునూడి ఆంగ్లదేశపాలన తగు మారయ్యెను. పశ్చుల చేతుతో దోపిడిలు సాగెను, ఈతడు కర్నాటకమునగూడ జయించి మైసూరు రాజుచే కప్పము లందెను. 1740 లో నీ మరాటిదండు కర్నాటనవాబు దస్తఅల్లిని చంపెను. అతని అల్లుడు చందానాహెబు పునుచేలోని శ్రేంచినారి శిరణుబొచ్చెను. అన్వరుద్దీనపట పాలనయ్యెను.

శ్రేంచినారికి పునుచ్చీప్రాంతము 1674 లో తింజాపూరు పాలనకు పరీ ఖాన్లోడి యొసంగగా వారనట బలపడిరి. చందానాహెబును శ్రేంచినరుడు కలిసి 1748 లో అన్వరుద్దీనను చంపి కర్నాటకమును స్వాధీనపరచుకొనిరి. ఈ చందానాహెబే మధుర, తింజాపూరుల నాక్రమించెను. అచట ఆంగ్లనాయక రాజులను జయించి రాజ్యముగైకొనెను. 1740 లో పీష్వా బాజీరావు చనిపోగా, బాజీరీ బాజీరావు పీష్వా యయ్యెను. అన్వరుద్దీను కుమారుడు మహమ్మదాలీ మద్రాసు యాస్తిండియా కంపెని శిరణుబొచ్చెను. గోల్కొండ నవాబు ముజజఫర్ జంగు శ్రేంచినారికి ఆంగ్ల, కర్నాటములను పాలింపనిచ్చెను. అందుచే 1758 లో

చందాసాహేబును చంపి ఆర్కాటురాజ్యమును ఇంగ్లీషువాగు మహమ్మదాళీకిచ్చిరి. కాని 1757-1762 మధ్యలో ఆంగ్లో-ఫ్రెంచి యుద్ధములు జరిగెను.

రాజధానికైపు మరల ఆర్కాటు జయించి తీసుకొనెను. ఇంగ్లీషువారి పలుకుబడి జూచి గోల్కొండ నవాబు సలాబతుజంగు తనకు సహాయముగానుండిన ఫ్రెంచి సేనాని దూముసుకు (దూప్లేకు) 1758 లో ఉత్తర సర్కారుల నొసంగెను. అందులో గుంటూరు సర్కారు మాత్రము తన సోదగుని కిచ్చెను. ఒకప్పుడ పీష్వాల్పభ పెరుగుచుండెను. 1758 లో పీష్వా బాలాజీరాజేరావు పంజాబు జయించి పలుకుబడిని విస్తరించుచుండెను. కాని 1761 లో పానిపట్టుయుద్ధమున సహాధికారము సేనాపతి ముస్లిములతో బోరియోడిపోయెను. ఈ మహారాష్ట్రులకు దక్కను సహాయము లేకుండెను.

1767-68 సంవత్సరముల మధ్య హైదరాబీ కర్నాటనవాడై కంపెనీతో రాజపడి పాలన సాగించెను. ఈతకు 1780 జూలై నెలలో కడప, ఆనంతపురం జిల్లాలలో దాడిచేసి చాలావస్తువెక్కినను. కర్నాటములో ప్రతివోసను గ్రామపహసాలు, యుద్ధములు విశేషముగా నెఱుకు జరిగెను. దీనికి కారణాలు తెలియుట లేదు.

1782 లో మరాటివాగు తమ పన్నులకై దండయాత్రలు రాగా, వారితో ఆంగ్లేయులు సంధి గావించుకొనిరి. తర్వాత 1779 లో కడప, కర్నాటలు. జల్లూరి. అనంతపురం జిల్లాల పాలనము నైజాం ఆలీ కంపెనీవారికి నొసంగెను. ఈ ప్రాంతముల విధిపర్యమునకై మహారాష్ట్రులు, టిప్పుసుల్తాను నిరంతరము యుద్ధములు జరుపుచు వచ్చినందున తన రాజ్యము భంగము గాకుండుటకై, కంపెనీవారి సైనికసహాయ మతపూ మ్రోపుటకు పొందుటకుగా నిది యొసగబడెను. వివక్ష మహారాష్ట్రుల దాడులు ఆగినారేను. 1788 లో గుంటూరు గూడ కంపెనీ పాలనలో కేరెను.

1799 లో టిప్పుసుల్తాను యుద్ధములో చిరకరకు పోరాడి, చనిపోగా, ఆర్కాటు నవాబును తొలగించి, లాద్లు వెలిస్తీ కుత్తి వగైరా ప్రాంతములు గూడ స్వాధీనపరచుకొనెను. 1794 లో మరాటి నాయకుడగు మహమ్మద్ సింధియా చనిపోయెను. తర్వాత వచ్చిన వానా పడ్డు పీసు 1800 లో చనిపోయెను.

తర్వాత పిందారి దండు కటి నూతనముగా బయలుదేరి, మరాటి దండుతో కలిసి ఆంధ్రదేశములో దోపిడులను బాహుళ్యముగ సాగించెను. కంపెనీవాగు దానిని ప్రతిఘటించుచున్నను లాభము లేక పోయెను. ఈ దండు 1817 వరకు వశేక దాగుని కర్కలను సాగించెను-వోప్పిల్లి, గ్రామ దహనాలు మొదలై వని. పిందారి దాడులకు ఒక నాయకుడు అమీర్ ఖాను. రెండవవాడు కరీం. వీరుగాక ఒకహిందువు, చిత్తు అనువాడు (ఈతడు చిత్తవన వంశముడో పీష్వా వంశముడోయై యుండును) ఉండెను. ఈ పిందారీలలో పిందారీయగూడ కలగు. పిందారీలనా దూడకుల సాహేబులు తిరుగతికి వెండినవాగు. వీరు ఉత్తర సర్కార్లలోను, దత్తిమండలాలలోను విశ్పంఖలముగా దోపిళ్ళను సాగించిరి. వీని వరికట్టుటకు మదిరాసు కంపెనీవారికికి చాలనందుల 1817 లో గవ్వగు జనాలు హేన్టీంపు స్వయముగా సైన్యమును నడపించి లక్ష పదమూడువేల సైన్యముతోవచ్చి యుద్ధము సాగించి, యీ దండును అణచివేసి, గుండముల కంతము గగ్గించెను. అమీర్ఖాన్, కరీంలు గాగీరును బొందిరి. చిత్తు అపమృతు పారిపోయెను.

ఈ విషయములతో జోడించి, గోవింద వాక్యములు పరిశీరింప దగియున్నది. కాలజ్ఞానము (బ్రహ్మం గారితే గోతము). వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వాముల చరిత్రలు తిలచినచో నికను గొన్ని దగ్గితాంశములు నల్లడికొవచ్చును.

సాహితీ సుగతుని స్వగతం

“పూర్వం శ్రీరామచంద్రులవారు నన్ను తెన్నుని మారాము చేశారట చిన్న తనంలో. దళిరథ మహారాజులవాడి పెద్దనిక్కే వచ్చి పడింది. చంద్రులతో, సామంతులతో మంతనాలు చేశాడు. ఎలా నన్ను పట్టుకొని ఇస్తారు మరి మద్దు కుమాగునికి? కొనక కన్న సంతానం ముచ్చట తీర్చడం ఎలాగి? ప్రధానికి మంచి ఉపాయంతోచింది. ఒక పెద్ద నిలువులద్దం తెప్పించి నా ఎగుట ఉంచాడు. నేను అందుగా ప్రతిఫలించాను. శ్రీరామచంద్రుల వారు తమ చిన్నారిచేతులతో అద్దం పుణుకుతూ నన్ను పట్టుకున్నట్టు, తమ పట్టు నెగ్గినట్టు పరమానందం పొందారు. కాని...”

నిరవంగా ఉన్న తూర్పు దిశనుంచి ఈమాటలు స్వగతంగా వినిపిస్తూ ఉంటే తిరెత్తి చూచాను. ఎర్రగా, మాట్లాడారంజపంకులూ, చంద్రనిప్పుల ముద్దలూ చంద్రుడు ఉదయిస్తున్నాడు. ఆ భయంకరాకృతి చూచి “సామిశ్రే నమ సేవ్యతాం తగతలం చిండాంసు గుజ్జృంభతే” అన్న వ్రసన్నరాఘవంలోని పద్యం జ్ఞాపకం వచ్చింది. పెనముఖంపెట్టి కూచున్నాను. చంద్రమండలంనుంచి మర్కా గొణుగుడుగా వినిపించ సాగాయి మాటలు.

“నిన్నుగాక మొన్న అచ్చంగా ఇలాటి సంగతే జరిగింది. ఒక పసిపాపడు తనతల్లిని చూచి “జాడలి ని చూపవే అమ్మా!” అని కోరొడు. ఆమె చూపబోయింది నన్ను. కాని, ఏదీ! ఆ ఆశ్చర్యభావంతో? నేను కనిపిస్తేవా ఆకాళంలో. అందరూ నన్నాక్రమించుకుంటే ఎలా కనిపిస్తాను? తల్లి తెల్లబోయింది. రెన్నాళ్ళకేతం ఉన్న వెన్నెలరకు ఏదీ?”

* * *

“మా మాగా అయింది కాస్త! కృతఘ్నుమైనది ఈ మానవజాతి. దీనికి ఎంతచేస్తే ఏమీ! అబ్బ! ఈ మనుష్యజాతిని, దీనికి పుట్టినిల్లయిన భూమండలాన్ని తల్చుకుంటే నే ఒక్కచల్ల బారిపోతుంది చప్పున. నేనూ ఈభూమి ఒక ఇంటినుంచే బయలుదేరాం కదా! ఎందుకు నన్నలా వెంట తీర్చడం? ముప్పతిప్పలు పెట్టి మూడు చెరువుల నీరు తాపించడం? మన కర్మకారి పడ్డాము. ఎప్పుటికైనా తిరిగితిరిగి మరుగైపోక తప్పదు—అనుకుంటూ, ఉన్న స్నానాన్ని ఇరులుకూ సంతోషంగా, మనకూ ఉల్లా

సంగా కాలం నల్లమారుసామని అనుకుంటే, ఊరికి ఉండకొస్తుందా భూమి? నామీద ఏమి కనా! ఎప్పుడూ నా దానికి అడ్డమే. నానిదా తన నీచ. నన్ను నూగుల్లికి మగగుచేసి. తీ నేగ జాగ్రత్తంగా—చీటి—కాగునికటి. ఇంతటితో ఆగిందా! నన్ను పడవేగూ లని ఊరికి రాగడం, తన శాకుంతలూ. అగునున్నది కదా అని తీగా పెన పశుతానమకొంటే. ఎనిగి నవ్వు? బస్సెలెటామా! నా సంతతి నెలీదు నానికి లక్షల మైళ్ళమారంగా ఉన్న నేను ప్రాణం వివేగతి పడనా పెన అంటే, కలిగి ప్రమాదం అంత ఇంతా కాదు. ఆగునామే వచ్చింది మానవులకూను నన్ను వివేగంగా బానిసేదామనీ నా నెత్తిమీద కొలు మోపుదామనీ ఒకే చింత.

“ఎంత చేశాను, ఎంత చేశాను ఈ మానవులకు! కాసంత్రే నా కనికరం ఉందా? ఉదయమంతా పొట్ట కొసం నానాపాటూపడి, నూరన్నయ్య దెబ్బకు మాడి పోతున్న వీరిని, ఆయన అటు తిప్పుకోగానే చల్లని చేతులతో నేదదీర్చి. సంతోషం కలిగించేవాణ్ణి. మొదట వీరికి ఎన్నికలంటే, రెక్కలు కట్టడమంటే తెలుసా? నా నుంచీ నేర్చుకొని వీరు? నాకూ సగదాయే. ఏనో బతికేవానీ అని నా దినచర్యతోనే కూడికలూ, తీసివేతలూ నేర్పా. నా చేతుతోనేకదా నేను విగు నెలలని, సంతతికొరాలని రెక్కలు కట్టుకుంటున్నారు. నూరన్నయ్య ఏమి చెప్పాడట వీరికి? ఆయనను శరీపార చూడాలనా? కండ్లు పొడి చేస్తాడు. ఏనో పాపమని నేను చల్లని మాపుతో చూచాను; మనస్సులోని మాటను తెగసుకొని...”

—మనస్సంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. అబ్బ ఈ మానవజాతికి కృతజ్ఞత అనేది రేకపోయిందికాని, దీని మనస్సు పెరగడానికి. ఎంత చేశాను. మొదటో ఋషులూ, వారూ నన్ను—ఆకాళంలో హంసలూ శరీరపోయే నన్ను—చూచి ఎంతగా వణింపారు! భగవంతుని మనస్సునుంచి నేను పుట్టానన్నా. ఒక ధీమత్తి అన్నా. మనస్సు ఎంత గున్నితమైన ద్రవ్యం! భగవంతుని మనస్సు నేనన్నా, నాలాగ మనస్సు ఉండాలన్నా ఎంత తీసునిమాట? వారికి ఎలాటి ఎలాటి ఊహలు కలుగజేశాను? రోహిణి నక్షత్రం మధ్యన నేనుంటే హరంలోని పవకలూగ

ఉన్నానన్నాడు ఒక వేత్త. తనకు తోచింది చెప్పాడు బాగానే ఉంది.

“మరోకాయన అన్నాడు, నేను ఈశ్వరుని సిగ పూవుతాను. ఎంత మధురంగా ఆహ్లాదించాడు. ఈ విశ్వమే విశ్వేశ్వరుడు. ఆకాశం ఆయన సిగ. నేను పూవుతున్నాను. నా పక్కనే ఆకాశం. ఈ ఆకాశం గలలో ఎన్నిలక్షల నక్షత్రాలు మిమిల లాడు తున్నాయో? మరి ఇప్పుడు మానవులు నాపై తిగ బడి, నేను చేసింది మరచి నన్ను తిన్నారని చూస్తున్నారా? వారికి ఈ అందాలు ఇక ఎలా మిలుతాయి?”

“నేను లేకపోతే వారికి జ్యోతిర్భాస్రం ఏదీ? వారి జీవితం దళిలు, గ్రహచారం, వివాహకాల బం అంతా నాపైనే ఆధారపడి ఉండలేమా? చంద్రబలం లేకపోతే ఏమైనట్లు? నన్ను కొందరు సంపూర్ణగ్రహ మన్నాడు; మరికొందరు ఉపగ్రహ మన్నాడు? ఎవరే మంటే ఏం? ప్రపంచానికంతా నా సన్నలను వింగు చేస్తూనే ఉన్నాను. నేను అందరికీ మంచివాణ్ణి. అయినా పూర్ణచంద్రుడు నానివాడూ, క్షీణ చంద్రుడు చెడ్డవాడూ అనే భేదాలు కల్పించారు. మరి నేను గాలిపోతే, నన్నే ఆక్రమించుకుంటే ఇక వారికి దళలేమిటి! గ్రహచార మేమిటి? నేనట! ఉప గ్రహమట! సంపూర్ణ గ్రహాలుగా ఉన్న శుక్రుడు, శని, గురువు, బుధుడు వారికి ఇచ్చేదేమిటి? బుధుడేమో కంటికే కనిపించకుండా కదలిపోతూ సూరన్ని య్యకు కొంతకాలంముంగు; కొంతకాలం నెనకా; ఎప్పుడూ కలిసిరాడు. ఏదో మినుకు మినుకు మన్నంతి మాత్రాన చేసే శేమిటి? గురువు? మహాగురువు! శని వట్టి వాతప్రధానం, దగ్గరికి పోతేగా తెలుస్తుంది? ఏదో చల్లగా ఉన్నానని, నా మీదికి వచ్చినట్లుకాదు.

“ఇక నాతో ఎంత సాహిత్యం పెరిగింది. ప్రథమచంద్రలేఖ అన్నాడు. విదియనాటి చంద్రుడన్నాడు. చతుర్థి చంద్రుణ్ణి మావరాదన్నాడు. అష్టమి చంద్రునిలాగ ఉన్నది అతిగఫలం అన్నాడు. పూర్ణ చంద్రబింబ మన్నాడు తమ ప్రేయసుల ముఖం. అదుగదుగో అని మాపదానికి శాఖాచంద్ర వ్యాయ మన్నాడు. ఆత్మ జీవాత్మల వివేచనంలో అల్లపై ప్రతి బింబించే నా సీతను చూసి చంద్రార్చివ్యాయమన్నాడు. ఇతన్ని ఇక ఏమాతాయట!

“అ! ముందుకూడా దుర్మార్గులు లేమా! నాపై పడి ప్రతిదానికి ఏకవం! నాకు లేనివాని నేరాలు అంటగట్టలా? గిరికింతలు పెట్టడం నాపని! దాన్ని అనుభవించడానికి అర్హత ఉండాలి? నాపై నిందలుమోపితే ఏం లాభం? నేనేమైనా చెప్పానా విరహవేదన అను

భవించునని! తమకు సంతోషంగా ఉన్నప్పుడు, తాము అంచుమనుకున్న దానితో అంతా పోలుస్తారా? తమకు ఇష్టంలేకపోతే కపాలంధనం చేస్తారా? ఒక్క పాగ గక్క ప్రతినాడూ తిట్టేవాడే నన్ను!

విదహిణీ వధ మహాగురతిపంక కళంక

కలుషితాత్మకుడైన బాగు నీడె

గరికేకూటకళంక కన్యంతివహ్ని

దోయిల్తునైన ఘాతకుడు నీడె

చంద్రదీప్తి కన్యవ్యాయమంబలముగా

బ్రోదిపోందిన మహాగ్రంథు నీడె

బాహుబలము నాను బాహు ‘ధికుక్షిణ’

సరిపోతున్న గుర్రాతి నీడె

మైహికేయ నిశాతి చంద్రావలంక

వివరణ ప్రతిపాక బావినుడు నీడె

గగనమును గుద్రధూమి నేకతను తిగును

ననగు లామి = శి కొవిదయ్యంబు నీడె.

(శ్లో. 2-122)

అని నానాదుర్భావలు అడా దొక కవి. మరొక కవి:

ఇంతులనేచు పాతక ము

నింతిల నంతిల బోగు పాంథలో

కాంతక నిన్ను ఘోరతిమమై

ఘనమై యజహత్కళంకమై

వంతలచెట్టి యారుపది

త్రక్కలు నేనుక పూర్వపక్షపుం

గంతుల కేమి మా చెప్పగా

నంది నీ బహుభారీభేదముల్. (మను. 4-28)

అని బెదిరించాడు. నేను రాజు అని అనిపించుకొనే దానికంటే వెనుక ‘యమ’ పదం చేర్చుకొని యమ ధర్మరాజు అని అనిపించుకొనడం మంచిదని సలహా యిచ్చాడు మరొక కవి :

తొలుదొల్ల కమలమిత్రుని వంకరూపాట

దయాగ్వరగ్వంసి తిన్న గనుట

పరివేష మిషమున బాళించు దాల్చుట

కప్పు దేహమునందు గానబడుట

కాలగళించునగాని తోపకయుంట్

సతత నిఘర గదానివృత్త గనుట

బూని పొంతుత్తేరిమున బ్రవర్తించుట

ప్రకటానురాగ తారకుడగుటను

వంతరం బెద్ది యాత్మలో వరసిమాడ

రాజ సీతును నల ధర్మరాజునకును

బ్రాణిలోకంబు బాసలు బరచునపుడు

ధర్మపథ మొక్కడెక్కడా గమ్యనందు.

(మను. 8-87)

సాహితీ సుగతుని స్వగతం

ఆ కవికి పాపం ప్రాణాలులేనే ధర్మరాజేధర్మాత్ముడయ్యాడు. మరొక కవి నన్ను బద్దలవుతున్న అగ్ని పవ్వతితో పోల్చాడు.

తావు ల్లల్లెగ మేనితీవకు బరి
తాపంబు గావించు నీ
జీవంతవనోజు మా రి యకటా
శతాంశవా కాదు శో
భా వైరూప్యమునకా జన్మనపమా
భిస్సావృతాంశతే
జోవైత్వావరి పన్నులింగము సవి
చూచిన నిశానాయకా!

(చాగు చంద్రోదయం.)

“నేను రాజునని ఎప్పుడైనా చెప్పకొన్నానా? నన్ను రాజు అనిపెద్దచేసింది నాలో. శిక్షించడానికి చింకించడానికి నా రాజు కావడం నీవు అని చెప్పింది నాలో.

రాక్షనాక్షుల నేచు పాతికి చిం
ద్రార జవా నీవు నీ
రాజత్వంబున చక్రము లన్నియెనో
రంజలి నల్లంతమల
నేజంబంజనో డించెనో యహిధనూ
ద్రక్షంబు దా డెల్లె
రాజై పుట్టుచు కన్యనామ్రే ఘమే
రాజౌలు నోహృమే. (నను. 4-27)

“మరొక కవి నన్ను దక్షిణిపతి అని తుసడించాడు. వట్టి తిండివాడు మనస్తత్వం!

నలువగును కాపు గగనంబు నల్ల నేల
దారకావాంతును మేలి పెరుగుంచి
నింగి దిగి పాగులయు జూచి నిండు దృష్టి
కుంపయును బోలె బూర్ణేందు మంపలంబు.
(సునిక్షిటా పరిగయం 4-139)

“ఏమి పెడసరం బాలో ఇది. ఇతిగులకప్తాన్ని చూచి సంతోషిస్తుంది! నాపై భూమి నీడపడి తిమకు వన్నెల పోయిందే అని పరితిపించడానికి మారుగా, ఏరాహువో, కేతువో మింగాడని మహామనసారా వర్ణించాడు ఒక కవి:

ఫణిరాజు తల్పంబుపై పద్మనాభుండు
తిన్న గా కియించు వన్నె దెగడి
తనరు శ్వేతిర్దివమున గాఢతిమి నొక్క
దెసనండి పర్యకు పస మానించి
క్రమముగ బువ్వగుచ్చుముమీద మగ జేటి
మొత్తంబు ప్రారదెంతు మీరి
హిమశైల తుంగ శృంగమున నీలాధ్రంబు
పర్యాయమున గవ్వ భూతి మెరసి

సార కర్పూర డిండీర హరిహర
తారణోదార ; వరాంశు వారికలిత
నీరజారాతి బింబ మున్నిద్రశాద్ర
గతి గ్రసించెను రాహువక్కాలమునను!

(హంసవింశతి. 5-213)

నన్ను ఎవడైనా పట్టుకొని ఇదిగా హింసిస్తూ ఉంటే - అది కేవలం చామగ్రహమే అనుకోండే - ఏమిటా కల్పన?

“నా నిజంగ్రహించి మనసారా పొగసిన వాడు ఉన్నారనుకొంటే, వారిపంఖ్య స్వల్పం. నేను ఉం యిస్తున్నప్పుడున్న ఎగువును చూచి, సగం మాత్రమే నిషించినప్పుడు ప్రాగ్దిశాకాంత బింబాధర మన్నాడు నన్నొక కవి:

అర్ధమండల ముదయించు నమృతబాసు
దువయరాగంబుతో గూడ నొప్పు మిగిలె
ఒకట తంబూల రాగ సంర క్తమైన
బ్రాగ్దిశాకాంత బింబాధరంబు వోలె.

(భీమేశ్వరపురాణం 2-40)

సురరాజు దేవేరి గరించిన కర్పూర తాటంగ మన్నాడు మరొకకవి:

సుగునిరీలమై సురరాజు నవి
గరియించు కర్పూర తాటంగ మనగ
మెలన ననలాత్తు మించుల బొదిలి
చిల్లనై వల్లవ చంద్రుండు వొడిచె.

(గౌరవ. హరి.)

“పాపం! మరొక కవి - కామక కవికాబోలు - నన్ను కాలభివగ్యుడును తయారుచేసిన సిద్ధావన మన్నాడు. నవ్వుకున్నాను.

అయాభస్మితి జంజనకౌ గణితా
హంసంబున జంగు దొ
ప్పారెన్ కాలభివగ్యుండు విరతిం
బై కామక శ్రేణికిన్
మరోత్సాహము నిల్వ బాదనమున్
బంధించి గ్రాహార్థమై
క్షీరసాగిక బెట్టినట్టి గుటికా
సిద్ధావనంబో యానన్. (నను. 3-25)

ఎప్పుడూ తిమతమ మహారాజులను మన్మథవిలాసాల కోసం ప్రోత్సహిస్తూనే ఉన్నారని నన్ను చూస్తే ఇంత కంటే ఏం తోస్తుంది గమక! కనీసం ఆ-ఆ-కవి అన్నట్లు నన్ను

గగన మొప్పార నీగోదకంబు కరణి
తారకాప్రకరంబులు కైరవముల

పగిది విలసిల్లే జంగుండు భావమాను
దగుచు హంసవిధంబుల వలరెనత్తును.

(గోపినాథ రామాయణం.)

అని రాజహంసతో పోల్చినా బాగుండేది. కాని
వాట్ల్యసంగీతశాస్త్రపారంగుడుకదా రామరాజభూష
ణుడు—మహాబాగా వర్ణించాడు నా చెదగున్న :

హరివంభోగుహాలోచనల్ గగన
రంగభోగ రంగ త్రిమో
భరణేపథ్యము నొప్పునొప్పు సహరిం
పన్ రాత్రి తైలూషికిన్
వరుసన్ మాత్రికపద్మమన్ నిలుపున్
వత్తింబునుం దొచెనా
హరిణాంకాకృతి వొల్లెడియి పగం

తైలింబమై తూగ్యునన్. (గస 4-17)

నట్లుకరారితో పోలిస్తే పోల్చుకుగాని. చాలా
సహజంగా చెప్పాడు. మరి లోకవృత్తి పోలినవనంటే
అదే కదూ! నిజానికి మనసువిచ్చి గల్గించినవాడు
కృష్ణరాయలు—నావంశం వాడైనందుకు :

కలశపాథోరాశి గర్భవీచి మతిలి
కడుపార నెవ్వని గన్నతిలి
అనలాడు ఘనసటావనవాటికెవ్వను
వన్నెచెట్టు ననార్తకంపు బువ్వు
సకల దైత్యబుభుక్షు స్ఫూర్తి కెవ్వని
పుట్టుకొమములేని మెట్టపంట
కటికచీకటిదిండి కరముల గిరిగింత

నెవ్వడు దొగకన్న నవ్వుజెనకు
నతిడు వొగదొంగు మధుకైటభారి మరది
కళలనెలవగువాడు చుక్కలకు లేడు
మిసిమి పరసీమ వలరాజు మేనమామ
వేవెలుంగులదొరజోడు లేవెలుంగు. (ఆముక్త 1-19)

మనసు కుమ్మరించినట్లులేదూ ఈ మాటలలో?
అదే కావాలి. మనసులేని కవిత్వం మాసికలబొంత,
మసిపాత. ఎంత పేనితే ఏం తాటిమవ్వల తాడు
లాగ చేయి తిరిగితే గాట్లుచేస్తూ? లేకపోతే

కందలితానురాగములు

కావు మనంబులు విన్నయంతలో
నందరు పారవశ్యి పద
మందగు చల్లదనం బొకింత లే
దిందున శింకరాధరణ
మెట్లయి తీవు శిశాంక నీ పదం

బుం గుది వంత కూన్యమగు
బో విధరింపక మాట లేటికిన్

(పంచరై. వే. 4-160.)

అని నన్ను నూషించబోయిన కవికిలాగే అంతాకూన్యం
గానే తోస్తుంది.

“మరికొందరు నన్ను పొగచెబోయి, నానా
యిదిగా వర్ణించాడు, చచ్చు పుచ్చు పోలికతో.
పోలికే ఉండినా బాగుండేది! ఒక కవి నన్ను నారగు
నితో పోల్చాడు:

నీనై తుక్కున హల్లింని విన్న నాగ
కరలు నెన్నుని గొలువంకవచ్చు చిగ్గ
కూటి శిశియింబరె గంగు గొంబునిర
జంగుగం డెల్ల నల్లన చల్ల బాకె.

(యూగాతి ఆ. 2.)

నాగగు జేమిటి—నాతో పాటేమిటి? ఏమిచేయను
వీరి బుద్ధులు?

“ఏమిటి ఈ మానవులకు పిదపకాలపుబుద్ధులు
నన్ను లొంగదీద్దామని, నాపై పెత్తనం చేద్దామని?
నా లోకంలో అకుసుపెట్టాలంటే ఎంత పుణ్యం
చేయాలి? ఎంత కాంతిమయిలోకం నాది? భూలో
కంలోలాగ భుక్కు, కలుషం ఉందా? కనుకనే
మధురాపట్టణాని ప్రముఖ్య శివ శి

ర్యా వేద కాస్త్రాగమాం
బుధి చంద్రోదయ, చంద్రలోకమిది యీ
ప్రోలేలుమందుం గళా
నిధి యాత్యయనయాఖ కందర్ శిఖా
నిష్కూర్త ధారానుధా
నిధులన్ భానుగధస్తి తప్తమగు నీ

విశ్వంబుర్రక్షించుచున్. (కాశీఖం. 4-171)

అని వ్యాసుడు చెప్పాడు. ఇక్కడికి రావడానికి అర్హత
ఉండవద్దా?

“నవీనకవుల్లో నన్ను చాలమంది సామర్థ్యాతితో
చూచారనే అనాలి. “నావరేనే యంత శువ్యత్త
భావకాలి” అని (కృష్ణశాస్త్రీ) అన్నారు. నిజమే.
ఇరికాకపోలే ఎందుకు నాకీ తిరుగుక్కు ఈ గరణి
వెంట? (కృష్ణ) నన్ను “అకాశపు పెడారిలో కాళ్ళు
తెగిన ఒంటి ఒంటెలాగు” న్నానన్నాడు. కాదు మరి?
బహుశచందమినాడు నేను అలాకాక ఇంకెలా

సాహితీ సుగతుని స్వగతం

ఉంటాను? నిజమేదీలే ఉలుకుతుకు? పాపం! నందూ రివారి యొక్క "అనాటి నానోడు పెండుమాదా" అని తనగోడంతా నాలో చెప్పుకొన్నది. ఇక విశ్వనాథ వారి 'శిశి దూతం' ఎంత హాయిగా ఉంది. నిజమే.

“నే నెలాటి నాణ్ణి?

లోకస్య పాపాని వినాశయంతం,

మహాదధిం చాపి సమేధయంతం

భూతాని సర్వాణి విరాజయంతం

అని మహాకవి అన్నట్లున్ననాణ్ణి. ఈ జనం రాగ కలుషమైన జీవితం, మీమీ యుద్ధోన్మాదం, మీ రాజ్య లాలస నాకెంగుకు అంట కపితం? నన్ను వేధించడం ఎంగుకు? నాపై బాణాలు విసరడం ఎంగుకు? అవి నన్నేమీ తాకవు! నన్నేమీ చేయలేవు.

“అయినా, మీరు చచ్చి ఏమి జగ్రగుంటాను? చక్కని వెన్నెలను కోల్పోతారు. నేను మీకు అయ్యచితంగా ఇస్తున్న అమృతం అది. మీరంతా నా లోకంలో విడిసి కలుషితం చెస్తారు. అది ఎర్రబడి పోతుంది. ఇప్పుడు నా పెద్దన్నయ్య భౌమన్నను చూచారా? ఆయన ఎలా ఉన్నాడు? మెదుగు పూవులాగ, దాసానిపూవులాగ. మీ రక్తంలా, మీరు నిత్యంకోరే పోరితింలాగ ఎర్రగా రేదూ? అలాగే అయితాను నేను కూడా. నాలో దిగి, గుంతలు తవ్వి జేరాలు పాతడం ప్రారంభించా? నూన్నయ్య చూపు తిన్నాను. నేను ఆయన కాంతిని ప్రతిఫలింపజేసులేను ఇప్పుడున్నట్లుగా. ఎగుపులిరి-పోతాను ఈ వెన్నెల భూమిలోని మీ నరికీ లేకపోతుంది; నా లోకానికి వచ్చినా మీకు లేకపోతుంది. భూమికాంతి నాపై మందంగా పడుతుంది. ఆలోచించుకోండి. భగవంతుడు ఇచ్చిన వెన్నెలను ఎంగుకు స్వంపం చెసుకుంటాను?

“ఇంతిమా మీరు ఎలా నామీద కౌటన గలుగుతాను? అకుసుపెట్టడానికి అర్హత ఉండొద్దూ! నా లోకంలో దిగినా మీరు కౌటాని నడకలేదు. పక్షులలాగ పాకాలసిందే. హనుమంతునిలాగ పుప్పి

గంతులు వేయవలసిందే. ఆకలి దప్ప అయినా అన్నం చేతికి అందదు. చేతికండినా—చేతికండినోటికి అందకనే మీ సామెత సార్థకమాతుంది. అన్నట్లు మరిచాను. ఏమి తిని ఉంటాను. మీరేమి చక్షోరాలా? నా వెన్నెలు చిన్నెలు చిదిమి మింగి పోరికే ఉండడానికి? ఆ చంద్రికా చల్లారిపోతుందిగా? తిండి తిప్పలా ఉండవు. గుమ్మాపూగేమృతం ఉంటుంది. దానిలో పార్లాడాలి. అంతే. ఇంకా కావాలంటే అగ్నిపర్వతాలూ, పాలూ పెగలూను. నా జోలికి రాకుండా ఉంటే ఎంత చల్లని చూపుతోనైనా మాస్తాను. నాకే ఎవరు పెడిలే పోరికే ఉంటానో? రండి. నాపై కౌలు పెట్టనివ్వను. గుమ్మంలో పార్లాడిస్తాను. అగ్ని పర్వతాలు బద్దలుకొట్టి లావా ప్రవాహంతో నింపి వేస్తాను. ఇంకా ఎన్నో కథమాసాల వరకు ఒక్క ఒకటిన్నా నా మొలకనివ్వను. రక్కలు కట్టుకుని యంత్రాలమీదే కాపురం చెస్తారా? చేయండి. ఎన్నాళ్ళు గాలిలో ఈగులాడుతారు? విరిగి కూలి పోతారు

“ఛీ! ఛీ! మీరు కూలడం ఎంగుకూ! నేనే కూలి పోతాను. మీరు అకుసుపెట్ట గలిగే వేళకు నేనే ఉండను. భూమమ్మ చుట్టూ ప్రసక్తికం చెస్తూ ఇంత వరకే ఎంతో పలచబడిపోయాను. నాలోటి చంగుడు జ్వరంగా మీకు కబించా. కుజాని చుట్టూ తిరిగే చంగులకు నాకాంతి ఏదీ? వాగు మీకు కనిపించనే కని పించగలమా ఆ! మీరు నారినిమాస్తే నేం? మాడక పోనేనేం? మీ బాధపడలేను; మీ వేళకు వేళేను. ఇక పడి బద్దలై పోతాను. ఇదిగో బద్దలవుతాను. మీ లోకంలో ప్రళయం వస్తుంది. మికడే కానీ!...”

ఇక సహించలేకపోయాను. ఎంగుకింత అక్కకు ఈ కుముద బాంధవునికి? చతుర్దశిభువనాల విజయానికే పూసుకున్న మానవజాతిని ఎవరు ఆపగలిగేవారు— అనుకుంటూ లేచాను.

—రామచంద్ర

శాంతిసామ్రాట్టు ఆశోక చరిత్ర

శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు

అప్రత్యక్ష స్వాతంత్ర్య భారత వర్త మహోగర్భ చక్ర సంక్షిప్తమై, ఆశోక శిలాస్తంభ చిహ్నితమై యున్నది. గౌరవాభ్యుత్థితమైన ఆశోక చక్ర వర్తి “శాంతిసామ్రాట్టు” అను నామమును లభించిన మహానీయుడు. స్వాతంత్ర్యము లభ్యమైనను రాజకీయసాంఘికాది సకల వ్యవస్థల యంగును ‘శాంతి’ నభివృద్ధిపరచునీనాడు. శాంతిస్థాపకులగు ఆశోక చక్ర వర్తి చరిత్ర గూర్చి మహాజనులకు కర్తవ్యశిక్షక పూ నీయ గ్రంథమై యుగయుగమున్నది. అమృతమూర్తి యగు ఆశోకుని చరిత్ర వివాదాస్పదమైయున్నది నాంగ్ల భాషలో సంపాదించిన వారు—బుష్పితుల్యులు, గురుకుల కిష్టులు, గణనాతీత వితానపన్నులును నగు కల్లూరి వేంకటనారాయణరావు మహాశయులు.

ఆశోక చరిత్ర, రాయలసీమలో, ననంతపురము ననే వెలువడుటయు నొక యపూర్వచారిత్రిక సన్ని వేశము. ఆ మండలమున గుర్తి తాలూకా యందలి ‘పెట్టనపీ’ యంగు. చరిత్రకాగల కెవరికి నందచి ఆశోక శిలాసమముల దొరికినవి. 1. అట్టిసావన క్షేత్రముననే, ఆశోక చరిత్రము వెలువడుట గూర్గ్రుల మధ్యమ విశేషము.

గ్రంథకర్త తన రచించిన ఆశోకచరిత్రమునకు మూలము. తెలుగున వచన రూపముననున్న ‘చేతనాచి లక్ష్మీకాంత విరచితమైన “ఆశోక చరిత్రము”² అని తెల్పి గూర్గ్రంథకర్తకు తన కృతజ్ఞతను పర్యరూపమున వెల్లడించినాడు. అంతియేకాక, ప్రాచ్య పాశ్చాత్య పండితులు, తమ పరిశ్రమల మూలమున వెల్లడించిన చారిత్రికాంశములను నింగుర్గ్రంథకర్త పొందుపరచి తొలుత నశోకచరిత్ర వ్రాసిన యాతనిపేరు స్మరణీయ మగునట్లును, ఆ పేరటనే యున్న తన గ్రంథమునకు ప్రత్యేకత చూపుటకును, “శాంతి సామ్రాట్టు-ఆశోక చరిత్ర” యని నామకరణము చేసియుండుటయే గాక, నవ్యాంగ్ర సాహిత్య విధి నొక దిగ్భావ కావ్యజ్యోతిగా దిద్ది తీర్చినారు.

ప్రాచీనాంగ్ల కవిత్వ ప్రాచీనకవుల పలుకుటచేని జ్యోతిమయమైన, నవ్యా కావ్య విధానముచేసిన సిద్ధిసామ్రాట్టు శ్రీ వేంకటనారాయణ గావుగాను అత్యంతము గౌరవీయులు. ఆశోక చక్రవర్తి చరిత్ర నవ్యాంగ్ర సాహిత్యజగత్తులో నొక విశిష్టకృతి; మహాకావ్యము. ఇట్టి బోగోత్తర రచన బుష్పితుల్యుల మూర్తిమే సాగ్యము.

అన్వయనీయును ఆశోకుని చరిత్రమును నిర్వచన మహాకావ్యముగ బోధాన్తించును నిర్మించిరి. దీని జూరంగనే నిర్వచనమైన తిక్కన మహాకవిగని ‘ఉత్తరకావ్యానామ’ స్థాపక వర్తినది. అనియు ప్రకాశించి మాత్రమే. ఈ గ్రంథము సంపూర్ణముగా నామ గమే - ఆశోక గానామగమము, ఇంగు చట్టాంశము, పరిశిష్టముల నుత్తర కాంక్షమును గలవు. మతయుగ గలితరచనలో సామ్యము గలదు. తిక్కనవలె ప్రసిద్ధ మయిన కృత్తులైన మాత్రమే కృత్రిక రైలు వాగున చేసియున్నాడు. ప్రాచీన కావ్యము లంగునదె, ఆశోక చరిత్రమును శ్రీకారముతో మొదలిడును. ఇష్టదేవతా స్తుతి, యుతారిక యైన జనక కాండార్యంతముల యంగు కృతిపతి సంబోధన గల్గియున్నది.

ఈ మహాకృతి నివృత్తిగపరి క్షేత్రమున వెలసిన శ్రీ వేంకటేశ్వరమకు గృతి. శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి ప్రశంసయే గాక యితని దేవతాస్తుతులును నింగులవు. ఇంకొక విశేషము. కృతి శ్రీకారముతో మొదలిడు టయేగాక, మంగళపూజాశ్రవణముతో పూర్తియగు చున్నది. ఈ సంప్రదాయమును శాంగ్ర

1. మానుడు ‘ఆశోకుని శిలాశాసనములు-రాయలసీమ.’ సంపాదములు సుప్రసిద్ధాంగ్ల దేశీయ చారిత్రికాచార్యులు శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు. భాంతి (నవంబరు 1929).

2 ఈ ‘ఆశోకచరిత్రము’ పూర్వము బందరునం గుండెడి “ఆంగ్ల భాషాభివర్ధన సంఘము” వారు ప్రకటించి యిప్పటికి నలువది యేళ్లయినది. (1912)

కాంతిసామ్రాట్టు అశోక చరిత్ర

వాగ్దానమునఁ దొలుత ప్రవేశి పెట్టిన మహాకవి, నన్నెచోఁడ కవిరాజుభిక్షామణి. అతఁడు తన కుమార సంభవమున, నుంగళిమహాశ్రీ కృత్రిముతో వృత్తి నామము నందిమిడించి, గ్రంథము పూర్తి గావించినాఁడు. దీని నే ముద్రాలంకారమని యంగుగు. జక్కన, పింగళిమూరన మొలగు కవు లీ సంప్రదాయమును పాటించిరి. ఆద్య తంకృతులలో, అశోక చరిత్రమున “శ్రీతరంగభూమ్యగు కుశేళి ను.....జయమంగళమహాశ్రీ” అను నీ సంప్రదాయము పాటించఁబడినది.

గ్రంథాదిని గల “శ్రీ శిస్తాంకమునన్ గరాతనయ ...రామపతి మాకిచ్చుక బయి శ్రేయసుల్” అనునది ప్రాసంపరముగా నున్నను, అది సీతారామాంజనేయ పాదమున నక్షైతితత్త్వియను దలపునది. కావ్య ప్రాసంభిమే గంభీరభావ పూరితమై యున్నది. ఇతర ప్రాస ప్రతి పిదప పతంజలిప్రతి గూతినమే. దీని వలన కల్లూరివారు, సంస్కృత వ్యాకరణమును పాంగ ముగా న్యాయమనించినని తెలియవచ్చును.

మంజుల మోగనాదై
నంజనమై న్యాయకి మహాభావ్యులస
నౌజుంజని బ్రాహ్మ్యము నొసగు ప
తంజలి శేషవతరుల దలతుక భక్తిక

అపై కృత్రిప్రశంసలగు శ్రీ కల్లుగ సుబ్బ రాయ నాయకమాలి ప్రశంస: “అతఁడు సద్బంధు భాగి- పుణ్యభాగి భాగి - సత్కర్తాపూర్ణ మోగి.”

శ్రీ వేంకటేశ్వరగొంతిముగ నెలయు నీ కావ్యము నందిలి కావ్య గుణములను వివరించెను.

ప్రాచీన కవితాసంప్రదాయములు

ఈ కావ్యమునం దక్కడ చూచినను ప్రాచీనాంగ్ర మహాకవుల కవితారీతులు, పదగుంభనము ప్రశ్నికీ మగుచుండును. నన్నయనుండి యిన్ను శింష్ట క్రిందటివఱకు నెలసిన మహాకవులు చువకు దగ్ధనమిచ్చు చుండును. పదముల యోగ్యులలో పద్యముల నకును ప్రాచీన కవుల రచన ప్రతిబింబించు చుండును. మచ్చు నకుఁ గొన్నిటిని వినిపింతును.

నన్నయ—రయ విచల తురంగము తరంగములన్
సభా ౨-33

అ. చ.—క్రమరయ విచల తురంగములను
౪-౨౦

తిక్కన—రాజగృహంబు కంటె నభిరామముగా
విరా. ౧-౧౨౦

అ. చ —రాజగృహంబు కంటె నభిరామముగా
3-౧౨౧

ఇవట ‘రాజగృహము’ అను రాజధాని నగరము పేగును, రాజగృహముగ రాజప్రాసాదమును చక్కగా నెఱ్ఱినివని కాబట్టియే కృత్రిక ర్తయీ పదమును “ ఇట్టి చిహ్నులతో చూపిరి.

నాచనామన - అభింశంపంజైన యలపోతు నితంకు
శ్రుంచినాఁ డీతంకు పెంచినాఁడు.

అ. చ.—తిమురు రాజుల తిమఁజేర్చి యజ్ఞానము
గూర్చె నీతఁ పెతంకు గాల్చినాఁడు.

3-౨౨౦

పాతన—1. స్వస్తి జగత్ప్రియ భువనశాసనకర్తకు

అ. చ.—స్వస్తి జగత్ప్రియ సుపరివశ్య ౪-౬౩

2. లలిత రసాల పల్లభాదియై చొక్కు

అ. చ.—లలితరసాల పల్లవములన్ ౪-౪౪

3. అటఁ గాంచెన్ గరిచి విభుండు...

నట దిండివర వారమున్...

అ. చ.—నట దిండివర వార వందిగణముక్. ౪-౧౨౨

4. పాదద్వంద్వము నేలమోపి పవనుక్ బంధించి

అ. చ.—పాదద్వంద్వము నేల నూచి పవనున్ బాలించి

పెద్దన—ఇంతలు కన్నులుండు మను. ౨

అ. చ.—ఇంతలు రేఖలుట్టిపడ ౨-౧౪౧

తొంగలి రెప్పలన్ మను ౨-౩౨

అ. చ.—తొంగలి రెప్పలన్ ముదము వోగ ౪-౧౩౧

అచ్చు చచ్చు ప్రాచీన చావుల పరిచయము

కవి చూపించినాఁడు.

చాటువు—ఆకల్లుడక వడేము నేఁగు పవనుండు

అ. చ.—ఆకల్లుడక నిల్చె బుద్ధిగుజను... ౧-౨౧

ప్రాచీనానుసరణము లొడవ నన్యత ప్రతిపాది

తము కావలయునని కొంతటి యాశియును. మన

యాంగ్ర సాహితీ సంప్రదాయమున ననూచానముగా

వచ్చుచున్నదీ వృద్ధియేయని విజ్ఞులయూదేశము. పాల్కు

నికి పోమనాథ, తిక్కన, శింభుదాస, నాచన సోమ,

శ్రీనాథ, పెద్దనాది మహాకవులు తమ రచనలకేటే నూతన

త్వియ ప్రతిపాదించిరి. అనాఁడు రాయలకవితా

పితామహుడు పెద్దనథలె, కల్లూరివారు, “క్రోత

ప్రాతల మేలికలయిక క్రొమ్మెటుంగులు జిమ్మ

నూత్న పథకమునకు మార్గదర్శకులైరి. శిబ్దపరికర సంపత్తి

ప్రాచీను నుండి గ్రహించియు నూతన భావస్ఫూరక

ముగు రచన గావించుట యిందిలి విశేషము.

“కళావిద్యుతిల్ జంగమరూప మెత్తెనన” తాత్పర్యములు

“ప్రాజ్య ప్రమేయోచ్చలత్పల్లవోద్భవానాశియాశ్వి

ములు” “ఇగ్గాతాధ్యాత్మశీముషి” — అను రచన

లచ్చటచ్చట మచ్చట గూర్చుచున్నవి.

నూతన రీతికి నీక్రింది పద్యమొక మచ్చుకునక:

ఉ. కామవికార దూరము ల

కారణతన్మయతానురాగసం

క్రమిత చిత్త దూముల ని

కార పరస్పర సానుభూతికిన్

ధామము లవిష్కరిత క

ధానిక తానె? దిరించి బద్ధముల్

ప్రేమ నిరూఢ జీవితపుఁ

దీతికైన వధూవరార్థముల్.

శబ్దపరికర సంపత్తి

సంస్కృతాంధ్ర శబ్దకాస్త్ర పరిశ్రమచేయు వారికి కావ్యమొక పెన్నిధి. పూర్వకృతులలో ప్రయుక్తములైన తత్త్వసంపదములును దేశ్యావ్యవహారికపదములును నిందు చూపట్టుచున్నవి. తత్త్వసంపదములును సంస్కృత వ్యాకరణ మర్యాదానుసరణములైయున్నవి. కలిపఁబఱచుచున్న ప్రపద్యుక్తములు.

అంశులము (౫-౧౮౨), అకపాద్రదచనము (౧-౬౪), అఘమర్షణమాక్రమ (౫-౬౭), అధనానీతిని (౫-౯౫), అభ్యస్తాప్తాప్రసూ (౫-౪౮), అరీగపరాక్రమ (౩-౧౧౯), అరీగనయాశు (౭-౧౦౭), అలిం దము (౫-౧౮౯), ఉన్నమితుఁడు (౫-౧౬౩), ఉపశ్రియ కము (౭-౧౦౮), ఉశనిశ్చయమి (౧-౩౪), ఋతం భిరుఁడు (౬-౧౪౪), ఏకాదశ్య (౬-౭౨), శిల్పజపులు (౪-౮౯), కాంక్షానులు (౫-౧౦౦), కాశ్యపి, (౪-౪౬) (ధూని), కాస్పతికుఁడు (౯-౧౬౪), కుతిస్త్యము (౫-౧౭౨), గోహరి (౫-౧౯౫), తమహింసము (౫-౨౦౧), ధిక్తువులు (౬-౬౪), సభశ్శుక్రవారము (౨-౧౦౬), నిర్లజకుఁడు (౪-౪౭), పద్మరీగము (౬-౯౪), ప్రాజీతులు (౪-౧౦౧), బుధూగ్ధవు (౫-౬౬), దుంద (౪-౧౧౯), గింఘోలి, వాతదూకుడు (౨-౮౩), విశులు (౪-౧౧౧), హింసము (౧-౨౦౧).

ఈ క్రింది పదాని రచనల నవలలోకింపుఁడు.

“కుంభిర్మలభాతిస్యచ్చాంభోఃపరిబింబ (౧-౨౮), ఘన గగు ద త్త్వయ నిపాతి గతి (౧-౩౯), ప్రజాస్వామ్య ధీపల్లంకంబు (౧-౫౭), సమయత్తిరిస్తా) తబాణుడు (౧-౬౦), సంస్వాయద్దిగ్ధ్య కుభానుభూతి (౧-౭౮).

ఒక మధుగస్యము :

“తపశ్శృంగదలిత సత్వాబ్జశ్శక్

ఘనకాంత్యమృత నిధానము.” (౬-౨-౭౦)

ఒక కలకలము:

“ఒకలవనాంధ్ర వాసంతోదితలతాంధ్ర

కలిత కోకిల కుహారాలకలము (౬-౮౨)

ఒక నైవార విహృతి:

హరిత కావ్యలఘుత్వాంకురభూ చాత్

శృవధిరాజనైవార విహృతి గరిమ (౬-౮౨)

సంస్కృత సమాసము లెంత మనోహరముగ, ప్రసన్నముగఁబొందుపడినవియో తెలుపుటకు నీక్రింది శిరస్వర్ణ నము చాలును.

“సాహార్ద్రార్థినాంతరమ్యసుమన

సౌందర్య సంపాదియై

యా హర్యాంధర భూరిచందనగవా

మృగంబు మంతాశి

వాహిన్యత్తితాంగ శైత్య విలస

ద్వాతాహనిన్ జలనా

నీహారాంశు నిస్సభోగరుచు లం

దింతున్ శక్రచాతులన్.

“అర్చిహరంబులు శగళివ

కర్తృకములు సాంద్ర చంద్రికావంద కళా

నర్తకి నాన్యకాలలు

కార్తిక రాత్రులు రహించె గమనీ గములై”

చంద్రు

ఈ మహాకావ్యమున శబ్దపరికర సంపత్తి కలెనే చంద్రును ప్రకరింపఁ దగినది. ఇందుగల 1416 పద్యములలో మూడవవంతు పైగా నవలగా 489 కందపద్యము లున్నవి. “కందము చేప్పిన వాడే కవి, పండినిఁ బొడిచినవాడే బంబు” అని వామనీ. ఇక్కడను తిక్కనయే నా నాంపునకు వచ్చెను. రామలక్ష్మి కవి, మహాకావ్య నిపుణుఁడు అయిన చాడపు:3

“ముందటి దినములలోపల

కంఠమునకు నోమఁగూటి ఘనుఁ డందుగు నే

డందఱు నను ఘనుఁడందఱు

కంఠమునకుఁ గుందఱరపు కవి చాడప్పా”

అని చెప్పినాను. కవి చాడప్ప మల్లవారి యాస్థాని. ఇప్పటికి మూడు శతాబ్దాలనాటి వాఁడు. ఈవాఁడు తిరిగి రాయఁదీనులొక్కొక్క మహాకవిండుఁడు, కందము

గి. చాడ శబ్దము - ‘చాముండి’ శబ్ద తిద్దవము.

“చాముండ” (నవ దుర్గలలో నొక భేదము), “చావుండ”,

“చాడ” - అని రూపాంతరము చమత్కరునిబ్బమును

చాముండ శబ్దరూపాంతరమే. “పరసవాక్తంత్రి లెం

టాల చమడమంత్రి” అని కవిప్రయోగము.

కాంతిసామ్రాట్టు ఆశోక చరిత్ర

రసవత్కాండముగా వాఙ్మయార్థ విద్యావాలంకరముగా సంతరించియున్నాడు. ఈ సంవత్సరమున మరియొక సారస్వతవివక్షము. ప్రాచీనాంధ్రకవులలో నన్నయ, నన్నిచోడ కవులిగువురును పెక్కు వగా వాదిన ఛందస్సు కందమేయని తెలియఁదలను. పద్య కాండమున జ్ఞాన ధర్మములను వివరించు గండః సుందరు గలగు. అదియుఁ బ్రాచీన కవితా సంప్రదాయమే. పద్యము కాండమున మంజరీ స్వీపవ 'వయసు' నున్నది. ఇది తివ్యగ్రాథ లాపములు చేతి నెంతయు నాచితీయుతమైయున్నది.

వర్ణనలు

ఈ కావ్యమునా దిష్టాదశి వర్ణనలును గలవు. శృతిః ర్తయే పద్య కాండాంతమున

క. అష్టాదశి వర్ణనములు

శివములై మంజు నీన చేరితిని కృతిః

శివములై ను దీగ్మ ము

శివములు పులిమింప ని గోనా పరమాశు. 307 ప.

అని స్పష్టపఱచి యున్నాఁడు. నవీన కాలాభిగ్రాహి ననుసరించి, యొంతురెంతా వర్ణనము లుపసర్జనము గావింపఁ బడెనను తక్కినవి సందర్శించితిముగానే పొందుపడినవి. సముద్రదర్శనము సింహళమునకుఁ గూతుగు నశోకుఁ డెంపునపుడు కావింపబడినది. ఇది యెంతయు నుచితము. వచ్చును వర్ణనలును పరిసముగ నున్నవి. వేటవర్ణనము పింగుసాగుఁడు వేటకు వెడలు నప్పుడును, నూర్శోధను చంద్రోదయ వర్ణనలు తత్తత్ స్థలములయందు వర్ణితములు.

“భిల్లునఁ దెల్లవారిఁ న

భిక్షుఁ డెనూరుఁడు బిల్వ, నయ్యహ

వేర్లితి బాహు వల గలు

వీరగఁగ విశ్లేఢతారకాత్రిధ

మృల్లము నొత్తి విడొక్కిని న

మిద్ధకుసుంధిరుచి ప్రక్షీర్ణమా

యొల్లెను దాల్చి యొక్కను మ

హాదయు డెద్దుఁడు ప్రాజ్ఞు గాగ్రమున్.”

౪ కాం. 3 ప.

అని జగద్గుంధుని ప్రాజ్ఞుగ పీఠి నెక్కించినాగు. “అర్ధచంద్ర వలయంబును తిలుకున శీతల మరీచి గణోద నముల నుకుతరిత.” దివిపించిన మనీషి కృతికర్త. ననసర భావధరితంబై, అష్టాదశి వర్ణనాత్మకమునీ కావ్యము

“పెన్న యుగవడి కృష్ణాగభీరతయును

తుంగధ్రుదా తరంగ మాధుర్యగతియు

నఖుహరణ యమునా ప్రవాహంబు రీతి”

పరమ పావనమై విరాజిల్లుచున్నది.

ఆధ్యాత్మిక దృష్టి

“అన్ని యొకయెత్తు అగస్త్యుఁ డొక యెత్తు” అన్నట్లుగా ఆశోక చరిత్రమున, ఆంధ్రసాహితీ సంపద యొక్క యెత్తు; ఆధ్యాత్మిక తత్త్వ వివేచన సంపద యొక్క యెత్తు అని చెప్పవచ్చును. జ్ఞానమత ధర్మముల నిందు నామూల్యముగా వివరించుటయే గాక గ్రంథ కర్త హైందవాధ్యాత్మిక వాఙ్మయ శిరోభూషణుడు ‘భగవద్గీత’ యొక్క సాగమును వివరించియున్నాడు. ఇతయు నువాదాతియున సాంగ్గీకుభావము ముప్పది మూడు పుటల గ్రంథములో, ముప్పదిమూడు కోట్ల భాగీయు. కావ్యాంమైన వేదాంత తత్త్వమును విశ్వ మానవప్రపంచకాంతి సంశ్లేషముతో సమన్వయము గావించియున్నాడు. ప్రాచ్య పాశ్చాత్య వేదాంత తత్త్వము నామూల్యముగా వాదించి యాతత్త్వ ప్రబోధము గావించుచే వీరికి “బోధాన్వయంబు”ను నాగుము సార్థకమైనది.

ఆంధ్రసాహిత్యమున జ్ఞాన వాఙ్మయమునకును, నశోకునికిని సంబంధించిన గాథలెన్నియో నూచితము లైనవి. గ్రంథకర్త వానిని బరిశీలించి, పరిశిష్య సప్రమ కాండమును గుదాహరించుట సమంజసమై యున్నది.

రాయలసీమ కవిశ్రయము

తెనుగుశీలిమున. తెనుగు కవిరికు కవిశ్రయ సంప్రదాయము జగద్విదితిము—అది ప్రాచీనకాలము. స్థానిక నిర్దేశమున సాగరతీగ్రప్రాంతము. నవీనకాలమున రాయలసీమలో—గుర్భాక—గడియారము—కల్లూరి కవిశ్రయము. శివభారతిము గడియారము సంతరించిన, కల్లూరి ఆశోక రామాయణము సంతరించినారు. గడి యారము కవిప్రహ్లా—కల్లూరి కవివిష్ణువు—గుర్భాక కవిరాజశేఖరుడు. ఈ మువ్వురి కృతులు త్రిలింగ క్షేత్రమున నాచంద్రార్కము లేజరిల్లుగావుత!

ఏవంశుఁడవిష్ణుమగు నీ మహాకావ్యవాహిని సర్వాంధ్రసాహితీ క్షేత్రమును పవిత్రము గావించి వెలయగలదని బోధాన్వీంద్రుల వాక్యములతో ముగింతును.

“లలితసుకందవృష్టి విద

లత్సమనోప్రవహృద్యరీతి సం

కలితము రాజహంస గతి

కాంతిము సౌగతిబంధిస్వర్గా

దృలితమమేయదర్శన ర

సప్రవిశిష్టసాహిత్యసీతమై

వెలయుత కావ్యవాహిని న

వీన గుణోర్మిదయప్రపూతమై.”

కలగూరగంప

భావనాంకురము

భావనాంకురము

శ్రీ హ. శి. గారు నేను ప్రయోగించిన 'భావనాంకురము' అన్న పదాన్ని భారతి ఆగస్టు సంచికలో ఆక్షేపిస్తూ, కవిని, ఋషి అని అన్నారని, కళాకారుడుకూడ కవినంటివాడే గనుక, అతడు కూడ ఋషి అని అన్నారు. ఇంతేగాక, సాసకుడైన వాడు యోగిగాన, కళాకారుడు యోగి కావడానికూ కాని సైట్లక్రొమరిచ్చి శిల్పిని, మహాయోగి అని మన ప్రాచీనులనడి వారని, ఆరీతిగ నే గౌరవించెడి వారని స్పష్టంగా నెలవిచ్చారు. దీనికి కారణం సయితం వారు తిష్ఠమాచేసిన 'విష్ణుసర్వోత్తర' మందిరి పీఠికలో విశదీకరించారు. శివుణ్ణి మహాయోగి అంటారు. అదే రీతిని రూపములను సృష్టించు కళాకర్త మహాయోగి. మానసారమునే గ్రంథం తిష్ఠమాచేసిన మహామహాపాఠ్యము శ్రీ పి. కె. ఆచార్యగారు సయితం ప్రాచీన శిల్పము మహాయోగులుగా పరిగణించు విషయమును తెలిపారు. ఇంతే కాదు. శిల్పకళల్లో ప్రతిరూపసృష్టి ఒక సాధనే అవుతుంది. తిష్ఠుడు.

దాదాపు విభిన్న సంవత్సరములనుంచి, పాశ్చాత్య ఖండమంతటా కళావిమర్శ విజృంభించినది. అనేక నూతన పదములు, అన్నిభాషలలోనూ తయారయినవి. విలసన, పాశ్చాత్యభాషలలో కళాపరిభాషకు వాడుకొనబడిన పదములు లేవు. కొత్తగా వచ్చిన పదములను విమర్శకు లందరు ఒకే ఆర్థమున సయితము, ఈనాటి వరకు కూడా వాడుకుంటుంటు కలదు. అనేక పదములు నిఘంటువులను మించిన అర్థములను అంగుకొన్నమాట కూడ వాస్తవము. అలాగే ఈ మోటిఫ్, మోటివ్ కూడ వాడడం జరిగింది.

ఈ "మోటిఫ్" పదార్థమునకు బాధ్యమంత్రము లందరి ఒక వాక్యమును నేను ఉదాహరించినమాట వాస్తవమే, అది బాధ్యం అయినందువలన మనము నిరసింప నక్కరలేదు. అదినకూడ బాధ్యులే మన శిల్పకళ

లందు ముందంజవేశాడు. వారి గ్రంథములలో శిల్ప శాస్త్రము లనేకములు నెలసినవి. అనికూడ మాన కలిగు ఆధారములే. వారు శూన్యత అనే పదం వాడారు. అయితే ఏం? దీజం వారు శూన్యతనుంచి స్వీకరించిన మానం బ్రహ్మపదార్థమునుంచి స్వీకరించవచ్చును.

ఈ "మోటిఫ్" పదము కళా పరిభాషలో కల్పనకు, మంగున్న భావములకు, అది వస్తువులకు, రూపములకు మొదలయిన వాటికెల్ల, పాశ్చాత్య విమర్శకులు అనేకమంది వాడారు. నేడీ పదం కొత్త ఆంగ్ల విమర్శ గ్రంథములందు, "మోటిఫ్" అని కూడ వాడుబడుచున్నది.

ఈభావములు పుట్టు రూపములకు, మూలభావమునని, మూలభావన అని, కల్పనాధాతునని అవడానికి ఎంగుకు వీలులేదో ఇదివరకే నేను సూచించాను. భావనాంకురం అని నే నెంగుకు వాడానో కూడ తెలిపాను. కాని భావనాంకురం అనేది మన వ్యాకరణరీత్యా తిప్పర్మిచ్చును అని, శ్రీ హ. శి. అన్నారు. కాని, నేను తెలుపండితుడను కాక పోయిన్నటికి, అప్పుడెప్పుడు కొన్ని తెలుగు పుస్తకాలను, వ్యాసాలనుకూడా చదువుతుంటాను. "వంశాంకురం" అనే పదం వాడుకలో ఉంది. "వంశాంకురం" వంశానికి ఆధార స్థానము నప్పుడు, "భావనాంకురం" భావనకు ఆధారరూపం ఎంగుకు కాగూడదని నా సందేహము. అయినప్పటికి ఈ "భావనాంకుర"వాదం నేను పండితులకు ఒప్పజెప్పి విరమిస్తున్నాను.

ఆమంచర్ల గోపాలరావు.

ప్రత్యుత్తరం

శ్రీ గోపాలరావుగారు నేను భావనాంకురం దర్పణ ప్రాసిన అంశాలను గురించి దయచేయించిన ప్రత్యుత్తరాన్ని చూచాను. వారు శిల్పిని యోగి అనవచ్చునని అవడానికి, సైట్లక్రొమరిచ్చిగారు, మహా

మహాపాద్యాయ పి. శే. ఆచార్యగారు వ్రాసిన అంశాలను తోడు తెచ్చుకున్నారు. స్వల్పకౌశలినీతి గారికి మనదేశం సంప్రదాయం తెలుసునని నాకు అనిపించలేదు. ఇక మహామహాపాద్యాయ పి. శే. ఆచార్యగారు “ప్రాచీన శిల్పలను మహాయోగులుగా పరిగణించు విషయమును” చెప్పారేగాని, వారిని మహాయోగులనలేదు. శిల్పలను, కవులను యోగులంటే మాకు గూడా అభ్యంతరంలేదు. అయితే అది పాశన ఆసే అర్థాన్ని మాత్రమే దృఢీకరించేస్తుంది. ఋషి శిబ్దం అట్లా కాదు. ఋషి బ్రహ్మసాక్షాత్కారం పొందినవాడు. కవి, శిల్పి, ఇత్యాదులు ప్రతిభావంతులు; బ్రహ్మసందేహహోమమైన రసాన్ని పండించేవాళ్లు. ఈ తేడాను గుర్తించబలసిందిగామాత్రం నేను మనవి చెబుకొనివున్నాను. ఇంకర భిక్షువులవారు గూడా యోగసాధనవల్ల కర్మ ఆపదానుభూతి బ్రహ్మసందేహ భూతికి ఎన్నడూ సరికాదని వ్రాసివున్నారు. కవి శిబ్దంలోవున్న ఒక సాగను బ్రహ్మసందేహానుభూతి పొంది, దాన్ని అందరికీ పంచిఇచ్చేవాడే తెలుసుకోవలసివుంది. అందుచేతనే అతిమ ఋషి.

రెండు: శివుడు మహాయోగి అన్న విషయంలో మాకు విప్రతిపత్తిలేదు. కాని శివుడు శిల్పి, కవి అవుతాడా? అదిగాక భారతి సంప్రదాయం ప్రకారం శివుడు లయకారుడుగాని, సృష్టికర్తకాదు.

మూడు: భావనాంకురం అన్నమాట తప్పని నేను అనలేదు. వంశాంకురం ఎంతగైతూ, భావనాంకురం గూడా అంతే గైతూ. కాని అందువల్ల శ్రీగోపాలరావు గారు ఆశించిన అర్థమాత్రం రాదన్నాను. భావనాంకురాలు “అంటే భావనలు అంకురించిన గూపములగుటం జేసి, నేను వాటిని భావనాంకురాలు అన్నాను” అని, “మోటిఫ్ అనునది ఈ భావనకు సయితము పూర్వమయిన ప్రకృతియందలి, చిత్రకాణని ఆకర్షించి, అతిని మనసునకు పాత్రమయిన బీజరూపము” అని శ్రీగోపాలరావుగారే సెలవిచ్చి వున్నారు. ఈ సెలవిప్పించిన అర్థమును వ్యంజింపచేయుగల శక్తి “భావనాంకురం” అన్న సమాసానికి లేదని మాత్రమే నేను అన్నాను. అటువంటి అర్థము కుదరాంటే ఇదివరకు వ్యాసములో ఇచ్చినమాటలేగాక, భావనాయోగి, లేక వాణి భావనాబీజము అనిగూడా వాడుకోవచ్చు. అంతర్గత విమర్శమై, అవ్యక్త స్థితిలోవున్న శక్తిని, తేదఋషులు సర్వబీజము అని అన్న ఉదాహరణలు

వేదంలో చాలా కనిపిస్తాయి. అశ్వే చెప్పాడు. అంతేగాని వివిక్తంగా భావనగాని, ఆంకురంగాని తప్పనిగాని, ఆ రెండు శబ్దాల కలయిక చేతి విరచిత భావనాంకురం అనే మాట వ్యాకరణ దుస్సాహం అని గాని అనలేదు.

నాలుగు: వాద్యులు చెప్పే శూన్యత శ్రీ గోపాలరావుగారు సరిగా గ్రహించివేస్తులేదు. వాద్యులు వాణి త్యాగి ప్రక్రియలకు శూన్యతను ఎప్పుడూ ఆధారం చేసుకోలేదు. ఈ మాన్య కేవలం తాత్విక, తంత్రిక ప్రక్రియలకు సంబంధించింది.

హ. శి.

[భావనాంకురం నేను బి వివక్షితాన్ని ప్రతిపాదన శక్తిమని శ్రీ గోపాలరావుగారు, వివక్షితాన్ని ప్రతిపాదనాశక్తిమని శ్రీ హ. శి. గారు అంటున్నాడు. నిర్ణయాన్ని విజ్ఞులకు వదిలి, ఈ దిద్దును ఇంతటితో సమాప్తిచేస్తున్నాను.

—సంపాదకుడు.]

అమరుశతక వ్యాఖ్యాత కాకతి ప్రతాపరుద్రుడేనా?

డాక్టర్ సుగ్రుహమూర్తి డేగారి వ్యాస ఆముగ శతకమును గుఱచునేడ మునుగాని వ్యాఖ్యానముతో ‘అవర్ హోజేజ్’ (సంపుట 2, భాగం 2, పుటలు 265-316, జులై—డిసెంబరు 1964)లో ప్రకటించిరి. ఆ సందర్భమున నీ వ్యాఖ్యాతనుగూర్చి “గుఱచు యనునది కొంత వింతగా నున్నది. దక్షిణ హిందూదేశమున నిట్టి పేరు సామాన్యము. దక్షిణ నుండి పాలించిన కాళీకు గుఱచిశివుని కుమార యగు గుఱచునది గుఱచాంబ, గుఱచిమ్మ, గుఱచు అనే వ్యవహారింపబడుచుండెను. కాని ఈ స్త్రీ నామమున కిచ్చట సంబంధము కన్పింపదు. ఉపాధిమైన గుఱచునది కుమారుని లిఖితపుస్తకాల కాలమునుబట్టి అతిమ క్రీస్తుశకము 15 శతాబ్దమునకు పూర్వమే జీవించి యుండినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ప్రస్తుతి వింతకంటే తెల్పుట కవికాళిములేను.”—అని ఈ విషయమున శ్రీ డేగారే పరిశోధకులకు చూపిని మార్గమును సూచించి విడిచిపెట్టి, వా రేకాండముచేతినో వ్యాఖ్యాత పూర్తిపేరు ‘గుఱచునది కుమారు’లోని ‘కుమారు’ శిబ్దమును గ్రహింపక ‘గుఱచు’ లేక ‘గుఱచునది’ యని మాత్రమే తీసికొని నిర్ణయించిరి. కాకతి గణపగణిపుని యనంతర మాతని కుమార్తె గుఱచునది,

రుద్రదేవుడు లేక రుద్రదేవ మహారాజుని పునః నామ మతో సింహాసన మధిష్ఠించెను. విద్యావాఙ్మయమున ప్రతాపరుద్రదేవుడును రత్న పరమమ వ్యాఖ్యానము రచించిన కుమారస్వామి 'తెన్నకాపీ రుద్రమణి' అని రుద్రాంబను గణపతిదేవుని భాగ్యగా తప్పుగా ప్రథమమున పేర్కొనినాడు. విదేశీయులకు మార్కొ పోలోనూడ ఈ ఆభిప్రాయమునే వలెబుచ్చెను. కాని తదుపరి లభ్యమైన రుద్రాంబ కొటగిరితామరాసము, మల్కాపుగళాసము, అనితల్లి కలవచేగు తాసము మున్నగు ననేక ప్రబల సమాములచే గ్రహణశీలి గణ పతిదేవుని తునుగనియే నిర్ణయింపబడినది. మరియు నీమె చాళుక్య వీరభద్రేశ్వరుని భార్య యనిరూప తిలియుచున్నది.

“శ్రీమత్కాళి వల భాద్రగణపతి
క్షోణీశ చూడామణిః
బాతా రాజ్యం పాన గుద్రమ మహా
శక్తి పరమానితా,
తాం సాభాగ్య బాగదూహ్య విధి
చ్చాళుక్య వంశాగ్రణిః
ధాత్రీభార్యుంధనో విజయతే
శ్రీ వీరభద్రేశ్వరః.”

రుద్రాంబకు ముమ్మదాంబ, యుమ్మక్కయను నీగురు తనయులు మాత్రమే గలరుగాని పునః సంతతి లేదు. మల్కాపుగళాసములలో నామెకు రుద్రదేవు డను కుమారుడొక నుండినట్లు వర్ణించబడినది.

“యస్యాః కాకతి వంశమాక్షిక మణిః
శ్రీ గురజేవ మునిః
తస్యాః కిం శతయోమ వైభవ నాతః
శ్రీ రుద్రదేవ్యాః పరం.”

ఈ రుద్రదేవుడు ముమ్మదాంబారతనయులకు ప్రతాప రుద్రుడేయెనటో గణపతి దేవుడు జీవించి యుండుననే శ్రీ. శ. 1261 పూర్వమే రుద్రాంబ తన తండ్రియజ్ఞ ననుసరించి దాహిత్రుని బుత్రునిగ పరిగ్రహించెనని చెప్పవలయును. ప్రతాపరుద్రదేవునియు అని ఈ క్రింది శ్లోకమునూడ నీని నేని రూపించుచున్నది.

“నీక్యతే పుత్రభావేన దాహిత్రే పితృ రాజ్ఞయా,
అస్మిన్ విధేహి ధారయే గుర్వీ మర్వీధురామితి.”

ప్రతాపరుద్రుడు మిక్కిలి బాలుడుగుటచే గణ పతిదేవుడు స్వయముగ నాతనికి రాజ్యభారము ఒప్పు జెప్పక రుద్రాంబయే సింహాసన మధిష్ఠించి పాలించుట కిష్టపడెను. దీనినే హేమాద్రి “తరిఖంఠము”లో యాదవ మహాదేవరాజును కూర్చి యిట్లు ప్రశంసించెను.

“అయం శిష్య శ్రీ శరణాగతానాం
హస్తా మహాదేవపురో న జాతు,

ఇతం వినిశ్చిత్య తతోఽభిభృ
రంధ్రైః పుగంధ్రీ విహితా వృషశ్య”

తండ్రియగు గణపతిదేవునివలెనే రుద్రాంబ కూడ పెద్దకాలము జీవించి శ్రీస్తు శకము 1296 లో మరణించెను. శ్రీస్తు శకము 1290 నుండి కుమార రుద్ర దేవుడను పేరుతో ననేక తాసములు గన్పట్టినను బట్టి ప్రతాపరుద్రుడు తన మాతామహి యగు రుద్రాం బకు రాజ్యాంగ నిర్వహణమున తోడ్పడెను ఆమె మరణానంతరము శ్రీస్తు శకము 1296 లో రాజ్యాభి షిక్తుడయ్యెను. రుద్రాంబకు రుద్రదేవ మహారాజుని వ్యక్తవారముండుటచే ప్రతాపరుద్రుని తాసములలో మనూగరుద్రదేవ మహారాజుని కుమారుని కెల్లమును గ్రహించుట పరిపాటియైనది. ఈ కుమార రుద్రదేవ మహారాజే అనుగుణితః వ్యాఖ్యానములలో వృద్ధినియ మముకొనుటకు రుద్రమణి కుమారునిని తెల్పుకొనెను.

“అనుగుణితః మన మిదిం
స్వబుద్ధి విధేవాద్ గన్ధర్వ తత్త్వజ్ఞః,
రుద్రమణికుమారః
వివిగ్ధ చూడామణిః వ్యవృణోత్ .

ప్రతాపరుద్రదేవునిను బట్టి ప్రతాపరుద్రుడు స్వయముగ మహావిద్యాంసుడునను, చక్కని సంగీత వాహిత్యజ్ఞాంసుల రసజ్ఞుడును ననేకమంది కవులను గాయకులను బాసించు మండినట్లు తెలియుచున్నది.

“గోష్ఠీభిః పరివోచయ స్ఫుగతాన్
వద్దగ్ధునీ సీమభిః
సత్సారస్వత హర్షదర్శన చక్షః
నూతైః కపి స్పృగయన్,
సంగీతోపనివద్రహస్య పితౄ
రాతోద్యమోగ్యక్రమై
ధిన్వన్ సంపది వేణికాన్ విహరతే
శ్రీ కాకతీంద్రో వృషః”

ఇది కేవల మత్రేయ కాదని కాకతి ప్రతాప రుద్రుడు రచించినవిగా చెప్పవలసి (1) చంద్రికా (ప్రబోధ చంద్రోదయ వ్యాఖ్య), ఊహరాగోదయం, (2) యయాతి చరిత్ర (విశంకముల నాటకము) మున్నగు సంస్కృతగ్రంథములు బట్టియు, విద్యావాఙ్ (అగస్త్య), కంగాధర, నరసింహ, విశ్వకాథాదులగు ముప్రసిద్ధ గీర్వాణాంధకవు లాతని యాస్థానము నలకరించి యుండుటనుబట్టియు నున్నవైయు.

(అన్నల్స్ ఆఫ్ ది థండార్కూర్ ఓరియంటల్ రీసెర్చ్ ఇన్స్టిట్యూట్ గిరి క సంపుటలో ప్రకటించిన శ్రీ సి. ఆర్. దేవధర్ గారి వ్యాసం ఆధారంగా.)

కె. హెచ్. వి. శర్మ

గ్రంథ విమర్శనము

శృంగారమంజరీ

[సంస్కృతం, రచయిత: బడేశాహేజ్ అక్బర్
పుటలు: ఇంఫీమల్ నైజ 202. ప్రమాణ, ప్రాప్తి
స్థానం: డైరెక్టరీ, ఆర్కియలాజికల్ డిపార్టుమెంట్,
చైదరాబాద్.]

గోలకొండ నేలిన కుతుబుషాహీ ప్రభువుకు
స్వయతాభిమానం మొదే. కాని, అది బహుమనీ సుల్తా
నులలో ఉన్నట్టు పామర విశ్వదంగాను, పామర
విశ్వంపకంగాను పరిగమించలేదు. వీళ్ళి గాజుచిస్త
రణాకాంక్ష విపరీతమే. కాని, అది బహుమనీ సుల్తా
నులకున్న రక్షిపాపనాతింకాదు. కుతుబ్ షాహీలు
స్వభావము బహుమనీవలె ప్రేమించారు. అప్పుడు
దక్షిణాపథంలో శైవాగ్రస్థంగా ఉన్న ఉర్దూకు ఉత్త
రాస్థానం. ఉర్దూ కవిత్వం చెప్పాడు. "తెలుగుగార్లకు"
కావ్యంవల్ల తెలుగునూ పోషించాడు. తమ రాజ్య
తంత్రాన్ని ఫార్మిగాను జరిపాడు, తెలుగునూ జరి
పాడు, తెలుగులో కవిత చెప్పాడు.

కుతుబుషాహీ పాలకులలో విశేషంగా కీర్తించ
దగినవాడు మొదటి కుతుబుషా మూడవ కుతుబుషా
మూడవ కుతుబుషా ఇబ్రహీం. నిజానికి ఇతడు తెలుగు
వారికి గర్భాశ్రయ ఇతడు విశేషంపాటు విజయం
రంలో తలదాచుకొన్నప్పుడు తెలుగు చక్కగా నేర్చు
కొన్నాడు. సలక్షణంగా మాట్లాడగలిగాడు. తమ గోల
కొండ పటానికి వచ్చినమొదట అహమద్ నగర్ సుల్తా
నుతో కలిసి అలయరామరాజుతో కత్తిట్టి తాళికోట
పోగులో ఆతనిని తుంపుట్టించి విజయనగరాన్ని తుంగ
భద్రపాలుచేసినదుర్మార్గుడు. ప్రాణాలు అంచేత పెట్టు
కుని పారివచ్చి పంచజేరి కొడుకువలె కుడిచి రక్షకునే
భక్షించిన ఇబ్రహీమును మనవారు తరితరాలకూ
క్షిపించకపోవలసిందే. కాని, అలా యేమిజరుగలేదు.
ఇబ్రహీం రసవృద్ధుడయి, పరభాషాసహనం, పరమత
గౌరవం తెలుగువారిని లోగొన్నాయి. "కవుల బ్రాహ్మ
నుకు కవితాధారా సుధారసమును కుత్తుకబండిగా"
ఇబ్రహీం క్రొలితల ఆడించగా తెలుగువారు తన్మయు
లయ్యారు; అతడు అడ్డాడిడ్డిగా తెలుగులో కవన

మల్లగా, రాపో అని కవులతో సరసమాడుగా, ముగ్ధులె
తను కత డభిరాముడు కావడంవల్ల ఆతనిని ఇథ
రాముణ్ణి చెశాడు.

నవ్వనా, సంగీత నాదభేద విశిష్ట
ధీరాత్ములకు బదిమారు లిచ్చు;
రమ్యుననా, సభా ప్రాథ సత్య వివర
జాలములకు బది వేలు నిచ్చు;
కూర్పుండు మనియనా సుకృతాశాస్త్రజ్ఞ
లక్షణ విగులకు లక్షయిచ్చు;
'వాభాసు' యన్న, సకల శ్రీతా నేక
కోవిదులకు మెచ్చి కోటియిచ్చు."

అని ఆతని ముఖవళికలను, మాటలను టీకలు,
టూకలు చేశాడు. దినికంతా కారణమేమిటి? ఆతని
రక్షిత, పరసత. ఇథిరాముడు అద్దంకి గంగాధర కవిని
గావించి,

"పెక్కుకృతుల చుక్కెక్కులు
బంపున నందితిగాని నీగు స
మ్యక్తి కన్యవై నలమ
మర్త్యము వల్ల దండు; లెక్కకుం
చెప్పుత గాగోపాలు
మించి వసించిన నేమి? రాధవై
మక్కువ యెక్కువై మిగుల
మన్నన నేయడే శౌరి వేడుకన్?
"అట్లు గావున భారతాఖ్యానముం
గలుగుతాపత్రి చరితంబు ఘనతమెరసి
వివిధ శృంగార సహిమల విప్రరించి
కబ్బ మొవరింపు నాపేర గవవరేణ్య "

అని ప్రాధేయపడి కృతిని పుచ్చుకున్నాడు.

తమ పాగుషా ఆంధ్రభాషను పోషించడం
చూచి, ఆతని ఆశ్రయ, అధికారులు, మిత్రులు,
గురువులూ కూడా తెలుగు కావ్యకన్యలను వరించ
డానికి తొందరపడ్డారు. ఇబ్రహీం నైవ్యాధిపతి
అయిన అమీన్ ఖాన్ ఒక ఆంధ్రప్రబంధం కృతి
పొందాడు. ఇదే తెలుగు సారస్వతంలో మొదటి
అచ్చ తెలుగు కావ్యమైన యయాతి చరిత్ర.

అమీను ఖానుడూ మంచి రసికుడు. తంతరా
లుగా ఆయన వంకితవారిది గోలకొండకు సమీపంలోని

పాట్లు చెక్కు. కనుక నూగు నగూపెనూ తెలుగు నాడే. తెలుగంటే అభిమానం ఎంగుకు లేకపోతుంది? అతనికి హింగువులన్నా, మునీ ములన్నా సమానమే. అని కుటుంబంవారూ అంటేవారే అతని పరమత సమానానికి పరమేశ్వరుడు కూడా మెచ్చి, పాట్లు చెక్కులో అతడు కట్టించిన మనీషులో మకాం వేదాటటం :

“తామతంపై నీగల
దాన్కొను కాసలవాటి సత్యచిం
తామనే పాట్లచెన్నున స
తంబునుమండ నమిషానాను డిం
పావహిలంక నిల్చి బాడ
నై బెడన మనీషు గాంచి యం
దే మను సంకీర్తించుము
కేవలంపక చేసికంటియున్.”

ఈ బెడనమనీషు, “జగమున కల్గలయైన వెలునెయ్యె డెలను బొంగువారలకు నెక్కొని చెప్పెన” అని.

ఇబ్రహీం కుతుబుష తర్వాత గోలకొండ నేలిన మహమ్మదు కుతుబుష కూడా భాషాభాష కుడే. ఇతని చర్చాగలోను తెలుగు సంస్కృత కవులంతేవారు. ఇతడు తన బలం పెరగడానికి హింగువులకూడ కొత్త పుట్టిచ్చేవాడు; ఇతర ప్రాంతాల నుంచి పిలిపించి జాగీర్లీచ్చేవాడు. ఇంటివారిలో దొమకొండ సంస్థానాధిపతులూ ఒకరు. ఈ సంస్థానాధీశుల పూర్వకులు మూగడి గొప్పకవి. ఇతడు మహాకవి వర్తి చరిత్రము, పద్మపురాణము, శివగోష్ఠిర ఖండము—అనే గ్రంథాలు, ఇతని తమ్ముడు ఎల్లగడి వాసివము, శైల్యము అనే గ్రంథాలూ రచించారు. మహమ్మదు కుతుబుష ఆస్థానంలో గణేశుడనే కవి గరుడంజేవాడని మూగడి తెలిపాడు. ఈ నాలక కుతుబుష కాలంలో గోలకొండకోటలోనే ఉన్నా వాడు సారంగ తమ్మయ్య. ఇతడు కుతుబుష ఆశ్రమకవి, గోలకొండ కరణం.

“ఇనసమకేజారా వృపుల
గెల్ల మహమ్మదుశాహి యేలనీ
యెనుబదిన్నెలు గుర్రముల
నేలిన యేలిక గోలకొండ త
ద్దన నగరస్థలిన్ కరణి
కం బొనరించెడు తమ్మ మంత్రి యా
జనపతి రమ్మ పామ్మన బ్ర
జల్ జయవెట్ట గృహస్థులొనన్.”

భోగభాగ్యాలమధిస్తూ, నైజయంతివిలాసం వ్రాశాడు.

కుతుబుషహీలలో కడపటివాడైన అబుల్ హసన్ తానాష మనకు తానీషగా చిరపరిచితుడు

భద్రద్వాద్రి రామవాసుమూలంగా. ఇతని మంగ్రులు అక్కన్న మాదన్నలు. తానాష హక్కుదండనీ నూఫీ. ఇతని కాలంలో మునీ ములుకూడా హింగువుల పంతులు పబ్బాలలో పాల్గొనేవారు. ఔరంగజేబు ఇతనిపై దండెత్తడానికి కారణం ఇది కూడా ఒక్కటని. తానాష ఔరంగజేబుకు బంధీగా నిక్కినప్పుడు పంపిన సంకీర్తిం ఆంగ్లభాతి గుండె దిబ్బుకు అజరా మరమైన తార్కాణ. ఈ మహాదాడుని గురువుగ్రుడే ఈ శృంగారనూజనీ కర్త బడేసాహెబ్ అబ్బా.

బడేసాహెబ్ గుర్ఖాలో తన అంత్యవశ్యాల నివ్వసంతతితో నివసించిన బంధువాన్ హజరత్ వంశీయుడు. ఈయన తండ్రి హుస్సేన్ రాజా. ఈయనకు యిద్దరు తమ్ములుండవలెనట్లు, ఈ ముఠకు బడేసాహెబ్ అనే పేరువచ్చి ఉంటుంది. స్వయం విద్యవ్యంశీ యుడు, అబుల్ హసన్ వంటి సరసుడు ముగ్గుడు, సహపాత్రీ కావడంవల్ల బడేసాహెబ్ ఆంగ్ల సంస్కృతాలలో అభిగచ్ఛి, అధికారం సంపాదించుకొనడంలో ఆశ్చర్య మేమీలేదు.

బడేసాహెబ్ సంస్కృత సంగ్రహచార్యుడు సారంగా గ్రంథ ప్రారంభంలో గండు శ్లోకాలతో

భగవద్గీతా జిజ్ఞాసువులకు అపూర్వ

అ వ ర్ణా శ ము

పంశీకులచేతను, పులికల చేతను ప్రశంసించ బడిన ఉత్తమ గ్రంథము.

శ్రీ మదాంద్ర భగవద్గీత (నచనము)

రచన : శ్రీ బిల్లా స్వామికవిగారు

“ఆంగ్లప్రతి” అభిప్రాయము

“భగవద్గీతను ఉదాత్తమైన శైలిలో వచన రూపముగా స్వామి కవిగారు అనువదించి ముముక్షువులకే గాక భగవద్గీతా జిజ్ఞాసువులకు కూడా చాలాఉపకారక మైనవంచినచేతారు.

ఇతరగీతానందముఅను పేరుతో హిందూ మత మహమ్మదీయ మత, క్రైస్తవ మతత్రయాలకు సాన్నిహిత్యాన్ని చక్కగా వివరించి యున్నాడు. ఉత్తమమైన శృషి, సర్వజనాదరణీయమైన రచన.

వెల : ర. 2.00 పాస్తేజి అదనం.

చౌదరి పబ్లికేషన్సు,

మండపేట, తూర్పు గోదావరి జిల్లా.

గ్రంథ విమర్శనము

శురుం గణపతిం దుర్గాం
తటుకం శివ మమృతం,
బ్రహ్మణం గరిజాం లక్ష్మీం
వాణీం వందే విభూతయే.

యదంఘ్రి కమలద్వంద్వం
ద్వంద్వతాప నివారణం,
తారకం విపదాం వందే
తం శురుం ప్రణామా మ్యహం."

అని ప్రార్థించి, పిదప తన వంశమూలపురుషుడయిన
బండే సవాజ్ మాజరత్ను

"కింకరనర మధుకర కుల
దత్తమహావంద మకరందే,
బండేనవాజి మాజరతి
పదారవిందే సదా వందే"

అని ప్రస్తుతించి, తన వంశవర్ణన చేసుకొని, తన లోగడ
అంగ్ర భాషలో రచించిన శృంగారమంజరి అనే
గ్రంథాన్ని తన దానికి ఛాయలూగ సంస్కృతీకరిస్తు
న్నానని చెప్పకున్నాడు.

"తేవాంగ్రభాషయా యం
రచితః శృంగారమంజరీ గ్రంథః,
స్వయ మకబరణ భూభృ
న్యకుట మణీరంజితాంఘ్రికమలేన.
తద్విరచితాంగ్రభాషా
కవితాం శృంగారమంజరీచ్ఛామం,
సేవస్యం సురవాణీ
రచితాం రసతోమతా రసికభృంగాః.

ఇది ప్రధానంగా నాయికానాయక లక్షణని
రూపకగ్రంథం. నాయికా నాయకుల లక్షణ నిర్వా
చక గ్రంథాలు అంతకుముందునుంచీ ముస్లిం పాలకుల,
రచయితల దృష్టిని, అభిగ్రహించి ఆకర్షించాయి. బడే
సాహెబ్ కూడా ఈ ఆకర్షణకు లోబడి, ఆ దోష
తోక్కాడు. ముందున్న ప్రాచీనగ్రంథాలను పెక్కిం
టిని పరిశీలించి, విషయాలను అవలోదించి, శృంగార
మంజరిని రచించానని అతతారికలో ఇలా చెప్ప
కున్నాడు:

"రసమంజరీ ఆమోద పరిమల శృంగారతిలక
రసికప్రియ రసార్ణవ ప్రతాపరుద్రీయ సుందరశృంగార
సరసకౌత్య దశరూపక విలాసరత్నాకర కావ్యపరిపూ
కౌత్యప్రకాశ ప్రముఖగ్రంథాన్ విచార్య, ప్రాచీన
గ్రంథేషు యాని లక్షణాని యుక్తియుక్తాని తాని
సంగృహ్య, అన్యాని పరిశీల్య, ప్రాచీనోదాహర
ణానుసారేణ నాయికాభేదాన్ కల్పయిత్వా, తేజం
లక్షణోదాహరణాని కల్పయిత్వా, పూర్వగ్రంథేషు

యేషాం లక్షణాని వసంతి తేషాం లక్షణాని రవ
యిత్వా, యేషా ముదాహరణాని వసంతి తేషా ముదా
హరణాని విరచయ్య, యేషాం నామాని వసంతి తేషాం
నామాని స్థాపయిత్వా, అయుక్తనానుస్థలే యుక్త
నామచ స్థాపయిత్వా, విస్తరకరణస్థలే విస్తరం
కృత్వా, సంక్షేపకరణస్థలే సంక్షేపం కృత్వా, సర్వస్థ
లేషు సాధారణ లక్షణానాం సాధారణోదాహరణాని
నిర్ణాయ, ప్రాచీన లక్షణేషు యాన్యస్థాయుక్తా న్య
దాహరణాని తాని తత్త్విన్నాయకస్థలేషు లిఖిత్వా,
చర్చాగ్రంథో గద్యరూపా లక్షణగ్రంథః ఘక్తికా
రూప ఉదాహరణ గ్రంథః పద్యరూపః, లక్షణోదా
హరణే, నాయికాభేదాః, శృంగార హాస్య కరుణ కాద్ర
విర భియావక బీభత్సాన్యుత కాంతాఖ్య సవరసీషు
శృంగారస్య ప్రాధాన్యాత్ శృంగార రసాలంబన
విభావా నాయికానాయకాః, శృంగార రసాను
కూలాః సాత్వికభావాః, పూర్వోక్త గ్రంథావస్థిత
పద్ధిన్యాదిబాతయః, బాతినంతో, బాతిభేదా త్పైవం
సరసాశేషవిశేష నిరూప్యంతే."

మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ సంస్కృత శాఖా
గృహీతులు, మహావిద్వాంసులు అయిన డాక్టర్ వి. రాఘ
వన్ గారు దీనికి 116 పుటల విపుల పీఠికావాణం
దానిలో శృంగార మంజరీకారుడు భానుదత్తుని రస
మంజరిని ప్రధానంగా అనుసరించివా పెక్కుసంద
ర్భాలలో మత భేదం ప్రకటించి, సిద్ధాంతీకరించింది
విస్తృతంగా చర్చించారు. ఈ పీఠికనూ, వీరు సంస్క
రించిన మూలాన్ని పరిశీలిస్తే, వీరి బహు
ముఖ విద్యత్త స్పష్టమౌతుంది. వీరు ప్రతిఅంశాన్ని
అతి సమర్థంగా చర్చించారు. వీరు చేసిన మూలసంస్క
రణ, వివిధ రచయితలు చేసిన నాయికా నాయకుల
లక్షణోదాహరణాల కులనాత్మక పరిశీలన, మూల
కారుడు ఉట్టంకించిన అన్యరచయితల వాక్యాలను
అధర్మాచికలలో సమగ్రంగా ఉద్ధరించి వ్యాఖ్యా
నించడం, అదనంగా నోట్సు—ఇతన్నీ వీరి పాండి
త్యానికి, పరిశ్రమకు తార్కాణాలు.

బడేసాహెబ్, ఆయన తండ్రి మహారాజా
చిత్రాలు, వారి సమాజాల ఫోటోలు, నాయికల
చిత్రాలా దీనిలో పొంగుపరచబడ్డాయి.

ఈగ్రంథాన్ని విద్యార్థులకానికి అందించిన
డాక్టర్ రాఘవన్ గారిని, ఆంగ్లప్రజ్ఞా పురాతత్వ
కాఖవారీని అభినందించక తప్పదు. సంస్కృత శృంగార
రమంజరీకి మూలమైన అంగ్ర శృంగారమంజరిని సంపా

దించి ప్రకటిస్తే ఆంధ్ర సరస్వతిని అమూల్యమైన ఆధారంతో అలంకరించినట్లు అవుతుంది. ఆ గ్రంథం తెలంగాణలోనే లభించవచ్చు. రా. చ.

శ్రీ కృష్ణలీలావిలాసము

[కర్త: కీ. శే. విష్ణ్వీరరాజ శ్రీమాన్ కొమాండూరు కృష్ణమాచార్యులవాగు ప్రకాశకులు: కె. వి. వి. యల్. నిసింహాచార్యులు, ఎం. వి. బి. యల్; అడ్వోకేట్, కె. రామచంద్రాచార్యులు గారలు, గుంటూరు. 130 పేజీలు. వెల రు 2-50 ప. ప్ర.]

భారతీయసాహిత్యంలో సకల ధర్మకర్మలకు జీవజ్వలంగా సృష్టించబడిన పాత్రలు శ్రీకృష్ణులు. వ్యాసుడు వ్రాసిన పనునెనిమిదే పురాణాల్లోనూ కృష్ణునిగురించి అంతో ఇంతో కవనకు తుంది. భాగవతపాపరాగం. బ్రహ్మపురాణం, విష్ణు పురాణం, మార్కండేయ పురాణం, వరాహపురాణం, వామనపురాణం కృష్ణునిగురించి విపులంగా పలికేవే. మహాభారతంలోనూ మరీతంతింగనూ కృష్ణకథ మరింత విపులంగా ఉన్నది. విష్ణుగోష్ఠికంలో శ్రీకృష్ణుని సమాసనామావళి చెప్పబడింది. సాధారణ వైన భక్తిభావంకంటే మరింత గోతుగా అవ్యాత్మికంగా చూచేవారికి నాపిపురాణంలోనూ అగ్ని పురాణంలోనూ కృష్ణద్వాపి పూజాద్వాపరములు చెప్పబడిఉన్నవి. మంత్రవిప్లవాలవాకి మంత్రభాగ వతమున్నది. అంతేకాదు సమ్యాసన తంత్రంలో శ్రీగోపాలుని సమాసనామావళి ఉన్నది. మంత్ర రత్న మంజూష. మంత్రమహాద్వీపము, మంత్రమహా దీపి, ప్రపంచసారము, భాద్రాతీయ మొదలైన గ్రంథాల్లో కృష్ణుని ధ్యానించుటనగూర్చి, కేర్పన గూర్చి కవనకావ్యముంది.

కృష్ణకథలోని అంతరార్థం ధ్యానపద్ధతి తెలియ దానికి కృష్ణాపవిత్ర, గోపాలపూర్ణతపినీ ఉపని వత్, గోపాలాత్మికతపినీ ఉపనివత్. నానుకనో పనివత్, గోపీచందనోపనివత్ వంటి గ్రంథాలూ ఉన్నవి శ్రీకృష్ణరూపధ్యానము శ్రీకృష్ణనామా చ్చారిణి చెప్పబడియితే శ్రీకృష్ణ కలుగుగుంపంటుంది కలి సంకరణోపనివత్. జీవితంలో వచ్చే భావాను భావాల్ని నిలుకరించి, చిలుకరించుటేమి గర్వించి,

సరిక్రొత్త సాంకేతికకాస్త్ర గ్రంథములు

వ్యవసాయము-ఇంజనీరింగు-వైద్యముకృత్రి విద్యలు నైగ్రంథములు కేటలాగు ఉచితము.

ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి.

N.K. Paul & Sons, Post 12202, Calcutta-5.

శ్రీకృష్ణకథ చెప్పేవానిలో మొట్టమొదటిదిగా చెప్ప వలసింది భాగవతి మహాపురాణము.

సాధారణంగా పాఠశాలకన్నప్రవీణల పండితులు ఉపాసనామార్గాన్ని అవలంబించి మంత్రతంత్రాల దాకా పోతే పామగులు భక్తిమార్గాన్ని ఆశ్రయించి నిలుస్తారు. పండితులు భక్తులుకావడానికి అష్టమీమీ లేను. కాని పామగులకు ఉపసనామార్గం దూరము. మరి పండితులు భక్తులైనపుడు సాధారణంగా భక్తి కావ్యాలు వ్రాస్తారు. అవి పండితపామగుల కందరికి ఆదిపాత్రములై సంతోషోపాయములుగా భాసి స్తాయి. జనశ్రేణుని గీతిగోవిందము, కృష్ణలీలాతరంగ గీతీ, భీష్మతీర్థవాసిన వారాహణీయము సంస్కృ తంలో ఇటువంటివి. ఇంక గానకళ, కృష్ణకథ ఎల్లవో ఎల్లో సంఘచేసుకొని తిడుచి కవి అంటూ ఉండకూ.

తెలుగులో భక్తికావ్యంలో పురాతనమై నది పోలిన్న భాగవతము. ఆ మహనీయుని కేగు చేప్ప నిదే ముగ్ధుకరిమాట ఎత్తికూడదు. భక్తికి హితత్వము మీద దృష్టి. దీనికి దాస్యవాత్సల్యం సాధనమార్గ ములు కొన్ని ఉండగా మనుభక్తి మరియొక పెద్ద మార్గము. ఈ సాధనమార్గము లన్ని జీవితంలోని భావానుభవాలను ఆశ్రయించి పుట్టివే అనుట సర్వ మైన విషయము. కనుకనే భావగోలుపులైన ప్రెస్టె వంటి కవులు ఆధ్యాత్మిక దృష్టిని అణచిపెట్టి భగవంతునిములైన కావ్యాలు వ్రాసేవారు. పోతన్నభాగ వతమునను ప్రెస్టె హావంశమునకు కల గేడా కొంచె పాటి దృష్టిభేదమునకు సంబంధించింది. కాని కృష్ణ కథన భక్తితో భావించినా, భవప్రేప్తో భావించినా లాభిత్వము దాని సహజమగును. కలుగవలసింది సాత్వికమైందము.

ఇట్టి కృష్ణకథను తీసికొని చక్కగా చిక్కగా శ్రీకృష్ణగీతా విశాసననుపేరి వ్రాసినవారు విద్యత్కిరి వి రాజ లిగుదాంకితులు కీ. శే. శ్రీమాన్ కొమాండూరు కృష్ణమాచార్యులవాగు, గుంటూరు క్రైస్తవ కళాశాలలో పూర్వ ముసన్యాసకులు. 'కావ్యనాటకాలం కారి సాహిత్యములంగును వేదవేదాంత న్యాయ విమాంసాన్యాకరణాది కాస్త్రములంగును, కవన మాలుటకుంగును, జ్యోతిషములంగును, ధ్యానకాస్త్రా గములులంగును' పండితులు.

ఈ కావ్యమున శ్రీకృష్ణజన్మము మొదలు కంసవధ, శతకీటకుశపుల కారాగరవిముక్తివరకు గల కథ చెప్పబడినది. ఆచార్యులవారి దాశాన్యస ముల ఈ కావ్యమును భాగవతము యాదవాభ్యుదయము మొదలగు కావ్యముల చాలున తీర్చివారు. అఖండమగు

గ్రంథ విమర్శనము

ఆయన పాండిత్యము, భావాన్వయములమీది ప్రభుత్వము రచనలో చాలగలకు సంఘమును సంపాదించి కొడికి వచ్చినవి. తెలుగుబట్టిన తెలుగు సంస్కృతము బట్టిన సంస్కృతము తీర్చినట్లుగా వ్రాయగల శక్తి వారిది. కావ్యారంభమునకు ఈ లక్ష్యస్థులి పద్యమెంతి ప్రసన్నముగా నున్నవో చిత్రింపుడు :

కలుములతల్లి తామర
గర్భమున న్యసించు చాన చెం
గలువల చెల్లికాని నానకం
జనియించిన లేను యచ్చోలే
గొలువగ బాలవలి హరి
కోసము పుట్టిన దేవి కృష్ణునికొ
విలసితి నేతకొనగచి
పీచికి బాత్రము నేయు గ పుత్రిన్.
కవితా స్వభావ మెఱిగిన ఆచార్యులవారు కుకవి
నింద చెయుచు వ్రాసిన పద్యాలు గమనింపతగినవి.
ఎఱుగుగు మాంభాష గు
యే కద స్వోకవిత్య తత్త్వ చి
స్తరముల కాలవాల విక
జాలును గావ్యకథాప్రపంచమే
పాఠక లిఖింశునాం ను నిజ
మార్గ సమాగతి నీననాయికా
విషరత్తిపనంధిక
వృత్తియు గూర్తు రభావకావ్యమున్ !

ఆంగ్ల విద్యాన్యాయమునబట్టి నవ్వేమీ నేటి కవుల కొందిట నాకును ఇట్లనడించినను ఆచార్యుల వారును ఆంగ్లమున డి. వి. ప. భిక్షులవలె బాహుళ్యమునకు న్నచో కవిత్యమునుగూర్చి వారికుంపిన కృత్రిమ నిరీపవేదన ఇట్టివి తెలియగలను. ఆయన ఆట్లు వ్రాయుటకు కారణమును ఉన్నది.

ఆచార్యులవారి భాగ్యమేమి రచన. ఉజ్వలముగు భాష. ప్రాయశముగా సమాసభూయిషమై ఒజస్విగా నుండును. పదసంఘము శబ్దాలంకారము లర్థాలంకారములు తమంతి తమగా కుగుగు కొన్నట్లున్నవి. ఆచార్యులచేత పాఠవాదుల చానులు పలుకుబడులు కూడ కన్పించును. అన్నిటికంటె నెక్కుడుగా వారిపాండిత్యము ముందుకు కన్పించుటకును అంగుచేసిగ్రాధమున ప్రబంధరక్షణమొక్క రు.

కథను కుదించి వ్రాసేచోట్ల సాధారణముగా రెండు చిక్కులున్నవి. ౧ ముక్త కృష్ణాక్షరలలో నివి మరియు నెక్కువ—మొదటికి కథాగతి (tempo) చలువమైపోవు. అయిన నేమియు తప్పలేదు గాని రామాయణ భాగవతములు నదివి ఆవిపుల రచనలలో మనసు ఆడవారికి ఇనల భావసంచారమునకు కావలసిన విస్తృతి తగిపోవును. దీనితో ఒక అసంతృప్తి విగ్రహు భయపాకొకమున్నది. రెండవది కవికే పాత్ర

భావకోశము ప్రవేశించి తీర్చ నవకాశము చాలక పోవుట. ఒక్కొక్కపుడునగు విస్తృతికి తగినట్లు X నే కవి భావాన్వయము కలిపింపగలడుగదా.

ఆచార్యులవారిది, వాకు మాటగా, తత్త్వ గృహీతాస్త్రగృహీత. కొంతవరకే భావాన్వయము కలిపినానునలె అంతయుకాదు. ఈ కావ్య సూత్రము తిరు జరిగినపిదప ధర్మము నవపుట కవతించిన అఖండముగు వచన గోజము విజృంభించుచు సంశ్రింబజేయుతోమను. ఒహుళకే కథతో సంబంధములేక ఆచార్యులవారి మనసులో మెలగిన శక్తిరెచ్చమైన ఆ భావమిట్టిని నేమో అనుకొందును. అంతిమాత్రమున భావప్రమతిమెరచన ఆయనచేతిలో కొలువకునా?

ఇదే సమయమున సంస్కృతమున నెలవజిన ముగియుక కృష్ణకథాకావ్యమును చెప్పవలసియున్నది. ఆచార్యులవారికిని ఆ గ్రంథకర్తకును చాల పోలికలున్నవి. కృష్ణార్జున మును ఈ చంద్రాకావ్యమును వ్రాసినవాగు మునుపు మెనూరు విద్యాకాశమునుంపిన శేలీయుగ, గొప్ప పండితులు, బహుభాషావేత్తలు నగు కీ. శే. పి. ఆర్. మల్లవార్కాశాస్త్రిగారు. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు 1940-2011 తెలుగు శిష్యులొని పాఠవిభాగములు, శ్రీవాగురి కావ్యములు, వేమన పద్యములు నదినిలు. శాస్త్రిగారి కృష్ణార్జునమున పాఠిన్న ప్రభావ మెంతిమాత్రమున గూడదనముగా పండితులు పారజ్ఞాభావ సేవపరి. మృచ్ఛికా, మందలి ఒక శోకము నువాహించును.

‘స్త్రిం కిం యది మే కదన్తి నలుకా
జగినాన్ మృతికాన్ కిం?’
‘అంచే మే కథాం శ్రితిభగ్న విహ
తవ్యా ప్రతిగా వ్యమేతాన,
పశ్యేం వనిం చ విశ్వపీషచే’
ద్రిమకౌస్ల్యస్వరక్తిం
వ్యాదామూత్ర సమన్వయకే గతిం
దర్శి కామాన్ శ్రేష్ఠః

కృష్ణార్జునమునకు ప్రీకృష్టలీలింపమునలె పరిమితవర్గ వ్రాసుబడన చుంపచే దానిని గూడ స్మరించితగి. కృష్ణలీలింపము ల్లిరు కావ్యమునటకు సందేహములేదు. ఈ కావ్య మాంధ్రప్రభుత్వాస్థాన కవులు, మహామహాపాద్యామేత్యాని విరుచాంకితులు శ్రీపాదకృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారి కంకితము. ఎస్. కె.

సుందర భారతీయూత్ర 2 వ భాగము
ఇంగు తూర్పు, మగ్గ్రపదేశం, దక్షిణం, కాశ్మీర్ నిలాన్ భాగములు గలవు. కందొంది క్షేత్రములు వదీ నదములు, చారిత్రక విషయములు కలవు. మేపు, నిలిపటములు 176. పేజీలు. ౧991. నల : రు 2-8. పోస్టేజీ 0-15-0. పొగన గ్రంథమండలి, తెలూరి.

వార్తలు

కేరళలో రాష్ట్రపరిపాలన

కేరళలో కొన్ని నెలలపాటు జరిగిన ప్రతిపక్ష ద్యోతనం కొంతగా జూలై 31 వ తేదీతో కమ్యూనిస్టుల పాలన ఆంతు అయింది. రాజ్యాంగంలో 356 వ మూలం ప్రకారం రాష్ట్రపతి డాక్టర్ రాజేంద్ర ప్రసాద్ రాష్ట్రాధికారాలను స్వాధీనం చేసుకున్నట్లు ప్రకటించాడు.

సాహిత్య అకాడెమీ ప్రాంతీయ

కార్యాలయం

ఆగస్టు నెలలో న్యూఢిల్లీలో జరిగిన కేంద్ర సాహిత్య అకాడెమీ ఆధికసంఘం సమావేశంలో కేంద్ర అకాడెమీ ప్రాంతీయ కార్యాలయం మద్రాసులో ఏర్పాటు చేయాలని నిర్ణయించబడింది. కేంద్ర మంత్రి డాక్టర్ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి గారు హైదరాబాద్ లో ఈ సమావేశంలో తెలియజేశారు.

సామెతలు, నుడికారాలు

ఆంగ్ల ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడెమీ యజమాన్యాన నిర్వహించిన 'సామెతలు' 'నుడికారాలు' అనే రెండు సంకలన గ్రంథాలను ఆగస్టులో హైదరాబాద్ లో జరిగిన సభలో ఆంగ్ల ముఖ్యమంత్రి శ్రీ నీలం సంజీవరెడ్డి గారు ఆవిష్కరించారు. ఈ సమావేశానికి కేంద్ర మంత్రి డాక్టర్ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి గారు అధ్యక్షత వహించారు.

సంస్కృత విశ్వపరిషత్తు ఉపసంఘం

సంస్కృత విశ్వపరిషత్తు కార్యకర్తల ఆగస్టు నెలలో ఢిల్లీలో సమావేశమై పాఠశాలలలో సంస్కృత బోధనను మరిచిన వివరాలు సేకరించి కేంద్ర ప్రభుత్వానికి తెలుపడానికి క్రియలు క. ఎం. మనీ, మాడభూషి అనంతేశునం అయ్యల గారు, బి. పి. సిన్హా, జి. హెచ్. దత్త సభ్యులుగా ఒక ఉపసంఘాన్ని ఏర్పాటుచేసింది.

రాజకీయ గ్రంథాల ఆవిష్కరణ

రాష్ట్రపతి డాక్టర్ రాజేంద్ర ప్రసాద్ ఆగస్టులో హైదరాబాద్ లో 'తెలుగు అకాడెమీ ఆఫ్

సైన్స్ అండ్ హిస్టరీ' ప్రారంభోత్సవం జరిపాడు. ఈ సందర్భంగా లాక్ సభ స్పీకరు శ్రీ అనంతేశునం అయ్యల గారు రచించిన "మన పార్లమెంటు", ఆంగ్ల అసెంబ్లీ స్పీకరు శ్రీ కాశ్యప గావు గారు రచించిన "ఈజిప్ట్, ఆరబ్ జాతీయత చరిత్ర", శ్రీ దిగవలి సాంకేతిక గావు గారు రచించిన "ఆఫ్ థి కా జాతీయ పోరాటం" అనే మూడు గ్రంథాలను రాష్ట్రపతి ఆవిష్కరించారు.

ఆర్థర్ కాటన్ చిత్రపటావిష్కరణ

హైదరాబాద్ లోని ఆంగ్ల ప్రదేశ్ ఇంజనీర్ సంస్థ కౌన్సిలయంగా ఆగస్టు నెలలో సర్ ఆర్థర్ కాటన్ చిత్రపటాన్ని బ్రిటిష్ హై కమిషనర్ ఆవిష్కరించాడు. ఆర్థర్ కాటన్ గత కాలంలో ఆంగ్లలో నాలుగు ఆవిష్కరణలు చేసిన మహనీయుడు.

భాక్రొడాం ప్రమాదం

భాక్రొడాం (ప్రాజెక్టు) హాబ్స్ చేంబరు ప్రమాదం కలిగి మర్రింపు కాలువల నీరు గాలి, ఇన్ స్పెక్షన్ కాలకులు, విద్యుత్ స్కేం వాల—వీటిలో చొమ్మకొని రావడంవల్ల ఒక కిలోగ్రాము, ఎనిమిది మంది పనివాగు దుర్మగ్గణం పాలయ్యారు. హాబ్స్ చేంబర్ డెబ్బది నెం (ప్రాజెక్టు గట్టి డెబ్బ అని అధికార ప్రకటన వెలుగుడింది.

గవర్నర్ ఫజల్ అలీ మృతి

అస్సాం గవర్నర్ శ్రీ సయ్యద్ ఫజల్ అలీ ఆగస్టు 22 వ తేదీన మరణించారు. ఈయన వయస్సు 78 సంవత్సరాలు. ఈ సంవత్సరమే ఈయన ప్రజా సేవకు ప్రశంసాచిహ్నంగా భారత ప్రభుత్వం 'పద్మ విభూషణ్' బిరుదు ఇచ్చి గౌరవించింది. ఈయన ఇది వరకు పాట్నా హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తి గాను, సుప్రీంకోర్టు న్యాయమూర్తి గాను పని చేశారు.

కృత్తేవ్ అమెరికా పర్యటన

సోవియట్ ప్రధాని శ్రీ నికితా కృత్తేవ్ నవంబర్ 18 వ తేదీనుండి 27 వ తేదీవరకు అమెరికాలో పర్యటన చేస్తారు. 18 వ తేదీన విశ్వరాజ్యసమితి సర్వసభ్య సమావేశంలో ప్రసంగిస్తారు.

Printed & Published For Nageswara Rao Estates (Private) Ltd., by
S. Radhakrishna, at The Andhra Patrika Press, 6 & 7, Thambu Chetty
Street, Madras-1. Editor: S. Sambhu Prasad

